

# Güvenlik Stratejileri Dergisi

The Journal of Security Strategies

ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR  
VE LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK STRATEGIC STUDIES  
AND GRADUATE INSTITUTE

## BASKI / PRINTED BY

MSÜ Basım ve Yayınevi Müdürlüğü / TNDU Printing and Publishing Office

## YAZIŞMA VE HABERLEŞME ADRESİ / CORRESPONDENCE AND COMMUNICATION

Millî Savunma Üniversitesi  
Atatürk Stratejik Araştırmalar  
ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü  
Yenilevent / İSTANBUL  
TÜRKİYE

**Web** : [gsd.msu.edu.tr/](http://gsd.msu.edu.tr/)  
[dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrtrj](http://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrtrj)  
**E-posta**: [makale@msu.edu.tr](mailto:makale@msu.edu.tr)



Cilt/Volume: 19 • Sayı/Issue: 46 • ISSN 1305-4740 • E-ISSN 2822-6984  
Uluslararası Hakemli Dergi / International Peer-Reviewed Journal

**Atatürk Stratejik Araştırmalar  
ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü  
adına Sahibi ve Sorumlusu**

Prof. Dr. Faruk UÇAR (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

**Editör / Editor**

Prof. Dr. Gültekin YILDIZ (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

**Editör Yardımcıları / Assistant Editors**

Doç. Dr. Barış ATEŞ (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Öğr. Gör. Esra Ecem ŞAHİN (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Arş. Gör. Alperen Kürşad ZENGİN (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Arş. Gör. Dağhan YET (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

**İngilizce Dil Editörü / English Language Editor**

Öğr. Gör. Dilek KARABACAK (MSÜ, Fatih HATEN, İstanbul, Türkiye)

**Yayın Kurulu / Editorial Board**

Doç. Dr. Barış ATEŞ (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Doç. Dr. Güngör ŞAHİN (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Doç. Dr. Zeynep SELÇUK (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BÜYÜKAKSOY (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

## TARANDIĞIMIZ VERİTABANLARI / DATABASES INDEXING OUR JOURNAL

EBSCO Publishing - Academic Complete Search

DOAJ

Central and Eastern European Online Library (CEEOL)

ULAKBİM-CABİM TR Dizin

Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü yayını olan Güvenlik Stratejileri Dergisi, yılda üç kez Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler eser sahiplerine aittir; Millî Savunma Üniversitesi ve Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

The Journal of Security Strategies is an international peer-reviewed journal and published tri-annually in April, August, and December. The opinions, thoughts, postulations, or proposals within the articles are but reflections of the authors and do not, in any way, represent those of Turkish National Defence University or of Atatürk Strategic Studies and Graduate Institute.

## DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Mustafa KİBAROĞLU (MEF Üniversitesi, Türkiye)  
Prof. Dr. Lindy HEINECKEN (Stellenbosch University, South Africa)  
Prof. Dr. Heinz GÄRTNER (University of Vienna, Austria)  
Prof. Dr. Carlo MASALA (University of the Bundeswehr Munich, Germany)  
Prof. Dr. Yunus YOLDAŐ (Milli Savunma Üniversitesi, Türkiye)  
Prof. Dr. Gerhard MANGOTT (University of Innsbruck, Austria)  
Prof. Dr. Burak Samih GÜLBOY (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)  
Prof. Dr. Mesut UYAR (Antalya Bilim Üniversitesi, Türkiye)  
Prof. Dr. Hikmet KIRIK (İstanbul University, Türkiye)  
Assoc. Prof. Stephen GRENIER (John Hopkins University, USA)  
Assoc. Prof. Adem BAŐPINAR (Kırklareli Üniversitesi, Türkiye)  
Assoc. Prof. Hakkı Hakan ERKİNER (Marmara Üniversitesi, Türkiye)  
Asst. Prof. Dorota DOMALEWSKA (War Studies University, Poland)  
Dr. Giovanni ERCOLANI (Murcia University, Spain)

## İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

İklim Değişikliği, Tehdit Çarpanı Etkisi ve Güvenlik: İklim Güvenliğinden Uluslararası Güvenliğe .....	537
Climate Change, Threat Multiplier Effect, and Security: From Climate Security to International Security Bengü ÇELENK	
Tehdit Algısının Askeri Stratejiye Etkisi: Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye Örneği .....	561
The Impact of Threat Perception on Military Strategy: The Case of Türkiye during the Cold War Era Osman Gazi KANDEMİR	
1918'den 2023'e Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinin Askeri Boyutu .....	585
Military Dimension of Türkiye-Azerbaijan Relations from 1918 to 2023 Bahar ÖZSOY	
Dünyada ve Türkiye'de Deniz Gücü Yönetiminin Önemi Üzerine Bir Değerlendirme .....	607
An Evaluation of the Importance of Maritime Power Management in the World and Türkiye İbrahim DURMUŞ	
Afrika'da Rusya: Dış Politika, Aktörler ve Angajmanlar .....	635
Russia in Africa: Foreign Policy, Actors and Engagements Fuat Emir ŞEFKATLİ - Oğuz GİRAY	
Eleştirel Söylem Analizi Bağlamında Göçmen Karşıtı Söylemlerin Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi: İtalya Lig Partisi Örneği .....	657
The Effect of Anti-Immigrant Discourses on Voter Behaviors in the Context of Critical Discourse Analysis: The Case of the Italian League Party Salih TURGAY	
Fees Received under the Montreux Convention: An Assessment on the Value of the Golden Frank .....	679
Montrö Sözleşmesi Kapsamında Alınan Ücretlerin Dayandığı Altın Frank'ın Değeri Üzerine Bir Değerlendirme Mevlüt Savaş BİLİCAN - İlkey TÜRKES	
<b>Yazım Kuralları .....</b>	<b>697</b>
<b>Submission Guidelines .....</b>	<b>703</b>



# İklim Değişikliği, Tehdit Çarpanı Etkisi ve Güvenlik: İklim Güvenliğinden Uluslararası Güvenliğe

Climate Change, Threat Multiplier Effect, and Security: From Climate Security to International Security

Bengü ÇELENK\*

Öz

*İklim değişikliği direkt ve tehdit çarpanı etkileri üzerinden ele alınan çok boyutlu ve kapsamlı bir meseledir. Güvenlik çalışmaları literatüründe ise iklim değişikliğinin direkt ve tehdit çarpanı etkileri sıklıkla insan güvenliği, ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik üzerinden çalışılmaktadır. Özellikle tehdit çarpanı etkisi, mevcut kırılma noktaları şiddetlendirici özelliği ile birden fazla analiz düzeyini etkileyen ve literatürde tartışılan bir konudur. Ancak, karmaşık, bazen büyük ölçekli ve çok katmanlı niteliklere sahip olabilen tehdit çarpanı etkisini bir ya da ikiden fazla analiz düzeyi üzerinden inceleyen az sayıda çalışma bulunmaktadır. İklim değişikliği hem bireysel hem ulusal hem küresel bir problemdir dolayısıyla bu meseleye birden fazla analiz düzeyi üzerinden bakabilmek önemlidir. Graeger'in 1996 yılında çevresel güvenlik üzerine yaptığı araştırmadan ilham alan bu çalışma, iklim değişikliğine yalnızca ulusal veya uluslararası güvenlik gözlüğünden bakmanın sınırlılıklarını eleştirerek iklim değişikliği, güvenlik ve sosyal, ekonomik veya politik kırılma noktaları arasındaki çoklu bağlantılara odaklanan bütünsel bir yaklaşımı savunmaktadır. Analitik literatür taramasına dayanan bu çalışma, iklim değişikliğinin etkilerini analiz etmek için çok düzeyli bir güvenlik çerçevesi önermektedir. Çalışmanın merkezinde güvenliğin referans nesnelere arasında nedensellik bağları kuran çok düzeyli sistematik bir perspektif yer almaktadır. Çalışma, etkili eylem ve stratejilerin bağlama özgü olması ve birden fazla analiz düzeyine uygun olması gerektiği sonucuna vararak iklim değişikliğini çok düzeyli güvenlik çerçevesinden ele almanın önemini savunmaktadır.*

**Anahtar Kelimeler:** İklim Değişikliği, Güvenlik, Tehdit Çarpanı Etkisi, Çok Düzeyli Güvenlik Çerçevesi.

**Abstract**

*Climate change is a multifaceted and comprehensive issue addressed through its direct and threat multiplier effects. In the relevant literature, climate change's direct and threat multiplier effects are studied through human, national, and international security aspects. In particular, the threat multiplier effect is an issue that affects more than one referent object of security, with its ability to exacerbate existing vulnerabilities. However, few studies examine the threat multiplier effect, which can be complex and sometimes large-scale or multi-layered at more than one or two levels of analysis. Drawing inspiration from Graeger's 1996 study on environmental security, this research highlights the limitations of perceiving climate change impacts solely through national or international security lenses. It advocates*

\*Arş. Gör. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kırşehir, Türkiye, ORCID: 0000-0002-6899-4422, e-posta: bengu.celenk@ahievran.edu.tr.

Geliş Tarihi / Submitted: 01.07.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 14.09.2023

*for a more holistic approach, focusing on the multiple connections between climate change, security, and social, economic or political vulnerabilities. Based on the analytical literature review, this study proposes a multi-level security framework for analysing the impacts of climate change. Central to the study is developing a multi-level systematic perspective that bridges the referent objects of security. In this regard, the study establishes the causal chains between human, national, and regional/international security by considering climate change's direct and threat multiplier effects. Concluding that effective actions and strategies should be context-specific and suited to multiple levels of analysis, this study highlights the importance of considering climate change from the multi-level security framework.*

**Keywords:** *Climate Change, Security, Threat Multiplier Effect, Multi-Level Security Framework.*

### **Summary**

This study seeks to establish causal links between the referent objects of security by examining the main articles on climate change and security and offers a comprehensive and systematic understanding of the threat multiplier effect. It also creates a multi-level holistic approach, considering the direct effects of climate change. Namely, it articulates a stronger expression of important dynamics. Initially, the study asserts that anthropogenic effects pose a security threat to the climate system and addresses the accelerating rates of global emissions after the Industrial Revolution, particularly after World War II, and other activities that damage the climate system.

The second part of the study examines the direct effects of a degrading climate system on human security. In this context, the deadly risks of extreme weather events such as high temperatures, hurricanes, and storms were addressed, as well as drought and water scarcity triggering food insecurity. Climate change, which threatens human security, was then highlighted as a potential national security issue if proper adaptation or mitigation strategies are not adopted. This section notably mentioned Africa and Small Island Developing States (SIDS), whose residents rely considerably on agricultural and tourism revenues. While long-term drought has been demonstrated to raise vulnerabilities in Africa and cause economic and political instability and even conflicts, it has been highlighted that rising sea levels in SIDS pave the way for soil loss, agricultural land degradation, and international migration. Also, the territory losses to occur due to rising sea levels and the damage to military bases caused by extreme weather events have been discussed by considering the direct effects of climate change.

Finally, the study analyses whether the issues caused by climate change that cannot be managed at the national level could evolve into international security issues. This section problematises climate change-induced international migrations within the scope of the threat multiplier effect. In this context, while it was emphasised that the Global North was concerned about possible migration from the Global South, the decision made by the UN Human Rights Committee (UNHRC) on climate refugees in 2020 was reviewed. Another significant issue in the context of the direct effects of climate change is the effect of global warming on



the Arctic and Antarctic glaciers and its implications on international security. It is highly possible that power struggles over natural resources, which become more accessible as glaciers melt, will be on the international policy agenda in the coming years. Furthermore, it has been examined whether an alternative to the Suez Canal might be possible as the Northern Sea remains open for more extended periods when glaciers melt.

Literature on the threat multiplier effect often characterized by its extensive, multi-layered nature generally branches into two categories. The first category is the studies centring on a limited number of security referents in extensive analyses.<sup>1</sup> The second category is the studies focusing on specific issues such as migration, conflict, and food security while often not emphasizing the security referents.<sup>2</sup> While these studies are vital, given the multidimensional nature of the threat multiplier effect, action plans addressing this issue need to be viewed from a broader perspective.<sup>3</sup> This article seeks to build a framework in this context by addressing this gap. While adopting a broad perspective, its distinction lies in establishing an analytical lens on the threat multiplier effect through the examination of ground-breaking studies. For example, in considering the impacts of climate change on international migration, it is critical to consider the factors leading to this migration at different levels of analysis. Echoing Græger, many global environmental issues often stem from overlooked local environmental challenges.<sup>4</sup> Given the global nature of climate change, strategies, and measures need specificity at each level of analysis because overlooked issues may trigger a cascading effect.

## Giriş

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletlere ve uluslararası sisteme yönelik tehditlere odaklanan geleneksel güvenlik anlayışı yeni güvenlik söylemlerinin ortaya çıkmasıyla eleştirilmeye başlanmıştır.<sup>5</sup> Ekonomik sorunlardan çevresel

1 Jan Selby vd., "Climate Change and the Syrian Civil War Revisited", *Political Geography*, 60, 2017, s. 232-244. Jason D. Söderblom, "Climate Change: National & Regional Security Threat Multiplier for Australia", *Security Solutions*, 52, 2008, s. 58-68. John Podesta ve Peter Ogden, "The Security Implications of Climate Change", *Washington Quarterly*, 31:1, 2008, s. 115-138. Peter J Gregory, John SI Ingram ve Michael Brklacich, "Climate Change and Food Security", *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 360:1463, 2005, s. 2139-2148. Tim Wheeler ve Joachim Von Braun, "Climate Change Impacts on Global Food Security", *Science*, 341:6145, 2013, s. 508-513.

2 Anil Kumar Misra, "Climate Change and Challenges of Water and Food Security", *International Journal of Sustainable Built Environment*, 3:1, 2014, s. 153-165. Jon Barnett, "Security and Climate Change", *Global Environmental Change*, 13:1, 2003, s. 7-17. Jon Barnett ve W. Neil Adger, "Climate Dangers and Atoll Countries", *Climatic Change*, 61:3, 2003, s. 321-337. Peter H Gleick, "Water, Drought, Climate Change, and Conflict in Syria", *Weather, Climate, and Society*, 6:3, 2014, s. 331-340. Sabine L Perch-Nielsen, Michèle B Bättig vd., "Exploring the Link between Climate Change and Migration", *Climatic Change*, 91:3, 2008, s. 375-393. Wheeler, *Climate Change Impacts on Global Food Security*.

3 Nina Græger, "Environmental Security?", *Journal of Peace Research*, 33:1, 1996, s. 109-116. Kalliojärvi, *Age of Changes: Threat of Climate Change and Its Meaning for Security*.

4 Age.

5 Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Wheatsheaf Books, Sussex, 1983. Barry Buzan ve Lene Hansen, *The Evolution of International Security Studies*, UK: Cambridge University Press, United Kingdom, 2009, s.1. Ole Waever ve Ole Waever, *Fear and Faith: Religion as an International Security Issue*, Ohio State University: Mershon Center for International Security Studies, Ohio, 2006. Pınar Bilgin, "Individual and Societal Dimensions of Security", *International Studies Review*, 5:2, 2003, s. 203-

bozulmaya kadar giderek genişleyen yeni güvenlik söylemleri, insan güvenliğinden küresel güvenliğe dek derinleşen güvenliğin referans nesnelere ile Soğuk Savaş sonrası dönemde birçok kesim tarafından benimsenmeye başlanmıştır.<sup>6</sup> Çevresel bozulma ve iklim değişikliği ekseninden bakıldığında, 1960'larda nükleer silahların neden olduğu varoluşsal tehditler, hava kirliliği ve çevresel bozulmalara neden olan tanker kazaları, maden patlamaları gibi birtakım felaketler güvenlik tartışmalarının çevre üzerinden yapılandırılmasında etkili olurken,<sup>7</sup> akademik alandaki ilk öncü çalışmalar da 1970'lerin başında itibaren literatüre girmiştir.<sup>8</sup> Bu çalışmalar, genel olarak, yüksek nüfus artış hızı, hava kirliliği, doğal kaynakların hızla tüketilmesi ve olası kitle imha savaşları gibi çevresel tehditlere karşı harekete geçmek için insanlığın sınırlı zamanının kaldığını iddia etmişlerdir.<sup>9</sup> Hatta, Richard Falk 1975 yılında toplumun tahrip olmuş çevreyi geri kazanması için 10 ila 100 yıla ihtiyaç olduğunu iddia ederken haksız sayılmazdı.<sup>10</sup> Zira, Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nun 2019 yılındaki bir üst düzey toplantısında Genel Sekreter António Guterres, iklim değişikliğinin geri dönüşü olmayan zararlarını önlemek için dünyanın sadece 11 yılı kaldığını beyan etmiştir.<sup>11</sup>

1970'lerde çevre bilinci ve akademik literatür gelişmeye başlarken, uluslararası politika da bu konuya duyarsız kalmamış ve ilk küresel çevre konferansı olan BM Çevre Konferansı 1972'de Stockholm'de düzenlenmiştir. Çevre güvenliği tartışmalarında dönüm noktası olarak görülen bu konferansta çevresel güvenlik kavramları bir arada ele alınmasa da çevre güvenliğini tehlikeye atabilecek durumlara karşı önerilerde bulunulmuştur.<sup>12</sup> Çevre ve güvenlik ilişkisi 70'lerin sonunda daha çok dikkat çekmeye başlarken, 1987 yılında yayımlanan Brundtland Raporu'nda çevre sorunlarıyla mücadelenin artık geleneksel güvenlik

222.  
6 Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Buzan ve Hansen, *The Evolution of International Security Studies*. Jessica Tuchman Mathews, "Redefining Security", *Foreign Affairs*, 68:2, 1989, s. 162-177. Joseph S Nye Jr ve Sean M. Lynn-Jones, "International Security Studies: A report of a Conference on the State of the Field", *International Security*, 12:4, 1988, s. 5-27. Keith Krause ve Michael C. Williams, "Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods", *Mershon International Studies Review*, 40: Supplement 2, 1996, s. 229-254. Neville Brown, "Climate, Ecology and International Security", *Survival*, 31:6, 1989, s. 519-532. Ole Wæver ve David Carlton, *Identity, Migration and The New Security Agenda in Europe*, Pinter Publishers, United Kingdom, 1993. Richard H. Ullman, "Redefining Security", *International Security*, 8:1, 1983, s. 129-153.

7 "Aberfan disaster: The Queen's Regret After Tragedy", <https://www.bbc.com/news/uk-wales-42101460>, erişim 13.05.2023. Dimitri Roussopoulos, *Politik Ekoloji İklim Krizi ve Yeni Toplumsal Gündem*, Sümer Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 34. James C Davis, *The Human Story: Our History, from the Stone Age to Today*, Harper Collins, New York, 2004, s. 419.

8 Donella H. Meadows, Dennis L. Meadows vd. *The Limits to Growth*, Potomac Associates – Universe Books, California University, 1972. Richard A. Falk, *This Endangered Planet*, Vintage Books, New York, 1972.

9 Don C. Piper, "This Endangered Planet: Prospects and Proposals for Human Survival. By Richard A. Falk. (New York: Vintage Books, 1972. Pp. xiii, 495. \$2.95, paper.)", *American Political Science Review*, 69:1, 1975, s. 370-372. Meadows vd. *This Endangered Planet*, s. 25

10 Piper, *This Endangered Planet: Prospects and Proposals for Human Survival. By Richard A. Falk*, s. 371

11 "Only 11 Years Left to Prevent Irreversible Damage from Climate Change, Speakers Warn during General Assembly High-Level Meeting", <https://press.un.org/en/2019/ga12131.doc.htm>, erişim 13.06.2023.

12 United Nations, *Report of the United Nations Conference on the Human Environment Stockholm*, 5-16 June 1972. New York: United Nations Publications, 1973, s. 21.

yaklaşımlarıyla sürdürülemediği belirtilmiş ve “çevresel güvensizliğe askeri çözümler bulunmadığı” vurgulanmıştır.<sup>13</sup> Çevresel güvenlik tartışmalarının geliştiği bu dönemde iklim değişikliği de bu kapsamda ele alınan bir mesele olmuştur. 1988’de Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli’nin (IPCC) kurulması, 1992’de Rio Konferansı’nda BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinin (BMİDÇS) kabul edilmesi ve 1995’ten sonra bu çerçeve kapsamında her yıl düzenlenen Taraflar Konferansları ile iklim değişikliği hem kalkınma çalışmalarının merkezine girmeye başlamış hem de uluslararası politikada müzakere süreçlerinin önemli başlıklarından biri haline gelmiştir. Ancak, spesifik olarak iklim değişikliğinin güvenlik çalışmaları literatürüne girmesi 2000’lerden sonra gerçekleşmiştir. 2004 yılında Birleşik Krallık hükümetinin baş bilim danışmanı David King’in, iklim değişikliğinin uluslararası terörizmden daha tehlikeli olduğunu iddia ederek başlattığı tartışma, 2006 yılında İngiltere Dışişleri Bakanı Margaret Beckett tarafından destek bulmuş ve “iklim güvenliği” kavramı ilk kez Beckett tarafından dile getirilmiştir.<sup>14</sup> Hatta, 2007 yılında İngiltere iklim değişikliğini BM Güvenlik Konseyi’ne taşıyarak ilk tematik toplantının düzenlenmesini sağlamıştır.<sup>15</sup> İlk tartışmalardan bu yana, iklim değişikliğine bağlı olarak gelişen tehditler siyasi, sosyal, ekonomik ve bilimsel boyutlarıyla kaygı uyandırırken; uluslararası kuruluşlar, siyasi liderler, bilim insanları ve diplomatlar iklim değişikliğinin bir güvenlik sorunu olduğu konusunda daha sık görüş bildirmeye başlamışlardır.<sup>16</sup>

Güvenlik çalışmalarında iklim değişikliği direkt etkilerinin yanı sıra tehdit çarpanı etkisiyle de ele alınmaktadır. 2007’de ABD’li bir grup emekli askerin yayımladıkları Ulusal Güvenlik ve İklim Değişikliği Tehditleri Raporu ile literatüre giren tehdit çarpanı etkisi, özellikle devlet kapasitesi zayıf olan ülkelerde iklim değişikliğinin kuraklık, seller, aşırı hava olayları, deniz seviyesinin yükselmesi gibi etkileri ile mevcut ekonomik, sosyal ve/veya siyasal sorunları şiddetlendirerek bu ülkeleri daha da kırılganlaştırabileceği konusunda uyarılarda bulunmuşlardır.<sup>17</sup>

Bu çalışma, Græger’in 1996 yılında yayımlanan “Çevresel güvenlik?” başlıklı çalışmasını baz alarak, “iklim değişikliğinin iklim güvenliği, insan güvenliği, ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik üzerindeki rolü nedir? Aralarında herhangi bir bağlantı var mıdır?” soruları üzerinden güvenliğin referans nesneleri arasında nedensellik bağları kurarak çok düzeyli güvenlik çerçevesi oluşturmayı

13 World Commission on Environment and Development (WCED), *Our Common Future*. Oxford, Oxford University Press, UK, 1987, s. 19.

14 “Scientist Renews Climate Attack”, [http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk\\_news/politics/3584679.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/3584679.stm), erişim 12.12.2022. Maria Julia Trombetta, “Environmental Security and Climate Change: Analysing the Discourse”, *Cambridge Review of International Affairs* 21:4, 2008, s. 595.

15 “United Nations Security Council, 5663rd mtg., S/PV.5663, (17 April 2007)” <https://undocs.org/en/S/PV.5663>, erişim 11.10.2021.

16 Matt McDonald, “Discourses of Climate Security”, *Political Geography*, 33, 2013, p. 42-51. “Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) and Albert Arnold (Al) Gore Jr.” <https://www.un.org/en/sections/nobel-peace-prize/intergovernmental-panel-climate-change-ipcc-and-albert-arnold-al-gore-jr/index.html>, erişim 20.06.2020. Trombetta, *Environmental Security and Climate Change: Analysing the Discourse*. Yanchun Zhang, *Climate Change and Development: Interlinked Challenges and Opportunities*, UNDP, New York, 2009.

17 “National Security and the Threat of Climate Change.” [https://www.cna.org/cna\\_files/pdf/national%20security%20and%20the%20threat%20of%20climate%20change.pdf](https://www.cna.org/cna_files/pdf/national%20security%20and%20the%20threat%20of%20climate%20change.pdf), Erişim 12.12.2020, s. 6.

hedeflemektedir.<sup>18</sup> Græger, iklim değişikliğini bir veya iki referans güvenlik nesnesi olarak ele almanın, iklim değişikliğiyle mücadele için yapılan iş birliklerini, çözümleri veya stratejileri zayıflatabileceğini savunur ve çok düzeyli analizin önemini şu şekilde açıklamaktadır:

*“Bazı çevresel güvenlik sorunları küreseldir ve bu nedenle mümkün olan en yüksek yönetim seviyesinde en iyi şekilde ele alınır. Ancak devlet düzeyi, küresel eylem gerektiren sorunları çözmek için çok sınırlı olabileceği de, yerel bir yaklaşım gerektiren diğerleri için çok geniş olabilir. Çok düzeyli bir güvenlik perspektifi hem kapsamlı hem de evrenseldir.”<sup>19</sup>*

Bu kapsamda, iklim değişikliği ve güvenlik ile ilgili temel makaleler incelenerek güvenliğin referans nesnelere arasında nedensellik bağları kurulup tehdit çarpanı etkisinin daha kapsamlı ve sistematik bir şekilde anlaşılmasının sağlanması amaçlanmaktadır. Græger, çalışmada çok düzeyli güvenlik çerçevesi oluşturmanın öneminden genel hatlarıyla bahsederken, Kalliojärvi, 2020'deki çalışmada güvenliğin referans nesnelere arasında nedensellik bağları kurarak post yapısalcı bir yaklaşımla BM Güvenlik Konseyi'nin iklim değişikliği söylemlerini analiz etmiştir.<sup>20</sup> İnsan güvenliği, ulusal güvenlik ve küresel güvenlik arasında kurduğu nedensellik bağlarını, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasının öneminden yola çıkarak normatif bir çerçevede oluşturmuştur. Kalliojärvi yaklaşımını güvenliğin üç referans nesnesi üzerinden geliştirirken; bu çalışma, güvenliğin dört referans nesnesine odaklanmaktadır (iklim güvenliği, insan güvenliği, ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik) ve bunlar arasında nedensellik bağlantıları kurmaktadır. Bu çalışmada oluşturulan çerçeve, iklim değişikliği ile ilgili güvenlik çalışmalarında daha kapsamlı ve çok düzeyli bir bakış açısı geliştirmenin önemini vurgulaması açısından Kalliojärvi'nin çalışmasına benzer özellikler gösterse de bir sonraki başlıkta görüleceği gibi, iklim değişikliğinin doğrudan etkilerini ve iklim güvenliğini de dikkate alarak daha kapsamlı bir analitik çerçeve sağlamaktadır.

## **1. Çok Seviyeli Güvenlik Çerçevesi Kapsamında İklim Değişikliği ve Güvenlik**

Bu çalışma, tehdit çarpanı etkisini sistematik olarak analiz ederek bu konuda derin bir bakış açısı geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca iklim değişikliğinin doğrudan etkilerini dikkate alarak makro düzeyde bütünsel bir yaklaşım ortaya çıkarmaktadır. Şekil 1'de görüldüğü gibi, iklim güvenliğinin insan güvenliği, ulusal güvenlik ve bölgesel/uluslararası güvenlik üzerindeki doğrudan ve tehdit çarpanı etkileri arasında nedensellik ilişkileri kurarak kapsamlı ve çok düzeyli bir güvenlik yaklaşımı geliştirmektedir. Diğer bir deyişle, önemli dinamiklerin daha güçlü bir şekilde ifade edilmesini sağlamaktadır.

<sup>18</sup> Græger, *Environmental Security?*, s. 109-116.

<sup>19</sup> Age, s. 109-116.

<sup>20</sup> Salla Kalliojärvi, “Age of Changes: Threat of Climate Change and Its Meaning for Security”, Lassi Heininen ve Heather Exner-Pirot (ed.), *Climate Change and Arctic Security*, Cham: Palgrave Pivot, 2020, s.16.

**Şekil. 1** İklim Değişikliği ve Güvenlik İlişkisi: Çok Düzeyli Güvenlik Yaklaşımı (Şekil yazar tarafından oluşturulmuştur).



Bu çerçeve, iklim değişikliği ve güvenlikle ilgili temel makaleler arasındaki nedensellik ilişkileri inceleyerek geliştirilmiştir. Dolayısıyla, Şekil 1, iklim değişikliği ve güvenlik üzerine yapılmış kapsamlı bir analitik literatür taramasının sonuçlarını temsil etmektedir ve spesifik konu ve olaylarda değişkenlik gösterebilmektedir.

### 1.1. İklim Güvenliği

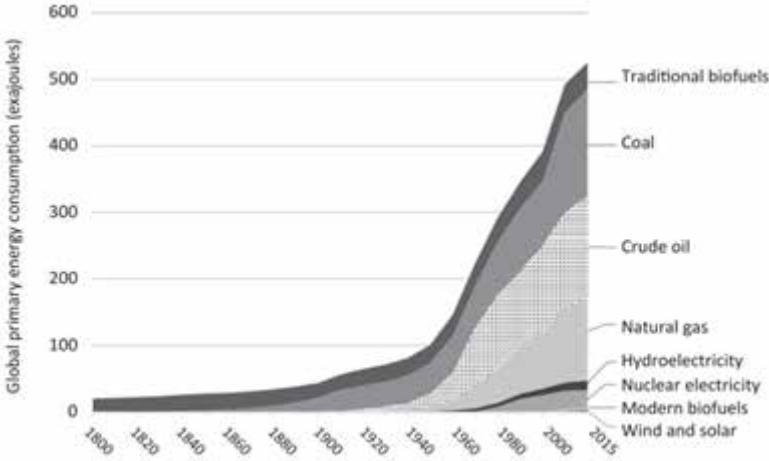
NASA ve IPCC gibi uzman kuruluşlar iklim değişikliğini, küresel seviyede yükselen sıcaklıklar, ısınan ve asitlenen okyanus suları, Arktik ve Antarktika'da küçülen buz tabakaları, yükselen deniz seviyeleri, sıklığı, şiddeti ve etki alanı giderek artan aşırı hava olayları ile kanıtlarlar.<sup>21</sup> İçinde bulunduğumuz iklim değişikliği sürecinin başlangıcı Sanayi Devrimi'ne kadar uzansa da en önemli kırılma noktasını 1950'lerde kalkınma hamlelerinin önemli bir ivme kazandığı ve "büyük hızlanma" olarak da adlandırılan dönemde yaşamıştır.<sup>22</sup> Birinci Dünya Savaşı (1914-1919), 1929 Büyük Buhranı ve İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) ile sosyal, ekonomik ve politik anlamda büyük yıkım yaşayan devletler İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde kalkınma ve sanayileşmeye stratejilerini geliştirerek büyümeye odaklandılar. Ayrıca, Soğuk Savaş döneminin dünya siyaseti ABD ile SSCB arasındaki iki kutuplu sistem üzerinden şekillenirken, bu dönem hem iki ülkenin hem de diğerlerinin üretime konsantre olmalarını ve mümkün olduğunca kendilerini güçlendirmelerini ve savunmalarını gerektiriyordu. Sanayi faaliyetlerinin gelişmesi ve teknolojik ilerlemeler bir yandan hayat kalitesini arttırırken, diğer yandan küresel nüfus artış hızının yükselmesi, kentleşme, tüketim kültürünün gelişmesi vb. nedenler enerji ihtiyacını da devamlı olarak arttırıyordu. Şekil 2'de de görüldüğü gibi, bahsi geçen tarihlerden bugüne kadar ihtiyaç duyulan enerjinin çok büyük bir kısmı halen fosil yakıtlardan karşılanmaktadır ve yüksek

21 "Climate Change: How Do We Know?" <https://climate.nasa.gov/evidence/>, erişim 08.06.2020. "Summary for Policymakers. In: Climate Change 2007: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change." <https://www.ipcc.ch/report/ar4/wg1/>, erişim 18.06.2020

22 Will Steffen vd. "The Trajectory of the Anthropocene: The Great Acceleration", *The Anthropocene Review*, 2:1, 2015, s. 81-98.

miktardaki emisyon salımı atmosferde ısıyı tutuma konusunda başarılı olan sera gazlarının oranlarını arttırarak iklim sisteminin güvenliğini tehdit etmektedir.

Şekil. 2 Küresel Enerji Tüketimi<sup>23</sup>



Giriş kısmında da bahsedildiği gibi iklim güvenliği meselesi ilk kez 2000'lerden sonra dile getirilmiştir. Kavramın geçmişi çok yeni olsa da bir güvenlik meselesi olarak iklim değişikliği 70'lerin sonlarından itibaren çevre sorunları kapsamında “çevre güvenliği”, “ekolojik güvenlik” gibi başlıklar altında ele alınmıştır.<sup>24</sup> İklim değişikliği güncel literatürde halen çevre ve ekolojik güvenlik başlıkları altında çalışılsa da<sup>25</sup> çalışmanın ana çıkış noktasının doğrudan iklim sisteminin güvenliği olması ve bu nokta üzerinden yapılandırılması nedeniyle daha geniş kapsamlı kavramlar olan “çevre güvenliği” ya da “ekolojik güvenlik” yerine “iklim güvenliğinin” kullanılması tercih edilmiştir.

Trombetta, iklim güvenliğini, iklimin kendisinden ziyade tüm insan girişimlerinin bir ön koşulu olarak istikrarlı iklim koşullarının sürdürülmesine yönelik bir endişe olarak tanımlar.<sup>26</sup> İklim sisteminin bozulması direkt olarak insan güvenliğini, ulusal güvenliği, bölgesel ve uluslararası güvenliği tehdit ederken, dolaylı yollardan katalizör etkisi göstermesi ekonomik, politik ve sosyal problemleri şiddetlendirerek çatışmalara, istikrarsızlıklara, göçlere ve ekonomik krizlere neden olmaktadır.<sup>27</sup> Diğer bir deyişle, iklimin sisteminin bozularak bir güvenlik

23 Mike Berners-Lee, *There is No Planet B: A Handbook for the Make or Break Years*, Cambridge University Press, United Kingdom, 2019.

24 Steve Lonergan, *Environmental Security*, Encyclopedia of Global Environmental Change, 2002, ss 269-278. Katrina S Rogers, *Ecological Security and Multinational Corporations*, Environmental Change and Security Project Report, 1997, s. 29-36.

25 Yasemin Kaya, *Ekolojik Güvenlik*, Dora Yayınları, Bursa, 2019.; Çağla Vural, “Küresel İklim Değişikliği ve Güvenlik”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7:1, 2018, s. 57-85.

26 Trombetta, *Environmental Security and Climate Change: Analysing the Discourse*, s. 595.

27 “National Security and the Threat of Climate Change”, [https://www.cna.org/cna\\_files/pdf/national%20security%20and%20the%20threat%20of%20climate%20change.pdf](https://www.cna.org/cna_files/pdf/national%20security%20and%20the%20threat%20of%20climate%20change.pdf), erişim

tehdidi haline gelmesine neden olan insanlık, çalışmanın ilerleyen kısımlarında da görüleceği gibi, bu tehditten en çok etkilenen aktör haline gelmektedir.

### 1.2. İklim Güvenliğinden İnsan Güvenliğine

İklim değişikliği ve insan güvenliği üzerine yapılan araştırmalar, ekonomik, politik ve sosyal yönden savunmasız olan toplumların, iklim değişikliğinin doğrudan ve tehdit çarpan etkileri nedeniyle daha da kırılgan hale geldiklerini sıklıkla vurgulamaktadırlar.<sup>28</sup> Barnett'in insan güvenliği üzerine yapmış olduğu kapsamlı çalışmalar, az gelişmişlik ve yoksulluğun iklim değişikliği kaynaklı tehditlerle birleştiğinde iki kat daha savunmasız hale geldiğini göstermektedir.<sup>29</sup>

İklim değişikliği nedeniyle daha sık aralıklarla yaşanan kuraklık, aşırı hava olayları, su kıtlığı veya deniz seviyesinin yükselmesi gibi felaketler insanların geçim kaynaklarını baltalayarak, kültür ve kimliklerini kaybetme pahasına göç etmeye zorlayıp insan güvenliğini tehdit etmektedir.<sup>30</sup> Dünya Bankası'nın 2021'deki bir raporu, Asya Kıtası, Pasifik Bölgesi, Kuzey Afrika, Latin Amerika ve Doğu Avrupa'da 2050 yılına kadar yaklaşık 216 milyon kişinin iklim değişikliği nedeniyle ülkeleri içinde yerinden edileceğini tahmin etmektedir.<sup>31</sup>

Azalan yağışlar ve yükselen hava sıcaklıkları nedeniyle daha sık yaşanan kuraklık vakaları gıda güvenliği için ciddi bir tehdit oluştururken, kimi çalışmalar iklim sistemi ile küresel istikrarsızlık arasındaki bağlantının genellikle gıda sistemi üzerinden geçtiğini gösterir.<sup>32</sup> IPCC'nin 2019'da yayımlanan bir raporunda, iklim değişikliğinin artan sıcaklıklar, değişen yağış modelleri ve bazı aşırı olayların daha sık görülmesi yoluyla gıda güvenliğini etkilediğini ve gelecekte daha da fazla etkileyeceğini "yüksek güvenilirlikle" açıklamıştır.<sup>33</sup> Aynı rapor; ekim, üretim, nakliye, toptan ve perakende satış, tüketim ve atık süreçlerini kapsayan ve dünya çapında bir milyardan fazla insana iş gücü fırsatları sağlayan gıda sisteminin iklim değişikliği, hızlı nüfus artışı, gelir seviyesinin yükselmesi, tarım ve hayvansal ürünlere yönelik artan talep artışı ve nitrojen bazlı gübre kullanımıyla gıda güvenliği üzerinde önemli yükler oluşturduğunu belirtmektedir.<sup>34</sup> Bu durum özellikle

12.12.2020. Jürgen Scheffran, "Climate Change and Security", *Bulletin of the Atomic Scientists*, 64:2, 2008, s. 19-26. "Summary for Policymakers. In: Climate Change 2007: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change", <https://www.ipcc.ch/report/ar4/wgl1/>, erişim 18.06.2020. Tyler H. Lippert, *NATO, Climate Change, and International Security: A Risk Governance Approach*, Springer, Chicago, 2019.

28 Jon Barnett, "Adapting to Climate Change in Pacific Island Countries: The Problem of Uncertainty", *World Development*, 29:6, 2001, s. 977-993. Jon Barnett, "Security and Climate Change", *Global Environmental Change*, 13:1, 2003, s. 7-17. W. Neil Adger, Juan M. Pulhin vd. *Human Security*, Cambridge University Press, 2014.

29 Barnett, *Adapting to Climate Change in Pacific Island Countries: The Problem of Uncertainty*. Barnett, *Security and Climate Change*.

30 Adger, Juan M. Pulhin vd. *Human Security*.

31 Viviane Clement vd., *Groundswell Part 2: Acting on Internal Climate Migration*, World Bank, Washington, DC, 2021.

32 "Climate Change and Food Security", [https://www.wfpusa.org/wp-content/uploads/2019/11/191015\\_Flowers\\_ClimateChangeFood\\_WEB.Pdf](https://www.wfpusa.org/wp-content/uploads/2019/11/191015_Flowers_ClimateChangeFood_WEB.Pdf), erişim 19.06.2020.

33 Cheikh Mbow, Cynthia Rosenzweig vd. *Food Security. In: Climate Change and Land: An IPCC Special Report on Climate Change, Desertification, Land Degradation, Sustainable Land Management, Food Security, And Greenhouse Gas Fluxes in Terrestrial Ecosystems*. IPCC, 2019, 439.

34 Age, s. 441.



gelişmekte olan ülkelerin vatandaşları için önemli bir risktir. Örneğin, BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), doğal afetlerin mahsuller, çiftlik hayvanları, balıkçılık ve ormancılık üzerindeki ekonomik etkilerini belirlemek amacıyla 2003-2013 yılları arasında Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki 48 gelişmekte olan ülkede meydana gelen orta ila büyük ölçekli 78 afeti incelemiş ve bu afetlerin 140 milyar ABD doları değerinde hasar ve kayba yol açtığını hesaplamıştır.<sup>35</sup> Bu durum, tarımla geçinen toplumlar için büyük bir tehdittir.

Yağışların azalması veya sel, tayfun, kasırga gibi aşırı hava olayları nedeniyle su kaynaklarının zarar görmesi başta insan sağlığı ve gıda güvenliği olmak üzere pek çok açıdan insan güvenliğini tehlikeye atmaktadır.<sup>36</sup> BM'nin 2020 verilerine göre, 2010 yılında yaklaşık olarak 1.9 milyar insan (küresel nüfusun %27'si) potansiyel olarak ciddi şekilde su kıtlığı olan bölgelerde yaşarken, 2050 yılında 2.7 ila 3.2 milyar arasında insanın ciddi şekilde su kıtlığı olan bölgelerde yaşayacağı tahmin edilmektedir.<sup>37</sup> Sadece kuraklık değil, deniz seviyesinin yükselmesi neticesinde de su kıtlığı yaşanabilmektedir. Örneğin, Gelişmekte Olan Küçük Ada Devletleri'nde tatlı su kaynaklarına tuzlu suyun karışması neticesinde insanların temiz suya erişimi kısıtlanmaktadır.<sup>38</sup> Deniz seviyesinin yükselmesi aynı zamanda ekolojik yaşam alanlarının bozulmasına, kıyı kesimlerindeki altyapıların sel baskınlarıyla zarar görmesine, tarım ve balıkçılıkla geçinen toplulukların arazilerinin bozulmasına yol açarak alçak kıyı bölgelerinde yaşayan yaklaşık 680 milyon insan için güvenlik tehdidi oluşturmaktadır.<sup>39</sup> Fiziksel güvenlik risklerinin yanı sıra, iklim değişikliği bu bölgelerdeki milyonlarca insanın geçim kaynakları, kültürleri ve sağlıkları adına önemli riskler oluşturmaktadır. Gelişmekte Olan Küçük Ada Devletleri ve bazı Arktik toplulukları bu durumdan şu an için en çok etkilenen ülkeler arasında gösterilebilir.<sup>40</sup>

İklim değişikliği kaynaklı insan güvenliğine yönelik bir diğer tehdit sağlık sorunlarıdır. Gıda güvensizliği, su kıtlığı, aşırı hava olayları insan sağlığı için riskli hatta ölümcül olabilmektedir. Örneğin, 2016-2022 yılları arasında meydana gelen ve sıklığı giderek artan aşırı hava olayları nedeniyle ABD'de yaklaşık 5.000 kişi hayatını kaybetmiştir.<sup>41</sup> 2003 yılında yaşanan aşırı sıcaklıklar nedeniyle Fransa'da

35 "The Impact of Natural Hazards and Disasters on Agriculture and Food Security and Nutrition", <https://www.fao.org/3/i4434e/i4434e.pdf>, erişim 13.06.2023.

36 "The Effects of Climate Change on Water Shortages", <https://earth.stanford.edu/news/effects-climate-change-water-shortages#gs.nguvo4>, erişim 13.12.2021.

37 "Transformational Action Needed for Paris Agreement Targets - United in Science Report", <https://unfccc.int/news/transformational-action-needed-for-paris-agreement-targets-united-in-science-report>, erişim 23.09.2021.

38 "Fresh Water Supply | Climate Change", <http://www.climate.gov.ki/effects/fresh-water-supply/#:~:text=The%20islands%20and%20atolls%20of%20Kiribati%20have%20limited%20ground%20water%20lenses.&text=As%20sea%20levels%20have%20risen,can%20no%20longer%20be%20used>, erişim 12.01.2021. Anthony Oliver-Smith, "Sea Level Rise, Local Vulnerability and Involuntary Migration", Oli Brown (edt), Migration and Climate Change, Cambridge University Press, Cambridge, 2011, s. 160-185.

39 "Choices Made Now are Critical for the Future of Our Ocean and Cryosphere", <https://www.ipcc.ch/2019/09/2+5/sroccc-press-release/>, erişim 08.04.2021

40 Susmita Dasgupta, Laplante Benoit vd., "The Impact of Sea Level Rise on Developing Countries: A Comparative Analysis", *Climatic Change*, 93:3, 2007, s. 379-388. Barnett, *Security and Climate Change*, s. 7.

41 "2022 U.S. Billion-Dollar Weather and Climate Disasters in Historical Context", <https://www.>



yaklaşık 15.000, Avrupa genelinde ise yaklaşık 70.000 kişinin hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir.<sup>42</sup> Ayrıca, psikologlar ve sosyologlar aşırı sıcaklıklar ve saldırganlık arasında pozitif korelasyon bulurken, Mares ve Moffett, her 1 derecelik sıcaklık artışının bazı bölgelerdeki cinayet oranlarını %6 oranında arttığını bulmuşlardır.<sup>43</sup>

İklim değişikliğinin insan güvenliği üzerindeki etkileri hayatidir ve öyle görünüyor ki, en temel ihtiyaçlar olan yemek, su ve barınma hakları iklim sisteminin bozulması neticesinde tehdit altındadır. Gerekli uyum ve adaptasyon stratejileri her ne kadar ABD, AB gibi bazı gelişmiş ülkeler tarafından uygulansa da küresel seviyede stratejiler geliştirmek insan güvenliği için elzemdir.

### 1.3. İklim Güvenliğinden Ulusal Güvenliğe

İklim değişikliğinin tehdit çarpanı etkilerini ayaklanmalar, radikalleşmeler, toplumsal ve siyasi istikrarsızlıklar, çatışmalar ve ekonomik krizler gibi ulusal güvenliğe yönelik tehditlerle ilişkilendiren öncü çalışmalar, bu sorunların tetikleyici sebepleri arasında iklim değişikliği kaynaklı insani güvensizliği de gösterirler.<sup>44</sup> Alman Küresel Değişim Danışma Konseyi'nin bir raporu, yeterli uyum ve hafifletme stratejileri uygulanmadığı takdirde iklim değişikliğinin çatışmaları tetikleyebileceği konusunda uyarılarda bulunmuştur.<sup>45</sup> Aynı raporda, iklim değişikliğinin tetiklediği çatışmaların nedenleri gıda üretimindeki düşüşe, tatlı su kaynaklarının bozulmasına, aşırı hava olaylarının sıklığının artmasına ve çevresel

---

climate.gov/news-features/blogs/2022-us-billion-dollar-weather-and-climate-disasters-historical-context, erişim 23.06.2023.

42 "Heatwave Smashes Temperature Records Across Europe", [https://www.washingtonpost.com/world/a-second-heat-wave-hits-europe-with-paris-expecting-109f-on-thursday/2019/07/25/d74b6b1c-ac95-11e9-9411-a608f9d0c2d3\\_story.html](https://www.washingtonpost.com/world/a-second-heat-wave-hits-europe-with-paris-expecting-109f-on-thursday/2019/07/25/d74b6b1c-ac95-11e9-9411-a608f9d0c2d3_story.html), erişim 14.12.2020. Jean-Marie Robine vd., "Death Toll Exceeded 70,000 in Europe During the Summer of 2003", *Comptes Rendus Biologies*, 331:2, 2008, 171-178.

43 Courtney Plante, Johnie J. Allen ve Craig A. Anderson, *Effects of Rapid Climate Change on Violence and Conflict*, Oxford Research Encyclopedia of Climate Science, Oxford, 2017. Craig A. Anderson, "Heat and Violence", *Current Directions in Psychological Science*, 10:1, 2001, s. 33-38. Craig A. Anderson, Kathryn B. Anderson vd., "Temperature and Aggression", *Advances in Experimental Social Psychology*, 32, 2000, s. 63-129. Dennis M Mares ve Kenneth W. Moffett, "Climate Change and Interpersonal Violence: A 'Global' Estimate and Regional Inequities", *Climatic Change*, 135:2, 2016, s. 297-310.

44 Andrew Telford, "A climate Terrorism Assemblage? Exploring the Politics of Climate Change-Terrorism-Radicalisation Relations", *Political Geography*, 79, 2020, 102-150. Christian Egenhofer ve Monica Alessi, "EU Policy on Climate Change Mitigation Since Copenhagen and the Economic Crisis", *CEPS Working Document*, 380, 2013. Daniel A. Tonwe ve Surulola J. Eke, "State Fragility and Violent Uprisings in Nigeria: The case of Boko Haram", *African Security Review*, 22:4, 2013, s. 232-243. Emrah Sofuoğlu ve Ahmet Ay, "The Relationship Between Climate Change and Political Instability: The Case of MENA Countries (1985: 01–2016: 12)", *Environmental Science and Pollution Research*, 27:12, 2020, s.14033-14043. Isabel Gallego-Álvarez, Isabel M. García-Sánchez vd., "Climate Change and Financial Performance in Times of Crisis", *Business Strategy and the Environment*, 23:6, 2014, s. 361-374. Jon Barnett, "Security and Climate Change", *Global Environmental Change*, 13:1, 2003, s. 7-17. Thomas F. Homer-Dixon, *Environment, Scarcity, and Violence*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 2010. Thomas F. Homer-Dixon, "Environmental Scarcities and Violent Conflict: Evidence from Cases", *International Security*, 19:1, 1994, s. 5-40.

45 "Climate Change as a Security Risk", [https://www.wbgu.de/fileadmin/user\\_upload/wbgu/publikationen/hauptgutachten/hg2007/pdf/wbgu\\_hg2007\\_engl.pdf](https://www.wbgu.de/fileadmin/user_upload/wbgu/publikationen/hauptgutachten/hg2007/pdf/wbgu_hg2007_engl.pdf), erişim 07.04.2021.

sebeplere bağlı olarak artan göçlere bağlanmıştır.<sup>46</sup> IPCC'nin 2018'de yayımlanan bir raporunda, özellikle en az gelişmiş ülkelerin geçim kaynaklarının tarıma bağlı olması nedeniyle kuraklığın çatışma olasılığını arttırdığı açıklanmıştır.<sup>47</sup> Bu konudaki bazı nicel bulgular, iklim değişikliği ile çatışma arasındaki ilişkiyi daha da kuvvetlendirmektedir. Örneğin, Burke vd. "sıcaklıklar yükselmeye devam ederse ve yeni çatışmalar 1981–2002 dönemindekiler kadar ölümcül olursa, Sahra Altı Afrika'da 2030'a kadar savaşla ilgili 393.000 ek ölüm gerçekleşeceğini" tahmin etmişlerdir.<sup>48</sup>

Sadece kuraklık değil, seller de çatışmalara zemin hazırlamaktadır. Örneğin, Kenya gibi ülkelerde şiddetli yağışların neden olduğu taşkınların kaynak kıtlığına neden olarak çatışmaya daha duyarlı hale geldiğini iddia eden çalışmalar da bulunmaktadır.<sup>49</sup> Çevresel bozulma ve çatışma ilişkisini literatüre kazandıran ilk isimlerden biri olan Homer-Dixon doğal kaynak kıtlığını kaynakların bozulması, nüfus artışı ve bu kaynakların bireyler ve gruplar arasında dağılımı olmak üzere üç nedene bağlar.<sup>50</sup> Kuraklık, sel ve diğer aşırı hava olaylarının belirli bölgelerde toprağın verimi ve su güvenliği üzerinde baskı oluşturması, zayıf kapasiteli devletlerde mevcut olan kırılğanlıkları şiddetlendirerek ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklara, nüfus hareketlerine ve çatışmalara yol açma potansiyeline sahiptir.<sup>51</sup>

Güvenlik literatüründe iklim değişikliği, çatışma ile istikrarsızlık ilişkileri esasen tartışmalı bir mesele olmuştur. Bir kesim, 1990'lardan sonra ekonomik krizlerin, köktendinci ideolojilerin ve nüfus artışının çatışmalara neden olarak barış süreçlerini baltaladığını kabul ederken, iklim değişikliği ile çatışma arasındaki ilişkinin doğrudan etkileri konusunda kuşkuluydular.<sup>52</sup> Bu bağlamda,

46 Age.

47 Carl-Friedrich Schleussner vd., "Armed-Conflict Risks Enhanced by Climate-Related Disasters in Ethnically Fractionalized Countries", *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 113:33, 2016, s. 9216-9221. Cheikh Mbow, Luc Guy Rosenzweig vd., "Food Security", Priyadarshi Shukla, Jim Skea vd. (Edt), *Climate Change and Land: An IPCC Special Report on Climate Change, Desertification, Land Degradation, Sustainable Land Management, Food Security, and Greenhouse Gas Fluxes in Terrestrial Ecosystems*, Cambridge University Press, 2019, 437-550. Nina Von Uexkull, *Climate, Conflict and Coping Capacity: The Impact of Climate Variability on Organized Violence*. PhD diss., Uppsala University, 2016.

48 Nils Petter Gleditsch ve Ragnhild Nordås, "Conflicting Messages? The IPCC on Conflict and Human Security", *Political Geography*, 43, 2014, s. 82.

49 Cullen S Hendrix ve Idean Salehyan, "Climate Change, Rainfall, and Social Conflict in Africa", *Journal of Peace Research*, 49:1, 2012, s 35-50. Ole Magnus Theisen, Nils Petter Gleditsch vd., "Is Climate Change a Driver of Armed Conflict?", *Climatic Change*, 117:3, 2013, s. 613-625. Wario Adano, R Ton Dietz, vd., "Climate Change, Violent Conflict and Local Institutions in Kenya's Drylands", *Journal Of Peace Research*, 49:1, 2012, s. 65-80.

50 Thomas F. Homer-Dixon ve Jessica Blitt, "Introduction: Theoretical Overview", Thomas F. Homer-Dixon ve Jessica Blitt (ed), *Ecoviolence: Links among Environment, Population, and Security*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, Maryland, 1-18, 1998.

51 Indra De Soysa, "Paradise is a Bazaar? Greed, Creed, and Governance in Civil War, 1989-99", *Journal of Peace Research*, 39:4, 2002, s. 395-416. Wenche Hauge ve Tanja Ellingsen, "Beyond Environmental Scarcity: Causal Pathways to Conflict", *Journal of Peace Research*, 35:3, 1998, s. 299-317. Oli Brown, Anne Hammill vd., "Climate Change as the 'New Security Threat: Implications for Africa", *International Affairs*, 83:6, 2007, s. 1141-1154.

52 Astri Suhrke "Environmental Degradation, Migration, and the Potential for Violent Conflict", Nils Petter Gleditsch (edt), *Conflict and the Environment*, NATO ASI Series, Springer, Dordrecht, 1997. Jon Barnett, "Adapting to Climate Change in Pacific Island Countries: The Problem of Uncertainty", *World Development*, 29:6, 2001, s. 977-993. Jon Barnett, "Security and Climate

tehdit çarpanı etkisini iklim değişikliğinin doğrudan etkilerinden ayırdılar ve iklim değişikliğini katalizör olarak gördüler. Diğer kesimse iklim değişikliği ile çatışma arasında doğrudan bağlantılar kurarak Darfur Savaşı gibi kimi olaylarda iklim değişikliği ve çatışma arasında doğrudan bağlantı kurdular.<sup>53</sup> Ancak, düzenli aralıklarla yayımladığı raporlarıyla iklim değişikliği literatürüne yön veren IPCC, iklim değişikliği ile çatışma arasındaki ilişkinin doğrudan etkileri konusunda kararsız kalmış olsa da, özellikle Afrika gibi belirli noktalarda, tehdit çarpanı etkileri ile bunların ulusal güvenlik üzerindeki etkileri arasında pozitif ilişki kurmuştur.<sup>54</sup> Hatta, 2018'de yayımladığı bir raporunda, çatışma ve iklim değişikliği arasındaki ilişkiyi tehdit çarpanı etkisi üzerinden niceliksel ve niteliksel yaklaşımlarla yapılandırdığı özel bir başlık oluşturmuştur.<sup>55</sup>

Tehdit çarpanı etkisinin yanı sıra, iklim değişikliğinin ulusal güvenliğe direkt etkileri de bulunmaktadır.<sup>56</sup> Bu konuda yapılan çalışmalar genel olarak deniz seviyesinin yükselmesi ile yaşanacak toprak kayıpları ve yine deniz seviyesinin yükselmesi ve aşırı hava olayları ile zarar gören askeri üslerin gördüğü zararlar üzerinedir.<sup>57</sup> Örneğin, ABD, uzun süredir aşırı sıcakların, sellerin, orman yangınlarının ve diğer aşırı hava olaylarının dünyanın dört bir yanındaki askeri birliklerine, üslerine ve mühimmatlarına verdiği zararı ulusal güvenliğe yönelik bir tehdit olarak kabul etmektedir.<sup>58</sup>

---

Change”, *Global Environmental Change*, 13:1, 2003, s. 7-17. Theisen, *Is Climate Change a Driver of Armed Conflict?*

53 “Foresight Africa Viewpoint: Does Climate Change Cause Conflict?”, <https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2017/01/20/does-climate-change-cause-conflict/>, erişim 19.12.2020.

54 “Climate Change 2014 Synthesis Report Summary for Policymakers”, [https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/AR5\\_SYR\\_FINAL\\_SPM.pdf](https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/AR5_SYR_FINAL_SPM.pdf), erişim 17.07.2020. Rajendra K. Pachauri ve Andy Reisingeri, *IPCC, 2007: Climate Change 2007: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, IPCC, Geneva, Switzerland, s.104. Gleditsch ve Nordås, *Conflicting Messages? The IPCC on Conflict and Human Security*.

55 Ove Hoegh-Guldberg, Daniela Jacob vd. “2018: Impacts of 1.5°C Global Warming on Natural and Human Systems”, Valérie Masson-Delmotte, Panmao Zhai (edt), *Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty*, Cambridge University Press, Cambridge, UK and New York, NY, USA, pp. 175-312.

56 Jeff D. Colgan, “Climate Change and the Politics of Military Bases”, *Global Environmental Politics*, 18:1, 2018, s. 33-51. Jon Barnett, “Security and Climate Change”, *Global Environmental Change*, 13:1, 2003, s.7-17. Joshua W Busby, “Who Cares About the Weather?: Climate Change and US National Security”, *Security Studies*, 17:3, 2008, s. 468-504. Kurt M Campbell vd., *The Age of Consequences: The Foreign Policy and National Security Implications of Global Climate Change*, Center for Strategic and International Studies, Washington Dc, 2007.

57 Barnett ve Adger, *Climate Dangers and Atoll Countries*. Bengü Çelenk ve Burak Güneş, “Climate Change-Related Security Concerns: A Critical Investigation of the Direct Effects of Climate Change on US Military Bases”, Ahmet Gökbel, Erman Akıllı ve Burak Güneş, (ed), *People, Power, and Politics in the Post-Pandemic World Order*, Cambridge Scholars Publishing, United Kingdom, 2023, s. 51-69. Colgan, *Climate Change and the Politics of Military Bases*. John A. Church, Neil J. White vd. “Sea-level Rise at Tropical Pacific and Indian Ocean Islands”, *Global and Planetary Change*, 53:3, 2006, s.155-168. Melanie Becker, vd., “Sea level Variations at Tropical Pacific Islands Since 1950”, *Global and Planetary Change*, 80, 2012, s. 85-98.

58 “Climate Change Damaging US Military Bases in the Arctic, Report Warns”, <https://www.militarytimes.com/news/pentagon-congress/2022/04/17/climate-change-damaging-us-military-bases-in-the-arctic-report-warns/>, erişim:28.06.2023.

Trobbiani'nin de belirttiği gibi, ulusal güvenlik kavramını sadece dış tehditler açısından değerlendirmek artık yanlış yorumlamalara yol açabilmektedir.<sup>59</sup> İklim değişikliği gibi yeni nesil tehditlerin doğası gereği, ulusal güvenliğin sağlanması artık içerde insan güvenliğinin güvence altına alınması anlamına da gelmektedir.

### 1.41 İklim Güvenliğinden Bölgesel/Uluslararası Güvenliğe

Güvenlik literatüründe iklim değişikliğinin uluslararası güvenliğe etkileri tehdit çarpanı etkisi kapsamında daha çok göçler üzerinden yapılandırılırken, direkt etkileri kutup bölgelerinde buzulların erimesiyle ortaya çıkan doğal kaynakların paylaşımı sorunu ve Arktik Bölgesi'nde buzulların erimesiyle açılan yeni ticaret yolları üzerinden yorumlanmaktadır.

Son zamanlarda yapılan araştırmalar iklim değişikliği kaynaklı yapılan gönüllü ya da zorunlu göçleri uluslararası güvenlik sorunu olarak nitelendirmektedir.<sup>60</sup> BM'nin 2011'de yayımladığı bir raporda, son 40 yılda Sahel'in iklim değişikliğinden en çok etkilenen 17 bölgesinde artan sıcaklıkların ve sel felaketlerinin tarımsal üretimi düşürerek gıda güvensizliğine yol açtığını ve doğal kaynaklar üzerinde artan rekabetle insanların göç eğiliminin arttığını ortaya çıkarmıştır.<sup>61</sup> Yakın zamanda yapılan başka bir araştırma, 2006-2015 yılları arasında 157 ülkeye yapılan sığınma başvurularını inceleyerek iklim değişikliği, çatışma ve göç ilişkisi üzerinden nedensellik ilişkileri kurmuş ve iklim değişikliği kaynaklı kuraklıkların çatışmaları tetikleyerek insanları göçe zorladığı yönünde tatmin edici sonuçlar bulmuştur.<sup>62</sup> Ancak, sadece iklim, çatışma ilişkisi üzerinden değil, devletlerin iklim değişikliği ile mücadele edemediği durumlarda da insanlar göç etmek zorunda kalabilmektedir. Bunun en çarpıcı örnekleri yükselen deniz seviyeleri ile savunmasız kalan Gelişmekte Olan Ada Ülkeleri'dir. Pasifik'te bir ada ülkesi olan Kiribati'den Yeni Zelanda'ya yapılan sığınmacılık başvurusu reddedilen bir vatandaş durumu Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'ne taşınmış ve komite yaşam hakkı ihlali göz önünde bulundurularak devletlerin gelen başvuruları kabul edebileceği yönünde önemli bir karar almıştır.<sup>63</sup>

59 "How Should National Security and Human Security Relate to Each Other", <https://www.e-ir.info/2013/04/26/how-should-national-security-and-human-security-relate-to-each-other/>, erişim 13.09.2020.

60 Barnett ve Adger, *Climate Dangers and Atoll Countries*. Barnett, *Security and Climate Change*, Giovanni Bettini, "Climate Barbarians at the Gate? A Critique of Apocalyptic Narratives on Climate Refugees", *Geoforum*, 45, 2013, s. 63-72. Ingrid Boas, *Climate Migration and Security: Securitisation as a Strategy in Climate Change Politics*, Routledge, New York, 2015. Laurie Parsons, "Climate Migration and the UK", *Journal of the British Academy*, 9, 2021, s. 3-26. Norman Myers, "Environmental Refugees in a Globally Warmed World", *Bioscience*, 43:11, 1993, s. 752-761. Steve Lonergan, "Environmental Security", *Encyclopedia of Global Environmental Change*, 5, 2002, s. 269-278. Valeria Bello, *International Migration and International Security: Why Prejudice is a Global Security Threat*, Routledge, New York, 2017.

61 "Livelihood Security: Climate Change, Migration and Conflict in the Sahel", <https://publications.iom.int/books/livelihood-security-climate-change-migration-and-conflict-sahel>, erişim 15.06.2023.

62 Guy J. Abel, Michael Brottrager vd., "Climate, Conflict and Forced Migration", *Global Environmental Change*, 54, 2019, s. 239-249

63 CCPR/C/127/D/2728/2016, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G20/237/12/PDF/G2023712.pdf?OpenElement>, erişim 11.09.2021. Seher Çakan, "İklim Değişikliği ve Yaşam Hakkı: Urgenda Vakfı v. Hollanda Hükümeti Davası." *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1.1 2023, s. 19-44.

Tehdit çarpanı etkilerinin yanı sıra iklim değişikliğinin uluslararası güvenliğe direkt etkileri de önem arz etmektedir. Küresel ısınmanın Arktik ve Antarktika buzulları üzerindeki etkisi ve bunun uluslararası güvenliğe yansımaları son zamanlarda dikkat çeken konular haline gelmiştir. Buzulların erimesiyle erişimi kolaylaşan doğal kaynaklar üzerinde oluşabilecek güç mücadelelerinin önümüzdeki yıllarda uluslararası politika gündeminde yer alması mümkündür. 1991 yılında imzalanan ve başta hidrokarbür olmak üzere maden araştırmalarını yasaklayan Madrid Protokolü'nün 2048'de dolacağı göz önüne alındığında, milyarlarca varil değerinde petrol ve gaz rezervine sahip olduğu tahmin edilen Antarktika'da doğal kaynaklar üzerinden bir gerilim yaşanması muhtemeldir.<sup>64</sup> Aynı durum Arktik bölgesi için de geçerlidir. Dünyada henüz kullanılmayan petrol rezervlerinin yaklaşık %15'i, doğal gazın yaklaşık %30'u ve bazı değerli minerallerin bu bölgede bulunduğu tahmin edilmektedir.<sup>65</sup> Uzmanlar başta ABD, Çin, Kanada ve Çin gibi büyük güçler olmak üzere ilerleyen yıllarda bölgede yaşanabilecek gerilimler konusunda uyarılarda bulunmaktadır.<sup>66</sup>

Bir başka mesele de deniz ticareti rotalarıdır. Arktik Bölgesi'nde bulunan Kuzey Denizi Rotası genellikle Ağustos ve Ekim ayları arasında gemi geçişlerini mümkün kılarken, küresel ısınma kaynaklı buzulların geri çekilmesiyle daha uzun süre gemi trafiğine açık kalması beklenmektedir.<sup>67</sup> Asya ve Avrupa arasındaki ticari ilişkilerin yürütüldüğü Süveyş Kanalı'na alternatif olma potansiyeli olan Kuzey Denizi Rotası, daha karlı ve hızlı bir seçenek olsa da deniz trafiğine tam olarak açık olmaması (buz kırıcı gemilere halen ihtiyaç duyulmaktadır), Rusya'nın rota üzerindeki etkisi, liman sayılarının az olması ve mevcut limanların altyapı yetersizliği nedeniyle diğer rotalara göre geri planda kalmaktadır.<sup>68</sup> Tablo 1, Kuzey Denizi Rotası, Süveyş Kanalı ve diğer alternatif rotaları karşılaştırarak, Hamburg'dan Doğu limanlarına alternatif deniz yollarını göstermektedir.

64 "Antarctic Carve-up Looms as Climate Change Leads to Race for Resources", <https://www.thenationalnews.com/world/2022/02/08/antarctic-carve-up-looms-as-climate-change-leads-to-race-for-resources/> erişim 30.06.2023.

65 "The Pentagon & Climate Change: How Deniers Put National Security at Risk", <https://www.rollingstone.com/politics/politics-news/the-pentagon-climate-change-how-deniers-put-national-security-at-risk-176393/> erişim 08.03.2021.

66 Age.

67 "China, Russia, and Arctic Geopolitics", <https://thediplomat.com/2020/03/china-russia-and-arctic-geopolitics/>, erişim 05.06.2021.

68 "There Is No Ice Left on Northern Sea Route", <https://thebarentsobserver.com/en/arctic/2019/08/there-no-ice-left-russias-northern-sea-route>, erişim 06.06.2021.

**Tablo 1.** Hamburg'dan Doğu Limanlarına Alternatif Deniz Yolları<sup>69</sup>

Hamburg'dan Doğu Limanlarına Alternatif Deniz Yolları				
Rota	Vancouver	Yokohama	Hong Kong	Singapur
<b>Kuzey Denizi Rotası</b>	<b>6,635 mil</b>	<b>6,920 mil</b>	<b>8,370 mil</b>	<b>9,730 mil</b>
<b>Süveyş Kanalı</b>	15,377 mil	11,073 mil	9,360 mil	8,377 mil
<b>Ümit Burnu</b>	18,846 mil	14,542 mil	13,109 mil	11,846 mil
<b>Panama Kanalı</b>	8,741 mil	12,420 mil	12,920 mil	15,208 mil

Görüldüğü gibi, Kuzey Denizi Rotası'nın daha karlı ve hızlı bir seçenek olması önümüzdeki yıllarda jeopolitik rekabetlere yol açma ihtimalini arttırmaktadır.<sup>70</sup> Hatta, Almanya ve Çin gibi ülkelerin önde gelen ticari güçleri, Kuzey Denizi Rotası'nın açılması durumunda izleyecekleri stratejileri uzun zaman önce hazırlamışlardır.<sup>71</sup>

Sonuç olarak, Küresel Güney'den gelebilecek göç akınları hali hazırda yüksek emisyon salımlarına devam eden Küresel Kuzey'i endişelendirirken, kutup bölgelerinin durumu da bölgede hak arayışına girmeye niyeti olan ülkeler için pek çok soru işareti barındırmaktadır.

### Sonuç

Bu çalışma, iklim değişikliğinin tehdit çarpanı etkisinin iklim güvenliği, insan güvenliği, ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik üzerindeki rollerini dikkate alıp bu analiz seviyeleri arasında nedensellik bağları kurarak sistematik bir bakış açısı geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda ilk aşamada, insan kaynaklı etkilerin iklim sistemi için bir güvenlik tehdidi olduğunun altı çizilmiştir. İkinci kısımda, bozulan iklim sisteminin insan güvenliğine direkt etkileri tartışılırken, bir sonraki aşamada insan güvenliğini tehdit eden bu etkiler için gerekli uyum ve adaptasyon stratejileri uygulanmadığında nasıl ulusal güvenlik tehdidi haline gelebileceği literatürdeki çalışmalar incelenerek gösterilmiştir. Son aşamada ise iklim değişikliğinin tetiklediği ve ulusal düzeyde çözümlenemeyen sorunların uluslararası güvenlik sorunlarına dönüşüp dönüşmeyeceği incelenmiştir.

Karmaşık, bazen büyük ölçekli ve çok katmanlı niteliklere sahip olabilen tehdit çarpanı etkisine ilişkin güvenlik çalışmaları literatürü genel anlamda iki koldan beslenmektedir. İlki, büyük ölçekli analizlerde güvenliğin bir ya da iki referans nesnesine odaklanılarak yapılan çalışmalardır.<sup>72</sup> İkincisi ise güvenliğin

69 N. I Didenko, ve V I Cherenkov, "Economic and Geopolitical Aspects of Developing the Northern Sea Route", *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 180:1, 2018, 012012, s. 2.

70 "China, Russia, and Arctic Geopolitics", <https://thediplomat.com/2020/03/china-russia-and-arctic-geopolitics/>, erişim 05.06.2021.

71 Margaret Blunden, "Geopolitics and the Northern Sea Route", *International Affairs*, 88:1, 2012, s. 115-129.

72 Jan Selby vd., "Climate Change and the Syrian Civil War Revisited", *Political Geography*, 60, 2017, s. 232-244. Jason D. Söderblom, "Climate Change: National & Regional Security Threat Multiplier for Australia", *Security Solutions*, 52, 2008, s. 58-68. John Podesta ve Peter Ogden, "The Security Implications of Climate Change", *Washington Quarterly*, 31:1, 2008, s. 115-138. Peter J Gregory, John

referans nesnelere ön plana çıkarmadan göç, çatışma ve gıda güvenliği gibi spesifik ve popüler olan konulara odaklanan çalışmalardır.<sup>73</sup> Şüphesiz, bu çalışmalar iklim değişikliği ve etkilerinin derinlemesine analizi için oldukça kritik öneme sahiptirler ancak tehdit çarpanı etkisi çok boyutlu olduğu için bu konuda geliştirilebilecek eylem planlarına daha geniş bir pencereden bakılmasına ihtiyaç vardır. Ancak, literatürde buna ilişkin az sayıda çalışma vardır ve bu konuda literatürün geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.<sup>74</sup> Bu çalışma ile ilgili boşluğa atıfta bulunarak bu kapsamda bir çerçeve çizilmesi amaçlanmıştır. Makale her ne kadar geniş bir perspektif üzerinden yapılandırılrsa da onu spesifikleştiren nokta, literatürdeki öncü çalışmaların incelenerek tehdit çarpanı etkisine daha analitik bir bakış açısının geliştirilmesidir. Örneğin, iklim değişikliğinin uluslararası göçlere etkileri tartışılırken, arka planda bu göçü tetikleyen nedenler analiz seviyelerine uygun olarak ele alınmaktadır. Græger'in de vurguladığı gibi, birçok küresel çevre sorununun ihmal edilen yerel çevre sorunlarının bileşkesinden kaynaklanmaktadır.<sup>75</sup> Sorun küreseldir; ancak önlemler ve adaptasyon stratejileri her analiz seviyesine özel olmalıdır, çünkü farkında olunmayan ya da önemsenmeyen bir sorun domino etkisi yaratma potansiyeline sahiptir.

### Çatışma Beyanı:

*Araştırmamın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.*

### Kaynakça

#### Basılı Eserler

ABEL Guy J. BROTTTRAGER Michael CUARESMA Jesus Crespo ve MUTTARAK, Raya (2019). "Climate, Conflict and Forced Migration", *Global Environmental Change*, 54, 239-249.

ADANO Wario, DIETZ R Ton, WITSENBURG Karen, ZAAL Fred (2012). "Climate Change, Violent Conflict and Local Institutions in Kenya's Drylands", *Journal of Peace Research*, 49:1, 65-80.

ADGER W. Neil ve PULHIN Juan M. (2014). *Human Security*, Cambridge University

SI Ingram ve Michael Brklacich, "Climate Change and Food Security", *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 360:1463, 2005, s. 2139-2148. Tim Wheeler ve Joachim Von Braun, "Climate Change Impacts on Global Food Security", *Science*, 341:6145, 2013, s. 508-513  
73 Anil Kumar Misra, "Climate Change and Challenges of Water and Food Security", *International Journal of Sustainable Built Environment*, 3:1, 2014, s. 153-165. Jon Barnett, "Security and Climate Change", *Global Environmental Change*, 13:1, 2003, s. 7-17. Jon Barnett ve W. Neil Adger, "Climate Dangers and Atoll Countries", *Climatic Change*, 61:3, 2003, s. 321-337. Peter H Gleick, "Water, Drought, Climate Change, and Conflict in Syria", *Weather, Climate, and Society*, 6:3, 2014, s. 331-340. Sabine L Perch-Nielsen, Michèle B Bättig vd., "Exploring the Link between Climate Change and Migration", *Climatic Change*, 91:3, 2008, s. 375-393. Wheeler, *Climate Change Impacts on Global Food Security*.

74 Græger, *Environmental Security?* s. 109-116. Kalliojärvi, *Age of Changes: Threat of Climate Change and Its Meaning for Security*.

75 Age.

Press.

- ANDERSON Craig A. (2001). "Heat and Violence", *Current Directions in Psychological Science*, 10:1, 33-38.
- ANDERSON Craig A. ANDERSON Kathryn B. DORR Nancy DENEVE Kristina M. ve FLANAGAN Mindy (2000). "Temperature and Aggression", *Advances in Experimental Social Psychology*, 32, 63-129.
- BARNETT Jon (2003). "Security and Climate Change", *Global Environmental Change*, 13:1, 7-17.
- BARNETT Jon (2001). "Adapting to Climate Change in Pacific Island Countries: The Problem of Uncertainty", *World Development*, 29:6, 977-993.
- BARNETT Jon ve ADGER W. Neil (2003). "Climate Dangers and Atoll Countries", *Climatic Change*, 61:3, 321-337.
- BECKER Melanie, LETETREL Camille, LLOVEL William, CAZENAVE Anny, DELCROIX Thierry (2012). "Sea Level Variations at Tropical Pacific Islands Since 1950", *Global and Planetary Change*, 80, 85-98.
- BELLO Valeria (2017). *International Migration and International Security: Why Prejudice is a Global Security Threat*, Routledge, New York.
- BERNERS-LEE Mike (2019). *There is No Planet B: A Handbook for the Make or Break Years*, Cambridge University Press, United Kingdom.
- BETTINI Giovanni (2013). "Climate Barbarians at the Gate? A Critique of Apocalyptic Narratives on Climate Refugees", *Geoforum*, 45, 63-72.
- BİLGİN Pınar (2003). "Individual and Societal Dimensions of Security", *International Studies Review*, 5:2, 203-222.
- BLUNDEN Margaret (2012). "Geopolitics and the Northern Sea Route", *International Affairs*, 88:1, 115-129.
- BOAS Ingrid (2015). *Climate Migration and Security: Securitisation as a Strategy in Climate Change Politics*, Routledge, New York.
- BROWN Neville (1989). "Climate, Ecology and International Security", *Survival*, 31:6, 519-532.
- BROWN Oli HAMMILL Anne ve MCLEMAN Robert (2007). "Climate Change as the 'New Security Threat: Implications for Africa", *International Affairs*, 83:6, 1141-1154.
- BUSBY Joshua W. (2008). "Who Cares About the Weather?: Climate Change and US National Security", *Security Studies*, 17:3, 468-504.
- BUZAN Barry (1983). *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Wheatsheaf Books, Sussex.
- BUZAN Barry ve HANSEN Lene (2009). *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge University Press, UK.
- CAMPBELL Kurt M, GULLEDGE Jay, PODESTA John, OGDEN Peter, FUERTH Leon vd. (2007). *The Age of Consequences: The Foreign Policy and National Security Implications Of Global Climate Change*, Center for Strategic and International Studies, Washington Dc.
- CHURCH John A., WHITE Neil J., HUNTER John (2006). "Sea-level Rise at Tropical Pacific and Indian Ocean islands", *Global and Planetary Change*, 53:3, 155-168.
- CLEMENT Viviane, RIGAUD Kanta Kumari, SHERBININ Alex de, JONES Bryan, ADAMO Susana vd. (2021). *Groundswell Part 2: Acting on Internal Climate Migration*, World Bank, Washington, DC.



- COLGAN Jeff D. (2018). "Climate Change and the Politics of Military Bases", *Global Environmental Politics*, 18:1, 33-51.
- ÇAKAN Seher (2023). "İklim Değişikliği ve Yaşam Hakkı: Urgenda Vakfı v. Hollanda Hükümeti Davası", *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1:1, 19-44.
- ÇELENK Bengü ve GÜNEŞ Burak (2023). "Climate Change-Related Security Concerns: A Critical Investigation of the Direct Effects of Climate Change on US Military Bases", Ahmet Gökbel, Erman Akıllı ve Burak Güneş (ed), *People, Power, and Politics in the Post-Pandemic World Order*, Cambridge Scholars Publishing, UK, 51-69.
- DAVIS James C. (2004). *The Human Story: Our History, from the Stone Age to Today*, Harper Collins, New York, s.419.
- DASGUPTA Susmita BENOIT Laplante MEISNER Craig WHELEER ve David YAN Jianping (2007). "The Impact of Sea Level Rise on Developing Countries: A Comparative Analysis", *Climatic Change*, 93:3, 379-388.
- DE SOYSA Indra (2002). "Paradise is a Bazaar? Greed, Creed, and Governance in Civil War, 1989-99", *Journal of Peace Research*, 39:4, 395-416.
- DIDENKO N. I. ve CHERENKOV V I (2018). "Economic and Geopolitical Aspects of Developing the Northern Sea Route", *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 180:1.
- EGENHOFER Christian ve ALESSI Monica (2013). "EU Policy on Climate Change Mitigation Since Copenhagen and The Economic Crisis." *CEPS Working Document* 380.
- FALK Richard A. (1972). *This Endangered Planet*, Vintage Books, New York.
- GALLEGO-ÁLVAREZ Isabel GARCÍA-SÁNCHEZ Isabel M. ve VIEIRA Cléber da Silva (2014). "Climate Change and Financial Performance in Times of Crisis", *Business Strategy and the Environment*, 23:6, 361-374.
- GLEDITSCH Nils Petter ve NORDÅS Ragnhild (2014). "Conflicting Messages? The IPCC on Conflict and Human Security", *Political Geography*, 43, 82.
- GLEICK Peter H (2014). "Water, Drought, Climate Change, and Conflict in Syria", *Weather, Climate, and Society*, 6:3, 331-340.
- GRÆGER Nina (1996). "Environmental Security?", *Journal of Peace Research*, 33:1, 109-116.
- GREGORY Peter J. INGRAM John SI ve BRKLACICH Michael (2005). "Climate Change and Food Security", *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 360:1463, 2139-2148.
- HAUGE Wenche ve ELLINGSEN Tanja (1998). "Beyond Environmental Scarcity: Causal Pathways to Conflict", *Journal of Peace Research*, 35:3, 299-317.
- HENDRIX Cullen S ve SALEHYAN Idean (2012). "Climate Change, Rainfall, and Social Conflict in Africa." *Journal of Peace Research*, 49:1, 35-50.
- Hoegh-Guldberg Ove, Jacob Daniela TAYLOR Michael (2018). "Impacts of 1.5°C Global Warming on Natural and Human Systems", Valérie Masson-Delmotte, Panmao Zhai (edt), *Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty*, Cambridge University Press, Cambridge, UK and New York, NY, USA.
- HOMER-DIXON Thomas F. (2010). *Environment, Scarcity, and Violence*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.

- HOMER-DIXON Thomas F. ve BLITT Jessica (ed.) (1998). *Ecoviolence: Links Among Environment, Population, and Security*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, Maryland.
- HOMER-DIXON Thomas F. (1994). "Environmental Scarcities and Violent Conflict: Evidence from Cases", *International Security*, 19:1, 5-40.
- KALLIOJÄRVI Salla (2020). "Age of Changes: Threat of Climate Change and Its Meaning for Security", Lassi Heininen and Heather Exner-Pirot (ed.), *Climate Change and Arctic Security*, Cham: Palgrave Pivot.
- KAYA Yasemin (2019). *Ekolojik Güvenlik*, Dora Yayınları, Bursa.
- KRAUSE Keith ve WILLIAMS Michael C. (1996). "Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods", *Mershon International Studies Review*, 40: Supplement 2, 229-254.
- LIPPERT Tyler H. (2019). *NATO, Climate Change, and International Security: A Risk Governance Approach*, Springer, Chicago.
- LONERGAN Steve (2002). "Environmental Security", *Encyclopedia of Global Environmental Change*, 5, 269-278.
- MARES Dennis M. ve MOFFETT Kenneth W. (2016). "Climate Change and Interpersonal Violence: A "Global" Estimate and Regional Inequities", *Climatic Change*, 135:2, 297-310.
- MATHEWS Jessica Tuchman (1989). "Redefining Security", *Foreign Affairs*, 68:2, 162-177.
- MBOW Cheikh Mbow, ROSENZWEIG Luc Guy Rosenzweig vd. (2019). "Food Security", Priyadarshi Shukla, Jim Skea vd. (eds.), *Climate Change and Land: an IPCC Special Report On Climate Change, Desertification, Land Degradation, Sustainable Land Management, Food Security, and Greenhouse Gas Fluxes in Terrestrial Ecosystems*, Cambridge University Press, 2019.
- MCDONALD Matt (2013). "Discourses of Climate Security", *Political Geography*, 33, 42-51.
- MEADOWS Donella H. MEADOWS Dennis RANDERS Jørgen ve BEHRENS William W. (1972). *The Limits to Growth*, Potomac Associates – Universe Books.
- MISRA Anil Kumar (2014). "Climate Change and Challenges of Water and Food Security", *International Journal of Sustainable Built Environment*, 3:1, 153-165.
- MYERS Norman (1993). "Environmental Refugees in a Globally Warmed World", *Bioscience*, 43:11, 752-761.
- NYE Joseph S Jr ve LYNN-JONES Sean M. (1998). "International Security Studies: A Report of a Conference on the State of the Field", *International Security*, 12:4, 5-27.
- OLIVER-SMITH Anthony (2011). "Sea Level Rise, Local Vulnerability and Involuntary Migration." Oli Brown (ed.), *Migration and Climate Change*, Cambridge University Press, Cambridge, 160-185.
- PACHAURI Rajendra K., REISINGER Andy (2007) *IPCC, 2007: Climate Change 2007: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, IPCC, Geneva, Switzerland.
- PARSONS Laurie (2021). "Climate Migration and the UK", *Journal of the British Academy*, 9, 3-26.
- PERCH-NIELSEN Sabine L, BÄTTIG Michèle B, IMBODEN Dieter (2008).

“Exploring the Link between Climate Change and Migration”, *Climatic Change*, 91:3, 375-393.

- PIPER Don C. (1975). “This Endangered Planet: Prospects and Proposals for Human Survival. By Richard A. Falk. (New York: Vintage Books, 1972. Pp. xiii, 495. \$2.95, paper.)”, *American Political Science Review*, 69:1, 370-372.
- PLANTE Courtney, ALLEN Johnie J., ANDERSON Craig A. (2017). *Effects of Rapid Climate Change on Violence and Conflict*, Oxford Research Encyclopedia of Climate Science, Oxford.
- PODESTA John ve OGDEN Peter (2018). “The Security Implications of Climate Change”, *Washington Quarterly*, 31:1, 115-138.
- ROBINE Jean-Marie CHEUNG Siu Lan K ROY Sophie Le OYEN Herman Van GRIFFITHS Clare vd. (2008). “Death Toll Exceeded 70,000 in Europe During the Summer of 2003”, *Comptes Rendus Biologies*, 331:2, 171-178.
- ROGERS Katrina S. Rogers (1997). *Ecological Security and Multinational Corporations*, Environmental Change and Security Project Report.
- ROUSSOPOULOS Dimitri (2017). *Politik Ekoloji İklim Krizi ve Yeni Toplumsal Gündem*, Sümer Yayıncılık, İstanbul.
- SCHEFFRAN Jürgen (2008). “Climate Change and Security”, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 64:2, 19-26.
- SCHLEUSSNER Carl-Friedrich, DONGES Jonathan F., DONNER Reik V., SCHELLNHUBER Hans Joachim (2016). “Armed-conflict Risks Enhanced by Climate-Related Disasters in Ethnically Fractionalized Countries”, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 113:33, 9216-9221.
- SELBY Jan DAHI Omar S. FROHLICH Christiane ve HULME Mike (2017). “Climate Change and the Syrian Civil War Revisited”, *Political Geography*, 60, 232-244.
- SOFUOĞLU Emrah ve AY Ahmet (2020). “The Relationship between Climate Change and Political Instability: The Case of MENA Countries (1985: 01–2016: 12)”, *Environmental Science and Pollution Research*, 27:12, 14033-14043.
- SÖDERBLOM Jason D. (2008). “Climate Change: National & Regional Security Threat Multiplier for Australia”, *Security Solutions*, 52, 58-68.
- STEFFEN Will BROADGATE Wendy DEUTSCH Lisa GAFFNEY Owen ve LUDWIG Cornelia (2015). “The Trajectory of the Anthropocene: The Great Acceleration”, *The Anthropocene Review*, 2:1, 81-98.
- SUHRKE Astri (1997). “Environmental Degradation, Migration, and the Potential for Violent Conflict”, Nils Petter Gleditsch (ed.), *Conflict and the Environment*. NATO ASI Series, Springer, Dordrecht.
- TELFORD Andrew (2020). “A Climate Terrorism Assemblage? Exploring the Politics of Climate Change-Terrorism-Radicalisation Relations”, *Political Geography*, 79, 102-150.
- THEISEN Ole Magnus GLEDITSCH Nils Petter ve BUHAUG Halvard (2013). “Is Climate Change a Driver of Armed Conflict?”, *Climatic Change*, 117:3, 613-625.
- TONWE Daniel A. ve EKE Surulola J. (2013). “State Fragility and Violent Uprisings in Nigeria: The Case of Boko Haram”, *African Security Review*, 22:4, 232-243.
- TROMBETTA Maria Julia (2008). “Environmental Security and Climate Change: Analysing the Discourse”, *Cambridge Review of International Affairs*, 21:4, 585-602.
- UEXKULL Nina Von (2016). *Climate, Conflict and Coping Capacity: The Impact of Climate Variability on Organized Violence*, *Doktora Tezi*,

Uppsala University.

- ULLMAN Richard H. (1983). "Redefining Security", *International Security*, 8:1, 129-153.
- UN (1973). *Report of the United Nations Conference on the Human Environment Stockholm*, 5-16 June 197. New York: United Nations Publications, 1973.
- WÆVER Ole ve CARLTON David (1993). *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, Pinter Publishers, UK.
- WAEVER Ole ve WAEVER Ole (2006). *Fear and Faith: Religion as an International Security Issue*, Ohio State University: Mershon Center for International Security Studies, Ohio.
- WHEELER Tim ve BRAUN Joachim Von (2013). "Climate Change Impacts on Global Food Security", *Science*, 341:6145, 508-513.
- World Commission on Environment and Development (WCED) (1987). *Our Common Future*, Oxford, Oxford University Press, UK.
- VURAL Çağla (2018). "Küresel İklim Değişikliği ve Güvenlik", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7:1, 57-85.
- ZHANG Yanchun (2009). *Climate Change and Development: Interlinked Challenges and Opportunities*, UNDP, New York.

### İnternet Kaynakları

- GARTHWAITE Josie. "The Effects of Climate Change on Water Shortages", <https://earth.stanford.edu/news/effects-climate-change-water-shortages#gs.nguvo4>, erişim 13.12.2021.
- GOODELL Jeff. "The Pentagon & Climate Change: How Deniers Put National Security at Risk", <https://www.rollingstone.com/politics/politics-news/the-pentagon-climate-change-how-deniers-put-national-security-at-risk-176393/>, erişim 8.03.2021.
- GUO Ling ve WILSON Steven Lloyd. "China, Russia, and Arctic Geopolitics", <https://thediplomat.com/2020/03/china-russia-and-arctic-geopolitics/>, erişim 05.06.2021.
- KNICKMEYER Ellen. "Climate Change Damaging US Military Bases in the Arctic, Report Warns", <https://www.militarytimes.com/news/pentagon-congress/2022/04/17/climate-change-damaging-us-military-bases-in-the-arctic-report-warns/>, erişim 28.06.2023.
- MCAULEY James ve FREEDMAN Andrew. "Heatwave Smashes Temperature Records Across Europe", [https://www.washingtonpost.com/world/a-second-heat-wave-hits-europe-with-paris-expecting-109f-on-thursday/2019/07/25/d74b6b1c-ac95-11e9-9411-a608f9d0c2d3\\_story.html](https://www.washingtonpost.com/world/a-second-heat-wave-hits-europe-with-paris-expecting-109f-on-thursday/2019/07/25/d74b6b1c-ac95-11e9-9411-a608f9d0c2d3_story.html), erişim 14.12.2020.
- POPOVSKI Vesselin. "Foresight Africa Viewpoint: Does Climate Change Cause Conflict?", <https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2017/01/20/does-climate-change-cause-conflict/>, erişim 19.12.2020.
- SMITH Adam B. "2022 U.S. Billion-Dollar Weather and Climate Disasters in Historical Context", <https://www.climate.gov/news-features/blogs/2022-us-billion-dollar-weather-and-climate-disasters-historical-context>, erişim 23.06.2023.
- STAALESEN Atle. "There is no ice left on Northern Sea Route", <https://thebarentsobserver.com/en/arctic/2019/08/there-no-ice-left-russias-northern-sea-route>, erişim 06.06.2021.
- STICKINGS Tim. "Antarctic Carve-Up Looms As Climate Change Leads to

Race for Resources”, <https://www.thenationalnews.com/world/2022/02/08/antarctic-carve-up-looms-as-climate-change-leads-to-race-for-resources/>, erişim 30.06.2023.

TROBBIANI Riccardo. “How Should National Security and Human Security Relate to Each Other”, <https://www.e-ir.info/2013/04/26/how-should-national-security-and-human-security-relate-to-each-other/>, erişim 13.09.2020.

“Aberfan Disaster: The Queen’s Regret After Tragedy”, <https://www.bbc.com/news/uk-wales-42101460>, erişim 13.05.2023.

“Scientist Renews Climate Attack”, [http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk\\_news/politics/3584679.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/3584679.stm), erişim 12.12.2022.

“Livelihood Security: Climate Change, Migration and Conflict in the Sahel”, <https://publications.iom.int/books/livelihood-security-climate-change-migration-and-conflict-sahel>, erişim 15.06.2023.

“Summary for Policymakers. In: Climate Change 2007: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change”, <https://www.ipcc.ch/report/ar4/wg1/>, erişim 18.06.2020

“Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) and Albert Arnold (Al) Gore Jr”, <https://www.un.org/en/sections/nobel-peace-prize/intergovernmental-panel-climate-change-ipcc-and-albert-arnold-al-gore-jr/index.html>, erişim 20.06.2020.

“Only 11 Years Left to Prevent Irreversible Damage from Climate Change, Speakers Warn during General Assembly High-Level Meeting”, <https://press.un.org/en/2019/ga12131.doc.htm>, erişim 13.06.2023.

“Transformational Action Needed for Paris Agreement Targets - United in Science Report”, <https://unfccc.int/news/transformational-action-needed-for-paris-agreement-targets-united-in-science->, erişim 23.09.2021.

“Fresh Water Supply | Climate Change”, <http://www.climate.gov.ki/effects/fresh-water-supply/#:~:text=The%20islands%20and%20atolls%20of%20Kiribati%20have%20limited%20ground%20water%20lenses.&text=As%20sea%20levels%20have%20risen,can%20no%20longer%20be%20used>, erişim 12.01.2021.

“Choices Made Now are Critical for the Future of Our Ocean and Cryosphere”, <https://www.ipcc.ch/2019/09/2+5/srocc-press-release/>, erişim 08.04.2021

“Climate Change and Food Security”, Center for Strategic and International Studies (CSIS), [https://www.wfpusa.org/wp-content/uploads/2019/11/191015\\_Flowers\\_ClimateChangeFood](https://www.wfpusa.org/wp-content/uploads/2019/11/191015_Flowers_ClimateChangeFood), erişim 19.06.2020.

“Climate Change: How Do We Know?”, <https://climate.nasa.gov/evidence/>, erişim 08.06.2020.

“CCPR/C/127/D/2728/2016”, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G20/237/12/PDF/G2023712.pdf?OpenElement>, erişim 11.09.2021.

“Climate Change 2014 Synthesis Report Summary for Policymakers”, [https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/AR5\\_SYR\\_FINAL\\_SPM.pdf](https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/AR5_SYR_FINAL_SPM.pdf), erişim 17.07.2020.

“United Nations Security Council, 5663rd mtg., S/PV.5663, (17 April 2007)”, <https://undocs.org/en/S/PV.5663>, erişim 11.10.2021.

“National Security and the Threat of Climate Change”, [https://www.cna.org/cna\\_files/pdf/national%20security%20and%20the%20threat%20of%20climate%20change.pdf](https://www.cna.org/cna_files/pdf/national%20security%20and%20the%20threat%20of%20climate%20change.pdf), erişim 12.12.2020.

“The Impact of Natural Hazards and Disasters on Agriculture and Food Security and Nutrition”, <https://www.fao.org/3/i4434e/i4434e.pdf>, erişim 13.06.2023.

“Climate Change as a Security Risk”, [https://www.wbgu.de/fileadmin/user\\_upload/wbgu/publikationen/hauptgutachten/hg2007/pdf/wbgu\\_hg2007\\_engl.pdf](https://www.wbgu.de/fileadmin/user_upload/wbgu/publikationen/hauptgutachten/hg2007/pdf/wbgu_hg2007_engl.pdf), erişim  
07.04.2021

# Tehdit Algısının Askeri Stratejiye Etkisi: Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye Örneği

## The Impact of Threat Perception on Military Strategy: The Case of Türkiye during the Cold War Era

Osman Gazi KANDEMİR\*

### Öz

*Askeri Strateji, askeri güce sağlanan kaynakları tehdide göre eşleştirme sürecidir. Tehdit, içinde bulunulan zamandan çok, gelecekle ilgilidir, içinde tahminlere dayalı değerlendirme barındırır. Bir anlamda algıdır. Algının gerçeğe uzak olması ülkeler için gereksiz kaynak israfına veya tersine risklerin artmasına sebep olur. Bu çalışmanın amacı, Soğuk Savaş döneminde tehdit algısının askeri strateji üzerindeki etkisini Türkiye örneği üzerinden açıklamaktır. Çalışmada doküman analizi yöntemi ile elde edilen bulgular, askeri strateji alanında uzman emekli askerlerle yapılan mülakatlarla desteklenmiştir. Makalenin ana argümanına göre Soğuk Savaş süresince Türkiye'nin tehdit algısı ABD tarafından oluşturulmuştur. Ülkenin savunma tasarımı, yaratılan bu tehdidi esas almıştır. Tehdidin boyutları ve gerçeğe yakınlık derecesinin sorgulanması tehdidin olduğundan büyük gösterildiğini ortaya çıkarmıştır. ABD'nin Sovyet tehdidini olduğundan büyük göstermesinin sebeplerinden biri konvansiyonel güç ihtiyacını müttefiklerine dağıtarak tasarruf etmek, diğeri ittifakı kontrol altında tutmaktır. Buna karşılık Türkiye gibi ülkeler, gereğinden fazla stratejik kaynağı askeri güç için harcamak zorunda kalmıştır.*


**Anahtar Kelimeler:** Askeri Strateji, Tehdit Algısı, Türkiye-ABD Askeri İlişkileri, Orduların Dönüşümü, Soğuk Savaş.

### Abstract

*Military Strategy is the process of matching the resources provided to military power according to the threat. Threat is about the future rather than the present and involves an assessment based on the predictions. In a sense, it is perception. When perception is far from reality, it leads to unnecessary waste of resources or, conversely, to increased risks for countries. This study aims to explain the impact of threat perception on military strategy during the Cold War period through the case of Türkiye. The findings obtained through document analysis are supported by interviews with retired military officers specialized in military strategy. According to the main argument of the article, Türkiye's threat perception during the Cold War was determined by the United States (US) and Türkiye's defence design was based on this threat created by the US. Questioning the dimensions and accuracy of the threat revealed that the threat was overestimated. One of the reasons why the US overestimated the Soviet threat was its need to appropriate its resources by distributing the*

\* Doktora Öğrencisi, Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6283-6861>, e-posta: [ogkandemir@gmail.com](mailto:ogkandemir@gmail.com).

Geliş Tarihi / Submitted: 30.07.2023  
Kabul Tarihi / Accepted: 03.11.2023

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License. 

*need for conventional power among its allies, and another reason was its desire to keep the Alliance under control. However, countries like Türkiye had to spend more strategic resources on military power than necessary.*

**Keywords:** *Military Strategy, Threat Perception, Türkiye-US Military Relations, Transformation of Armies, Cold War.*

### **Summary**

When the Second World War was over, the Turkish Armed Forces (TAF) was still at the standards of the First World War. While armoured and mechanized units constituted the main power of the armies in Europe and the Soviet Union, there were tanks in the Turkish Army, which could be considered “primitive samples”. In terms of firepower, the difference between Türkiye and its peers was widened. Although the armies of other countries that participated in the two world wars switched to motor transport, the Turkish army continued to use animal power for transportation. Additionally, while the armies of the world reached the level of being able to shift their forces between the fronts by rail or over the land, Türkiye’s strategic infrastructure was not suitable for this kind of transportation.

Before the Second World War, Türkiye established a military alliance with the United Kingdom and France, signed arms supply agreements with Germany during the war, and finally received a promise of help from the USA during the war. Western countries led by the United States of America (USA) and the Union of Soviet Socialist Republics (USSR), which acted together against Germany during the Second World War, began to diverge ideologically after the war. At the end of the war, the USSR expressed its intentions to have a say in the management of the Turkish Straits on various platforms, as well as its demands for land (namely, Kars and Ardahan) from Türkiye. At the Postdam Conference, Stalin reiterated his request for a base in the Turkish Straits. In the following period, the United Kingdom asked the USA to provide military aid, especially to Greece and Türkiye because Türkiye especially could not economically sustain the roles it had assumed in the Middle East. On March 12, 1947, US President Truman declared the ideological separation and threatened the Soviets in his famous speech, while announcing military aid to both countries, which were perceived as being under the threat of communism. This speech, which went down in history as the Truman Doctrine, has been considered the beginning of the Cold War (CW). Türkiye welcomed these aids from the USA, and thus actually joined the CW.

In the following months, a committee was set up in Türkiye to coordinate the USA’s military assistance. The advisors in this committee made suggestions on how the military strategy should be after revealing the Soviet threat to Türkiye. Even after Türkiye joined NATO, the USA continued to evaluate the threat and direct the military strategy of Türkiye. This was valid not only for Türkiye but also for almost all of the NATO countries. Thus, countries like Türkiye have generally read the intentions, military power, and fighting style of the USSR, a country with which they shared borders, through the lens of the USA.



The main sources of this steering power were the insufficient military capacity of the countries bordering the Warsaw Pact countries when compared to the USSR and the commitment of the USA to fill this gap. The USA seemed to be taking the whole burden on its shoulders when making this commitment. However, the cost of maintaining conventional power overseas was very high. There were various calculations that the cost of a US soldier was ten times the cost of a Turkish or Korean soldier. For this reason, one of the ways to persuade their allies to increase their military capacity could be to overstate the threat.

In addition to the threat from the USSR, Türkiye was a country that wanted to modernize its army for several centuries. Türkiye gladly accepted the USA's weapons and equipment assistance. Initially, the weapons and equipment received increased the strength of the Turkish army. However, the USA generally gave Türkiye the weapons which it wanted to remove from its inventory. Thus, this aid kept the USA's own defence industry constantly operating, while putting a lock on the door of the Turkish Defence Industry. The dependence and maintenance costs have generally remained high due to old and used weapons given and the need for modernization of the TAF has never ended. The USA placed its concepts and doctrines in all the training institutions of the TAF, starting with the training of the personnel using the weapons and equipment supplied. These concepts and doctrines also influenced the tactical and operative level understanding of operations. Military strategy created a land force focused on border protection, a naval force focused on the prevention of Soviet's reach to the Turkish Straits and amphibious operations. In short, the TAF has become a defence army dedicated to protecting what it has but unable to pursue national interests outside its borders.

## Giriş

Askeri Strateji, en geniş manada, askerî güce sağlanan kaynakları tehdide göre eşleştirme sürecidir. Askerî gücün kendisi dışında meydana gelen gelişmelerle sınırlanan bu süreç, son tahlilde, amaçların ve araçların rasyonel ve karşılıklı olarak ayarlanmasını içerir.<sup>1</sup> Bially'e göre, askerî strateji, iki önemli soruyu sorduğu ve birbirine bağladığı sürece "askerî güç" terimini somut hale getirir. 1) Devletin güvenlik hedefleri nelerdir? 2) Bu hedeflere ulaşmak için gereken askerî yetenekler nelerdir?<sup>2</sup> Hedef ve güç arasındaki ilişkiye bağlı bu iki soru, birbirini şekillendiren ve sürekli değiştiren özelliğe sahiptir. Güvenlik hedeflerinin ne olduğu sorusu, aynı zamanda korunması gerekenin ne olduğunu belirler. Bir devlet için bu soruya verilecek en genel cevap, milli menfaatlerdir. Ülkeler, milli menfaatlerine tehdit teşkil eden varlıklara karşı askerî güç yaratırlar. Yaratılan askerî güç (ordu) ülkelerin milli güç unsurlarından biri olarak kabul edilir, ancak kendi başına varlığını sürdüremez, milli gücün diğer bütün unsurlarından beslenerek yaşar. Bu haliyle milli gücün özgül ağırlığı artırılmış bir özetidir. Paret'in ifadesiyle, "askerî güç, devletin gücünü devlet sınırları içinde ve ötesinde çeşitli şekillerde

1 MacGregor Knox, "Conclusion: Continuity and Revolution in the Making of Strategy", Williamson Murray, MacGregor Knox ve Alvin Bernstein (eds.), *The Making of Strategy: Rulers, States, and War*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994, s. 614.

2 Janice Bially, "Measuring Military Capability", Ashley J. Tellis (ed.), *Measuring National Power in the Postindustrial Age*, RAND Corporation, Santa Monica, 2000, s. 144.

ifade eder ve uygular.”<sup>3</sup> Bu durumda devletin milli menfaatleri, devletin gücü ile bağlantılıdır ve gücün seviyesine göre kademelendirilir. Türkiye’nin Balkanlardaki milli menfaatleri ile ülke bütünlüğü hakkındaki menfaatleri hem alan hem seviye bakımından birbirinden farklıdır. Balkanlardaki menfaatler kültürel güvenlik boyutunda değerlendirilebilirken, ülke bütünlüğü beka olarak görülebilir. O halde menfaatler bulunduğu alana göre çeşitli kategorilere ayrılabilirler. Hayati, önemli, refah, saygınlık gibi. Küçük veya “Orta Büyüklükte Devlet”ler (OBD) genellikle, beka ve hayati menfaatleri söz konusu olduğunda harbi göze alabilirler. Milli menfaat ne kadar önemli, o menfaate yönelik tehdit algısı ne kadar büyükse alınacak tedbir (yaratılacak askeri kapasite) o kadar büyük olacaktır. Bu tedbir için ülkenin kendi gücü yetmiyorsa, başka güçler aranmaya başlanır. İttifaklar bunun ilk yoludur.

Diğer yandan, güvenlik aslında yaşanan zamandan çok geleceğe odaklanan bir kavramdır. Yaşanılan zaman, güvenliğin gerçekleşmiş halidir. Bu durumda güvenlik zamanca çok yakından başlayarak istenilen süreye kadar uzak geleceğe ilişkin, risk ve tehlikeleri (tehditleri) dikkate alır. Herhangi bir komşu ülkenin silahlanma harcamalarını artırması, hemen savaşa girebileceği anlamına gelmeyebilir. Bunun aksine bir ülke, yeni bir silah geliştirdiğini gizleyerek aniden komşusuna savaş açabilir. Bu açıdan, güvenliğin odağında bulunan tehdit kavramı, bir yandan gerçek olaylara ve olgulara, diğer yandan algı ve tahminlere dayanır.<sup>4</sup> Algı ile olgu arasındaki fark ne kadar büyükse ülkenin kayıpları (harcayacağı kaynak) veya aksi halde alacağı riskler o derece büyük olur. Neticede, yaratılacak askeri gücün boyutlarını belirleyecek olan tehdidin, gerçeğe yakın olması elzemdir.

Bu makalenin maksadı, mülakatlarla desteklenmiş döküman analizi yöntemini kullanarak tehdit algısının askerî strateji üzerindeki etkisini, Soğuk Savaş döneminde Türkiye örneği üzerinden açıklamaktır. Bu alanda yetersiz kalan Türkçe literatüre kazandırdıklarının yanısıra bu çalışmanın en önemli katkılarından birisi askeri strateji alanında uzman emekli generallerle yapılan mülakatları içermesidir. Çalışmanın birinci kısmında “tarihsel arka plan”a yer verilmiş, Türkiye’nin iki savaş arasında takip ettiği politikalar, yaklaşan 2. Dünya Savaşı için kapasite yaratma çabaları ve nihayet Türkiye- Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve NATO ilişkileri durum tespiti şeklinde özetlenmiştir. Türkiye’nin ABD ile askeri ilişki kurması, akabinde NATO’ya girişi Sovyetlerden kaynaklı tehdite karşılık, devletin bir dış politika tercihidir. Tehdide karşılık korunması gerekenler için yeterli askeri kapasite yaratamama gerçeği, ilişki/ittifaka girme ile neticelenmiştir. Türkiye’nin 2. Dünya Savaşı öncesi ve esnasında İngiltere’den, savaş bittikten sonra da ABD’den beklediği, silah ve teçhizat yardımı olarak ordusunu modernize etmektir. Savaş sonrası Truman doktrini ile doğrudan yardım ilan eden ABD’nin vereceği silah ve teçhizatın cins ve miktarı, şu üç soruyla cevap bulmuştur. Türkiye nasıl bir tehdit altındadır? Bu tehdide karşı savunma nasıl tertiplenmelidir? Bu savunma için nasıl bir askeri kapasite yaratılmalıdır? Çalışmanın ikinci kısmında öncelikle ABD tarafından ortaya konulan Sovyet tehdidinin boyutları ve buna mukabil savunma tasarımı ele alınmıştır. Edinilen kanaat, tehdidin olduğundan büyük gösterildiği

3 Peter Paret, “Military Power”, *The Journal of Military History*, 53:3, 1989, s. 240.

4 Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, YeniYüzyıl Yayınları, İstanbul, 2014, s. 32.

yönündedir. Üçüncü kısımda ise tehdit algısına göre Türkiye’de askeri stratejinin şekillenmesine odaklanılmış, Türkiye’de yaratılan askerî kapasitenin vizyonu, gücü, teşkilat ve teçhizatının büyük ölçüde Amerikan askerî konsepti içinde vücut bulduğu görülmüştür. Bu dönemde Türkiye askerî yönden ABD’ye bağımlı hale gelmiş, birinci güvenlik halkasına hapsolmuştur. Bunun yanısıra Türk Savunma Sanayi 1990’lı yıllara kadar gelişmeden atıl kalmıştır. Makalenin temel argümanı Soğuk Savaş döneminde Türkiye’nin tehdit değerlendirmesinin ABD tarafından şekillendirildiği ve olduğundan büyük gösterildiğidir.

Çözümlemeler yapılırken literatür taraması yanında, gizliliği kalkan belgelerden, Soğuk Savaş döneminde Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)’nde aktif görevde bulunan generallerle yapılan görüşmelerden istifade edilmiştir. Bilindiği gibi, “Güvenlik Çalışmaları” disiplin olarak görece yenidir ve askeri strateji üzerine yapılan çalışmalar sınırlıdır. Bu bakımdan makalenin Güvenlik Çalışmaları alanına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

## 1. Tarihsel Arka Plan

İkinci Dünya Savaşı yaklaşırken, Türkiye’nin tehdit değerlendirmesinde iki büyük devlet öne çıkmıştı: batıda Almanya, doğuda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB). Türkiye denge politikaları geleneğinin bir devamı olarak silah ve teçhizat yardımı karşılığında İngiltere ve Fransa ile askerî ittifak kurmuş,<sup>5</sup> savaş sırasında Almanya ile silah tedarik anlaşmaları yapmış<sup>6</sup> ve nihayet savaş içerisinde ABD’den yardım sözü almıştı. Türkiye’nin bu anlaşmalardaki tek hedefinin ordusuna modern silah ve teçhizat kazandırmak olduğu çok açıktı. İki savaş arasındaki dönemde hem devleti hem de orduyu yöneten kadronun ekseriyeti Prusya askerî ekolünde<sup>7</sup> yetişmiş, Birinci Dünya Harbini Alman meslekdaşlarıyla birlikte yaşamıştı. Aynı kadro yaşanan tecrübeler ışığında, askerî anlayış ve kavrayışta millileşme arzusundaydı.<sup>8</sup> Muhtemelen bu düşüncenin alt kademelere yansımaları olarak, ordu içinde doktrin tartışmaları yapılıyor, genç subaylar dahil olmak üzere Türkiye’nin gelecekte girebileceği bir savaşta uygulanacak stratejiler için fikir üretiliyordu.<sup>9</sup> Yerli ve milli savunma sanayi konusunda çeşitli adımlar atılmış, devletçi ekonomi politikalarının ağırlıkta olduğu bir dönemde, özel sektörün cesur ve gelecek için ümit verici yatırımları sonuç almaya başlamıştı.<sup>10</sup>

5 Türkiye, yeni teçhizat karşılığında İngiltere ve Fransa yanında savaşa girmeyi kabul ediyor ancak bu malzemeler gelmez ise taahhüdünü yerine getirmeyeceğini beyan ediyordu. Kamran Gürün, “Savaşın İlk Yılı ve Türkiye”, *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri*, Ankara, 1998, s. 9-17.

6 İlhan Tekeli ve Selim İlkin, *Dış Siyaseti ve Askerî Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye’si*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 2014, s. 478.

7 Gerhard Gröbhaber, *The ‘German Spirit’ in the Ottoman and Turkish Army (1908-1938)*, De Gruyter Oldenbourg, Berlin, 2018, s. 209.

8 Talimnamelerin millileştirilmesi konusunda çeşitli emirler verildiği, yeni yayınlanan talimnameler hakkında mütalaalar hazırlanırken bu emirlerin dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Bakınız: Gnkur. Bşk.lığı VII. Şube, *Sevk ve Muharebe Talimnamesi*, Gnkur. Matbaası, Ankara, 20 Eylül 1937, Baş Emir sayfası.

9 Efe Güzelöğlü, “İstiklâl Harbi’nden Mekanize Savaşa: İki Savaş Arası Dönemde Türk Ordusunun Kara Doktrini ve Tartışmaları (1923-1939)”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 41, 2022.

10 Örnekler için bakınız: Yasin Şehitoğlu ve Enes Kurt, *Türk Savunma Sanayii Tarihi (1834-2020) Dönemler ve Aktörler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2021.

2. Dünya Savaşı'nın bittiği tarihlerde SSCB, Türkiye'den toprak (Kars ve Ardahan) talebinde bulunduğu gibi Boğazların yönetiminde söz sahibi olmak istediğini çeşitli platformlarda dile getirmeye başlamıştı.<sup>11</sup> Postdam Konferansında Stalin, Boğazlarda üs talebini yinelemişti. Bulgaristan 1946'da sosyalist rejime geçmişti, Yunanistan'da 1946'da başlayan iç savaş 1949'a kadar sürecekti. O tarihlerde Türkiye'nin askeri stratejisi, Kafkaslardan ve Trakya'dan gelebilecek Sovyet tehdidine göre şekillenecekti. Oysa, Sovyet talepleri yükselirken, Türk ordusu henüz daha Birinci Dünya Savaşı standartlarındaydı. Avrupa'da ve Sovyetlerde zırhlı ve mekanize birlikler orduların ana gücünü oluştururken, Türk Kara Ordusunda “numune” sayılabilecek ölçüde tank mevcuttu. Ateş gücünde hem nitelik hem de nicelik açısından emsalleriyle arasındaki fark açılmıştı. İki savaşa katılmış diğer ordular motorlu nakliyata geçmiş olmasına rağmen, Türk ordusu taşıma için hayvan gücünü kullanmaya devam etmekteydi. Dünya orduları, cepheler arasında kuvvet kaydırmalarını demir ve kara yollarıyla yapabilir seviyeye gelmişken, Türkiye'nin stratejik alt yapısı buna müsait değildi.<sup>12</sup>

12 Mart 1947'de ABD Başkanı Truman bir yandan ideolojik ayrışmayı ilan edip Sovyetleri tehdit gösterirken, aynı anda komünizm tehlikesi altında gördükleri Yunanistan ve Türkiye'ye askerî yardım açıkladı. Truman doktrini olarak tarihe geçen bu konuşma, Soğuk Savaş'ın başlangıcı sayılır. Türkiye bu yardımları büyük bir memnuniyetle karşılarken, bir yandan da Soğuk Savaş'a fiilen girmiş oldu. Amerikan askerî yardımlarını koordine etmek üzere Ağustos 1947'de AMAT (American Mission to Aid Turkey) isimli bir heyet kuruldu. Benzer bir heyet Haziran 1947'de Yunanistan'da (JUSMAGG) kurulmuştu.<sup>13</sup> AMAT kurulmadan önce, teşkil edilmiş bir heyet Türkiye'de altı hafta süreli incelemeler yapmış, İngilizler de önceki tecrübelerini ABD'li meslektaşlarıyla paylaşmışlardı.<sup>14</sup> Başlangıçta Amerikan Askerî Yardım Heyetinin başında ABD Büyükelçisi görevlendirilmişti. Kuvvetler bazında (Kara, Deniz, Hava) yapılacak işleri koordine etmek üzere birer general emir komutasında üç grup oluşturulmuştu. Lojistik ikmal ve birlik kaydırmaları için eksikliği bilinen yol ihtiyaçlarına yönelik yapım ve ıslah planlayacak ilave bir grup olmak üzere ABD Yardım Heyeti dört gruptan teşkil edilmişti. Kurulun personel sayısı 1951 yılına gelindiğinde 1200'ün üzerine çıkmış, bu haliyle dünyanın en büyük Amerikan Yardım Kurulu ünvanını almıştı. 1957'nin Kasım ayında ise personel sayısı 5112'yi bulmuştu.<sup>15</sup>

1949'da NATO'nun, 1955'de Varşova Paktı'nın kurulmasıyla Soğuk Savaş'ın safları netleşmişti. Savaş süresince NATO veya Varşova Paktı'na üye olan devletlerin orduları, ABD veya SSCB ordularını paradigma ordusu olarak gördüler, onların

11 Erel Tellal, “1945-1960 Dönemi: SSCB ile İlişkiler”, Baskın Oran (ed), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, s. 503.

12 William Hale, *Turkish Politics and the Military*, Routledge, London, 1994, s. 79; Erhan Çıfci, *Prusya'dan NATO'ya Türk Ordusunda Batı Etkisi*, Kronik Yayınları, İstanbul, 2022, s. 194-200.

13 Amerikan Askerî Yardım Kurulunun ismi, Kasım 1949'da yapılan küçük bir reorganizasyondan sonra JAMMAT (The Joint American Military Mission to Aid Turkey) olarak değişti. Aynı kurul 1958'de JUSMMAT (Joint American Military Mission for Aid to Turkey) ve 1994'te ODC-T (Office of Defense Cooperation Turkey) isimlerini aldı ve halen bu isimle faaliyetlerini sürdürmektedir.

14 Çıfci, *Türk Ordusunda Batı Etkisi*, s. 194-244.

15 Barış Celep, *Türkiye'ye Amerikan Askerî Yardım Kurulu (Jammatt) ve Türkiye'deki Faaliyetleri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2018, s. 40.

yönlendirici etkisi altına girdiler. Gerekçe çok açıktı: Birlikte savaşabilmek için muharebe sahasında aynı taktikleri, benzer silahları, aynı işaret dilini kullanmak, birbiriyle etkileşimli silah ve radar sistemleri geliştirmek, ikmal yapabilmek için mühimmata, teçhizata ve diğer malzemelere aynı kodları vermek, kısaca askerî alanı etkileyen her faktörü birbiriyle uyumlu hale getirmek gerekiyordu.<sup>16</sup> Bunun sonucunda aynı pakt içindeki ordular kısmen birbirine benzer hale geldi.

Takip eden yıllarda ABD ile Türkiye arasındaki askerî ilişki, uyumluluk boyutunun çok üzerine çıktı. Soğuk Savaş süresince Türkiye'nin güvenlik paradigması bazen doğrudan ABD, bazen de NATO üzerinden ABD yönlendirmesi/ talepleriyle şekillendi, savaş boyunca Türkiye'de yaratılan askerî kapasitenin vizyonu, gücü, teşkilat ve teçhizatı büyük ölçüde Amerikan askerî konsepti içinde vücut buldu. Türkiye askerî yönden ABD'ye bağımlı hale geldi, birinci güvenlik halkasına hapsoldü. Türkiye ile ABD arasındaki bu ilişki, çoğunlukla egemen iki devletin aynı düzlemde işbirliği varsayımıyla ele alınmaya çalışılsa da esasen güçleri eşit olmayan (Büyük Devlet – Orta/Zayıf<sup>17</sup> Büyüklükte Devlet) iki devletin ittifakı olarak süregeldi, bazı dönemlerde ve yorumlarda, “ABD, uluslararası güvenlik hiyerarşisinde Türkiye'nin üzerinde”<sup>18</sup> görüldü.

## 2. Yaratılan Tehdit Algısı

Amerikalı danışmanların ilk raporları, Sovyet tehdidi, onun karşısında Türk ordusunun savunma düzen ve teşkilatı hakkında olmuştu. Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya girmesini müteakip ABD yardımları ve etkisi yeni bir meşruiyet alanı altında devam etti. Bilahare NATO raporlarına da yansıyan stratejik değerlendirmelere göre; Türkiye, Sovyetlerin Akdeniz'e ve Ortadoğuya (petrol bölgelerine) inmesini engelleyecek coğrafi konumdadır. Anadolu coğrafyası, Sovyet topraklarına hava taarruzları yapabilecek yakınlıkta hava limanları ve diğer tesisleri sağlayabilir. Ayrıca Kafkaslar üzerinden Ortadoğu'daki petrol bölgelerine inmeye niyetlenecek Sovyet ordularına yandan taarruz imkânı verir.<sup>19</sup>

Aynı belgede, Trakya arazisi Güney Avrupa ile birlikte ele alınmakta, Anadolu coğrafyasının stratejik açıdan bir yarımada olduğu vurgulanmaktadır. Orta Anadolu Platosu hariç diğer kesimlerin dağlık olmasından bahisle büyük ölçüde mekanize birlik harekâtına uygun olmadığı değerlendirilmiştir.

16 Harbin mekanizasyonu, dünya ordularını da birbirine benzer hale getirmişti. Yani birbirine benzeme olgusu Birinci Dünya Savaşı öncesinde başlamıştı. “1914'te karşı karşıya gelen ordular ve donanmalar, bölüklerinin ve taburlarının gücüne, savaş gemilerinin ve kruvazörlerinin tasarımlarına kadar birbirine benziyordu. Farklılıklar esastan çok (nicelikteydi)” Williamson Murray and Allan R. Millet, *Military Innovation in the Interwar Period*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, İç Kapak.

17 Handel'in, nüfus, yüz ölçümü, ekonomi, askerî güç kıstaslarına göre Türkiye o tarihlerde “zayıf devlet” statüsünde değerlendirilebilirdi. Michael Handel, *Weak States in International System*, Routledge, London, 2005, s.33,37; Bulunulan bölgeye göre güç kıyaslamasının değişebileceğini öne süren Holbrood'a göre ise Türkiye, Asya ülkeleri arasında OBD iken, Avrupa devletleri arasında zayıf devlet durumundaydı. Carsten Holbrood, *Middle Powers in International Politics*, Macmillan Press, London, 1984, s.85-86, 89.

18 David A. Lake, *Hierarchy in International Relations*, Cornell University Press, London, 2009, s.89.

19 NATO Military Committee, Standing Group, *Strategic Guidance*, SG 13/24, 26 September 1952, <https://archives.nato.int/strategic-guidance-20>, erişim 23.07.2023.

Çizilen senaryoya göre, düşman (Sovyet) saldırısı Trakya'daki Türk kuvvetlerini kolayca yenerek Boğaz geçişlerini kontrol altına alacak, bu gerçekleşikten sonra batıdan Anadolu'ya girecektir. Bir diğer ana taarruz, Kafkaslardan Leninakan-Kars Erzurum istikametinde Sivas-Kangal platosuna doğru yapılacaktır. Bu taarruz, Karadeniz Samsun'dan başlatılacak bir amfibi harekât ile güneye doğru desteklenecektir. Bir başka taarruz kolu, İran Azerbaycan'ı üzerinden Irak ve Suriye'yi geçerek İskenderun'a yönelecek ve Türk kuvvetlerinin kuşatılması sağlanacaktır. Bu harekâtı yapmak için Sovyet askerî gücü yeterlidir.

Soğuk Savaş döneminde aktif görevde bulunan üst düzey emekli generallerle yapılan derinlemesine mülakatlardan alınan bilgilere göre, Sovyet askerî gücü hakkında temel bilgi sağlayıcı bizzat ABD'dir. Sınır komşusu olmasına, içinde milyonlarca soydaşının yaşamasına rağmen, Soğuk Savaş süresince Türkiye'den Sovyetlere yönelik, ciddi bir istihbarat faaliyeti bulunduğu dair emare yoktur. Bir örnek olması için, 1973-1974 yılları Military Balance dokümanına bakıldığında SSCB, 3,5 milyonluk bir ordu beslemektedir.<sup>20</sup> Nükleer silah sayısında ABD ile yarışmaktadır ve ileriki yıllarda rakibini geride bırakacaktır. Kara gücü açısından 107 Motorlu, 50 Zırhlı, 7 Hava İndirme Tümeni'ne sahiptir.

1973-74 Military Balance dokümanına Türkiye coğrafyası çevresinde konuşlanmış birlikler açısından bakıldığında, Kafkasya ve Batı Türkistan bölgesinde Sovyetlerin dördü Zırhlı olmak üzere 23 Tümeni bulunmaktadır. Bulgaristan'a ait sekiz Motorlu Tümen ve beş Zırhlı Tugay bu birliklere ilave edilebilir. Buna ilave olarak Irak'ta 1500, Suriye'de ise 2-3000 civarında personeli mevcuttur. Karadeniz donanmasında 31 denizaltı, 63 savaş gemisi görev yapmaktadır. Sovyetlerin Akdeniz Donanması Suriye Tartus'da (1958'den sonra) konuşlanmaktadır. 4500 civarında savaş uçağı, 1700 civarında ulaştırma uçağı, 1750 civarında helikopteri vardır. Sovyetlerin bu gücüne karşılık Türkiye'nin kara gücü olarak, 11 Piyade, 2 Mekanize Piyade, 1 Zırhlı Tümeni, 3 Piyade, 3 Mekanize Piyade ve 4 Zırhlı Tugayı, 1 Hava İndirme Tugayı vardır. (Zırhlı ve Mekanize birliklerin ekseriyeti 1950'den sonra teşkil edilmiştir.) Deniz gücü olarak 15 denizaltısı, 14 destroyeri vardır. 288 savaş uçağına, 44 ulaştırma uçağına ve 20'den fazla helikoptere sahiptir.

Güç dengesi, Türkiye karşısında Sovyetler lehinedir. Avrupa'da ise durum daha vahimdir. Kuzey Avrupa ovasında Sovyetlerin süratle ilerleyecek zırhlı ve motorlu birlikleri karşısında Almanya, Fransa ve diğer ülkelerin kendi başlarına veya bir araya gelerek direnme gücü yoktur.

Bugünden bakıldığında Sovyetlerin askerî gücünün abartılmış olabileceği de ihtimal dahilindedir. Org. (E) Ergin Saygun'un Ukrayna-Rusya Savaşı'nı incelerken yaptığı değerlendirme bu açıdan dikkat çekicidir.

*“Soğuk Savaş döneminde, NATO'da yapılan bütün istihbarat değerlendirmelerinde, karşımızda baş edilmesi çok güç olan bir Varşova Paktı efsanesi yaratılmıştı.*

*Mesela Varşova Paktının, iki kademe halinde taarruz edeceği, NATO kuvvetleri birinci kademeyi durdursa bile, hemen peşinden aynı güçte*

20. International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 1973-74*, U.S. Government Printing Office, 1973.

*ve büyüklükte ikinci bir kademenin geleceği ve NATO'nun bununla baş edecek bir gücünün olmayacağı değerlendirildi. Onun için de İkinci Kademe Taarruz isimli yeni konseptler ve bu konseptlerin uygulanabilmesi için ihtiyaç duyulan ve Varşova Pakıtının kuvvetlerine derinlikte taarruz imkânı verecek silah sistemleri "Gelişen Teknolojiler" adı altında geliştirilmeye çalışıldı.*

*Aynı şekilde, bölgemiz ile ilgili olarak, Odessa'da Kolordu çapında Harekât Manevra Gruplarının bulunduğu, bunların Romanya üzerinden büyük bir süratle taarruz ederek, en geç bir hafta içinde Boğazlar bölgesini ele geçireceği, Kafkasya'dan Türkiye'ye 21 Tümen gücünde bir kuvvetin taarruz edebileceği (Bu kuvvetlere karşı NATO'nun tahsis edebilecek birliği bulunmadığı gerekçesi ile, Doğu Anadolu sınırına Atomik Tahrip Mayınları yerleştirilmişti), Bulgarların 3 Ordusu bulunduğu gibi, çoğunun doğru olmadığı sonradan ortaya çıkan bir takım değerlendirmeler, istihbarat raporlarında yer almakta idi.<sup>21</sup>*

İlişkiler hasmane seviyeye gelmediği müddetçe, SSCB'nin yakın bölgelerde büyük miktarda askeri güç konuşlandırması, tek başına Türkiye'nin Sovyetlerden kaynaklı tehdit algısını yükseltmeye yeterli olmayabilirdi. Nitekim, 1945-1960 arasında yaşanan gerginliklere karşılık, 1960-1979 arasında Türkiye-SSCB ilişkilerinde, başlangıçta yumuşama ve normalleşme sonrasında ise ekonomi alanında işbirliği yaşanmıştı.<sup>22</sup> Bu yakınlaşma ve ilişkilerin tehdit algısını düşürme ihtimali tabiidir.

Ancak, ABD'nin kendi başına yaptığı eylemler de zaman zaman Türkiye-SSCB ilişkilerine ilave riskler getirmiştir. Bunlardan birisi Jupiter füzelerinin Türkiye'ye konuşlandırılması ve sökülmesidir. İki blok arasındaki nükleer tırmanma döneminde, 1959-1963 yılları arasında yaşanan bu olay, Türkiye'yi çok büyük bir güvenlik riskiyle karşı karşıya bırakmıştır. Bu olayla paralel zamanlarda yaşanan "Türkiye'den havalanan U-2 Casus Uçak" krizi de, o yıllarda SSCB ile ekonomik ilişkiler içine giren Türkiye'yi zor durumda bırakmıştır. Sonraki yıllarda Türkiye'de kritik noktalara nükleer başlıklı mermi atabilen topçu bataryaları yerleştirilmiştir. Bir diğeri, 1958 yılında ABD'nin Lübnan çıkarması için İncirlik üssünü kullanmasıdır. NATO ittifakı dışında, yaklaşık 5.000 Amerikan askerinin Türkiye topraklarını kullanarak bir Ortadoğu ülkesine karşı harekât icra etmesi çeşitli tartışmalara sebep olmuş, sonraki yıllarda Türkiye'nin bu kullanımlara tahdit getirmesi NATO'da "alandışılık" kavramının doğmasına yol açmıştır. İncirlik Üssünün NATO maksatları dışında ABD ve İngiltere tarafından kullanılması, Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri nezdinde itibarını zedelemiştir. ABD'nin Lübnan'a müdahalesinden sonra Sovyetlerin Akdeniz Donanması (SOVMEDRON) Suriye Tartus'da konuşlanmaya başlamıştır.<sup>23</sup>

21 Ergin Saygun, Rusya Ukrayna Savaşından Alınan Dersler, <https://www.veryansintv.com/rusya-ukrayna-savasindan-alinan-dersler/>, erişim: 23.07.2023.

22 Erel Tellal, "1960-1980 dönemi: SSCB ile İlişkiler", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, s.769-781.

23 Türkiye'nin SSCB ile ilişkilerine ABD etkisi ve yaşanan olaylar konusunda ayrıntılı bilgi için bakınız: Erel Tellal, a.g.e. s. 514-517; Çağrı Erhan, "1945-1960 Dönemi, ABD ve NATO'yla İlişkiler", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, s. 571-574.

1952 Eylül'ünde yazılan rapora tekrar döndüğümüzde, Sovyet taarruzlarının ne şekilde gelişeceği açıklandıktan sonra, Türk ordusunun savunma düzeni ve teşkilatı hakkında tavsiyeler görülmektedir.

*“ Türk ordusunun Trakya bölgesinde tutunma ihtimali zayıftır, yok denecek kadar azdır. Saldırı altında geri çekilmeler müttefikler tarafından desteklenmelidir.*

*- Marmara'nın doğusu iyi tahkim edilmelidir.*

*- Karadeniz'den yapılacak amfibi harekâta karşı savunma tertiplenmelidir. Türk Deniz gücü, özellikle denizaltıları, Karadeniz'de Sovyet harekâtına karşı müttefik harekâtına destek verecek şekilde hareket etmelidir.*

*- Doğu Anadolu bölgesinde, Kars'tan başlayarak Toroslara kadar geri çekilmeyi esas alan ve bu arada düşman kuvvetlerini yıpratın bir savunma anlayışı benimsenmelidir.”*

Bu tabloya göre, Türk ordusunun Sovyet ordusu karşısında başarıya ulaşma ihtimali yüksek bir savunma icra etmesi mümkün değildir. Buna ilave olarak, bulunulan coğrafya itibarıyla Türk ordusuna müttefik yardımının ulaşması zaman alacaktır. Yardım gelene kadar, Türk ordusu Trakya'dan Marmara doğusuna, Doğu Anadolu'dan ise Toroslara kadar geri çekilmelidir.<sup>24</sup>

Sovyet taarruzlarını Anadolu içlerinde sönlendirmek/zayıflatmak veya Trakya'yı kısa zamanda boşaltıp boğaz doğusuna çekilmek ABD'li planlamacılar için rasyonel bir strateji olarak görülse de Türk subayları arasında her seviyede kabul görmesi anlamına gelmemiştir.

*“Yıl sanıyorum 1953 idi. İkinci Ordu bölgesinde bir manevra tertip edilmişti. İkinci Ordu Konya'da idi. Manevranın amacı İskenderun ve Mersin Limanlarını açık bulundurmak ve gelecek Amerikan yardımını beklemek üzere Amanos dağlarını tutmak idi. Batıdaki Birinci Ordu ve Doğudaki Üçüncü Ordu yenilmiş geri çekiliyorlardı. Onların kılıç artıklarını da toplayarak Amerikan yardımını bekleyecek idik. Ordu Komutanım Abdulkadir Seven bu manevranın yapılmaması için uzun zaman diremişti. ‘Ben genç Türk subayına savaşın ilk anlarından itibaren topraklarını terk eden subay haleti ruhiyesi yaşatmam’ diyerek tatbikata karşı çıkıyordu.”<sup>25</sup>*

Söz konusu rapora Deniz Kuvvetleri açısından bakıldığında ana görev, SSCB'nin (veya Gürcistan, Romanya ve Bulgaristan dahil edilirse Varşova Paktının) Akdeniz'e inişini engellemektir. Türk Deniz Kuvvetlerinin faaliyetleri, Boğazlar bölgesine veya Samsun civarına yönelecek bir düşman amfibi harekâtının engellenmesine ve aynı zamanda Boğazların kapatılarak Sovyet Karadeniz Filosu'nun Akdeniz'e geçişine izin vermemek üzerine odaklanmalıdır. O dönem Sovyet Karadeniz filosu Türk Deniz Kuvvetlerinden çok üstün olduğundan,

24 İleriki yıllarda da aynı düşünce devam etmiştir. 1965 yılı NATO yazışmalarında bulunan bir belgede, ittifakın “İhtimalat (contingency) Planları”nda Türkiye'den açılması muhtemel cephelerden söz edilmektedir. NATO, North Atlantic Military Committee, Memorandum For The Members Of The Military Committee, Contingency Plans, Excluding General War, 18 Kasım 1965, <https://archives.nato.int/contingency-plans-excluding-general-war> erişim 23.07.2023.

25 Ümit Özdağ, *Atatürk ve İnönü Dönemlerinde Ordu-Siyaset İlişkisi*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul, 2006, s. 156-157.



uygulanacak harekât tipleri mayın harbi, denizaltı harbi ve kısmen hücumbot harekâtına yoğunlaşacaktır. 1952 tarihli “NATO Stratejik Guidance” da açıkça görüldüğü gibi hafif bir deniz kuvvetinin yeterli olacağı varsayılmaktadır. Zaten çizilen harekât alanının özellikleri gereği muhrip/fırkateyn tipi büyük tonajlı platformların kullanılması son derece risklidir.

Ordunun “Toroslara kadar geri çekilmesi” düşüncesi başka bir ihtiyacı tetiklemekte, bu ihtiyacın giderilmesi de tehdit algısının artması için bir başka sebep yaratmaktadır. Soğuk Savaşın başlangıç yıllarında yabancı planlamacılara göre savunma tasarımının ilk engeli, Türkiye coğrafyasındaki yetersiz yollardı. AMAT’ın teşkilatındaki “Yollar Grubu”nun (Roads Group) görevi Türkiye’de yapılacak yolları planlayıp tesis ettirmektir. Truman Doktrini’yle Türkiye’ye tahsis edilen 100 milyon doların 5 milyon dolarlık kısmı yol yapım faaliyetlerine ayrılmıştı. İskenderun’dan Erzurum’a kadar bir yol yapılmalı, savaş durumunda Türk birliklerine takviyeler bu yol vasıtasıyla sağlanmalıydı. Yolların avantajını reddetmeyen Türk Genelkurmayı, diğer yandan bu tür yollar sebebiyle mekanize hale gelen Sovyet ordularının yurt içine daha hızlı ilerleyeceği düşüncesindeydi. (Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak da uzun yıllar bu fikir sebebiyle yol yapım işlerine ihtiyatla yaklaşılması taraftarı olmuştu.) Yolların getireceği dezavantaj, ABD’li planlamacılar için arzu edilen kuruluma bir başka açıdan hizmet ediyordu. Sovyet ordularının derinlikte ilerlemek için yola ihtiyacı vardı. Bu yol onlara cezbedici bir taarruz istikameti sunacak, böylece kısa sürede Ortadoğuya ineceklerini hesaplayacaklardı. Türkler ise savunma ihtimali zayıf olan Batı Anadolu veya savunulabilir Orta Anadolu platosu yerine engebeli ve dağlık olan Doğu Anadolu bölgesini savunmayı tercih edecekler, kuvvetlerinin çoğunu burada tertipleyeceklerdi. ABD için İskenderun’dan Erzurum’a uzanan bir yol inşa etmek, Sovyet ve Türk ordularını Doğu Anadolu’da karşı karşıya getirecek, istenen gerçekleşecek, Sovyet taarruzlarının netice alması gecikecekti.<sup>26</sup> Yol yapım programı daha sonra Marshall Planından da destek alarak 1957 yılına kadar devam etmiş ve 24,624 kilometrelik devlet yolu hizmete alınmıştı.<sup>27</sup> Takip eden yıllarda, iş başına gelen hükümetler karayolu yapımına önem vermiş, bu politikanın ekonomik yönden batıya bağımlılığı artırdığı savıyla tartışmalar yaşanmıştır.

Türkiye 1939 yılında İngiltere ve Fransa ile yaptığı anlaşmalardan başlayarak, Soğuk savaşın sonuna kadar kendisini değişik seviyelerde Sovyet tehdidi altında hissetmiştir. Bu süre zarfında çizilen tehdit ve bu tehdide karşı geliştirilen stratejilere bakıldığında Türkiye’nin rolünde büyük bir değişiklik olmamıştır.

Soğuk savaş boyunca NATO, dört stratejik plan<sup>28</sup> uygulamıştır. Bu planların birincisinde Türkiye ittifaka üye değildir. 1952-57 arasında uygulanan ikinci NATO Stratejisi ise “ileriden savunma” (Forward Strategy) anlayışına dayanmaktadır. NATO’nun maksadı, savunmayı mümkün olduğunca Avrupa’nın en doğusundan,

26 Howard Adelbert Munson IV, *The Joint American Military Mission to Aid Turkey: Implementing the Truman Doctrine and Transforming U.S. Foreign Policy, 1947-1954*, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Washington State University, Pulman, 2012, s. 98.

27 Nuray Özdemir, *Cumhuriyet Dönemi Kara Yolu Politikası (1923-1960)*, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s. 131-138.

28 Soğuk Savaş döneminde NATO’nun uyguladığı Stratejik Konseptler için bakınız: NATO, *Strategic Concept*, [https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics\\_56626.htm](https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm) erişim 23.07.2023.

yani “demir perde”nin hemen sınırından<sup>29</sup> başlatmaktadır. Bu stratejide Türkiye’ye düşen rol, -esasları yukarıda açıklanan savunma anlayışına göre- Sovyet taarruzlarını Toros Dağlarına kadar eritmek, ABD tarafından vurulacak öldürücü darbe için hem düşmanı yıpratmak hem de zaman kazanmaktır.

1957 yılında kabul edilen ve 1967 yılına kadar yürürlükte kalacak “Kitlesel Karşılık” (Massive Retaliation) stratejisinde; NATO, Sovyetler karşısında konvansiyonel savaş kabiliyetinin yeterli olamayacağı sonucuna varmış ve nükleer müdahale seçeneğini sahaya sürmüştü. Bu durumda Türkiye’nin jeopolitik önemi azalmamış, tam tersine Sovyetlere karşı konuşlandırılacak nükleer silahlar için uygun bir coğrafya haline gelmişti. Nükleer silahların (füzelerin) Türkiye’ye yerleştirilmesi, ülke açısından tehdit algısını azaltmamış, tam tersine artırmış, Sovyetler karşısında Türkiye’yi hasmane ülke konumuna yükseltmişti.

1967-1991 yılları arasında ise “Esnek mukabele” (Flexible response) stratejisi uygulanmıştır. Önceki stratejinin ürünü “Nükleer tırmanma”nın dünyayı felakete sürüklediği görülmüş, bu sebeple “denetimli bir tırmanma” anlayışına geçilmişti. Yeni strateji Türkiye için yeniden başa dönüş anlamına gelmiş, bir Sovyet saldırısında harp kısa sürede bitmeyeceğinden ülkenin yıkımını düşündürmüştü.

Sonuç olarak, Türkiye’nin Sovyetlerden kaynaklı tehdit algısı Soğuk Savaş’ın sonuna kadar hep diri kalmıştır. Başlıklar altında toplandığında; 1) Askerî güç mukayesesine göre SSCB, Türkiye’ye karşı üstündür. 2) Doğu Anadolu bölgesinde kuzey-güney istikametinde yapılan yollar, Sovyetler için cazip yaklaşma istikameti sağlamaktadır. 3) Türkiye, sınır komşusu olduğu halde sürekli olarak Sovyetlere karşı hasmane tutum sergilemektedir. 4) Türkiye’nin Ortadoğu ülkeleri nezdinde itibarı zedelenmiştir. Türkiye’nin güney komşuları SSCB’ye yakın politikalar izlemektedir. Üstelik Suriye’ye SSCB askerî gücü yerleşmiştir. Bu bakımdan Türkiye kendisini kuşatılmış hissetmektedir. Görüldüğü gibi, Türkiye’nin tehdit algısı içinde sadece askerî gücün varlığı değil, ilişkilerin hasmane görünümü ve askerî gücün çevresine yayılmış olması da vardır. Tehdit algısının büyümesinde, ABD’nin rolü büyüktür.

ABD ile askerî ilişkilerin başlamasından itibaren yaratılan tehdit algısı doğrudan Türkiye’nin “beka” endişesine hitap etmiştir. Topyekûn bir mücadele ile yok olmaktan kurtulmuş, imparatorluktan milli devlete dönüşmüş *ülkenin* yönetici kadrosunun *önceliği*, güçlü rakipler arasında, devletin varlığını ve sınırları korumak olmuştur. Türkiye’nin milli gücü, tehdit algısını karşılayacak seviyede değildir. Yabancılar da yetersizliğin farkındadır. ABD kaynaklarına göre;

*“1949 yılı itibarıyla Türkiye’nin temel sorunu güvenlik sorunudur. Büyük bir ordunun bakımı Türkiye ekonomisine ağır bir yük getirmektedir. Bu da ulusal bütçenin yüzde 40 ila 50’sinin şu anda doğrudan askerî harcamalara ayrıldığı gerçeğinden açıkça görülmektedir. Bu yük, Birleşik Devletler Hükümeti tarafından sağlanan askerî yardım olmasaydı, daha da büyük ve muhtemelen taşınması imkânsız olurdu. Ayrıca, Silahlı Kuvvetlerin bakımı, zorunlu olarak, askerî personelin üretken hizmetlerinin, onlara çok ihtiyacı*

<sup>29</sup> Bu strateji için ihtiyaç duyulan bir diğer ülke olan Federal Almanya 1955’de NATO saflarına katılmıştır.

*olan bir ulustan mahrum bırakılması anlamına gelir. Son olarak, Türkiye sağlıklı ekonomik ve sosyal kalkınmaya en çok yardımcı olan güvenlikten yoksundur.*"<sup>30</sup>

Böyle bir durum, ittifak arayışını, doğal hale getirmektedir. Dolayısıyla, devletin bekasına karşı oluşan tehdide tedbir getirememesi endişesi, ABD silah ve teçhizat yardımına talip olma, beraberinde ABD ordusuna benzeme gayretine dönüşmüştür.

Soğuk Savaş dönemindeki TSK teşkilatı, yaratılan tehdide karşılık ülkenin milli gücüyle sağlananlara ilave olarak, ABD silah ve teçhizat desteğiyle kurulmuştur. Anokronizm riskini dikkate alarak SS süresince kurulu bulunan teşkilatın gereğinden fazla büyük veya küçük olduğunu söylemek doğru değildir. Ancak teorik olarak tehdidin başkası tarafından değerlendirilmesi, değerlendirilen başka niyetleri var ise, teşkilatın da yanlış kurgulanacağı sonucunu doğurur. Doğu Anadolu-İskenderun hattında inşa edilen yolların "Sovyet taarruzları için cazip bir yaklaşıma istikameti" yaratabileceği değerlendirmesi bu konuya örnek olarak verilebilir.

ABD'nin global düzeyde Sovyet askerî tehdidi ile mücadeleyi esas aldığı dikkate alındığında Türkiye'nin ittifaka yaklaşımının gerçekçi olmadığı düşünülebilir. Nitekim, ABD'nin Soğuk Savaş dönemindeki askerî stratejisini değerlendiren Paul K. Davis'e göre, ABD, 1960'ların başlarından itibaren kendi ordusunun genel kuvvet yapısını ve savunma politikasını en tehlikeli tehdit senaryolarına dayandırmış ve gerekçelendirilmişti. Bunlar öncelikle Orta Avrupa'ya yönelik Sovyet tehdidi, Çin/Kuzey Kore tehdidi ve daha küçük beklenmedik bir durum olarak Küba veya Güney Asya'yı içeren bir tehditti. ("2,5 savaş stratejisi") 1980'lerin çoğunda öne çıkan hazırlıkların ekseriyeti, başlıca kara harekât alanı olarak Avrupa'nın Orta Bölgesi ve İran olmak üzere Sovyetler Birliği ile küresel bir savaşa yönelikti. Bu stratejinin ilk amacı, bir taarruz vuku bulduğunda öncelikle Batı Almanya ve Güney Kore'yi korumak veya eski haline getirmektir. Nükleer caydırıcılık, Sovyetler Birliği ile genel savaştan kaçınmak için en önemli araç olduğundan, konvansiyonel kara ve hava kuvvetlerinin gereksinimlerinin tanımlanmasında belirli maliyet azaltıcı riskler kabul edildi. Başka bir ifadeyle maliyet azaltmak için küçültülen kuvvetlerden kaynaklı risklerin bir bölümü NATO ortaklarına devredildi.<sup>31</sup>

Bu ifadelerden şöyle bir sonuç çıkarılabilir: ABD için Avrupa'da öncelik Almanya'nın korunmasındadır. Türkiye, Sovyetler İran'a yöneldiğinde önem kazanacaktır. ABD her cephede yeterli kuvvet bulundurmanın maliyetini ağır bulmuş, nükleer gücünü öne çıkararak konvansiyonel güçten tasarruf etmiş<sup>32</sup>, bu davranıştan doğacak riskleri de NATO ortaklarına devretmiştir. NATO ortaklarının bu risklere göre kapasite yaratma çabaları tehdidin bazı hallerde fazla gösterilmesiyle sağlanmıştır.

30 Economic Cooperation Administration, European Recovery Program, *Turkey: Country Study*, United States Government Printing Office, Washington, 1949, s. 27.

31 Paul K. Davis, *New Challenges for Defense Planning: Rethinking How Much Is Enough*, Rand Co. Santa Monica, 1994, s. 17.

32 Sınırlar dışındaki bir ABD askerinin, bir Kore veya bir Türk askerinden 10 kat daha pahalıya mal olduğuna dair çok sayıda değerlendirme vardır.

Bu makalenin yazımında görüşme yapılan bir emekli generalin aktardığı anekdot, tehdit algısının askerî stratejiyi belirlemede ne kadar önemli olduğuna bir başka örnektir.

*“...yılında eğitim için gittiğim İngiltere Kara Kurmay Kolejinde, ABD’den gelen Sovyet Araştırmaları Merkezi personeli tarafından NATO’ya yönelik tehdit değerlendirmesi bir hafta süre ile bizlere anlatılmış, görsellerle desteklenmiş açıklamalar yapılmıştı. Devasa bir tehditle karşı karşıya idik. Özellikle Almanya’nın toprakları batısı ve doğusu ile her iki taraf için en gelişmiş yeteneklerin sahaya sürüldüğü bir sergi alanına benziyordu. Derslerde ve ortak tabikatlarda gördüğümüz şeyler askerî planlayıcılar açısından modernizasyon için talep yaratmada etkili oluyordu. İngiltere’deki eğitim esnasında gelecek on yıla yönelik kuvvet planlama çalışmasına dair örnekler üzerinde çalışmış idik. Kullanılabilecek kaynak, karşılaşılabilecek tehdit gibi girdiler bir senaryo dahilinde bizlere veriliyor ve buna dayanarak nasıl bir kuvvet yapısı oluşturmak istediğimiz soruluyordu. Öğrencilerin çoğu o zaman için en gelişmiş silah sistemleri olarak kabul edilen Apache helikopteri, MLRS çok namlulu silah bataryaları, Abrams tankları ve Kundağı Motorlu toplarından oluşan bir kuvvet yapısı tasarlamıştı. İngilizlerin kendi yapımı Lynx silahlı helikopterleri olmasına rağmen öğrencilerin çoğu Apache helikopterine sahip olmak istiyordu. İttifak üyeliği söz konusu olmasa ve kendi anavatanlarını savunmak zorunda kalsalar belki bu helikopterle yetinebilirlerdi ama onlar gördükleri en mükemmel silah sistemlerini istiyorlardı.”<sup>33</sup>*

### 3. TSK’da Meydana Gelen Dönüşüm

#### 3.1 Teşkilat Değişiklikleri, Konuşlanma

ABD yardımlarıyla birlikte, TSK’nın teşkilat ve eğitiminde köklü değişiklikler yapılmaya başlanmıştı. 3 Haziran 1949 tarihinde çıkarılan bir kanunla Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı’na bağlandı.<sup>34</sup> Aynı kanunun dördüncü maddesiyle, ABD sistemine benzer şekilde Kuvvet Komutanlıkları kuruldu, yeni teşkilat yapısında Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri’nin başlarında birer orgeneralin/oramiralın bulunması uygun görüldü. Kuvvet komutanlıklarının kurulmasıyla önceden Genelkurmay İkinci Başkanlığı’nın altında yer alan Deniz ve Hava Kurmay başkanlıkları kaldırılırken, sınıf müfettişlikleri “Daire” adını aldı. Kuvvetler bazında yeni sınıflar (ordudonatım ve personel gibi) kuruldu.

Kara Kuvvetleri Komutanlığı seviyesinde yapılan teşkilat değişikliklerinin ana çatısını Kafkaslardan ve Balkanlardan gelebilecek işgal tehdidine karşı konuşlanma teşkil ediyordu.

Trakya bölgesi, savunma için genişlik ve derinliğinin az olması, Karadeniz boğazlarını tutması, İstanbul şehrini barındırması gibi sebeplerle en kuvvetli tertiplenilen bölge olmuş, en büyük ordu (Birinci Ordu) buraya konuşlandırılmıştı. Birinci Ordu, Trakya’dan gelebilecek taarruzlara karşı tertiplenirken aynı zamanda İstanbul Boğazı’nın doğusundan Karadeniz’den yapılacak amfibi çıkarmalara karşı

33 Soğuk Savaş döneminde TSK’da görev yapan bir emekli generalle 13 Mart 2023’de yapılan derinlemesine mülakattan alınan bilgi.

34 5398 sayılı Millî Savunma Bakanlığının Kuruluş ve Görevlerine Dair Kanun, (3 Haziran 1949), <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7223.pdf>, erişim 23.07.2023.

da tedbir almakla görevlendirilmişti. Boğaz doğusunda Kocaeli yarımadasında ve kuzeyinde bu maksatla bir kolordu görevlendirilmişti.

İkinci olarak Kafkaslardan gelebilecek Sovyet saldırılarına karşı Doğu Anadolu bölgesi kuvvetli tutulmuştu. Burada arazinin engebeli oluşu, derinlikte ilerleyecek kuvvetlerin boğaz geçit ve gediklere tabi olması, Trakya'dakinden daha az kuvvetle savunma imkânı vermişti. Ancak burada da Kuzey Anadolu'dan yapılabilecek amfibi harekâta<sup>35</sup> karşı kuvvet bulundurma ihtiyacı oluşmuş bunun için Karadeniz kıyılarında Tugay seviyesinde birlik konuşlandırılmıştı.

Anadolu içindeki yolların yetersizliği, ülke genişliğinin fazla olması sebebiyle lojistik ihtiyaçları barıştan itibaren temin ve depolama maksatlarıyla, Batı ve Doğu Anadolu bölgelerini geriden destekleyecek “Yurt İçi Bölge Komutanlıkları” tesis edilmişti.

Birliklerin barış zamanındaki konuş yerleri, seferde görev yapacakları yerlere çok yakın, hatta yürüme mesafesinde seçilmişti. Türk ordusunun, motorlu nakliyat yeteneğinin sınırlamaları böyle bir konuşlanmayı adeta zorunlu kılmıştı. Birliklerin cephelere göre coğrafyaya yayılması ana yaklaşma istikametleri üzerinde ve kapatacak şekildeydi.

**Deniz Kuvvetleri Komutanlığı** açısından bakıldığında, ABD ile askerî ilişkiler ve NATO'dan sonra keskinleşen “taraf olma” durumu deniz cephesindeki ağırlığın Boğazlar ve Karadeniz'e verilmesi mecburiyetini doğurmuştu. Bu gereklilik, Dz.K.K.lığı'nın kuvvet, konuş ve komuta yapısının buna göre şekillendirilmesini beraberinde getirmişti. Bunun etkisiyle en azından 1960'lı yılların başlarına kadar Türk Deniz Kuvvetleri kıyı sularına odaklanmış bir kuvvet görünümündeydi. Yukarıda ifade edildiği gibi, temel görevler Sovyet donanmasının Boğazlar yoluyla Akdeniz'e inişini engellemek ve Karadeniz kıyılarına amfibi harekât yapmasını engellemektir. 1963-64-67 Kıbrıs olayları, arkasından Yunanistan ile Adalar Denizinde ortaya çıkan anlaşmazlıklar sadece Sovyet tehdidine karşı oluşturulan konuş ve kuruluşun sorgulanmasına yol açmıştı.

**Hava Kuvvetleri açısından;** Kuvvet Komutanlığı teşkilinden sonra bütün hava birlik ve kurumları Hava Kuvvetleri Komutanlığına bağlanmıştı. Müteakiben, havacılığın gelişen teknolojisine bağlı olarak, havacılığın pilot dışındaki diğer ihtisas ve branşları ile ilgili elamanların yetiştirilmesi için çeşitli dönemlerde açılmış olan okullar, 1950 yılında tek komuta altında toplanmış ve bu amaçla Hava Teknik Okullar komutanlığı kurulmuştu. 1950 yılından itibaren jet uçaklarının alınmasına karar verilmiş, buna bağlı olarak üs ve filo kuruluşuna geçilmeye başlanmıştır. NATO'ya girişten sonra, jet uçaklarına geçiş hızlanmış, pervaneli uçaklar hizmet dışı bırakılmıştır. Haziran 1962 yılında, hava tümenleri kolordu seviyesine çıkarılarak Taktik Hava Kuvveti ismini almıştır.

35 ABD ve NATO planlamacıları tarafından; Sovyet taarruzlarının bir kolunun, Kafkaslardan Leninakan-Kars Erzurum istikametinde Sivas-Kangal platosuna doğru yapılabileceği, bu taarruzun, Karadeniz Samsun'dan başlatılacak bir amfibi harekât ile güneye doğru destekleneceği tasavvur edilmişti.

### 3.2 Silah/Teçhizat Yardımları ve Savunma Sanayi

Truman Doktrini'nin ilanını müteakip Türkiye'ye ABD askerî yardımı ulaşmaya başlamıştı. Ulusal basın 1948 yılı boyunca Türkiye limanlarına gelen Amerikan yardımlarını ve Türkiye'den ABD'ye gönderilen krom yüklü gemileri haber yapmıştı. Bu yardımlar, uçaklar, tanklar, denizaltılar, değişik boyutlarda deniz vasıtaları, kamyonlar<sup>36</sup>, istihkam malzemeleri, yol yapım makineleri, sıhhiye malzemeleri, römorklar, yedek parçalar olarak gazete sütunlarına yansiyordu.<sup>37</sup> Yıllar içinde TSK'nın hemen her köşesine ABD silah ve teçhizatı ulaştı. Gelen malzemelerin içinde uçak, denizaltı, muhrip, tank v.b. ana silah/sistemler olduğu gibi, çatal, bıçak, yemek tabağı da vardı. Seyyar sahra hastaneleri, tamirhane çadırları, optik cihazlar yanında soğuk iklim parka ve botları<sup>38</sup>, mataralar, cep sobaları gibi bir ordunun gündelik hayatında kullanacağı her malzeme bölüklere kadar dağıtılıyordu. Derin karda yürüyüş için kullanılacak "hedik" bile yardım malzemelerinin içindeydi. Türk ordusu bu malzemelerin büyük kısmını 90'lı yılların sonuna kadar titizlikle kullanmaya gayret etmiştir. Kamyonlar, jeepler (CJ2A), çekiciler, tank kurtarıcılar, yıllarca tamir edilerek, defalarca boyanarak ordu tarafından kullanılmıştır. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) veri bankası 1950 yılından itibaren devletler arasındaki silah transferlerini barındırmaktadır. Ancak buradaki kayıtlar ana silahlar ve sistemler üzerinedir. Oysa ABD yardımının içinde silah olarak görülmeyen, yukarıda kısmen ayrıntısı verilen, taktik araçlar, kamyonlar, muhabere (iletişim) cihazları dahil her türlü askerî teçhizat vardır.

Ülkeler, orduları için gerekli olan silah/sistemleri geçici veya kalıcı yollarla temin edebilirler. Geçici yöntemler, kiralama ve bedelsiz geçici temin olarak tasnif edilir. Kalıcı yöntemler ise hibe, satın alma ve üretimdir.

Kalıcı temin yöntemlerinden biri olan "hibe" yoluyla, TSK Soğuk Savaş boyunca çok büyük miktarlarda ABD ve bazı diğer müttefik ülkelerin yardımını almıştır. Hibe ile alınan silah/sistemlerde model seçme şansı olmamıştır. Model seçme şansı olmadığı gibi Truman Doktrininden hemen sonra gelen ABD yardımlarının tamamı II. Dünya Savaşı esnasında üretilmiş ve kullanılmış ekipmanlardan oluşmuştur. Bunlar "savaş artığı" olarak adlandırılmıştır. Bu silah/sistemlerin yedek parça ve bakım ihtiyaçlarını gidermek için Türkiye yıllık 143 milyon \$ harcama yapmak zorunda kalmıştır ki bu durum Türkiye'nin II. Dünya Savaşı yıllarında biriktirdiği döviz rezervini eritmiştir.<sup>39</sup> Bütün bunlarla ilgili, elde somut bir veri olmasa da silah/sistemin satın alma maliyetinden daha fazla paranın bakım/onarım için harcandığını düşünenler vardır.

36 Türkiye'ye 1953 mali yılı sonuna kadar 27 adet otobüs, 7.292 adet römork, 21.381 adet kamyon ve 20 adet tank kurtarma aracı gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Celep, *Türkiye'ye Amerikan Askerî Yardım Kurulu (JAMMAT)*, s. 62.

37 Eminalp Malkoç, Türk Basınında Truman Doktrini ve Türkiye'ye Amerikan Yardımları (1947-1950), *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 2006, 9, s. 89-127.

38 1951 senesinde 50.000 adet kışlık üniforma (kar ayakkabısı, parka, uyku tulumu, kar maskesi, eldiven, kar gözlüğü, kayak, kayak ayakkabısı vs.), 1952 senesinde ise 25.000 adet kışlık üniforma program dâhilinde sevk edilmiştir. Celep, *Türkiye'ye Amerikan Askerî Yardım Kurulu (JAMMAT)*, s. 63.

39 Erhan, *1945-1960 Dönemi, ABD ve NATO'yla İlişkiler*, s. 536.

Türkiye'ye yapılan silah yardımları, diğer yandan ABD silah sanayi için *çeşitli* fırsatlar sağlamıştır. Bunlardan birincisi, ABD envanterden *çıkarmak* istediği silah ve teçhizatı *çeşitli* yöntemlerle (doğrudan satış, kredi, hibe vb) Türkiye gibi *ülkelere* kaydırmış, kendi *ülkesi* içinde talep yaratarak hem ordusunu yenilemiş, hem de silah sanayiini işler halde tutmuştur. *İkincisi*, sürekli *çalışır* halde olan silah sanayii, “tehdide karşı en gelişmiş silahları *üreten*” algısıyla silah pazarını domine etmiştir.

Satın alma yönteminde de -hibe ile birleştiginde- bağımsızlığı korumaya çalışırken “uydu devlet” olma riski her zaman mevcuttur. Çünkü hegemon devletler, silah satışlarını sadece para kazanmak denklemi üzerine kurmazlar. İttifak ilişkilerinin derinliği, verilen silahın cinsini, kapasitesini etkiler. Yani, Türkiye gibi ülkeler bir yandan tam bağımsız politikalar izlemeye çalışırken aynı anda ABD'den en gelişmiş silah/sistemleri alamazlar. Bir diğer ifadeyle, para her zaman ve her şartta yeni silahlara ulaşma imkanı vermez.

ABD askerî yardımını kısa vadede Türkiye'nin askerî ihtiyaçlarını giderse de uzun vadede hem Türk savunma sanayiine hem de ekonomiye büyük zararlar vermiştir. ABD'den bir yıl gibi kısa bir süre içerisinde yüzlerce uçağın gelmesiyle Türkiye'de faaliyet gösteren Etimesgut Uçak Fabrikası sipariş alamayarak kapanmak zorunda kalmıştır. Uçaklara mühimmat üreten Şakir Zümre de ABD uçaklarıyla beraber gelen mühimmatlar sebebiyle savunma sanayii alanında yaptığı faaliyete son vermiştir. Askerî fabrikaların bağlı olduğu MKEK, sivil bir bakanlığa bağlanıp sivil ihtiyaçların tedarikine yönlendirilmiştir.

Diğer yandan, TSK envanterine çok kısa sürede ve büyük miktarlarda modern silah ve teçhizatın girmesi sayesinde askerî güç hızla yükselmiştir. Türkiye'nin o dönemki ekonomisiyle bu gücü sağlamasının çok büyük fedakarlıklar karşılığında olabileceğini göz ardı etmemek gerekir. Görüşme yapılan bir emekli general bu konuda şunları söylemiştir.

*“Soğuk Savaş döneminde bazı görevliler tehdidin yüksek gösterildiğinin farkındaydılar. Ancak onlar, tehdit ne kadar yüksek olursa, silah yardımı o kadar fazla gelir düşüncesindeydiler.”<sup>40</sup>*

Gelen silahları kullanacak insan gücünü yetiştirebilmek maksadıyla eğitime ağırlık verilmesi, okuma yazma kursları açılması, erlerin temel eğitimini kıtaya gelmeden alması için Eğitim Merkezleri teşkili, ihtisas sınıflarının kurulması, teknik astsubay sayısının artırılması gibi konular da silah/sistem teminine bağlı hususlardandır. TSK, ileriki yıllarda bu yapılanların faydasını görmüştür.

ABD ile askerî işbirliğinin belki de temel sebebi olan modern silah ve teçhizat konusunda da istenen seviye hiç bir zaman yakalanamamıştır. Silahlardaki gelişmeler her geçen gün yeni ihtiyaçları doğurmuş, muhtemel bir harbin ihtiyacı için önceden depolanan mühimmat, raf ömrü sonunda veya kullanacak silahın demode olması sonucu çöpe gitmiştir. Üstelik bu mühimmatın imha edilmesi için ilave harcama yapmıştır. Bu bakımdan Türkiye'nin dışa bağımlı hale gelen modern silah ve mühimmat ihtiyacı hiç bitmemiştir. ABD yardımının başlangıcından

40 Soğuk Savaş döneminde TSK'da görev yapan bir emekli generalle 13 Mart 2023'de yapılan derinlemesine mülakattan alınan bilgi.

otuz üç, NATO'ya girişinden yirmi sekiz yıl geçtikten sonra bile Türk ordusunun modern silah ve teçhizat ihtiyacı ABD Senatosunda şöyle ifade edilmektedir.

*“Türk ordusunun hemen hemen tüm temel silahları artık kullanılmaz duruma girmiştir. Bunlar sadece tank, gemi ve uçak değil, aynı zamanda haberleşme ve destek kuvvetlerini de içermektedir. Tank toplarının hemen tamamı 90 mm'lik, çok kısıtlı etkinlikte, motorları ise benzinle çalıştığı için de kısa mesafelere gidebilmektedir... Tanksavar silahlarının sadece yüzde biri modern ve etkilidir. Kısa menzilli hava savunma silahlarının yüzde 89'u 1940'lerden kalma, FM haberleşme radyolarının yüzde 93'ü kullanılmayacak durumdadır... Deniz Kuvvetleri'ndeki tüm destroyerler II. Dünya Savaşı'ndan kalma Amerikan gemileridir. Denizaltıların yüzde 75'i yaşantılarının sonuna gelmiş olan 35 yıllık teknelerdir... Hava Kuvvetleri'nde, avcı uçaklarının yüzde 70'i 1960'lardan kalma olduğu gibi, havaalanları için gereken modern savunma sistemleri de yoktur.”<sup>41</sup>*

### **3.3 Vizyon, Konsept ve Doktrinler**

Soğuk Savaş'ın devletler arası rekabeti kutuplar ekseninde sınırlayan, müttefikleri hareketsiz bırakan ve bu sayede nispeten bir konfor alanı yaratan ortamında Türk ordusu düşünsel olarak atalete yönelmiştir. Ordu sadece birinci güvenlik halkasıyla -yani sınırlar ve iç güvenlikle- ilgilenmiştir. Bunun neticesinde, TSK, Soğuk Savaş döneminde Kıbrıs Barış Harekâtı (ABD'ye rağmen) hariç sınırlar dışına çıkmamıştır.

ABD, SSCB'den kaynaklı tehdit algısını NATO müttefiklerinin müstakil dış politika geliştirme amaçlarına karşı da kullanmış, ülkelerin sadece ellerindekini korumaya odaklanması arzulanmıştır. 1956 yılındaki Süveyş krizi buna örnek olarak verilebilir. İngiltere ve Fransa'nın İsrail'le anlaşarak Sina Yarımadasını işgal ve Süveyş kanalını ele geçirmesine ABD destek vermemiş, kendisine danışılmadan bu harekâtın icra edildiğini ileri sürmüş, SSCB'nin Londra ve Paris'e karşı nükleer silah kullanma tehdidi karşısında adı geçen devletler geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu olay dışında, Avrupalı güçlerin kendi dış politika hedefleri için müstakil bir harekât icra ettikleri görülmemiştir. Bu genellemenin istisnası, İngiltere'nin Fakland Adalarını geri almak için yaptığı harekâttır.

Türkiye de milli hedefleri için yaptığı askerî faaliyetlerde muhtemel Sovyet müdahalesi karşısında yalnız bırakılmakla tehdit edilmiştir. Bunlardan birincisi 1957 yılında yaşanan Suriye Krizi'dir. Suriye'de komünizme yakın bir yönetimin iş başında olması, SSCB'nin Suriye'ye çeşitli altyapı tesisleri inşa etmesi, ekonomik destek vermesi ve silahlandırması, Türkiye'yi endişelendirmiş, Sovyetler tarafından çevrelendiği endişesi yaratmıştır. Bunun üzerine Türkiye, Suriye sınırına iki Piyade Tümeni, bir Zırhlı Tümen, bir Zırhlı Tugay'dan oluşan 37.000 kişilik bir kuvvet yığmıştır. O yıllarda, Eisenhower doktriniyle Ortadoğu devletlerinin toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını dünya barışı için hayati gördüğünü<sup>42</sup> ifade eden,

41 ABD Savunma Bakan Yardımcısı Richard Perle'nin Mart 1982 tarihinde Amerikan kongresinde Türkiye'ye yardım konusu görüşülürken yaptığı konuşmadan. Aktaran: M. Ali Birand, *Emret Komutanım*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1986, s. 371.

42 Oral Sander, *Türkiye'nin Dış Politikası*, İmge Kitabevi Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 1998, s. 206.



bu yolla bölgedeki prestijini yükseltmeye çalışan ABD, Türkiye'nin Suriye'ye bir askerî harekât yapmasına olumlu yaklaşmamıştır.<sup>43</sup>

İkincisi, Kıbrıs'a müdahale konusunda yaşanmıştır. Kıbrıs konusu, Ağustos 1954 tarihinde Yunanistan tarafından Birleşmiş Milletler'e götürüldüğünden beri, Türk Dış Politikası'nın ana meselelerinden biri olmuştur. "Kanlı Noel" olarak adlandırılan 21-27 Aralık 1963'te Rumların Türklere yönelik başlattığı tedhiş hareketleri ve katliamları önlemek amacıyla, Türkiye öncelikle diplomasi kanallarını kullanarak çözüm aramış, sonrasında adaya üç defa müdahale girişiminde bulunmuş ama çeşitli donanım yetersizlikleri sebebiyle sonuç alamamıştır. Eksiklerin giderildiği ve adaya askerî harekât hazırlıklarının tamamlandığı sıralarda ABD Başkanı Johnson'dan gelen bir mektup, Kıbrıs'a müdahalenin yıllar sonrasına ertelenmesine sebep olmuştur. Tarihe "Johnson mektubu" olarak geçen bu yazıda, ABD, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesine kesinlikle karşı çıkmakta, bu müdahalenin Yunanistan-Türkiye savaşına sebep olabileceğini, SSCB Yunanistan lehine Türkiye'ye saldırırsa, Türkiye'yi müdafaa etmeyeceklerini açıkça ifade etmiştir.

Bu sebeplerle, Türk ordusu Soğuk Savaş döneminde sınırlar dışıyla ilgili olmamış, en azından çevre ülkeler hakkında bilgi birikimi veya uzmanlık düzeyinde eleman yetiştirmeyi düşünmemiştir. Yakın çevrenin askerî haritaları bazında bile bir hazırlık söz konusu olmamıştır.

Sınırlara bağlı harekât icra etme ana düşüncesinin bir diğer sebebi, yetenek eksikliğidir. Böylesi bir harekât için öncelikli ihtiyaç, hareket kabiliyetidir. Envanterdeki tankların, zırhlı personel taşıyıcıların, motorlu taşıtların uzun menzilli hareket kabiliyeti yoktur. Birliklerin sınır bölgelerine yakın, ana yaklaşıma istikametleri üzerinde konuşlanmasının sebebi de bundandır.

Yukarıdaki konular, kara kuvveti ağırlıklı TSK için ufkun daralması anlamına gelmektedir. Ordunun eğitiminde ve düşünsel yapısında "savunma" (tedafüi) kavramı ağırlık kazanmış, "taarruz" eğitim seviyesinde bile ihmal edilmiştir.<sup>44</sup> Kurmay eğitiminde bile ağırlıklı eğitim, savunma üzerine tasarlanmıştır.

Bu dönemde NATO ittifakı içinde olma sebebine dayandırılarak, talimname yazma, doktrin ve muharebe sahasına yönelik düşünce üretme fikrinden uzak durulmuş, ABD kaynaklı metinlerin tercümeleriyle yetinilmiştir. Bilgi üretmekten çok transfer etmeyi ön plana alan bir anlayış TSK da hakim olmuştur. Mülakat yapılan bir emekli generalin bu konudaki düşünceleri şöyledir.

*"Amerikan talimnameleri çerçevesinin dışına çıkılmaması konusu iyi niyetli bir gaflettir. Kendi kendimize oturup sıfırdan muharipliği esas alan bu çalışmalarını biz yapsaydık, önceki hızının yarısı kadar zamanda (tercüme çalışmasının sonuçlanması kast ediliyor) üç katı kadar etkili sonuç alabilir-*

43 Melek Fırat, Ömer Kürkçüoğlu, "1945-1960 döneminde, Ortadoğu'yla İlişkiler" Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, s. 629, 632.

44 Türk ordusunun taarruz/savunma konularından hangisine öncelik vermesi gerektiği konusunda iki savaş arası dönemde yürütülen tartışmalar hakkında bakınız: Efe Güzeloğlu, "İstiklâl Harbi'nden Mekanize Savaş: İki Savaş Arası Dönemde Türk ordusunun Kara Doktrini ve Tartışmaları (1923-1939)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 41, 2022.

*dik. Bir adamı bizden akıllı görmek, onları bizden ileride görmek, nehrin öte yakası gibi bir algı yaratıyor. Bir kere öncelikle aşmamız gereken konulardan birisi buydu. Kendine güveni zedeliyor. Yani hiç kimse istemez, onun gözlüğüyle baktığını bilenler, o gözlüğü çıkarıp kendi gözleriyle görmeyi istemezler. Bu doğaldır. Yine de bizim insanımızın yaratıcılığı bazı konuları aşmayı sağlamıştır.”<sup>45</sup>*

## Sonuç

Bu makale, tehdit algısının askeri strateji üzerindeki etkisini SS döneminde Türkiye örneği üzerinden açıklamayı amaçlamıştır. Bu maksatla öncelikle tehdit ile askeri strateji arasındaki bağlantı kavramlar üzerinden ele alınmış, sonra tehdit-millî güç ilişkisi ortaya konmuştur. Tehdidin aynı zamanda geleceğe dönük tahminler içerdiği, bu yönüyle aslında bir algıyı yansıttığı, algının gerçek durumdan uzaklaşması halinde ülke için gereksiz kaynak kullanımı ya da tersine riskleri yükseltebileceği tespitinde bulunulmuştur.

Müteakiben Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin tehdit algısıyla askeri stratejisinin etkileşimi ele alınmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin tehdit algısı bizzat ABD veya NATO üzerinden ABD tarafından oluşturulmuştur. Soğuk Savaş sonrasında gizliliği kaldırılan belgelerden, aynı dönemde Türk ordusunda üst düzey görevler yapan subaylarla yapılan derinlemesine mülakatlardan ve 1991 sonrası Varşova Paktı ülkelerinin askeri gücüne yönelik gözlemlerden çıkarılan sonuçlara göre, Sovyet tehdidi olduğundan büyük gösterilmiştir. Yaratılan tehdit ve buna bağlı hazırlanan savunma tasarımı ihtiyacı duyacağı askeri güç, Türkiye'nin millî gücüyle karşılayabileceğinin üzerindedir. Yalın haliyle, algılanan tehdit, Türkiye için beka tehlikesine işaret etmektedir. 1960-80 arası dönemde Türkiye-SSCB ilişkilerinde bir yumuşama görülmüş, ekonomik ilişkiler kurulmuştur. Ancak ABD'nin Türkiye coğrafyasını kullanarak yaptığı bazı eylemler ve Kıbrıs meselesinde SSCB'nin Yunanistan tarafına daha yakın durması, endişenin hep yüksek kalmasına sebep olmuştur. Tehdit algısına bağlı olarak Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin askeri stratejisi Amerikan askeri paradigması içinde şekillenmiştir.

Tehdidin mevcudiyeti kabul edilirken, boyutunun başka bir devlet tarafından belirlenmesi sonucunda;

- Türkiye için olması gerekenden fazla insangücünün silah altında tutulması ihtiyacı doğmuştur. Beraberinde askeri harcamaların GSMH içindeki payı yüksek kalmış, bu durum ülkenin eğitim, sağlık, refah gibi alanlardan fedakarlık yaparak askeri güce gereğinden fazla kaynak ayırmasına sebep olmuştur.

- Başlangıçta ABD'den alınan silah ve teçhizat ordunun gücünü yükseltmiştir. Ancak ABD, genellikle envanterden çıkarmak istediği silahları Türkiye'ye vermiş, böylece kendi savunma sanayiini sürekli işler tutarken, 1990'lara kadar Türk Savunma Sanayinin kapısına kilit vurulmasına sebep olmuştur. Eski ve kullanılmış silahlar yüzünden Türkiye'nin ABD'ye bağımlılığı ve bakım maliyetleri genellikle yüksek seviyede kalmış, Türk Ordusunun modernizasyon ihtiyacı hiç bitmemiştir.

45 Soğuk Savaş döneminde TSK'da görev yapan bir emekli generalle 05 Şubat 2023'de yapılan derinlemesine mülakattan alınan bilgi.

- ABD silahları verirken, bunları kullanacak personelin eğitiminden başlayarak TSK'nın bütün eğitim kurumlarına kendi konsept ve doktrinlerini yerleştirmiştir. Konsept ve doktrinler taktik ve operatif seviye harekât anlayışına da etki etmiş, askerî strateji, sınır korumaya odaklanmış bir kara kuvveti, Sovyetleri boğazdan geçirmemeye ve amfibi harekât yaptırmamaya odaklı bir deniz kuvveti yaratmıştır. Türk ordusu büyük ölçüde, eldekini korumaya adanmış, hareket kabiliyeti olmayan, sınır dışındaki milli menfaatleri takip edemeyecek bir savunma ordusu konumuna gelmiştir.

- Sadece Türkiye'nin değil, Avrupa'da bulunan NATO üyelerinin de askeri stratejileri etkilenmiştir. ABD tehdidi büyük göstererek, tehdit karşısındaki konvansiyonel güç ihtiyacını müttefikleri arasında dağıtarak tasarruf etmiş aynı zamanda NATO ülkelerinin dış politika tercih ve davranışlarını kontrol altında tutmuştur.

Örnek olayın ışığında, askeri strateji üzerindeki etkisi dikkate alınarak, ülkelerin tehdit algılarını dış politika etkenleriyle birlikte, bağımsız ve çok yönlü oluşturmaları sonucuna ulaşılmıştır.

### **Çatışma Beyanı:**

*Araştırmannın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.*

### **Kaynakça**

#### **Basılı Eserler**

- ADMINISTRATION, E. C. (February 1949). *European Recovery Program, Turkey: Country Study*, Washington D.C.
- ALTUNIŞIK M. Benli (Spring 2007). "Turkey's Security Culture and Policy Towards Iraq", *Perceptions*, 12, 69-88.
- CELEP Barış (2018). Türkiye'ye Amerikan Askeri Yardım Kurulu (JAM MAT) ve Türkiye'deki Faaliyetleri, *Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- BIALLY Janice (2000). "Measuring Military Capability", A. J. Tellis (ed.), *Measuring National Power in the Postindustrial Age*, RAND Co., Santa Monica.
- BİRAND M. Ali (1986). *Emret Komutanım*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- ÇİFCİ Erhan (2022). *Türk Ordusunda Batı Etkisi*, Kronik Yayınları, İstanbul.
- DAVIS Paul K. (1994). *New Challenges for Defense Planning: Rethinking How Much Is Enough*, Rand Co., Santa Monica.
- DEDEOĞLU Beril (2014). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Yenyüzyıl Yayınları, İstanbul.
- ERHAN Çağrı (2020). "ABD ve NATO'yla İlişkiler", B. Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I*. İletişim Yayınları, İstanbul, 522-575.

- GÜZELOĞLU Efe (2022). İstiklâl Harbi'nden Mekanize Savaşa: İki Savaş Arası Dönemde Türk Ordusunun Kara Doktrini ve Tartışmaları (1923-1939). *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 41, 179-228.
- HALDUN İbn (1997). *Mukaddime I*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- HALE William (2013). *Turkish Foreign Policy since 1774*, Routledge, London.
- HANDEL Michael (2005). *Weak States in International System*, Routledge, London.
- HOLBROAD Carsten (1984). *Middle Powers in International Politics*, Macmillan Press, London.
- KARPAT Kemal H. (2007). *Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi 1876-1980*, (Çev. Esin Soğancılar), İmge Kitabevi, Ankara.
- KNOX MacGregor (1994). "Conclusion: Continuity and Revolution in the Making of Strategy", M. K. Williamson Murray (ed.), *The Making of Strategy: Rulers, States, and War*. Cambridge University Press, Cambridge.
- LAKE Davis A. (2009). *Hierarchy in International Relations*, Cornell University Press, London.
- MALKOÇ Eminalp (2006). Türk Basınında Truman Doktrini ve Türkiye'ye Amerikan Yardımları (1947-1950), *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 9, 89-127.
- MORISON E. (2016). *Men, Machines, and Modern Times*, MIT Press, Cambridge.
- MUNSON IV Howard A. (2012). The Joint American Military Mission to Aid Turkey: Implementing the Truman Doctrine and Transforming U.S. Foreign Policy, 1947-1954, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Washington State University, Pullman.
- ORAN Baskın (2009). "Türk Dış Politikasının Kurumsal Çerçevesi", B. Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 17-54.
- ÖZDAĞ Ümit (2006). *Atatürk ve İnönü Dönemlerinde Ordu-Siyaset İlişkisi*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul.
- ÖZDEMİR Nuray (2006). Cumhuriyet Dönemi Kara Yolu Politikası (1923-1960), *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- PARET Peter (1989). "Military Power", *The Journal of Military History*, 53:3, 239-256.
- SANDER Oral (1998). *Türkiye'nin Dış Politikası*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- IISS (1973). *The Military Balance 1973-74*, U.S. Government Printing Office, Washington D.C.
- TELLAL Erel (2020). "SSCB ile İlişkiler", B. Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, 155-175, İletişim Yayınları, İstanbul.
- USLU N. (2016). *Çatlak İttifak:1947'den günümüze Türk-Amerikan İlişkileri*, Nobel Yayınevi, Ankara.

### İnternet Kaynakları

- SAYGUN Ergin, Rusya Ukrayna Savaşından Alınan Dersler, Veryansın TV, 18 Kasım 2022, <https://www.veryansintv.com/rusya-ukrayna-savasindan-alinan-dersler/> erişim 05.07.2023.5398 Sayılı Millî Savunma Bakanlığının Kuruluş ve Görevlerine Dair Kanun, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7223.pdf>, erişim 23.07.2023.
- NATO Military Committee, Standing Group, Strategic Guidance, SG 13/24, 26

September 1952, <https://archives.nato.int/strategic-guidance-20>, erişim 23.07.2023.

NATO, North Atlantic Military Committee, Memorandum For The Members Of The Military Committee, Contingency Plans, Excluding General War, 18 Kasım 1965, <https://archives.nato.int/contingency-plans-excluding-general-war>, erişim 23.07.2023.

NATO, Strategic Concept, [https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics\\_56626.htm](https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm), erişim 12.07.2023.



# 1918'den 2023'e Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinin Askeri Boyutu

Military Dimension of Türkiye-Azerbaijan Relations from 1918 to 2023

Bahar ÖZSOY\*

Öz

*Jeopolitik konumu ve yer altı kaynakları ile Güney Kafkasya özellikle 19. yüzyıldan itibaren bölgesel ve küresel güçlerin rekabet alanına dönüşmüş, uzun yıllar Sovyet hakimiyetinin etkili olduğu bölgede 20.yüzyılın sonlarında üç Kafkas ülkesi (Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan) bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlığın ilk yıllarında bölge devletleri bir yandan siyasi ve ekonomik krizlerle karşı karşıya kalırlarken diğer yandan uluslararası sisteme entegre olmanın yollarını aramışlardır. Söz konusu krizler Ermenistan ile savaş halindeki Azerbaycan açısından oldukça olumsuz sonuçlara yol açmış, askerî kapasitenin eksikliği Birinci Karabağ Savaşı'nın kaybedilmesine yol açmıştır. İlişkilerini 'bir millet iki devlet' söylemi üzerine inşa eden Türkiye ve Azerbaycan askerî iş birliğinin geçmişi Kafkas İslam Ordusu'nun 1918 yılında Bakü'yü işgalden kurtarmasına dayanmaktadır. Çok geçmeden Azerbaycan'ın Sovyet egemenliğine girmesi nedeniyle sonlanan askerî ilişkiler 1991 yılındaki bağımsızlığın ardından yeniden kurulmuştur. Eğitim ve teknik konulardan tatbikatlara bir çok alanda sürdürülen askerî ve savunma alanındaki işbirlikleri özellikle son on yılda genişlemiştir. Bu çalışma İkinci Karabağ Savaşı'nın kazanılmasında Azerbaycan'ın Türkiye ile olan askerî iş birliğinin belirleyici olduğunu iddia etmektedir. Bu kapsamda kökleri 100 yıl öncesine dayanan Türkiye-Azerbaycan askerî ilişkileri tarihsel perspektiften ele alınacak ve Azerbaycan'ın askerî kapasitesi değerlendirilecektir. Bunun yanında çalışmada İkinci Karabağ Savaşı ile derinleşen iş birliği imkanlarına ve geleceğe yönelik beklentilere yer verilecektir.*

**Anahtar Kelimeler:** Askerî ilişkiler, Türkiye, Azerbaycan, Karabağ, Güvenlik.


**Abstract**

*With its geopolitical location and underground resources, the South Caucasus region has turned into a competitive field for regional and global powers, especially since the 19th century. Three Caucasian countries (Azerbaijan, Georgia, and Armenia) gained independence in the region where Soviet domination had been effective for many years. In the first years of their independence, these countries, on the one hand, faced political and economic crises and, on the other hand, sought ways to integrate into the international system. These crises had negative consequences for Azerbaijan, which has been at war with Armenia, and the lack of military capacity led to the loss of the First Karabakh War. The history of military cooperation between Türkiye and Azerbaijan, which built their relations on the discourse of "one nation, two states", dates to the Caucasian Islamic Army's liberation of Baku in 1918. Military relations,*

\* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara, Türkiye, ORCID: 0000-0002-6667-6789, e-posta: b.ozsoy@hbv.edu.tr.

Geliş Tarihi / Submitted: 02.09.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 11.11.2023

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License. 

*which ended soon after Azerbaijan went under Soviet domination, were re-established after its independence in 1991. Cooperation in the field of military and defence, which continues in many areas from training and technical issues to exercises, has expanded especially in the last decade. This study claims that Azerbaijan's military cooperation with Türkiye was decisive in winning the Second Karabakh War. In this context, Türkiye-Azerbaijan military relations, which date back 100 years, will be discussed from a historical perspective, and Azerbaijan's military capacity will be evaluated. In addition, the study will include the cooperation opportunities that have deepened with the Second Karabakh War and the future expectations.*

**Keywords:** *Military Relations, Türkiye, Azerbaijan, Karabakh, Defence Industry.*

### **Summary**

Military relations, which can be traced back to 1918, when the Caucasian Islamic Army liberated Baku from the occupation and contributed to the independence of Azerbaijan, constitute an important pillar of the cooperation between Ankara and Baku. Even though a connection was established through Moscow during the period when Azerbaijan was under Soviet domination, military relations could not be a part of this connection. However, with the independence of Azerbaijan in 1991, the relations between the two countries were re-established.

Political and military issues have been relatively difficult to address in Türkiye's attempts to improve relations with the Turkic States in Central Asia and the Caucasus. The cautiousness of the Turkic States, the responsibilities of Türkiye as a NATO member, and the political-economic conditions have limited the development of military relations. The political crisis faced by Azerbaijan in its first years of independence and its war with Armenia were determinative in Azerbaijan's foreign policy as well as in its domestic politics. In the relations established with Türkiye's recognition of Azerbaijan in a short time, the title of military cooperation consisted of education and technical issues and Türkiye's attitude in the First Karabakh War was criticized by the domestic public. However, after the signing of the ceasefire agreement with Armenia, Türkiye's support for Azerbaijan has increased. Türkiye has become a "contact country" between Azerbaijan and NATO and Azerbaijan was included in the Partnership for Peace Program in 1994. During this period, Azerbaijani soldiers were trained in Türkiye, while Turkish officers and commanders were also sent to Azerbaijan to provide training. With the 2000s, the relations have expanded and reached the level of strategic partnership.

While the Agreement on Strategic Partnership and Mutual Support signed in 2010 obliges the parties to assist each other in case of a possible attack, it also foresees ways to deepen the defence cooperation between the two countries. In this context, while topics such as cyber security and energy security are on the agenda, Turkish companies such as ASELSAN, HAVELSAN, and ROKETSAN have reached agreements with Azerbaijan on the issues of providing control systems for military ships and armoured vehicles, as well as joint production of missiles. From this period onwards, military exercises involving Georgia from time to time, trilateral meetings at the level of defence ministers, and more agreements reached on issues such as the fight against terrorism and drug smuggling are particularly important. These efforts and steps contributed to the increase in Azerbaijan's



military capabilities and effectiveness, and to the strengthening of its army's offensive and defensive capabilities. Moreover, TRG-300 TIGER Missiles, Kasırga and Sakarya rocket launch systems, UAVs, and UCAVs exported from Türkiye were decisive in the success of the country's armed forces in the Second Karabakh War. One of the factors that led Azerbaijan to succeed in the 44-day war is undoubtedly the unconditional moral support provided by Ankara. The presence of Turkish F-16s in Azerbaijan and the emphasis on the righteousness of Azerbaijan's struggle from the President of the Republic of Türkiye is an important psychological factor contributing to the victory of the war.

With the Shusha Declaration signed on June 15, 2021, Türkiye and Azerbaijan, which increased their relations from strategic partnership to alliance level, declared that they would act jointly in case of a threat or attack by a third state or states against their independence, sovereignty, territorial integrity or security of their internationally recognized borders. According to the Shusha Declaration, the two countries agreeing to share technology in the fields of sea, air, and space will support each other in the development of defence industry technologies for the domestic and international markets. In the coming period, it has been decided that cooperation will be encouraged in the fields of cyber security, energy security, regional and international security, that joint exercises will be continued, and that a joint struggle will be made against the spread of weapons of mass destruction, organized crime, money laundering, drug smuggling, human trafficking, and illegal immigration.

Finally, cooperation has been established for the development of advanced generation and autonomous technologies and artificial intelligence-supported new generation technologies in the recent period. A goodwill protocol has been signed to produce joint unmanned aerial vehicle systems. All these steps and agreements will expand the military and defence cooperation between the two countries in the medium- and long-term and increase their influence in the regional and global arena.

## **Giriş**

Sovyetlerin dağılması ile 1991 yılında bağımsızlığını kazanan ülkelerin yer aldığı bölgelerde olduğu gibi Kafkasya'da da ortaya çıkan boşluk kaotik bir ortamın oluşmasına yol açmıştır. Bölge içindeki devletlerarası anlaşmazlık ve çatışmaların iş birliği imkanlarını sınırlamasının etkisiyle bölge, büyük güçlerin nüfuz mücadelesine sahne olmuştur. Kafkasya'nın en güçlü, en gelişmiş ve doğal kaynakları açısından en zengin ülkesi olan Azerbaycan ise bölgedeki bu rekabetin merkezinde olagelmıştır.

1991 yılında bağımsızlığını kazanan Azerbaycan'da iki yılda üç lider ülkenin başına geçerken siyasi istikrar 1993 yılında Haydar Aliyev'in iktidara gelmesi ile sağlanabilmiştir. Ülkenin içinde bulunduğu savaş halinin ekonomik ve siyasi gelişimi engellediğinin fark edilmesi ile Dağlık Karabağ Savaşı'nda ateşkes antlaşması imzalanmış, çok geçmeden Azerbaycan küresel enerji anlaşmaları ile uluslararası sisteme entegre olmuştur. 90'lı yılların ikinci yarısında petrol, 2000'li yıllarla birlikte de doğal gaz kaynaklarının küresel alana arzı ile birlikte Azerbaycan enerji piyasalarında önemli bir alternatif aktöre dönüşmüştür.

Kuşku yok ki, Sovyetlerin dağılması ile bağımsızlığını kazanan tüm ülkelerde olduğu gibi Azerbaycan'da da 90'lı yılların başında temel öncelik ulusal güvenliğin sağlanması olmuştur. Ülkenin sahip olduğu enerji kaynakları, Hazar Denizi'nde olan hakları, kara ve demiryolu ulaşımındaki pozisyonu, Orta Asya'nın Batı'ya entegre edilmesindeki rolü, coğrafi olarak Rusya'ya olan yakınlığının getirdiği jeopolitik konumu, Çin'in Orta Asya'da artan nüfuzu, İran'daki Azerbaycanlı nüfusun varlığı ve Ermenistan ile olan Karabağ sorunu savunma ve güvenlik gereksinimini artıran başlıca nedenlerdendir. Askerî gelişmenin sağlanmasında ve kapasitenin artırılmasında Bakü yönetimine en büyük desteği ise Türkiye vermiştir. Askerî-teknik alanda başlatılan ilişkiler stratejik ortaklığın kurulması ile güçlü bir zemine oturtulmuş, iş birliği alanları askerî tatbikatlardan ortak savunma sanayisine kadar bir dizi alanı kapsar hale gelmiştir.

Mevcut çalışma, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin temel ayaklarından biri olan güvenlik ve savunma iş birliğine odaklanmaktadır. Bu kapsamda çalışmada ilk olarak iki ülke arasındaki askerî ilişkileri belirleyen etmenlere yer verilmiş, ardından askerî ilişkiler 1918-2002, 2003-2019 ve 2020-2022 olmak üzere üç dönemde ele alınmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise bölgesel ve küresel gelişmelerden hareketle askerî ilişkilerin geleceğine yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur. Konuyla ilgili literatür taranmış, araştırma ve resmi veriler ışığında makalede ilişkilerin askerî boyutunun bütüncül bir biçimde ortaya konmasını sağlamaya yönelik olarak nitel analiz modeli kullanılmıştır.

### **1. Türkiye-Azerbaycan Askerî İlişkilerini Belirleyen Etmenler**

1991 yılında bağımsızlığını kazanan Azerbaycan siyasi, ekonomik ve toplumsal bir krizle karşı karşıya kalmış, Ermenistan ile yaşanan savaşın etkisi ile normalleşme süreci kısmen uzun sürmüştür. Bağımsızlık sürecinin ilk Cumhurbaşkanı Ayaz Mutallibov tarafından doğru yönetilmemesi kadar 1992-1993 döneminde cumhurbaşkanlığına gelen Elçibey'in Azerbaycan'ı içinde bulunduğu krizlerden kurtaracak politiklardan yoksun oluşu birbiri ardına gelen toprak kayıplarının temel nedenlerinden olmuştur. Nitekim Haydar Aliyev iktidara geldiğinde ülkedeki krizin derinleşmekte olduğu ve Ermenistan'ın savaşın psikolojik üstünlüğünü kazandığı bir ortam bulunmakta idi. Bu çerçevede, Ermenistan ile 1994 yılında ateşkes anlaşması imzalanması Aliyev yönetiminin ilk icraatlarından biri olmuştur. Böylece ülkenin içinde bulunduğu krizden çıkmasını sağlayacak siyasi irade ortaya konmuş ve Rusya'nın dengelenmesini sağlamaya yönelik bir dış politika oluşturulmaya çalışılmıştır.

Kültürel, etnik ve tarihsel bağlara karşın realist perspektiften bakıldığında Kafkasya, Türkiye'nin güvenliğinde oldukça kritik bir noktada bulunmaktadır. Eski Sovyet coğrafyası olan bölge, gerek İran'ın nüfuz çabalarına gerekse de Moskova'nın etkinliğini yeniden tesis etme mücalesine sahne olmuştur. Türkiye'nin söz konusu bu rekabetin dışında kalması siyasi ve ekonomik bir anlam taşıdığı kadar önemli güvenlik riskleri de barındırmaktadır. Dahası jeopolitik olarak Orta Asya ile bir bağlantı oluşturması Azerbaycan'ı Türk devletleri ile ilişkilerin geliştirilmesinde de kritik bir konuma getirmektedir. Bu nedenle Türkiye ve Azerbaycan arasında iyi ilişkilerin sürdürülmesi dış politikanın önceliklerinden biridir. Diğer taraftan iki

ülke arasında kurulması olası ilişkiler içerisinde en zorlu olanının askerî ilişkiler olduğu ifade edilmelidir. Zira askerî, savunma ve güvenlik temelli ilişkilerin kurulması büyük bir siyasi irade gerektirmenin yanı sıra böyle bir ilişkinin varlığı bölgesel-küresel aktörlerin ve etmenlerin müdahalelerine oldukça açıktır. Öyle ki, eski bir Sovyet ülkesi olan Azerbaycan ile NATO ülkesi Türkiye arasındaki askerî ilişkiler en kontrollü ve en yavaş gelişen iş birliği alanlarındanır.

Türkiye-Azerbaycan askerî ilişkilerinin kuruluş aşamasında belirleyici etmenlerden biri olarak Türkiye'nin NATO üyeliği sayılabilir. Bu durum bir yandan İran, Rusya gibi bölge ülkelerinin kaygı ve rahatsızlıklarını artırırken diğer yandan özellikle Dağlık Karabağ sorununda Türkiye'nin Azerbaycan'a olası desteğinin NATO tarafından sınırlandırılmasına ve askerî ilişkilerin uzun yıllar eğitim ve teknik konulardan ibaret olarak sürdürülmesine neden olmuştur. ABD ve NATO, 90'lı yıllarda Türkiye'nin Azerbaycan'a doğrudan askerî destek vermesine sıcak bakmamasına karşın iki ülke arasındaki askerî ilişkilerin gelişmesinde NATO'nun etkisi yadsınmaz. NATO'nun, İttifakı etkileyen güvenlik konularıyla ilgili siyasi ve askerî süreci denetleyen ve siyasi karar verme yetkisi bulunan Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ne (NAC) 1992 yılında Azerbaycan üye olmuştur. 1994 yılında gerçekleştirilen Brüksel Zirvesi'nin ardından Azerbaycan NATO'nun Barış İçin Ortaklık (BİO) programına dahil edilmiştir.

BİO programının temel amacı demokratik ilkelere bağlılık temelinde istikrarın artırılması, barışa yönelik ortaya çıkabilecek olası tehditlerin azaltılması ve NATO üyesi olmayan ülkelerle güçlendirilmiş güvenlik ilişkilerinin oluşturulmasıdır. Program, NATO ile iş birliğini derinleştirmeyi isteyen ülkeler için Bireysel Ortaklık Eylem Planları (IPAP'ler) hazırlanmasına imkan tanımaktadır.<sup>1</sup> Türkiye, 2009 yılına kadar NATO ile Azerbaycan arasında "temas ülke" olarak hareket etmiştir. Bu kapsamda TSK, Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri ile NATO arasındaki iş birliğini geliştirmeye yönelik olarak Azerbaycan eğitim sisteminin kurulması, eğitim için gerekli teçhizatın temini konularında yardımlarda bulunmuştur. Örneğin, 1999 yılında imzalanan askerî ve nakdi yardım hibe anlaşması protokolünden sonra Türkiye tarafından BİO faaliyetlerine katılımı kullanılmak üzere Azerbaycan'a fon tahsis edilmiştir. Yine, 1999-2015 yılları arasında Türkiye'de düzenlenen NATO/BİO kurslarına Azerbaycan'dan 762 askerî personel katılmıştır.<sup>2</sup> Bireysel Ortaklık sürecinin verimli ve koordineli bir şekilde yürütülmesi için Azerbaycan Savunma Bakanlığı bünyesinde Bireysel Ortaklık Merkezi Planlama Ekibi (IPAP CPT) oluşturulmuş ve personele Türk Silahlı Kuvvetleri danışmanları tarafından organizasyon, koordinasyon prosedürleri ve çalışma hakkında bilgiler sunulmuştur.<sup>3</sup> NATO ile iş birliğini geniş bir perspektifte ele alan Azerbaycan 34 personelini 1999 ile 2008 yılları arasında 'Türkiye Barış Gücü' bünyesinde görev alması amacıyla Kosova'ya göndermiştir.<sup>4</sup> Diğer taraftan, Azerbaycan'ın Afganistan'da da barış gücü birlikleri bulunmuş ve bu birliklerin ulaşım, maaş ve iâşe giderleri Türkiye

1 NATO, "Partnership for Peace Programme", [https://www.nato.int/cps/en/natohq/-topics\\_50349.htm](https://www.nato.int/cps/en/natohq/-topics_50349.htm), 2023, erişim 21.07.2023.

2 Ahmet Yüce, "The Caucasus and the World", *International Scientific Journal*, 21, 2016, s. 7.

3 Age, s. 59-61.

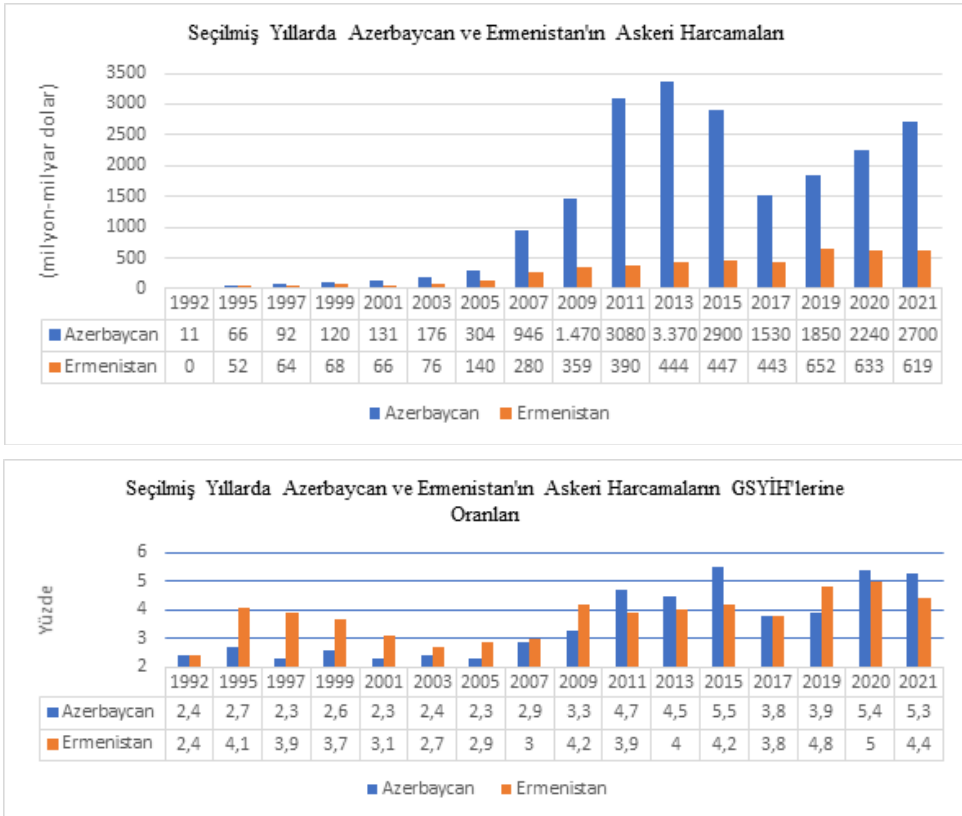
4 "Ordu Kuruculuğu", [https://www.azerbajjans.com/content\\_1690\\_tr.html](https://www.azerbajjans.com/content_1690_tr.html), erişim 12.08.2023.

tarafından karşılanmıştır.<sup>5</sup> Böylece bir yandan Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin askerî boyutu güçlenirken diğer yandan topraklarının önemli bir kısmı işgal altında olan Azerbaycan'ın askerî gelişimi desteklenmiştir. Söz konusu iş birliğine NATO açısından bakıldığında da Azerbaycan, NATO'nun Doğu'ya doğru genişleme stratejisi için önemli ülkelerden birine dönüşmüştür.

Türkiye'nin Azerbaycan'la askerî ilişkilerini belirleyen bir diğer etmen Ermenistan'la yaşanan savaş olmuştur. Uzun yıllar dondurulmuş bir savaşın tarafları olmaları nedeni ile Azerbaycan ve Ermenistan ülke gelirlerinin büyük bir oranını askerî harcamalarına ayırmış, bu da her iki ülkenin silah ihracatçısı devletlerle olan ilişkilerini etkilemiştir.

Aşağıdaki grafikte seçilmiş yıllarda tarafların askerî harcamaları ve bu harcamaların bütçedeki oranları gösterilmiştir.

**Grafik 1. Seçilmiş Yıllarda Azerbaycan ve Ermenistan'ın Askerî Harcamaları ve Bu Harcamaların GSYİH'larına Oranları**



**Kaynak:** <https://data.worldbank.org/indicator>

<sup>5</sup> Yüce, The Caucasus, s. 61.

Grafik 1 incelendiğinde, her iki ülkenin askerî harcamalarının yıllar itibari ile genel olarak artış gösterdiği görülmektedir. Nitekim, 2007 yılından sonra Azerbaycan'ın savunma bütçesi 1 milyar dolar eşiğini aşmıştır. Diğer taraftan Ermenistan'ın en fazla savunma bütçesi 2019 yılında 652 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2019 ve 2020 yılında Azerbaycan sırayla 1,85 milyar dolar ve 2,24 milyar dolar askerî harcama yaparken, aynı yıllarda Ermenistan 652 milyon dolar ve 633 milyon dolar harcama yapmıştır. 2020 yılında küresel alanda ise askerî harcamalara Azerbaycan'ın GSYİH'nin yüzde 5,4'ünü Ermenistan'ın ise yüzde 5'ini ayırmış olması tarafların ne ölçüde militarize olduğunu göstermektedir. Söz konusu silahlanma yarışı iki ülkenin silah ihracatçısı Rusya, Azerbaycan, İsrail ve Türkiye ile olan ilişkilerinde belirleyicidir.

Sovyet dönemine dayanan Ermenistan'ı destekleme politikası ile Rusya, Erivan yönetimi için bir numaralı müttefiklerdir. Gümrü kentinde bir askerî üssü bulunan Moskova, Ermenistan'ın demir yolu gibi kritik alanlarında önemli paylara sahiptir. Yine, 1990'ların ortalarından itibaren Ermenistan hava sahasının korunmasında Rusya sorumluluk almış, Aralık 2015'te iki ülke arasında Ermenistan-Rus hava savunma anlaşması imzalanmıştır. Taraflar arasında 2016 yılında Rus Hava Kuvvetleri'nin tüm yeteneklerinin ortak bölgesel hava savunmasına dahil edilmesini sağlayacak bir anlaşma da yapılmıştır.<sup>6</sup> Söz konusu anlaşma Karabağ'ı kapsamıyor olsa da kuşkusuz Ermenistan-Rusya ilişkilerinin güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Dahası Ermenistan 2002 yılından bu yana Moskova'nın öncülüğünde askerî-politik bir oluşum olan ve Avrasya'nın NATO'su olarak adlandırılan Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ)'nün de bir üyesidir.

Ermenistan'ın aksine Azerbaycan, Çek Cumhuriyeti'nden Belarus'a kadar birçok ülke ile askerî ticaret alanında iş birliği geliştirmiştir. İsrail, uzun yıllardır Azerbaycan'ın en büyük silah tedarikçisidir. 2016-2020 yılları arasında Azerbaycan, ithal ettiği silahların yüzde 69'unu İsrail'den, yüzde 17'sini Rusya'dan, yüzde 4,8'ini ise Belarus'tan temin etmiştir.<sup>7</sup> İsrail insansız hava araçlarının neredeyse tamamı Azerbaycan cephaneliğine dahil edilmiştir.<sup>8</sup> Türkiye ise Azerbaycan'a silah ihracatı açısından İsrail, Rusya, Belarus'un ardından gelse de özellikle İkinci Karabağ Savaşı sonrasında iki ülke arasında savunma sanayi başta olmak üzere askerî ilişkilerin güçlendiği ve derinleştiği görülmektedir.

Son olarak, Azerbaycan'ın askerî gücünün ve savunma alanındaki becerisinin temellerini kısaca üç unsura dayandırmak mümkündür. Birincisi, Türkiye ile geliştirilen iş birliği ve ilişkilerdir. Uluslararası alanda entegrasyonun kurulması ve Bakü'nün küresel sistemin bir aktörü haline gelmesinde Türkiye'nin 1990'lı yıllardaki diplomatik çabaları yadsınamaz. İkincisi, siyasi ve ekonomik alanda elde edilen kazanımların savunma alanına yönlendirilmesidir. Bu noktada Rusya, İsrail ve Türkiye'den alınan teçhizat sayesinde Azerbaycan, Ermenistan karşısında önemli bir

6 Reuters, "Armenia Ratifies Agreement on Joint Air-defense System with Russia", <https://www.reuters.com/article/us-armenia-russia-defence-idUSKCN0ZG2AS>, erişim 10.08.2023.

7 Pieter D. Wezeman, Alexandra Kuimova ve Siemon T. Wezeman, "Trends in International Arms Transfers 2020", *SIPRI Fact Sheet*, March 2021, s. 6.

8 Hülya Kınık ve Sinem Çelik, "The Role of Turkish Drones in Azerbaijan's Increasing Military Effectiveness: An Assessment of the Second Nagorno-Karabakh War", *Insight Turkey*, 23:4, 2021, s. 176.

askerî güce erişmiştir. Son olarak, uzun yıllar Ermeni işgali altında kalan toprakları Azerbaycan'ın erişmiş olduğu askerî potansiyelin önemli bir tetikleyicisi olmuştur. Bir milyon mülteci ve topraklarının yüzde yirmisinin işgal edilmesi gibi sorunlar başlangıçta diplomatik çabalara konu olsa da uzun yıllar devam eden çözümsüzlük Bakü'yü yumuşak güç stratejilerlerinin yanı sıra sert güç kullanımı olarak da ifade edilebilecek askerî alana yatırım yapmaya zorlamıştır. Nitekim 2020 yılındaki savaşın kazanılmasında diplomatik çabalardan ziyade Azerbaycan'ın uygulamış olduğu bu politikanın belirleyici olduğu görülmektedir.

## 2. Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinin Kurulması ve Gelişimi (1918-2002)

1917 yılındaki Bolşevik Devrimi'nin ardından kısa süreli bağımsızlık sürecinde üç Kafkas ülkesi Osmanlı Devleti tarafından tanınmış ve her ülke ile barış ve dostluk antlaşmaları imzalanmıştır. Azerbaycan'la imzalanan 4 Haziran 1918 tarihli antlaşmanın 4. maddesi, istemesi halinde Azerbaycan'a Osmanlı Devleti'nin silahlı yardımda bulunmasını öngörmekteydi. Bu antlaşmaya dayanarak Mehmet Emin Resulzade önderliğindeki Azerbaycan yönetimi Osmanlı'ya başvurmuş ve işgal altında bulunan Bakü'nün kurtarılması ve Bolşeviklerin başkent Gence'ye doğru ilerleyişinin durdurulması konusunda destek istemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun olumlu cevabı üzerine Enver Paşa tarafından Kafkas İslam Ordusu oluşturularak Azerbaycan'a gönderilmiştir. Aynı dönemde özellikle Bakü petrolünün paylaşımına dayanan bir anlaşma imzalayan Rusya ve Almanya birlikte hareket etmektedir. Buna karşın Nuri Paşa önderliğindeki Kafkas İslam Ordusu büyük bir başarı ile kente girmiş ve 15 Eylül 1918 tarihinde Bakü işgalden kurtarılmıştır.<sup>9</sup> Çok geçmeden parlamento Gence'den taşınmış, Bakü yeni cumhuriyetin başkenti ilan edilmiştir. Bununla birlikte Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesi üzerine Osmanlı Devleti Mondros Mütarekesini imzalamış ve İslam Ordusu Birlikleri bölgeden ayrılmak zorunda kalmıştır. 1920 yılında ise Bakü Ruslar tarafından ele geçirilmiş ve Azerbaycan'ın 70 yıllık Sovyet dönemi başlamıştır. Bu dönemde tüm Soyvetler Birliği Cumhuriyetleri'nde olduğu gibi Azerbaycan'ın da dış dünya ile bağlantısı Moskova üzerinden kurulmuş ve ülke uzun yıllar boyunca Sovyet rejimi altında yaşamak zorunda kalmıştır.

Mihail Gorbaçov'un 1985 yılında Komünist Parti'nin başına geçerek yönetimi devralması 70 yıllık Sovyet hakimiyetinin çözülme sürecinin başlangıcını oluşturmaktadır. Perestroyka (yeniden yapılanma) ve glasnost (açıklık) reformları ile birliğin içinde bulunduğu krizi sonlandırabileceğini öngören Gorbaçov'un politikası Baltık Cumhuriyetlerinden başlayan bir bağımsızlık dalgası oluşturmuştur. Bu dalga 1980'lerin sonunda Kafkasya'da özellikle iki Cumhuriyet arasında tarihi anlaşmazlıkları yeniden ortaya çıkarmıştır. Hukuki olarak Azerbaycan'a ait olan ancak çoğunluğunu Ermeni nüfusun oluşturduğu Dağlık Karabağ Bölgesi üzerindeki hak iddiası çatışmaları beraberinde getirmiştir. Çatışmaların yoğunlaştığı bir dönemde Sovyetler Birliği Başbakanı Nikolay Rijkov Norveç Radyosu'na 15 Ocak 1990 tarihinde verdiği demeçte Azerbaycan'daki çatışmaları durdurmak ve iç savaşı önlemek için askerî güç kullanılabilirliğini ifade etmiş, aynı gün ülkede olağanüstü hal ilan edilmiştir. 19 Ocak'ta Kızılordu Birlikleri

9 Bilal N. Şimşir, *Azerbaycan, Azerbaycan'ın Yeniden Doğuş Sürecinde Türkiye-Azerbaycan İlişkileri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2011, s. 33-35.

Bakü'ye girmiş ve 20 Ocak'ta Azerbaycan siyasi tarihinin en büyük olaylarından biri olan 20 Ocak Katliamı gerçekleşmiştir. Olaylarda 130'dan fazla sivil yaşamını yitirirken 744 kişi yaralanmıştır.<sup>10</sup> Türkiye kamuoyunda Azerbaycan'a destek yönünde çağrı yapılırken hükümet, belirli bir dönem gelişmeleri Sovyetler'in iç meselesi olarak görme eğiliminde olmuştur.<sup>11</sup> Bunun yanında bu dönemde Nahçıvan Parlamentosu'nun Türkiye'ye katılmak yönünde bir karar aldığı haberleri basına yansımış ancak Ankara, Sovyet yönetimini karşısına almamak amacıyla oldukça temkinli hareket etmiştir.<sup>12</sup>

18 Ekim 1991 tarihine gelindiğinde Azerbaycan bağımsızlığını ilan etmiş, başkanlık görevine Ayaz Mutallibov gelmiştir. Ocak 1992'de Mutallibov Türkiye'yi ziyaret etmiş ve iki ülke arasında ilişkilerin gelişmesine ilişkin 11 maddeden oluşan "Dostluk, İşbirliği ve İyi Komşuluk Antlaşması" imzalanmıştır. 13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşması'na iki ülkenin de bağlılığının ifade edildiği anlaşmada siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenirken askerî alanı kapsayan bir maddenin bulunmaması dikkat çekicidir. Dahası TBMM tarafından onaylanan söz konusu anlaşma Azerbaycan meclisi tarafından onaylanmadığı için yürürlüğe de girememiştir.

Bağımsızlığın kazanılmasına rağmen ulusal bir ordunun kurulamamış olmasının yanı sıra Azerbaycan tarihinin en büyük facialarından Hocalı Katliamı'nın bu dönemde gerçekleşmesi Mutallibov döneminin sonunu getirmiştir.<sup>13</sup> Yaşanan gelişmeler üzerine Türkiye'de hükümetin Azerbaycan politikasına yönelik eleştiriler artarken Azerbaycan'a destek protestoları gerçekleştirilmiştir. Bu durum iç ve dış politikada bir takım adımlar atılmasını sağlamıştır. İlk olarak Ankara'nın çabaları ile AGİT "sınırların dokunulmazlığı ve tek taraflı olarak değiştirilemeyeceği" şeklinde bir karar almıştır.<sup>14</sup> Mart 1992'de ise Türkiye, savaşın taraflara silah ambargosu uygulamak amacıyla hava sahasından geçerek Ermenistan'a giden uçakları denetleyeceğini duyurmuştur.<sup>15</sup>

Mutallibov'un istifasının ardından devlet başkanlığı görevini geçici bir süre Meclis Başkanı Yakup Memmedov yürütürken Haziran 1992'de yapılan

10 A. Məmmədova, *20 Yanvar - Qan Yaddaşımız: Metodik Tövsiyələr*, Azərbaycan Milli Kitabxanası, Bakı, 2020, s. 9

11 Şimşir, *Azerbaycan*, s. 97-99.

12 Age, s. 104.

13 Aslında birinci bağımsızlık döneminde Türkiye Azerbaycan'a askerî eğitim konusunda destek olan yegane ülke olmuştur. Buna göre Azerbaycan 28 Mayıs 1918 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiş, Haziran ayında Osmanlı Devleti ile AHC arasında dostluk antlaşması imzalanmıştır. Söz konusu anlaşmanın 4. maddesi çerçevesinde Azerbaycan'a bir askerî kuvvet gönderilmiş ve Nuri Paşa komutasında Kafkas İslam Ordusu adı verilen bir birlik oluşturulmuştur. Kafkas İslam Ordusu'nun teşkilatlanması ile birlikte Milli Askerî Mektep'in faaliyetlerinde bir canlanma olmuş, okulun başına Osmanlı subaylarından Albay Atıf Bey atanmıştır. Ekim ayı içerisinde ilk mezunlarını veren okulun statüsü, Kafkas İslam Ordusu'nun dağılmasından sonra yükseltilmiş ve Ekim 1919'da Bakü'ye taşınmıştır. Bu okulun açılmasıyla birlikte Azerbaycan'da milli askerî eğitimin de temeli atılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz.; Atamalı Şahbazov, "Azərbaycanda İlk Milli Hərbi Məktəbin Təşkili və İlk Buraxılışı", <https://ordu.az/az/news/208865/azerbaycanda-ilk-milli-herbi-mektebinteskili-ve-ilk-buraxilisi-%E2%80%93-polkovnikin-arasdirmasi>, erişim 13.08.2023.

14 Nazım Cafersoy ve Araz Aslanlı, "Azerbaycan-Türkiye Askerî İlişkileri", Cavid Veliyev, Reşad Resullu, Kenan Aslanlı (ed.), *Azerbaycan-Türkiye: Dostluk, Kardeşlik ve Strateji Ortaklık*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2012, s. 166.

15 Svante E. Cornell, "Turkey and the Conflict in Nagorno Karabakh: A Delicate Balance", *Middle Eastern Studies*, 34:1, 1998, s. 61.

seçimlerin ardından Azerbaycan Halk Cephesi Partisi (AHCP) lideri Ebülfez Elçibey iktidara gelmiştir.<sup>16</sup> Türkiye'ye yakın bir dış politika stratejisi benimseyen Elçibey'in iç ve dış politikada Rus etkisini azaltmaya çalıştığı görülmektedir. Bu kapsamda Karabağ anlaşmazlığına ABD ve Batı'nın taraf olması yönünde bir çaba sarf edilmiş, SSCB'den kalan Rus askerî üssünün kapatılması kararlaştırılırken Elçibey'in Cumhurbaşkanlığı döneminde Azerbaycan Rus kuvvetlerini ülkesinden çıkaran ilk eski Sovyet Cumhuriyeti olmuştur.<sup>17</sup>

Elçibey iktidarı döneminde yapılan icraatlardan bir diğeri Azerbaycan askerinin Türkiye'de eğitim almasını sağlamaya yönelik anlaşmadır. 11 Ağustos 1992 tarihinde imzalanan "Askerî Eğitim İşbirliği Antlaşması" çerçevesinde Türkiye'den emekli subaylar Azerbaycan ordusunun eğitimine katkı sunarken 200 Azerbaycanlı öğrencinin de Türkiye'deki askerî okullardan eğitim alması sağlanmıştır.<sup>18</sup> Bununla birlikte bu anlaşma söz konusu dönemde Ermenistanla savaş halinde olan Azerbaycan'a yeterli desteği vermekten uzaktır. Anlaşmanın imza sürecinde kimi milletvekilleri tarafından TBMM'de, devam eden Ermeni işgaline vurgu yapılarak Azerbaycanlıların askerî güce ihtiyaç duydukları ifade edilmiş ve Bakü yönetimi ile bir savunma anlaşması yapılması gerektiği konusu gündeme getirilmiştir.<sup>19</sup>

Nisan 1993'te, Ermeni güçlerinin Azerbaycan'ın Kelbecer bölgesini ele geçirmesinden ve Dağlık Karabağ ile Ermenistan arasında ikinci bir kara koridoru oluşturmasından hemen sonra Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Rusya'yı Karabağ Ermenilerini desteklemekle suçlarken Türkiye'nin Azerbaycan ile askerî ilişkilerini yoğunlaştıracağını ve bu ülkeye silah göndereceğini açıklamıştır. Buna karşılık Rusya Savunma Bakanı Pavel Grachev'in Ankara'yı sorunun diplomatik yollardan çözülme sürecinden uzaklaşmaması noktasında uyardığı ifade edilmektedir.<sup>20</sup> Diğer taraftan Haziran ayında Silahlı Kuvvetler komutanlığı yapmış olan Suret Huseynov'un bir darbe girişiminde bulunması Azerbaycan siyasetinin geleceğini belirleyen büyük bir değişime yol açmıştır.

Darbenin ardından Nahçıvan Parlamentosu Meclis Başkanı Haydar Aliyev, Bakü'ye davet edilerek devlet başkanı yardımcısı görevine getirilmiştir. Bununla birlikte Elçibey'in Nahçıvan'a gitmesinin ardından parlamento, devlet başkanı yetkilerini Aliyev'e devretmiştir. Azerbaycan'daki iktidar değişikliği Türkiye-Azerbaycan arasında kısa süreli de olsa bir belirsizliğe yol açmış, Aliyev'in ülkesini BDT'ye dahil etme kararı şüphe ile karşılanmıştır. Bunun yanında Eylül 1993'te Elçibey yönetimi ile Türkiye arasında imzalanan birçok anlaşma feshedilmiş, Türk vatandaşlarına Azerbaycan'a girmeden önce vize almaları şartı getirilmiş

16 Araz Aslanlı ve İlham Hesenov, *Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan Dış Politikası*, Platin, Ankara, 2005, s. 24.

17 Mustafa Kafkas, *XXI. Yüzyılda Türkiye-Azerbaycan İlişkileri*, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Giresun, 2019, s. 6; Cavid Veliyev, "Bölgesel Olayların Türkiye-Azerbaycan İlişkilerine Etkisi", Cavid Veliyev, Reşad Resullu, Kenan Aslanlı (ed.), *Azerbaycan-Türkiye: Dostluk, Kardeşlik ve Strateji Ortaklık*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2012, s. 35.

18 Cafersoy ve Aslanlı, *Azerbaycan-Türkiye Askeri*, s. 156.

19 Selma Göktürk Çetinkaya, "Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinin Askerî Boyutu ve Jandarma Merkezli Yardımlar (1992-2014)", *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5:1, 2020, s. 27-28.

20 Cornell, *Turkey and the*, s. 65



ve ülkede görev yapan 1600 Türk askerî uzmanı görevden alınmıştır.<sup>21</sup> Bununla birlikte çok geçmeden cumhurbaşkanının gerek uluslararası alandaki ekonomik hamleleri gerekse de Rus birliklerinin Azerbaycan'da konuşlandırılmasını şiddetle reddetmesi Ankara-Bakü arasındaki temasların sürdürülmesini sağlamıştır.

Dağlık Karabağ sorununun çözümüne yönelik olarak 1994 yılının ilk aylarında Rusya ve AGİK temsilcileri tarafından çeşitli diplomatik girişimlerde bulunulmuş ancak bu çabalardan bir sonuç alınamamıştır. 4-5 Mayıs 1994 tarihlerinde Bişkek'te Kırgızistan, Rusya Ermenistan, Azerbaycan ve Karabağ'ın Türk ve Ermeni nüfusunun temsilcilerinin katılımıyla bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmenin ardından imzalanan Bişkek Protokolü'nde çatışmaların bölge halklarına zarar verdiği, Nisan ayında BDT Başkanları Zirvesi'nde çatışmanın durdurulmasına yönelik alınan kararların ve Parlamentolararası Konsey ve BDT'nin çabalarının desteklendiği ifade edilmiştir.<sup>22</sup> Protokolün ardından ateşkes süreci devreye girerken Rusya'nın bölgeye barış gücü yerleştirme isteği Azerbaycan tarafından kabul edilmemiştir.<sup>23</sup>

Bu dönemde Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin önemli bir yönünü Türkiye'nin Azerbaycan'ı uluslararası alana entegre etme çabaları oluşturmaktadır. 1994 yılında NATO'nun BİO programına dahil edilmesi Azerbaycan'ın gerek Türkiye gerekse Batı ve ABD ile ilişkilerinde yeni bir dönemin başlamasını sağlamıştır. 10 Haziran 1996 tarihinde Türkiye'nin Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri'nin eğitimini içeren "Askeri Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Antlaşması" imzalanmıştır.<sup>24</sup> Bu kapsamda Türk subaylarının yardımıyla 1992-1997 yılları arasında Sovyet eğitim sisteminin uygulandığı Kara, Hava ve Deniz Okulları'nda Batı müfredatı oluşturulmaya başlanmıştır.<sup>25</sup> Kasapoğlu, Türkiye ile ittifakın, Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri'ni NATO standartlarına yükselttiğini ifade etmektedir.<sup>26</sup> Nitekim alınan eğitim ve edinilen tecrübenin de etkisi ile İkinci Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan Ordusu Ermenistan karşısında zafer kazanabilmiştir.

6-7 Mayıs 1999 tarihinde Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştiren Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile görüşmüştür. Görüşmenin ardından imzalanan "Stratejik İşbirliğinin Derinleştirilmesine İlişkin Anlaşma" iki ülkenin bağımsızlığını, egemenliğini, toprak bütünlüğünü korumak için birbirlerine gereken yardımları yapmasını öngörmektedir.<sup>27</sup> 1999 yılında Azerbaycan'a teknik teçhizatın kullanılması, savunma sanayi iş birlikleri gibi konuları kapsayan alanlarda mali yardım yapılmaya

21 Age, s. 62.

22 Nazım Cafersoy ve Araz Aslanlı, "Russia's Policy During the 44-Day Karabakh War", *Insight Turkey*, 23:4, 2021, s. 218-219.

23 Thomas de Waal, *Black Garden: Armenia and Azerbaijan through Peace and War*, New York University Press, New York and London, 2003, s. 238.

24 Aslanlı ve Hesenov, *Haydar Aliyev Dönemi*, s. 162.

25 Yüce, *The Caucasus*, s. 4.

26 Can Kasapoğlu, "Türkiye-Azerbaycan: Savunma İş Birliğinden Askeri İttifaka" <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/turkiye-azerbaycan-savunma-is-birliginden-askeri-ittifaka/952323>, 2017, erişim 15.08.2023.

27 Dursun Engin Karabulut, *Türkiye-Azerbaycan Sosyo-Ekonomik İlişkileri ve Karabağ Değerlendirmesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2022, s. 20

başlanmış, bir yıl sonra da Türk Deniz Kuvvetleri çeşitli tip hücumbotları hibe ederek Hazar'daki Azerbaycan donanmasının güçlenmesine katkı sağlamıştır.<sup>28</sup> Bu dönemde Akademiler, Harp Okulu ve Branş Eğitim Okulu NATO standartlarında eğitim programlarından yararlanmada Türkiye'nin tecrübesinden faydalanmıştır.

2000 yılına gelindiğinde Türk Deniz Kuvvetleri tarafından Azerbaycan'a TCG AB-34 hücumbotu verilmesi, maliye yardımı, taraflar arasında teknik teçhizatın kullanılması ve savunma sanayisi işbirliklerine ilişkin bir protokol imzalanmıştır.<sup>29</sup> 1 Mart 2001 tarihinde "Azerbaycan ve Türkiye devleti arasında Karşılıksız Askeri Yardım Antlaşması" ve "Azerbaycan Savunma Bakanlığı ve Türkiye Genelkurmay Başkanlığı arasında Mali Yardım Protokolü" imzalanmıştır. Söz konusu anlaşmalar kapsamında Türkiye'nin, Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri'ne 3 milyon dolar tutarında askeri yardımda bulunması kararlaştırılmıştır.<sup>30</sup> 26 Mart 2001'de NATO standartlarında askeri bilimsel eğitim vermek üzere oluşturulan Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerinin Eğitim ve Talim Merkezi (TEC) açılmıştır.<sup>31</sup> Merkezde personeli komuta ve uzman pozisyonlarına hazırlamak için yedek subay ve astsubay eğitim kursları da verilmektedir.<sup>32</sup>

Askeri alandaki en önemli iş birliği alanlarından biri olarak Azerbaycan Kara Harp Okulu'nun kurulmasında Türkiye'nin katkısı belirtilmelidir. İlk mezunların verildiği 23 Ağustos 2001 tarihindeki törene üst düzey Türk resmilerinin katılımı askeri iş birliğine verilen önemin göstergesidir.<sup>33</sup> Aynı dönemde İran, Azerbaycan ile Hazar Denizi'ndeki Araz yatağı konusunda yaşadığı anlaşmazlık nedeni ile savaş gemilerini bölgeye göndermiş, bu durum taraflar arasında askeri bir gerginliğin oluşmasına yol açmıştır. Azerbaycan'a yönelik tehditlerine Türkiye sessiz kalmamış, 2001 yılında İran'a nota verilmesinin yanı sıra Türk Yıldızları başkent Bakü'de bir gösteri yapmıştır. Bu durum Azerbaycan'ın uluslararası alanda yalnız olmadığı ve olası bir saldırı ya da çatışma durumunda Türkiye'nin tarafının açık olduğu izlenimi vermeye çalışıldığını göstermektedir. Yine aynı dönemde Türk Silahlı Kuvvetleri özellikle Nahçıvan'daki birliklere yönelik eğitim desteği sunmuş ve *Naxçıvan Əlahiddə Ümumqoşun* Ordusuna (5. Kolordu Komutanlığı) 80 askeri araç ve 4 iş makinesi hibe edilmiştir.<sup>34</sup> Gelinek noktada Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri'nin müşterek hareket icra etmek üzere dizayn edilmiş özel ordu güçleri olan 5. Kolordu'nun muharip düzeyi en yüksek birlik olduğu ifade edilmektedir.<sup>35</sup> Bu kapsamda Erivan ile yaşanacak olan olası bir çatışmada Nahçıvan'daki birliklerin kritik bir rol oynayacağı öngörülmektedir.

28 Muharrem Eksi, "Türkiye-Azerbaycan İlişkileri: Söylemden Reelpolitige", *Avrasya Etüdləri*, 36, 2009, s. 102.

29 Mehmet Fatih Öztarsu, "Azerbaycan ve Türkiye Askeri İlişkileri", <https://www.turansam.org/makale.php?id=175>, 2008, erişim 11.08.2023.

30 Cafersoy ve Aslanlı, *Azerbaycan-Türkiye Askeri*, s. 159.

31 [www.seferberlik.gov.az](http://www.seferberlik.gov.az)

32 Elkhan Mehdiyev, *Security Sector Reform in Azerbaijan: Key Milestones and Lessons Learned*, Geneva Centre for Security Sector Governance, Switzerland, 2021, s. 15.

33 Ulviyye Aydın, "Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinin Son On Yılı (2006-2016): Kardeşlikten Stratejik İşbirliğine Uzanan Yol", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6:13, 2018, s. 44.

34 Aslanlı ve Hesenov, *Haydar Aliyev Dönemi*, s. 166.

35 Kasapoğlu, *Türkiye-Azerbaycan*.

### 3. 2003-2020 Arasında Türkiye-Azerbaycan Askeri İlişkileri

2002 yılında Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin iktidara gelmesi, 2003 yılında ise İlham Aliyev'in Azerbaycan'ın yeni cumhurbaşkanı olması iki ülke arasındaki ilişkilerin liderlerin önderliğinde ve daha sağlam bir zeminde ilerlemesini sağlamıştır. İki ülke genelkurmay başkanları tarafından düzenli aralıklarla üst düzey ziyaretler gerçekleştirilerek askeri-güvenlik alanında birlik mesajı verilmiştir.<sup>36</sup> Bu kapsamda 2002 yılında Türkiye'nin yeni Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök'ün ilk yurt dışı ziyaretini Azerbaycan'a gerçekleştirmiş olması stratejik ve sembolik açıdan önemli bir adım olarak görülmelidir.

Bu dönemde Bakü ve Ankara arasındaki ilişkilerin küresel alandaki gelişmelerden etkilendiğini ve yeniden şekillendiğini belirtmek gerekir. 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali ile Kafkasya ve Orta Asya'da artan etkisi Türkiye'nin güvenlik politikaları açısından önemli sonuçlar barındırmaktadır. İki ülke arasındaki güvenlik ilişkilerinin çerçevesi bu dönemde genişlemiş; enerji güvenliği, siber güvenlik, bölgesel barış gibi konu başlıkları iş birliği kapsamına dahil edilmiştir. Örneğin, iki ülke 2003 yılında boru hatlarının güvenliği konusunda iş birliği anlaşmaları yapmıştır.<sup>37</sup> Yine bu dönemde başbakan yardımcısına bağlı olarak NATO ile ilişkiler konusunda bir Devlet Komisyonu kurulurken Cumhurbaşkanı Aliyev, ülkenin NATO'ya katılma niyeti olduğunu açıklamıştır.<sup>38</sup> İkili ilişkilerin yanı sıra çok taraflı işbirliklerinin genişletildiği; terörle ve uyuşturucu kaçakçılığı ile mücadele, enerji güvenliği gibi başlıklarda birlikte hareket etme yönünde bir politika benimsendiği görülmektedir. Bu kapsamda Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne üye ülkelerin katılımıyla 8 Ekim 2006 tarihinde "Örgütlü Suç Türleriyle Mücadelede İşbirliği Anlaşması" ve "Terörizmle Mücadele Protokolü" imzalanmıştır.<sup>39</sup>

2006 yılında "Askeri Alanda Eğitim Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır. Bir yıl sonra Azerbaycan'ın yayınladığı Ulusal Güvenlik Doktrini'nde (*Milli Təhlükəsizlik Konsepsiyası*) bölgedeki militarizasyonun tehlikelerine vurgu yapılarak silahlanmanın bölgesel güvenlik ve istikrara bir tehdit oluşturduğu belirtilmiştir. Söz konusu Doktrinde Türkiye ve Gürcistan'la geliştirilen stratejik iş birliğinin bölgesel istikrarın teminatı olduğu, Türkiye ve NATO ile kurulan ilişkilerin ise milli güvenlik ve enerji güvenliği açısından büyük önem taşıdığı ifade edilmiştir.<sup>40</sup> Bu dönemde iki ülke arasında işbirliklerinin çeşitlenmesi nedeniyle Yüksek Düzeyli Askeri Diyalog toplantıları düzenlenmeye başlanmıştır. Söz konusu toplantılar yılda iki kez yapılmakta ve mevcut sorunların çözülmesi ve iş birliğinin derinleştirilmesi perspektifi ile sürdürülmektedir.<sup>41</sup>

36 Aslanlı ve Hesenov, Haydar Aliyev Dönemi, s. 166-167.

37 Ekşi, Türkiye-Azerbaycan İlişkileri, s.102.

38 Derk Kinnane Roelofsma, Analysis: A Time of Change for Azerbaijan <https://www.upi.com/Defense-News/2003/08/06/Analysis-A-time-of-change-for-Azerbaijan/29081060210361/>, 2003, erişim 15.08.2023.

39 Kafkas, XXI. Yüzyılda Türkiye, s. 93.

40 "Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Azerbaycan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Arasında Azerbaycan Ali Harbi Tayyarecilik Mektebi'ne Eğitim-Öğretim Desteğine İlişkin Protokol", 27133, Karar Sayısı, 2009/14585, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/02/20090206-1.htm>.

41 Yahya Musayev, "Askeri-Teknik Alanda Azerbaycan-Türkiye İşbirliği", Cavid Veliyev, Reşad Resullu, Cilt: 19 Sayı: 46

2010 yılında kabul edilen Askeri Doktrin’de Azerbaycan Cumhuriyetine ait toprakların bir kısmının Ermenistan silahlı kuvvetleri tarafından işgali başlıca dış askeri ve siyasi tehditlerden biri olarak ele alınmıştır. Bunun yanında “Azerbaycan Cumhuriyeti’nin güvenlik ortamı” başlığı altında Ermenistan tarafından Dağlık Karabağ ve çevre kentlerin işgali sorunu sadece ulusal güvenliği değil, bölgesel güvenliği tehdit eden bir unsur olarak gösterilmiş, bu durum bölgede Ermeniler tarafından yürütülen yasa dışı faaliyetlere dayandırılmıştır. Aynı yıl Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Azerbaycan’a yaptığı ziyarette “Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardımlaşma Anlaşması” imzalanmış, Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi kurularak ilişkilerin daha sağlam bir zemine oturtulması sağlanmıştır.

23 maddeden oluşan Ortaklık Anlaşmasının birinci maddesi, taraflardan herhangi birinin toprak bütünlüğü, egemenliği ve devlet sınırlarının dokunulmazlığı tehdit edildiğinde veya bu unsurlara yönelik bir tehlike söz konusu olduğunda adı geçen tehdit ve tehlikelerin ortadan kaldırılmasına yönelik birlikte hareket edileceğini öngörmektedir. İkinci maddeye göre, taraflardan biri üçüncü bir ülke veya ülkeler grubu tarafından silahlı bir saldırıya maruz kalırsa BM Şartının 51. maddesinin tanıdığı bireysel veya ortak meşru savunma hakkı çerçevesinde iki ülke, birbirine karşılıklı yardım yapabilecektir. Söz konusu anlaşma kapsamında taraflar askeri alanda danışma, tatbikat, silahlı kuvvetlerin eğitimi gibi konularda da birbirlerine yardım etmeyi taahhüt etmişlerdir. Anlaşmanın 9. maddesinde savunma iş birliği çerçevesinde savunma ihtiyaçları konusunda karşılıklı destek, ortak tatbikatlar, lojistik, askeri birliklerin ve öğrencilerin eğitimi, tıp ve sağlık konuları ele alınmıştır.<sup>42</sup> 10 yıllık bir süreyi kapsayan anlaşma tarafların aksi yönde bir karar belirtmemesi halinde bir sonraki on yıl için otomatik olarak yenilenecektir. Söz konusu anlaşma iki ülke arasındaki askeri ilişkilerin gelişmesi ve derinleşmesi bakımından önemli bir gelişme olmuş, 2000’li yıllarla birlikte başlayan askeri tatbikatların sayısı bu dönemden sonra artmaya başlamıştır. Diğer taraftan Türkiye-Azerbaycan arasındaki askeri ilişkilerin derinleştirilmesi Moskova-Erivan ilişkilerinin gözden geçirilmesini sağlamış, bahse konu anlaşmanın ardından Ermenistan’daki Rus askeri üssünün Ermenistan’da kalma süresi 49 yıllığına uzatılmıştır.<sup>43</sup>

Bu dönemde iki ülke arasında savunma sanayi alanında da işbirlikleri geliştirildiği görülmektedir. Bu kapsamda, ASELSAN, HAVELSAN ve ROKETSAN şirketleri ile askeri gemiler için kontrol sistemi, zırhlı araç alımı, ortak füze üretimi konularında anlaşmalar yapılmıştır. 2012 yılının ikinci yarısında İran’ın Azerbaycan’a yönelik sözlü saldırı ve askeri tehditlerin arttığı bir dönemde Türkiye’den gerçekleştirilen üst düzey askeri ziyaretlerde bir artış yaşanmıştır. Bu kapsamda 5-8 Haziran’da Kara Kuvvetleri komutanı Orgeneral Hayri Kıvrıkoğlu, 10-13 Haziran’da Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Bekir Kalyoncu, 19-22 Haziran Sahil Güvenlik Komutanı Tümamiral Serdar Dürgel Azerbaycan’a gelmiş

Kenan Aslanlı (ed.), *Azerbaycan-Türkiye: Dostluk, Kardeşlik ve Strateji Ortaklık*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2012, s. 177.

42“Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Stratejik Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması”, <https://www.-resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/05/20110528M1-30-1.pdf>, 2011, erişim 12.08.2023.

43 Veliyev, Bölgesel Olayların Türkiye, s. 39.

ve iki ülke arasında toplamda 14 anlaşma imzalanmıştır.<sup>44</sup> Bu durumu Türkiye'nin Azerbaycan'a dolaylı yoldan desteği olarak okumak gerekir.

Yine 25 Ocak 2013 tarihinde Türkiye, Azerbaycan, Kırgızistan ve Moğolistan Avrasya Askeri Statülü Kolluk Kuvvetleri Teşkilatı (TAKM)'ni kurmuştur. Orta Asya ve Kafkas ülkeleri arasında jandarma ve askeri statülü kolluk kuvvetlerinin karşılıklı ilişkilerini güçlendirmek ve iş birliği mekanizmalarını genişletmek amacıyla oluşturulan TAKM Moğolistan ve Kırgızistan'ın kolluk teşkilatlarının askerî statülerini kaybetmelerini gerekçe göstererek anlaşmayı imzalamamaları nedeniyle hayata geçirilememiştir. Kuruluş sürecinin içerisinde olan ancak söz konusu dönemde prosedürleri tamamlayamadığı için TAKM içerisinde yer alamayan Kazakistan'ın Teşkilat'ın kurulmasına dair olan ilgisi son yıllarda Özbekistan'da da görülmektedir. Bu kapsamda Türkiye, Azerbaycan ve Kazakistan arasında yürütülen oluşum çalışmalarına, Özbekistan ve Moğolistan'ın da dahil olması seçenekler arasındadır.<sup>45</sup>

Gürcistan'ın da dahil olduğu askeri tatbikatlar enerji güvenliği gibi stratejik konulardaki bölgesel iş birliğinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu kapsamda üç ülke Kasım 2012'de "Kafkas Kartalı 2012" isimli bir askeri tatbikat gerçekleştirmiştir. 2014 yılından itibaren üç ülkenin Savunma Bakanları arasında görüşmeler gerçekleştirilmektedir. Yine, 19 Ağustos 2014 tarihinde Nahçıvan'da ortak askeri tatbikatlar yapılmasını öngören bir anlaşma imzalanmıştır. Savunma bakanları düzeyinde yapılan üçlü görüşmede, askeri ve politik konuların yanında enerji güvenliği konusu da görüşülmüştür. Yapılan anlaşma ile üç ülkenin silahlı kuvvetlerinin muharebe yeteneğinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.<sup>46</sup> 2015-2019 yılları arasında ise Azerbaycan ve Türkiye tarafından TurAz Şahini (Türkiye) ve TurAz Kartalı (Azerbaycan) tatbikatları yapılmıştır.

Son on yılda savunma sistemi ve askeri olanakların genişletilmesi konusunda önemli atılımlar gerçekleştiren Türkiye küresel ticaretteki payını yıldan yıla artırmaktadır. 2018-2022 yılları arasında tüm küresel silah ihracatının yüzde 1,1'ini Türkiye gerçekleştirmiştir.<sup>47</sup> Birçok ülke ile iş birlikleri kuran Türkiye'nin Azerbaycanla askeri ilişkilerinin bir ayağını savunma sanayi alanındaki ortaklık oluşturmaktadır. 31 Ekim 2017 tarihinde Bakü'de savunma sanayi alanında iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Bu dönemden itibaren Azerbaycan'a yapılan ihracat oranları da artış göstermiştir.<sup>48</sup> 2011-2020 yılları arasında Azerbaycan Türkiye'den zırhlı devriye araçları, roket topları, füzeler ve silahlı İHA'lar alırken

44 Cafersoy ve Aslanlı, Azerbaycan-Türkiye Askeri, s. 163.

45 Engin Avcı, "Kamu Diplomasisi Aktörü Olarak Jandarma Teşkilatı", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 10:1, 2021, s.14.

46 Mithat Çelikpala ve Cavid Veliyev, "Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye Bölgesel İşbirliğinin Başarı Örneği", *CIES*, Policy Brief, 03:18, 2015.

47 Pieter D. Wezeman, Justine Gadon and Siemon T. Wezeman, "Fact Sheet", *Trends in International Arms Transfers*, SIPRI, Sweden, March 2023.

48 2018-2022 yılları arasında silah ihracatını yüzde 69 artırarak dünyanın en büyük 12. silah ihracatçısı olan Türkiye'nin Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman'a yaptığı ithalat, toplam silah satışının yarısını oluşturmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Pieter D. Wezeman, Alexandra Kuimova and Jordan Smith, *Arms transfers to conflict zones: The case of Nagorno-Karabakh*, 30 April 2021, <https://www.sipri.org/commentary/topical-background/2021/arms-transfers-conflict-zones-case-nagorno-karabakh>, erişim 12.08.2023.

2020 savaşından kısa bir süre önce MAM-L güdümlü bombalarla donanmış en az beş Bayraktar-TB2 İHA'nın alındığı bilinmektedir. SIPRI tarafından Azerbaycan'ın silah ithalat hacminin Ermenistan'inkinden 8,2 kat daha fazla olduğu tahmin edilirken 2011-2020 döneminde Rusya'nın her iki ülke için de birincil ihracatçı olduğu belirtilmektedir. Söz konusu süreçte Ermenistan'ın silah ithalatının yüzde 94'ünü, Azerbaycan'ın ise yüzde 60'ını Rusya karşılamıştır. Azerbaycan için Rusya'yı sırasıyla İsrail, Beyaz Rusya ve Türkiye takip etmiştir.<sup>49</sup>

#### 4. İkinci Karabağ Savaşı ve Türkiye-Azerbaycan İlişkileri

27 Eylül-10 Kasım 2020 tarihleri arasında gerçekleşen İkinci Karabağ Savaşı ile Azerbaycan, Ermenilerin işgali altında olan topraklarının yaklaşık yüzde seksenini işgalden kurtarmıştır.<sup>50</sup> Karabağ'ın çevresindeki tüm kentler Azerbaycan kontrolüne geçerken Hankendi, Hocalı gibi stratejik alanlarda halen Ermeniler bulunmaktadır. Bunun yanında iki bine yakın Rus barışı koruma gücü en az beş yıllık bir dönem için Dağlık Karabağ bölgesine yerleştirilmiştir. 10 Kasım tarihli üçlü mutabakatın askerî alanda Türkiye'yi ilgilendiren kısmı ise ateşkesin uygulanmasını izlemek amacıyla Rusya ile ortak Gözlem Merkezi kurulacak olmasıdır. 60 Türk, 60 Rus askerinin görev aldığı Ortak Gözlem Merkezi 30 Ocak 2021 tarihinde açılmıştır.<sup>51</sup>

Siyasi ve ekonomik koşulların değişmesi ile Türkiye'nin Dağlık Karabağ sorununda Azerbaycan'a vermiş olduğu desteğin yıllar itibari ile arttığı ve İkinci Karabağ Savaşı'nın kazanılmasında belirleyici olduğu ifade edilmelidir. 30 yıl öncesine kıyasla oldukça güçlü, bütüncül ve kararlı bir siyasi irade gösteren Ankara, savaş boyunca Azerbaycan'ın yanında olduğunu beyan eden açıklamalarda bulunmuştur. Bunun yanında Bayraktar İnsansız Hava Araçları (İHA) ve Silahlı İnsansız Hava Araçları (SİHA) İkinci Karabağ Savaşı'nın başarıya ulaşmasında kilit bir öneme sahiptir.<sup>52</sup> Nitekim bizzat Cumhurbaşkanı Aliyev tarafından maddi karşılığı 1 milyar doları aşan Ermeni mühimmatının SİHA desteği ile imha edildiği ifade edilmiştir.<sup>53</sup>

Diğer taraftan, Türkiye'den ithal edilen savunma sistemlerinin yalnızca Dağlık Karabağ'ın değil genel olarak ülke güvenliğinin artırılması amacıyla yönelik olduğu belirtilmelidir. Öyle ki, Türkiye'den alınan TRG-300 KAPLAN Füzesi, Kasırga ve Sakarya roketatar sistemleri Nahçıvan'da da bulunmaktadır.<sup>54</sup> İkinci Karabağ Savaşı'nın başladığı Eylül 2020'de Türkiye'nin savunma sanayi ve havacılık sektöründe yapılan en fazla ihracatı (77 milyon 167 bin dolar) Azerbaycan'a gerçekleşmesi dikkat çekicidir ki, ihracat bir önceki yıla kıyasla altı kat artmıştır.<sup>55</sup>

49 Aşk.

50 Narek Sukiasyan, "Armenian-Russian Relations from Revolution to War", *BRIEF*, European Union Institute for Security Studies, 2021, s. 6.

51 Kıymet Sezer, "Karabağ'da Gözlem Başladı", *Yeni Şafak*, <https://www.yenisafak.com/gundem/karabagda-gozlem-basladi-3596814>, 2021, erişim 03.08.2023.

52 Fatih Eraslan ve Fatma Nur Özdemir, "Azerbaycan-Türkiye İlişkilerinde Önemli Bir Kavşak: İkinci Karabağ Savaşı", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 129:255, 2021, s. 317.

53 İrem Köker, "Dağlık Karabağ: İHA ve SİHA'ların rolü ne oldu, Azerbaycan'a nasıl avantaj sağladı?", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54917938>, 2020, erişim 12.08.2023.

54 Ece Göksedef, "Dağlık Karabağ: Türkiye, Azerbaycan'ın askerî kapasitesini geliştirmesinde nasıl rol oynadı?", *BBC Türkçe*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54379105>, 2020, erişim 12.08.2023.

55 Emre Karakoç, "Savunma ve havacılık sektörünün en yüksek ihracatı Azerbaycan'a gerçekleşti",

İkinci Karabağ Savaşı sırasında Azerbaycan'ın kullanmış olduğu MAM lazer güdümlü mühimmat taşıyabilen silahlı insansız hava aracı TB2, Ermenilerin hazırladığı savunma hatlarına ve hareketli hedeflere karşı en etkili şekilde kullanılan sistemlerden biri olarak görülmektedir. TB2 Rus yapımı hava savunma sistemlerine karşı etkinliğini kanıtlamıştır. Savaş sürecince TB2'ler 89 T-72 tankı, 29 zırhlı araç, 131 topçu parçası, 61 roketatar, 543 kamyon, 9 radar sistemi ve 15 Karadan Havaya Füze (SAM) sistemi imha etmiştir.<sup>56</sup> Böylece Ermenilerin elindeki Rus yapımı silahlar karşısında Türkiye'den ihraç edilen modern teçhizatın başarısı da test edilmiştir. Nitekim Dağlık Karabağ'daki hava savunması esas olarak, Azerbaycan dronlarına karşı büyük ölçüde etkisiz olan eski Sovyet veya Rus sistemlerinden oluşmuştur.<sup>57</sup>

Türkiye savaşa doğrudan müdahalede bulunmasa da savaş boyunca Gence Uluslararası Havalimanı'na altı F-16'yı konuşlandırmış olması kuşkusuz Azerbaycan ordusuna büyük bir psikolojik üstünlük vermiştir.<sup>58</sup> Savaşın ardından 2011 yılından itibaren stratejik ortaklık seviyesinde yürütülen ilişkiler 15 Haziran 2021 tarihinde imzalanan Şuşa Beyannamesi ile müttefiklik seviyesine çıkartılmıştır. Stratejik Ortaklık Anlaşmasında olduğu gibi Şuşa Beyannamesi'nde de, taraflardan herhangi birine karşı tehdit ve saldırı gelmesi halinde tarafların ortak hareket edeceği kararlaştırılmıştır. İki ülke savunma yeteneklerini, askerî personel mübadelesini, silahlı kuvvetlerin birlikte çalışabilirliğini artıracak ve modern teknolojiye dayanan silah ve mühimmatların yönetilmesine katkı sağlayacak şekilde birlikte çalışılmasını teşvik edeceklerdir. Deniz, hava ve uzay alanında teknoloji paylaşımında bulunmayı kabul eden iki ülke savunma sanayi teknolojilerinin geliştirilmesi konusunda yerli ve uluslararası pazarda birbirlerini destekleyeceklerini beyan etmişlerdir. Siber güvenlik, enerji güvenliği, bölgesel ve uluslararası güvenlik başlıklarında karşılıklı iş birliğinin teşvik edileceği, kitle imha silahlarının yayılmasına, organize suçlara, kara para aklanmasına, uyuşturucu kaçakçılığına, insan ticaretine, yasadışı göçe karşı da ortak mücadele edileceği beyannamede yer alan diğer konulardır. Bunun yanında iki ülke güvenlik konyelerinin tarafların çıkarlarını etkileyen bölgesel ve uluslararası güvenlik konularında istişarelerde bulunabilmeleri için düzenli aralıklarla toplantılar yapacağı kararlaştırılmıştır.<sup>59</sup>

Yine Beyannameye esasen taraflar ikili ve çok taraflı askeri tatbikatların düzenlenmesini destekleyecektir. Bu kapsamda Haziran 2021'de Azerbaycan Hava Kuvvetleri'ne ait Rus yapımı MiG-29 Fulcrum savaş uçakları ve Su-25 Frogfoot taarruz uçakları Konya'da düzenlenen 'Anadolu Kartalı 2021' hava kuvvetleri tatbikatına katılmıştır. Eylül ayında ise TurAz tatbikatları gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında 2021 yılında Türkiye tarafından Azerbaycan'a İHA ve pilotaj

<https://www.defenceturk.net/turkiye-ihracatcilar-meclisi-eylul-2020-ihracat-rakamlarini-acikladi,2020,erişim12.08.2023>.

56 Joël Postma, "Drones over Nagorno-Karabakh", *Atlantisch Perspectief*, 45:2, 2021, s. 15-16.

57 Cory Welt and Andrew S. Bowen, *Azerbaijan and Armenia: The Nagorno-Karabakh Conflict*, Congressional Research Service, 2021, s. 9; Postma, Drones over Nagorno, s. 17.

58 Paul Iddon, "The Growing Military Cooperation Between Turkey and Azerbaijan", <https://www.forbes.com/sites/-pauliddon/2021/07/27/the-growing-military-cooperation-between-turkey-and-azerbaijan/?sh=5792a7071b3b>, 2021, erişim 04.08.2023.

59 "Şuşa Beyannamesi", <https://www-tccb.gov.tr/assets/dosya-2021-06-15-Azaebaycan-SusaBeyannamesi.pdf>, erişim 12.08.2023.

konularında eğitimler verilmiştir. Diğer taraftan Ermenistan ise Rusya'dan Azerbaycan'ın kritik ulusal altyapısını ve cephe gerisini vurma kapasitesini sağlayan SS-26 İskender taktik balistik füzeleri almıştır.

Son olarak askeri ve savunma iş birliğini orta ve uzun vadede genişletmeyi hedefleyen iki ülke arasındaki diplomatik adımlar yoğunlaşmıştır. İleri nesil ve otonom teknolojilerin, yapay zeka destekli yeni nesil teknolojilerin geliştirilmesi için Bakü'de Bayraktar Teknoloji Girişimi kurulmuştur. 27 Nisan 2023 tarihinde ise Baykar Teknoloji ile Azerbaycan ortak insansız hava aracı sistemlerinin üretiminin yapılabilmesi için bir iyi niyet protokolü imzalamıştır.

### **Sonuç Yerine**

1918 yılında Kafkas İslam Ordusu'nun desteği ile Bakü işgalden kurtarılırken çok geçmeden Azerbaycan'ın Sovyet hakimiyeti altına girmesi ilişkilerin Moskova üzerinden sürdürülmesine neden olmuştur. Bu dönemde ekonomik ve kültürel ilişkiler kısmen kurulsun da Soğuk Savaş sürecinde iki farklı kutupta yer alan Azerbaycan ve Türkiye arasında askeri ilişkilerden söz etmek pek mümkün değildir. Nitekim 1991 yılındaki bağımsızlıkla birlikte geliştirilmesi en zor olan ilişkiler de askeri alanda olmuş, uzun yıllar boyunca teknik ve eğitim konularının dışına çıkılması mümkün olmamıştır. Türkiye'nin NATO üyeliği bir yandan Dağlık Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'a olan desteği sınırlarken diğer yandan Azerbaycan'ın BİO programına dahil edilmesi 90'lı yıllar boyunca askeri iş birliğini oluşturan faktörlerden olmuştur.

İkinci Karabağ Savaşına kadar Ermenistan işgali altındaki topraklarını diplomatik yollardan almayı önceleyen Azerbaycan, bir yandan da ekonomik gelirinin önemli bir bölümünü askeri yeteneklerinin ve kapasitesinin geliştirilmesi için kullanmıştır. Bu süreçte Türkiye'nin Azerbaycan'a olan desteği ve yardımı ise oldukça önemlidir. 1992 yılında Askeri Eğitim İş birliği Anlaşması, dört yıl sonra ise Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması imzalanarak Azerbaycan askerî öğrencilerinin Türkiye'de eğitimi sağlanırken Türk subayların da Azerbaycan okullarında eğitim vermesinin önü açılmıştır. 2010 yılında Stratejik Ortaklık Anlaşması'nın imzalanması askerî ilişkilerin derinleştirilmesini sağlamış, siber güvenlik, enerji güvenliği, terörle mücadele gibi konu başlıklarında ikili ve üç taraflı (Gürcistan'ın da dahil edildiği) işbirlikleri geliştirilmiştir. Ortak tatbikatların yanı sıra sıra savunma sanay alanındaki ilişkiler Azerbaycan silahlı kuvvetlerinin güçlenmesine büyük katkı sağlamıştır. İkinci Karabağ Savaşı ile Azerbaycan topraklarının büyük bir kısmının işgalden kurtarılmasında söz konusu eğitim, iş birliği ve ortaklığın önemi vurgulanmalıdır. Bunun yanında Türkiye'den ihraç edilen İHA ve SİHA'lar, Türk dronları, füze ve roket atar sistemleri askeri teçizatının tamamına yakını Rusya'dan edinen Ermenistan karşısında Azerbaycan ordusunu zafere taşıyan etmenlerdendir.

Savaşın ardından Türkiye-Azerbaycan ilişkileri stratejik ortalıktan müttefiklik düzeyine yükseltilmiş, taraflardan herhangi birine yöneltilecek olası bir saldırı veya tehdide karşı ortak hareket edileceği bildirilmiştir. Savunma sanayinin geliştirilmesi, modern teknolojilerinin kullanımında karşılıklı destek, siber güvenlik, enerji güvenliği, bölgesel ve uluslararası güvenlik başlıklarında karşılıklı



iş birliğinin teşviki ve bölgesel/küresel sorunlara ortak çözümler geliştirilmesi gibi kararlar alınmıştır. Söz konusu anlaşma ile Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin daha da genişletilmesi ve derinleştirilmesi hedeflenmiştir. Yine, Müttefiklik Anlaşması, Ermenistan ile olası bir savaş halinde Türkiye'nin Azerbaycan'a İkinci Karabağ Savaşı'ndan daha fazla oranda desteğini öngörmesi bakımından önemlidir.

Türkiye-Azerbaycan askeri ilişkilerinin nispeten geç kurulmasına karşın ilişkilerin almış olduğu yol, bölgesel güvenlik ve Türk devletleri açısından da önem taşımaktadır. Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi, Afganistan'da Taliban'ın iktidara gelmesi ve Çin'in bölgede artan nüfuzu gibi gelişmeler Türkiye'nin Türk devletlerinin bulunduğu coğrafyada etkinliğini artırmasını gerektiren etmenlerdir. Savunma sanayi alanında yükselen grafiğin Kazakistan ve Özbekistan ile iş birliğine yönlendirilmesi önemlidir. Bunun yanında Rusya-Ukrayna müdahalesi sonrası yeniden önem kazanan enerji güvenliğinde özellikle Türkmenistan ve Kazakistan'ın çok taraflı iş birliğine dahil edilmesi gerekmektedir. Bu noktada Dağlık Karabağ Savaşı'nda Türk yapımı silahların elde etmiş olduğu başarı savunma ve güvenlik iş birliğinin geliştirilmesinde önemli bir referans olarak ele alınmalı ve Türk Devletleri Teşkilatı içerisinde bu konu özel bir çalışma alanı olarak öne çıkarılmalıdır.

### **Çatışma Beyanı:**

*Araştırmannın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.*

### **Kaynakça**

#### **Basılı Eserler**

- ASLANLI Araz ve HESENOV İlham (2005). *Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan Dış Politikası*, Platin, Ankara.
- AVCI Engin (2021). “Kamu Diplomasisi Aktörü Olarak Jandarma Teşkilatı”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 10:1, 1-29.
- AYDIN Ulviye (2018). “Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinin Son On Yılı (2006-2016): Kardeşlikten Stratejik İşbirliğine Uzanan Yol”, *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6:13, 38-64.
- CAFERSOY Nazım ve ASLANLI Araz (2012). “Azerbaycan-Türkiye Askeri İlişkileri”, Cavid Veliyev, Reşad Resullu, Kenan Aslanlı (ed.), *Azerbaycan-Türkiye: Dostluk, Kardeşlik ve Strateji Ortaklık*, Berikan Yayınevi, Ankara, 149-172.
- CAFERSOY Nazım ve ASLANLI Araz (2021). “Russia’s Policy During the 44-Day Karabakh War”, *Insight Turkey*, 23:4, 213-230.
- CORNELL Svante E. (1998). “Turkey and the Conflict in Nagorno Karabakh: A Delicate Balance”, *Middle Eastern Studies*, 34:1, 51-72.
- ÇELİKPALA Mithat ve VELİYEV Cavid (2015). “Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye Bölgesel İşbirliğinin Başarı Örneği”, *CIES*, Policy Brief, 03.
- EKŞİ Muharrem (2009). “Türkiye-Azerbaycan İlişkileri: Söylemden Reelpolitiğe”,

*Avrasya Etüdleri*, 36, 95-112.

- ERASLAN Fatih ve ÖZDEMİR Fatma Nur (2021). “Azerbaycan-Türkiye İlişkilerinde Önemli Bir Kavşak: İkinci Karabağ Savaşı”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 129:255, 315-334.
- GÖKTÜRK ÇETİNKAYA Selma (2020). “Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinin Askeri Boyutu ve Jandarma Merkezli Yardımlar (1992-2014)”, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5:1, 15-40.
- KAFKAS Mustafa (2019). XXI. Yüzyılda Türkiye-Azerbaycan İlişkileri, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, Giresun.
- KARABULUT Dursun Engin (2022). Türkiye-Azerbaycan Sosyo-Ekonomik İlişkileri ve Karabağ Değerlendirmesi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- KINIK Hülya ve ÇELİK Sinem (2021). “The Role of Turkish Drones in Azerbaijan’s Increasing Military Effectiveness: An Assessment of the Second Nagorno-Karabakh War”, *Insight Turkey*, 23:4, 169-191.
- MEHDİYEV Elkhan (2021). Security Sector Reform in Azerbaijan: Key Milestones and Lessons Learned, Geneva Centre for Security Sector Governance, Switzerland.
- MƏMMƏDOVA A. (2020). *20 Yanvar - Qan Yaddaşımız: Metodik Tövsiyələr*, Bakı, Azərbaycan Milli Kitabxanası.
- MUSAYEV Yahya (2012). “Askeri-Teknik Alanda Azerbaycan-Türkiye İşbirliği”, Cavid Veliyev, Reşad Resullu, Kenan Aslanlı (ed.), *Azerbaycan-Türkiye: Dostluk, Kardeşlik ve Strateji Ortaklık*, Berikan Yayınevi, Ankara, 173-180.
- POSTMA Joël (2021). “Drones over Nagorno-Karabakh”, *Atlantisch Perspectief*, 45:2, 15-20.
- SUKIASYAN Narek (2021). Armenian-Russian Relations from Revolution to War. BRIEF, European Union Institute for Security Studies.
- ŞİMŞİR Bilal N. (2011). *Azerbaycan, Azerbaycan’ın Yeniden Doğuş Sürecinde Türkiye-Azerbaycan İlişkileri*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- VELİYEV Cavid (2012). “Bölgesel Olayların Türkiye-Azerbaycan İlişkilerine Etkisi”, Cavid Veliyev, Reşad Resullu, Kenan Aslanlı (ed.), *Azerbaycan-Türkiye: Dostluk, Kardeşlik ve Strateji Ortaklık*, Berikan Yayınevi, Ankara, 23-58.
- WAAL Thomas de (2003). *Black Garden: Armenia and Azerbaijan through Peace and War*, New York University Press, New York and London.
- WELT Cory ve BOWEN Andrew S. (2021). *Azerbaijan and Armenia: The Nagorno-Karabakh Conflict*, Congressional Research Service.
- WEZEMAN Pieter D. KUIMOVA Alexandra ve WEZEMAN Siemon T. (2021). “Fact Sheet”, Trends in International Arms Transfers 2020, SIPRI, Sweden.
- YÜCE Ahmet (2016). “The Caucasus and the World”, *International Scientific Journal*, 21, 56-64.

### İnternet Kaynakları

- “Ordu Kuruculuğu”, [https://www.azerbaijans.com/content\\_1690\\_tr.html](https://www.azerbaijans.com/content_1690_tr.html), erişim 12.08.2023.
- “Şuşa Beyannamesi”, <https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-06-15-Azaebaycan-SusaBeyannamesi.pdf>, erişim 12.08.2023.
- “Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Stratejik Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması”, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/05/20110528M1-30-1.pdf>, erişim 12.08.2023.
- GÖKSEDEF Ece (2020). “Dağlık Karabağ: Türkiye, Azerbaycan’ın Askeri Kapasitesini Geliştirmesinde Nasıl Rol Oynadı?”, *BBC Türkçe*, <https://www.bbc.com/turkce/>

haberler-turkiye-54379105, erişim 12.08.2023.

Horuz Muhammet Emin (2023). "Abdulkadir Günyol, Baykar ile Azerbaycan, İnsansız Hava Aracı Sistemlerinin Ortak Üretimi İçin İyi Niyet Protokolü İmzaladı", 27.04.2023, <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/baykar-ile-azerbaycan-ansansiz-hava-araci-sistemlerinin-ortak-uretimi-icin-iyi-niyet-protokolu-imzaladi/2883214>.

IDDON Paul (2021). "The Growing Military Cooperation Between Turkey and Azerbaijan", <https://www.forbes.com/sites/pauliddon/2021/07/27/the-growing-military-cooperation-between-turkey-and-azerbaijan/?sh=5792a7071b3b>, erişim 04.08.2023.

KARAKOÇ Emre (2020). "Savunma ve Havacılık Sektörünün En Yüksek İhracatı Azerbaycan'a Gerçekleşti", <https://www.defenceturk.net/turkiye-ihracatcilar-meclisi-eylul-2020-ihracat-rakamlarini-acikladi>, erişim 12.08.2023.

KASAPOĞLU Can (2017). "Türkiye-Azerbaycan: Savunma İşbirliğinden Askeri İttifaka" <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/turkiye-azerbaycan-savunma-is-birliginden-askeri-ittifaka/952323>, erişim 15.08.2023.

KINNANE ROELOFSMA Derk (2003). "Analysis: A time of Change for Azerbaijan", <https://www.upi.com/Defense-News/2003/08/06/Analysis-A-time-of-change-for-Azerbaijan/29081060210361/>, erişim 15.08.2023.

KÖKER İrem (2020). "Dağlık Karabağ: İHA ve SİHA'ların Rolü Ne Oldu, Azerbaycan'a Nasıl Avantaj Sağladı?". <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54917938>, erişim 12.08.2023.

Milli Savunma Bakanlığı (MSB) (2019). "Basın Açıklamaları", <https://www.msb.gov.tr/Anasayfa/Basin?url=sonsuzluk-eternity-tatbikati-2019-hakkinda-292019>.

NATO (2023). "Partnership for Peace Programme", [https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics\\_50349.htm](https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm), erişim 21.07.2023.

ÖZTARSU Mehmet Fatih (2008). "Azerbaycan ve Türkiye Askeri İlişkileri", <https://www.turansam.org/makale.php?id=175>, erişim 11.08.2023.

Reuters (2016). "Armenia Ratifies Agreement on Joint Air-Defense System with Russia", <https://www.reuters.com/article/us-armenia-russia-defence-idUSKCN0ZG2AS>, erişim 10.08.2023.

SEZER Kıymet (2021). "Karabağ'da Gözlem Başladı". Yeni Şafak, <https://www.yenisafak.com/gundem/karabagda-gozlem-basladi-3596814>, erişim 03.08.2023.

SHAHBAZOV Atamali (2022). "Azərbaycanda İlk Milli Hərbi Məktəbin Təşkili və İlk Buraxılışı", <https://ordu.az/az/news/208865/azerbaycanda-ilk-milli-herbi-mektibinteskili-ve-ilk-buraxilisi-%E2%80%93-polkovnikin-arasdirmasi>, erişim 13.08.2023.

The World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator>.

"Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Azerbaycan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Arasında Azerbaycan Ali Harbi Tayyareçilik Mektebi'ne Eğitim-Öğretim Desteğine İlişkin Protokol", 27133, Karar Sayısı, 2009/14585, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/02/20090206-1.htm>, erişim

WEZEMAN Pieter D. KUIMOVA Alexandra ve SMİTH Jordan (2021, April 30). "Arms Transfers to Conflict Zones: The Case of Nagorno-Karabakh", <https://www.sipri.org/commentary/topical-background/2021/arms-transfers-conflict-zones-case-nagorno-karabakh>, erişim 12.08.2023.



# Dünyada ve Türkiye’de Deniz Gücü Yönetiminin Önemi Üzerine Bir Değerlendirme

## An Evaluation of the Importance of Maritime Power Management in the World and Türkiye

İbrahim DURMUŞ\*

Öz

Ülkeler, jeopolitik konumları ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde diğer ülkeler ile ticari, siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal birçok faaliyet gerçekleştirmektedir. Ülkelerin ticari ve askeri faaliyetlerinde denizleri kullanabilme yeteneğine sahip olmaları önemli bir güç kaynağıdır. Deniz gücü yönetimi, politikalar ve teknolojik gelişmeler ile birlikte birçok ülkenin ekonomisine ciddi katkı sağlar. Bu gücü elde edebilmek ve yönetebilmek birçok ülkenin temel hedefleri arasındadır. Bu açıdan Türkiye gibi denize kıyısı olan ve geniş bağlantı ağına sahip ülkelerin birçok avantajı olabilir. Araştırmada yazarlara ve ülke adreslerine, yazarların vurguladığı anahtar kelimelere, kelimelerin birbirleri ile ilişkilerine ve konunun gelişimine yönelik güncel kavramlara, Türkiye özelinde açıklık getirilmesi amaçlanmıştır. Amaç çerçevesinde Web of Science veri tabanında yer alan 392 araştırma incelenmiştir. R programı ve bibliyometrik analizler sonucu; enerji ve enerji yönetimi, denizcilik, güç yönetimi, enerji verimliliği, enerji depolama, deniz taşımacılığı, sürdürülebilirlik, optimizasyon, çevre, kaynak yönetimi ve Çin kelimelerinin yazarlar tarafından fazlaca vurgulandığı gözlemlenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Bibliyometrik Analiz, Deniz, Güç, Türkiye, Yönetim.

**Abstract**

Countries carry out commercial, political, economic, cultural, and social activities with other countries within the framework of their geopolitical positions and international law rules. It is an important source of power for countries to have the ability to use the seas in their commercial and military activities. Maritime power management contributes significantly to the economies of many countries when it is utilized together with policies and technological developments. Obtaining and managing this power is among the main goals of many countries. In this respect, countries like Türkiye, which have a coastline and a wide connection network, may have many advantages. The research aims to clarify the relationships between the authors, their countries, the keywords emphasized, and the relationships between the words and the current concepts regarding the development of the subject, specific to Türkiye. For this purpose, this research has examined 392 studies in the Web of Science database. Using the R program and bibliometric analysis, the research has shown that the words energy and energy management, maritime, power management, energy efficiency, energy storage, maritime transportation, sustainability, optimization, environment, resource management, and China are over-emphasized by the authors.

\* Doç. Dr., Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Ulaştırma Hizmetleri Bölümü, Bayburt, Türkiye, ORCID: 0000-0002-3872-2258, e-posta: ibrahimdurmus@bayburt.edu.tr.

Geliş Tarihi / Submitted: 23.06.2023  
Kabul Tarihi / Accepted: 24.09.2023

*Keywords: Bibliometric Analysis, Marine, Power, Türkiye, Management.*

### **Summary**

Maritime power has a mechanism that makes valuable contributions to the commercial and political effectiveness of countries in international politics. Countries which can control or direct this mechanism can have many possibilities. The fact that countries which are physically close to the seas can use sea power to add valuable contributions to their economy and future. In addition to the political (or military) power created by the naval power, the ability to control a structure that directs economic, cultural, and social opportunities contributes greatly to the development of the country in the long run. The fact that countries such as Türkiye, which are surrounded by seas on three sides and have a long coastline, can use this power in their policies will provide many benefits to the country's economy and prestige. In terms of geopolitical location, it brings the value of having the sea and natural beauties in terms of maritime transportation opportunities, as well as opportunities such as precious metals, food products, and tourism revenues. In this framework, maritime power management will be among the priorities of the states aiming to become the superpower of the future.

Taking an active role in the seas is not limited to just having sea space. Many countries on a global scale have certain rights over the sea. To use the sea effectively and efficiently, countries must have technological power as well as political power. Countries can transport their different resources with the help of seas and minimize their costs (both in terms of transportation and technological possibilities). This opportunity put forth the importance of having sufficient infrastructure to have and use naval power. In today's global trade, countries must be capable of implementing foreign policies which allow them to use and manage sea power. In addition, national security, maritime energy use, and economic and political agreements are effective factors in the formation of sea power.

Maritime dominance has a very effective role in the continuity or change of power balances in the world. Countries which can fully use their sea power have many opportunities in terms of material and non-material. Especially in today's world, where technological changes accelerate, countries that can use technology in coordination with their marine resources can gain many added values. This fact draws attention to Türkiye's geopolitical position and role in naval power management. In recent years, the domination policies of many countries (such as China and the USA) on the seas also show the effectiveness of maritime power management. In general, the development level of countries and their proximity to the sea are effective factors in the formation of maritime dominance. In this context, economic, political, military, cultural, commercial, and social awareness development may be the prerequisites for being strong at sea.

As a result of the analysis, naval power management is the last country-based study area in which many concepts such as energy, efficiency, energy management, power management, renewable energy, maritime transport, resource management, ports, planning, information, engineering, hydrogen, and emission are effective and in which an ever-increasing research intensity is observed over the years. The

analysis shows that the Chinese researchers have been working intensively for years and that the subjects of technical systems of the ships and other related technological infrastructure have been effectively studied. In addition, the analysis also points out that there is a great need for new research on maritime power management especially in developed and developing countries and that there are studies done on the subject in Türkiye.

Considering its geopolitical position and relations with other countries, Türkiye should take all kinds of measures which may contribute to the sustainability of the seas to play an active role in maritime power management. By adopting a more socially conscious structure, measures can be taken to prevent pollution of the sea. In addition to international legal practices, policies, which contribute to marine tourism, can be implemented for the effective and efficient implementation of marine management. In recent years, it has been possible to develop a coordinated maritime industry, especially with adaptation to technological changes. More economic investments can be directed to the regions contributing to the development of the maritime industry. Considering the economic and social changes in the world, the importance of the seas will only increase in the strong economies of the future. Surrounded by seas on three sides, Türkiye needs to perfect its maritime policies for the future.

## Giriş

Mahan 1890 yılındaki araştırmasında gelecekte deniz gücü yönetiminin Amerika veya Avrupa devletleri tarafından güvence altına alınabileceğini vurgulamıştır. O deniz gücü açısından Türkiye gibi ülkelerin, coğrafi konumlarının ve iklim koşullarının verimli olduğunu belirtmiştir. Araştırmasında bazı devletlerin fiili mülkiyetleri ile olmasa da yerli halk üzerindeki etkilerini kullanılarak Türkiye üzerinde hâkimiyet sağlayabileceğini vurgulamıştır.<sup>1</sup> Bu durum deniz gücü yönetiminde sadece ulusal sınırların değil uluslararası güç dengelerinin de etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca farklı kültürel (Avrupa veya Amerika kültürü gibi) değerlerin toplumları etkisi altına alabileceğini ortaya koymaktadır. Bu açıdan araştırmada deniz gücü yönetimine ilişkin literatürde gerçekleştirilen araştırmalar açısından; yazarlar, yazar ülkeleri, vurgulanan anahtar kelimeler, kelimelerin ve yazarların verimlilik zamanları, vurgulanan kavramların popülerliklerinin yanında kelimelerin birbirleri ile ilişkileri araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır. Araştırmada WoS veri tabanı yardımı ile deniz gücü yönetimine ilişkin gerçekleştirilen araştırmalar dikkate alınmıştır. Uygulama ile deniz gücü yönetiminde yoğun araştırma gerçekleştiren yazarlara, yazar ülkelerine, vurgulanan anahtar kelimelere, kelimelerin oluşum süreçlerine, temalara ve kelimelerin birbirleri ile ilişkilerine literatür eşliğinde açıklık getirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma amacı kapsamında uluslararası literatürde deniz gücü yönetimi için fazlaca vurgulanan kelimeler, yazarlar ve yazar ülkeleri incelenmiştir. Yazarların araştırmalarında vurguladığı kelimelerin birbirleri ile ilişki düzeyleri, kelimelerin oluşum süreçleri ve temaları belirtilmiştir. Araştırma sonuçları ile konu üzerinde araştırma yürüten yazarlara, politika yapıcılara, ilgili kişi ya da kuruluşlara ve deniz

1 Captain A.T. Mahan, “The Influence of Sea Power Upon History 1660-1783”, *Boston Little, Brown, and Company*, 1890, s. 325-326.

gücü yönetiminin önemine genel olarak katkıda bulunulacağı düşünülmüştür. Bu doğrultuda deniz gücü yönetimine ilişkin uluslararası literatürde yer alan araştırmalar, R programı ve bibliyometrik analizler yardımı ile incelenmiştir. Erişilen sonuçlar Türkiye özelinde literatür eşliğinde tartışılmıştır.

Deniz gücü, uluslararası politikalarda ülkelerin ticari ve politik etkinliğine değerli katkılar (insan, kaynak ve yük taşımacılığı, askeri hâkimiyet alanı açısından) sağlayan bir mekanizmaya sahiptir. Bu mekanizmayı kontrol edebilen veya yönlendirebilen ülkeler, birçok imkânı (deniz ticareti, ulaşım, deniz turizmi ve güvenlik açısından) kullanabilir. Denize yakın fiziki bir yapıya sahip ülkelerin, deniz gücünü kullanabiliyor olmaları ülke ekonomisine ve geleceğine değerli katkılar (politik, ticari, kültürel ve sosyal açıdan) sağlar. Deniz gücünün oluşturduğu politik (veya askeri) gücün yanında, ekonomik, kültürel ve sosyal olanaklara yön veren bir yapıyı kontrol altında tutabilmek, uzun vadede ülke gelişimine de birçok katkı (ihracat ve ithalata bağlı ticari faaliyetlerde taşımacılık imkânları, ticaret hacminin genişlemesi ve turizm potansiyeli gibi) sağlar. Türkiye gibi üç tarafı denizler ile çevrili, denize kıyısı olan ülkelerin bu güce sahip olması ve politikalarında bu gücü kullanabilmesi, ülke ekonomisi ve prestijine birçok fayda (özellikle Avrupa ve Asya'nın bağlantı noktalarında yer alması açısından) sağlayacaktır. Jeopolitik konum açısından deniz taşımacılığı olanaklarının yanında, değerli madenler, gıda ürünleri, turizm gelirleri gibi olanaklarda, denize ve doğal güzelliklere sahip olabilmenin değerini ortaya koyar. Bu çerçevede deniz gücü yönetimi, geleceğin süper gücü olmak isteyen ülkelerin öncelikleri arasında yer alacaktır.

Literatürde Mahan, deniz gücünün gelişimi ve sürdürülmesini yöneten sosyal, ekonomik ve coğrafi faktörlere açıklık getirmiştir. O sadece savaş stratejilerinin geliştirilmesine değil aynı zamanda uluslararası jeopolitik faktörlerin de gelişimine katkıda bulunmuştur.<sup>2</sup> Bu çerçevede denizler; enerji, petrol, gaz, gıda gibi önemli mineraller ile insan toplumunun beslenmesi ve gelişimi için çok önemli kaynaklar içerir. Dünyada iklimi ve çevreyi etkileyen ve düzenleyen en etkili unsurdur. Bu açıdan denizler ekonomik, kültürel, sosyal ve askeri yaşamlar üzerinde derin etkilere sahiptir.<sup>3</sup> Denizler ulaşım açısından, denize yakın olan ve bu yakınlığı avantaja çevirebilen ülkelere de değerli kaynaklar sağlar. Ayrıca denizler üzerinde hâkimiyet alanı geniş olan ülkeler daha fazla enerjiye, daha çok doğal alana ve daha etkin bir kontrol alanına sahip olabilir.

Deniz hakimiyeti, ulusal ve küresel tarihe yön vermiştir.<sup>4</sup> Dünyadaki güç dengelerinin kalıcılığında veya değişmesinde deniz gücü hâkimiyeti oldukça etkili bir role sahiptir. Deniz gücünü kontrol edebilen ülkeler maddi ve manevi açıdan birçok imkâna (deniz ticareti, kaynak kullanımı, insan ve yük taşımacılığı, deniz turizmi, doğa turizmi gibi) sahip olmaktadır. Özellikle teknolojik değişimlerin hız kazandığı günümüzde, teknolojiyi deniz kaynakları ile eşgüdümlü kullanabilen ülkeler, birçok katma değeri kendilerine kazandırabilmektedir. Bu durum özellikle

2 Ronald H. Carpenter, "Alfred Thayer Mahan's Style on Sea Power: A Paramessage Conducing to Ethos", *Speech Monographs*, 42, 1975, s. 190.

3 Azhar Ahmad, "Maritime Power and Strategy", *NDU Journal*, 2014, s. 24.

4 Eda Tutak ve Gökhan Koçer, "21. Yüzyıl Deniz Gücünün Askeri ve Ticari Perspektiften Analizi İçin Yeni Bir Yaklaşım Önerisi: Türkiye Örneği", *Akdeniz İİBF Dergisi*, 23:1, 2023, s. 2.



Türkiye’nin jeopolitik konumu ve deniz gücü yönetimindeki rolüne dikkat çeker. Son yıllarda birçok ülkenin (Çin ve ABD gibi) denizler üzerindeki hâkimiyet politikaları da deniz gücü yönetimine sahip olabilmenin etkinliğini gösterir.

Dünyada devletleri besleyen ve iletişimi sağlayan en önemli faktör denizlerdir. Devletler 2000’li yıllardan itibaren denizler aracılığı ile taşıdıkları malzemeler %85 iken, taşınan petrol miktarı %90’dan fazladır. Denizlerde ulaşım imkânlarının yanında, doğal kaynaklar, besin, alternatif enerji kaynakları, yaşam alanı ve ekonomik imkânlarla sahip bölgelerdir. Dünyadaki ticaret hacmini büyük çoğunluğu sahillerde yer almakta olup dünya nüfusunun yaklaşık %75’i sahile veya sahil kısmına yakın kesimlerde yaşamaktadır.<sup>5</sup> Türkiye tarihi ve coğrafi konumu açısından önemli bir yerdedir.<sup>6</sup> Bu durum denizlerdeki hâkimiyet alanının ülkeler açısından ne kadar kıymetli olduğunu gösterir. Toprak bütünlüğü olarak denize kıyısı olan alanlara sahip ülkeler, birçok avantaja da sahip olabilirler. Türkiye bu açıdan ekonomik-ticari, sosyal, kültürel ve politika oluşturmak açısından birçok olanağa sahip olan ülkelerdendir. Türkiye’nin konumu gereği, dünya ticaret ağlarının merkezi konumunu oluşturuyor olması, deniz taşımacılığında üstlendiği rolün değerini ortaya koyar. Türkiye’de ulaşım, istihdam ve diğer imkânlar açısından nüfusun büyük kısmı kıyı bölgelerinde yaşamaktadır.

Denizlere ilişkin mekânsal planlama projeleri önce Baltık ve Kuzey Denizde, daha sonra Doğu Atlantik, Akdeniz ve Karadeniz’de Avrupa Birliği Üyesi Devletler çerçevesinde, denizcilik sektörleri ve faaliyetlerini organize etmek için başlatılmıştır. Bu çerçevede tüm Avrupa devletleri için sürdürülebilir deniz kullanımı ve deniz çevresinin korunmasına yönelik denizalanı mekânsal planlaması gerçekleştirilmiştir.<sup>7</sup> Türkiye 8333 km sahil şeridine sahip olup üç tarafı denizlerle çevrilidir. Bu açıdan Türkiye maliyeti düşük ve çevre dostu deniz taşımacılığının gelişiminde birçok avantaja sahiptir.<sup>8</sup> Bu konum avantajının yanında, Türkiye’nin gelişme yönünde teknolojik atılımları, deniz taşımacılığına, deniz turizmine, doğal tabiat alanlarına, ticari veya ekonomik açıdan merkezi bir konumda olma özelliğine (son teknoloji gemi üretimi, turizm potansiyeli, Rusya-Avrupa açısından doğalgaz depolama ve dağıtım merkezi olabilme özelliği, deniz altında petrol ve diğer değerli madenlerin çıkarılabilmesi olanakları gibi) değerli katkılar sağlar.

Literatürde deniz gücüne ilişkin araştırmalarda; gemilerin güç alma sistemleri, enerji yönetim sistemleri, elektrik şebekesi ile ilişkili kıyı-gemi bağlantı sistemleri ve ülkeler bazında deniz gücüne sahip olmak gibi kavramlar üzerinde incelemeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmada son yıllarda ağırlık verilen güç kaynaklarının yanında genel olarak politik açıdan deniz gücüne sahip olmanın önemine de vurgu

5 Oktay Çetin, “Denizcilik Sektöründe Mukayeseli Bir Model”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 5:10, 2009, s. 36.

6 İlyas Gülenç, XXI. Yüzyılda Küresel Türk Deniz Gücü Model Tanımlaması, *Yüksek Lisans Tezi*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 186.

7 Andrej Abramic vd., “Introducing Offshore Wind Energy in the Sea Space: Canary Islands Case Study Developed under Maritime Spatial Planning Principles”, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 145, 2021, s. 1.

8 Ahmet Fidan, “Dünden Bu Güne Kabotaj ve Türk Denizciliğindeki Yeni İvmelenmeler”, *Kent Akademisi*, 7:2, 2014, s. 65.

yapılmıştır. Bu açıdan dünyada deniz gücüne yönelik gerçekleştirilen araştırmalarda etkili olan kavramlar Türkiye konumunda değerlendirilmeye çalışılmıştır.

## 1. Deniz Gücü ve Yönetimi

Dünyanın her yerinde hükümetler derin denizlere, deniz yataklarına ve toprak altına ilgi göstermektedir. Dünya çapında okyanuslarda keşif yapan ülkelerin başında ABD, Almanya, Japonya ve Rusya yer almaktadır. Denizlerde geniş çaplı petrol ve gaz madenciliğinin yanında birçok mineral ve değerli metaller çıkartılmaktadır. Teknolojiye bağlı olarak denizlerden elde edilen verimin hacmi ve çeşitliliği de artmaktadır. Deniz suyu, denizin toprak altı ve deniz yatakları kıyı devletleri için birçok gıda, mineral, biyolojik ve kimyasal kaynak potansiyeli taşır.<sup>9</sup> Bu potansiyele sahip olan, kaybetmek istemeyen veya sahip olmak isteyen birçok ülke söz konusudur. Ayrıca deniz gücünün ülkelerin politikalarının yanında, birçok alanda gelişmiş olması, teknolojiyi uygulamalara adapte edilebilmesi ve sürekliliğin sağlanması oldukça kıymetlidir. Deniz gücü ve yönetimi için ülkelerin uluslararası pozisyon gücü, gelişmişlik düzeyi ve denizlere yönelik potansiyeli etkili faktörlerdendir.

Denizler üzerindeki devlet kontrolü yasal olarak kara alanlarından farklılık arz eder. Uygulamada devletler egemenlik normlarını küçük uyarlamalar ile denizlere doğru genişletmişlerdir. Bu okyanus rejimi, devletlerarası anlaşmalar ile onları sistemin denetiminde tuttuğu ve belirli bir düzeyde küresel düzeni sürdürdüğü belirli bir uluslararası toplum ürünü olarak karşımıza çıkarır. Burada özgürlük normları ve insanlığın ortak mirası ilkeleri etkili olur.<sup>10</sup> Bu açıdan denizlerde etkin bir rol üstlenebilmek sadece deniz alanına sahip olmakla ilgili değildir. Küresel ölçekte birçok ülkenin denizler üzerinde birtakım haklara sahip olabilmesi söz konusudur. Denizleri etkin ve verimli bir şekilde kullanabilmek için ülkelerin politik güçlerinin yanında teknolojik güce de sahip olması etkilidir. Birçok ülke farklı kaynaklarını denizler yardımı ile taşımakta ve maliyetlerini (hem taşıma, hem teknolojik imkânlar açısından) minimum düzeye indirebilmektedir.

Denizcilikte gemiler önemli role sahip kaynaklardır. Gemilerin son teknoloji ile donatılmış olması, hem şahıslar hem devlet bünyesinde birçok enerji tasarrufunu beraberinde getirir. Literatürde Ciuffo & Miola gemiyi, birbiri ile etkileşime giren, çeşitli unsurlardan oluşan karmaşık bir sistem ve ilişkiler açısından dış çevre ile etkileşimi olan bir mekanizma şeklinde ifade etmişlerdir.<sup>11</sup> Gemiler birçok ülkenin deniz hâkimiyetinde kullandıkları etkili araçlardandır. Yıllar boyunca birçok askeri, ticari, sosyal ve kültürel faaliyetin gerçekleştirilmesinde ciddi rol almışlardır. Gemiler ile gerçekleştirilen taşımacılık, birçok doğal kaynağın yanında insan kaynağı ve ürünün dünya geneline yayılmasını kolaylaştırmıştır. Bu açıdan denizlerde belirli bir güce sahip olan ülkeler, birçok imkânı (ticari, askeri, sosyal ve kültürel) bünyesinde barındırabilir.

9 Ahmad, "Maritime Power", s. 27.

10 Rodrigo Fracalossi De Moraes, "The Parting of the Seas: Norms, Material Power and State Control Over the Ocean", *Revista Brasileira de Política Internacional*, 62:1, 2019, s. 13.

11 Biagio Ciuffo ve Apollonia Miola, "Microscopic Approach to Evaluate Energy Consumption and Emissions from Ships", *Transportation Research Record: Journal of the Transportation Research Board*, 2012, s. 52.

Kıyı alanları kara ve deniz etkileşiminin en yüksek olduğu alanlardır.<sup>12</sup> Bu alanların deniz ulaşımı, deniz taşımacılığı, turizm ve kıyı bölgelerinin iç taraflar ile olan ulaşımına kolaylık sağlayacak niteliklere sahip olması birçok kolaylık sağlar. Kıyı bölgeleri ve deniz sularının kullanım alanları, ülkelerin ticaret hacimlerini şekillendirir. Literatürde Şahin ve Sadioğlu Türkiye’de deniz gücü politikalarının toplam politikalar içerisinde %53,2’lik bir orana sahip olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmalarında Donanma/Deniz Kuvvetleri ve Deniz Yetki Alanlarına yönelik daha az politika üretildiğini, deniz güvenlik politikalarına ilişkin ise bakanlıkların 2023 yılı uygulamaları ile pozitif bir uyuma sahip çalışmalar yürütüldüğünü vurgulamışlardır.<sup>13</sup> Tutak, deniz güvenliği açısından en riskli faktörleri iklim değişiklikleri, denizlerin kirliliği ve çevre problemleri olarak sıralamıştır.<sup>14</sup> Yazır ve Tekel ise Çin’in denizcilik sektöründe İngiltere ve Türkiye’den daha ileri düzeyde olduğunu, denizciliğin konumsal, tarihsel ve kültürel değerlere dayandırılabilceğini, denizciliğin ülke politikaları ile ilişkili olduğunu, denizciliğin kıyı bölgelerinde yoğunlaşsa da deniz ekonomisinin kıyı bölgelerinin ötesinde etkileri olduğunu vurgulamışlardır.<sup>15</sup> Bu durum deniz gücü yönetimine ilişkin yeni araştırmaların uygulamaya geçirilmesi ile birçok alana farklı katkılar sağlanabileceğini göstermektedir. Ayrıca deniz gücü politikalarının oranı dikkate alındığında, bu alanda birçok faaliyetin gerçekleştirilmesine ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Denizciliğin konum olarak tarihsel ve kültürel etki alanı dikkate alındığında, deniz gücü yönetimi birçok açıdan ülkelerin geleceğini şekillendirebildiği ifade edilebilir.

## 2. Metodoloji

Günden güne bibliyometrik analiz yöntemi hem organizasyonlar hem kamu kurumları için verimli bilgi kaynağı olmaktadır. Bu kaynaklar ile yeni eğilimler ve rekabet halindeki gruplar arasında işbirliği olasılıkları gelişebilmektedir. Bu açıdan bibliyometrik analizler avantaj sağlamak için kullanılır.<sup>16</sup> Bu açıdan literatürde deniz gücü yönetiminin önemine yapılan vurgu dikkate alındığında, yazarların konu üzerinde en fazla inceleme gerçekleştirdikleri kavramlara, alanlara, ülkelere ve eğilimlere bibliyometrik analizlerin avantajları dikkate alınarak büyük resim özetlenmek istenmiştir.

Çevrimiçi gerçekleştirilen bibliyometrik analizler ile bilimsel çıktı göstergelerinin türetildiği, hızlı ve verimli olanaklar sağlanmaktadır.<sup>17</sup> Bibliyometrik yöntem kullanılarak araştırmanın içeriği, yapısı ve gelişimine ilişkin fırsatlar elde

12 Agus Brotosusilo, I Wayan Agus Apriana vd., “Littoral and Coastal Management in Supporting Maritime Security for Realizing Indonesia as World Maritime Axis”, *Earth and Environmental Science*, 30, 2016, s. 3.

13 Ali Şahin ve Uğur Sadioğlu, “Türkiye Kalkınma Planlarında Deniz Güvenlik Politikaları Analizi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 19:44, 2023, s. 171.

14 Eda Tutak, “Deniz Güvenliğinde 21. Yüzyıl Tehditlerinin AHP Yöntemiyle Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 19:44, 2023, s. 131.

15 Devran Yazır ve Yusuf Tekel, “Türkiye, İngiltere ve Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) Üçgeninde Denizcilik Kümelenmelerinin Bulanık AHP Yöntemi İle Analizi”, *Denizcilik ve Lojistik Araştırmaları Dergisi*, 4:2, 2022, s. 198.

16 Ole Ellegaard ve Johan A. Wallin, “The Bibliometric Analysis of Scholarly Production: How Great is the Impact?”, *Scientometrics*, 105, 2015, s. 1811.

17 Donald R. Baker, “On-Line Bibliometric Analysis for Researchers and Educators”, *Journal of Social Work Education*, 27:1, 1991, s. 44.

edilebilir.<sup>18</sup> Bibliyometrik analiz yöntemi, R programı ile yazılan analiz paketidir. R programı, erişimi olan kitaplar, algoritmalar ve grafik yazılımlarından oluşan, entegre bir ortamda çalışan ekosistem yazılımıdır.<sup>19</sup> Araştırmada *Web of Science* (WoS) veri tabanı yardımı ile deniz gücü yönetimine ilişkin araştırmalar, R paket programı kullanılarak bibliyometrik analizler gerçekleştirilmiştir.

Bibliyometrik analizlerde amaç, bir araştırma konusunun veya alanın entelektüel yapısını ve ortaya çıkan eğilimleri büyük veriler ile özetlemektir. Bibliyometrik analiz yardımı ile farklı araştırma bileşenleri (yazarlar, ülkeler, kurumlar ve konular gibi) arasındaki sosyal ve yapısal ilişkiler analiz edilerek, alana ilişkin bibliyometrik ve entelektüel sonuçlar özetlenmektedir.<sup>20</sup> Araştırmada deniz gücü yönetimine sahip olabilmek için literatürde vurgulanan kavramların hangilerinin değerli olduğuna ilişkin yorumlara yer verilmiştir. Geçmişte ve günümüzde popüler olan araştırma konularının yanında, gelecekte hangi kavramların deniz gücünde etkili olabileceği ifade edilmiştir. Araştırmada dünya genelinde konu üzerinde en fazla araştırma gerçekleştiren ülkelere ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Literatürde konuya ilişkin Türkiye ölçeğinde gerçekleştirilen uluslararası araştırmaların sınırlı olması dikkate alınarak araştırma sonuçları Türkiye özelinde değerlendirilmiştir.

### 3. Bibliyometrik Analiz Sonuçları

Araştırmada deniz gücü yönetimine ilişkin literatür 21.05.2023 tarihinde WoS veri tabanı kullanılarak *maritime power management* anahtar kelimesi taranmıştır. Analiz bibliyometrik analiz ve R programı yardımı ile gerçekleştirilmiştir. Analize ilişkin sonuçlar aşağıdaki gibidir.

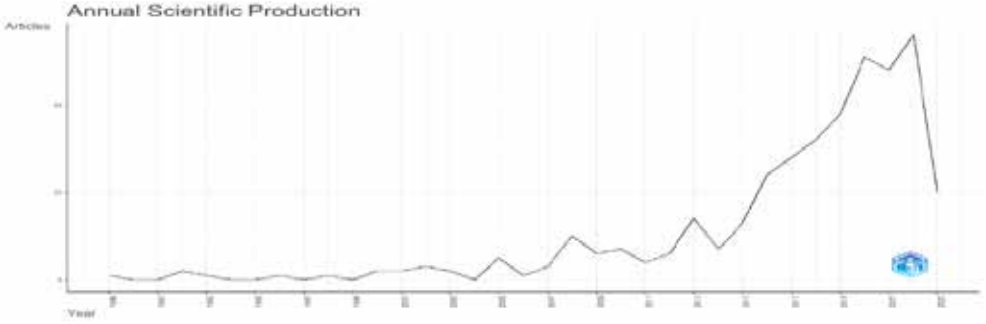
Araştırma analizinde deniz gücü yönetimine ilişkin yıl sınırlandırması yapılmamıştır. Elde edilen sonuçlar 1989 ile 2023 yılları arasında deniz gücü yönetimine ilişkin araştırmalar yürütüldüğü gözlemlenmektedir. Araştırmada 273 kaynaktan 392 araştırmanın yer aldığı, deniz gücü yönetimi araştırmalarının yıllık %9,21'lik büyüme oranına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Analiz sonucunda konu üzerinde toplamda 1133 yazarın araştırma yürüttüğü, tek yazarlı araştırma gerçekleştiren yazarların 73 kişi olduğu görülmektedir. Araştırmada uluslararası ortak yazar %27,04, araştırma başına %3,27 yazar orana sahip olduğu gözlemlenmektedir. Deniz gücü yönetimi araştırmalarında toplam 1677 anahtar kelimenin kullanıldığı ve yazarların 16941 kaynaktan yararlandığı anlaşılmaktadır. Araştırmaların ortalama yılı 5.73 olup araştırma başına ortalama 11.4 alıntının yapıldığı görülmektedir. Konuya ilişkin literatürde gerçekleştirilen araştırmaların yoğunluğu aşağıdaki gibidir.

18 Sara Von Ungern-Sternberg, "Teaching Bibliometrics", *Journal of Education for Library and Information Science*, 39:1, 1998, s. 76.

19 Hamid Derviş, "Bibliometric Analysis using Bibliometrix an R Package", *Journal of Scientometric Research*, 2019, 8:3, s. 160.

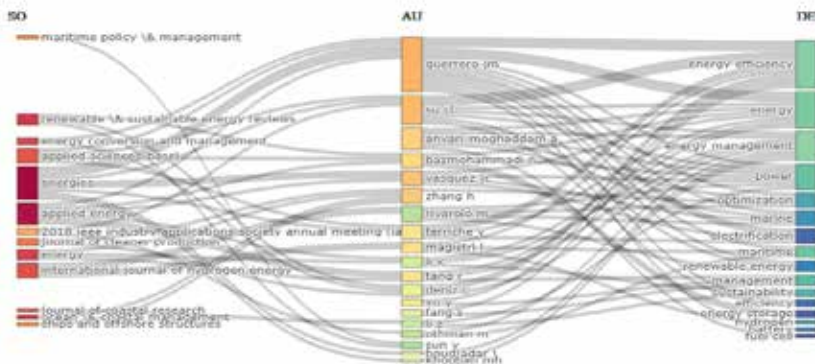
20 Naveen Donthu, Satish Kumar vd., "How to Conduct a Bibliometric Analysis: An Overview and Guidelines", *Journal of Business Research*, 133, 2021, s. 287.

Şekil 1. Deniz Gücü Yönetimi Yıllık Verimlilik Oranları



Deniz gücü yönetimi araştırmalarının yıllara göre verimliliği incelendiğinde, özellikle son 10 yılda konu üzerinde oldukça yoğun bir araştırma gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir. Bu durum son yıllarda deniz gücü yönetimine bilim dünyasında oldukça fazla önem verildiğini gösterir. Ayrıca konu üzerinde yoğun araştırma yapılması, birçok ülkenin geleceğini yönlendirmede deniz gücü yönetimini dikkate almalarının önemi ortaya koyar. Analiz 2023 yılı 21 Mayıs’a kadar olan araştırmaları kapsamaktadır. Bu durum 2023 yılı sonu itibari ile konuya ilişkin araştırmaların daha da fazla olabileceğini ortaya koyar. Deniz gücü yönetimine ilişkin literatürde yoğun araştırma gerçekleştiren yazarlar, araştırmaların yayınlandığı kaynaklar ve yazarların araştırmalarında vurguladıkları anahtar kelimelere ilişkin eşleşmeler aşağıda ifade edilmiştir.

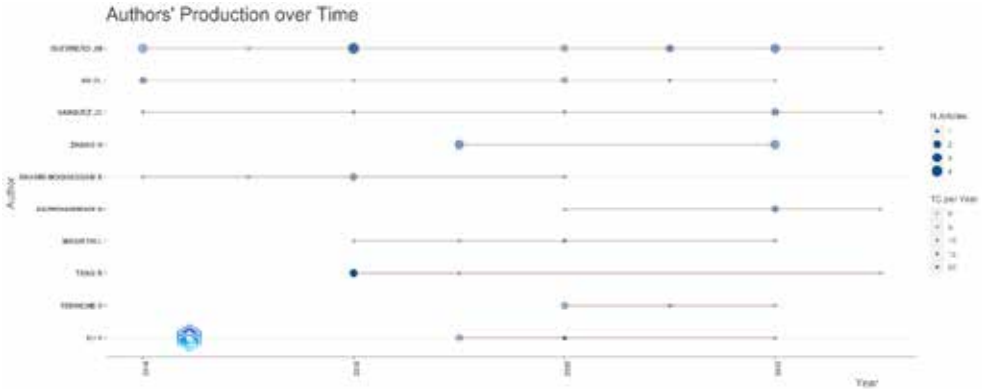
Şekil 2. Deniz Gücü Yönetimi Araştırma Kaynakları, Yazarlar ve Anahtar Kelime Eşleşmesi



Araştırmada deniz gücü yönetimine ilişkin yayın yapan dergilerin (veya kaynakların) genel olarak *Maritime Policy & Management*, *Renewable & Sustainable Energy Reviews*, *Energy Conversion and Management*, *Applied Sciences – Basel*,

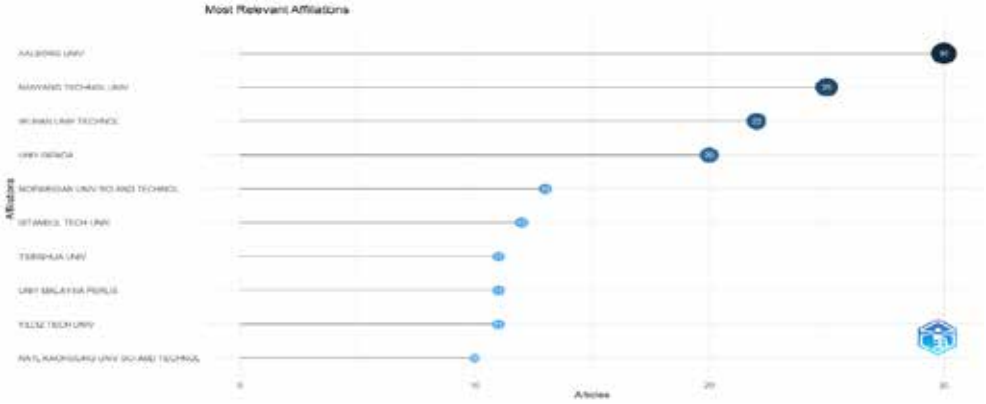
*Energies, Applied Energy, 2018 IEEE Industry Applications Society Annual Meeting, Journal of Cleaner Production, Energy, International Journal of Hydrogen Energy, Journal of Coastal Research, Ocean & Coastal Management ve Ships and Offshore Structures* şeklinde sıralandığı görülmektedir. Deniz gücü yönetimine ilişkin en yoğun araştırma gerçekleştiren yazarlar ise Guerrero, Su, Anvari-Moghaddam, Bazmohammad, Vasquez, Zhang, Rivarolo, Terriche, Magistri, Li X, Tang, Deniz, Xu, Fang, Li Z, Othman, Sun, Boudiadar ve Khooban şeklinde sıralanmaktadır. Deniz gücü yönetiminde yazarların araştırmalarında en fazla üzerinde durdukları anahtar kelimeler ise enerji verimliliği, enerji, enerji yönetimi, güç, optimizasyon, deniz, elektrifikasyon, denizcilik, yenilenebilir enerji, yönetim, sürdürülebilirlik, yeterlik, enerji depolama, hidrojen, pil (veya batarya) ve yakıt hücresi kelimeleri olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar deniz gücü yönetiminde gemiler, altyapı ve teknoloji kullanımına verilen önemi ortaya koymaktadır. Jeopolitik açıdan denize yakın olmanın yanında deniz gücüne sahip olabilmek için teknolojik değişimlerin kontrolüne de sahip olmanın değerli olduğunu gösterir. Deniz gücü yönetimine ilişkin araştırmalar gerçekleştiren yazarların zamana göre verimlilikleri aşağıdaki gibidir.

**Şekil 3. Deniz Gücü Yönetiminde Yazarların Verimlilik Zamanı**



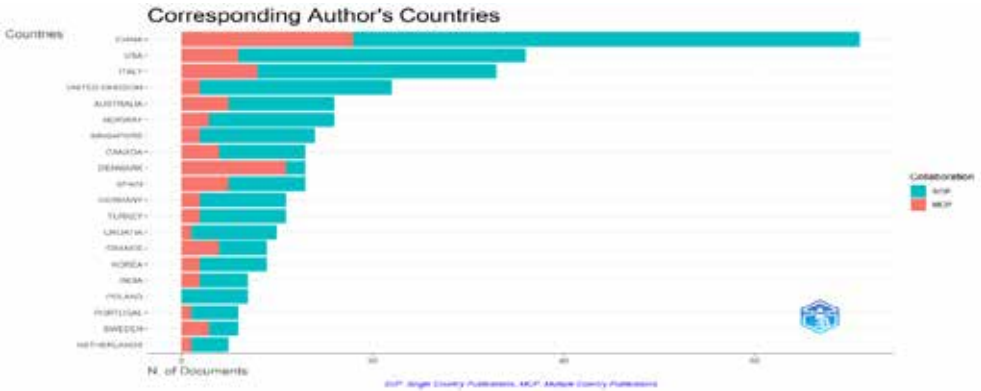
Deniz gücü yönetimine ilişkin araştırma gerçekleştiren yazarlar dikkate alındığında Guerrero'nun 2016-2023 yıllarında konu üzerinde yoğun araştırma yürüttüğü gözlemlenmektedir. Araştırmada diğer yazarlardan Su 2016-2022, Vasquez 2016-2023, Zhang 2019-2022, Anvari-Moghaddam 2016-2020, Bazmohammadi 2020-2023, Magistri 2018-2022, Tang 2018-2023, Terriche 2020-2022 ve Xu 2019-2022 yıllarında verimli araştırmalar yürütmüşlerdir. Deniz gücü yönetimine ilişkin araştırma yürüten en ilgili kuruluşlar aşağıda belirtilmiştir.

**Şekil 4. Deniz Gücü Yönetimi En Yoğun Araştırma Gerçekleştiren Kurumlar**



Deniz gücü yönetimine ilişkin en yoğun araştırma yapan kurum Aalborg Üniversitesi olmuştur. Araştırmada konuya ilişkin en fazla araştırma gerçekleştiren diğer kurumlar; Nanyang Technol Üniversitesi, Wuhan Üniversitesi Technol, Üniversite Genoa, Norwegian Üniversitesi Scı and Technol, İstanbul Teknik Üniversitesi, Tsinghua Üniversitesi, Üniversite Malaysia Perlis, Yıldız Teknik Üniversitesi ve Natl Kaohsiung Üniversitesi Scı and Technol olarak sıralanmıştır. Erişilen sonuçlar Türkiye’de deniz gücü yönetimine ilişkin İstanbul Teknik Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi’nin oldukça etkili olduğunu göstermektedir. Konuya ilişkin araştırma gerçekleştiren sorumlu yazarların ülkeleri aşağıda ifade edilmiştir.

**Şekil 5. Deniz Gücü Yönetimine İlişkin Araştırma Yürüten Yazarların Ülke Adresleri**



Araştırmada deniz gücü yönetimine ilişkin araştırma gerçekleştiren yazarların birden fazla ülke (MCP) ve tek ülke (SCP) yayınları incelenmiştir. Konu üzerinde en yoğun araştırmalar Çin’de gerçekleştirildiği görülmektedir. Çin

hem tek ülke hem de birden fazla ülke yayınları içerisinde en yoğun araştırmalara sahip ülke olmuştur. Konuya ilişkin araştırma gerçekleştiren yazarların diğer ülke sıralamaları; ABD, İtalya, Birleşik Krallıklar, Avustralya, Norveç, Singapur, Kanada, Danimarka, İspanya, Almanya, Türkiye, Hırvatistan, Fransa, Kore, Hindistan, Polonya, Portekiz, İsveç ve Hollanda olarak sıralanmıştır. Analiz sonucunda özellikle Çinli araştırmacıların, denize kıyısı olan diğer birçok ülkeden daha fazla araştırma yürütmesi oldukça dikkat çekicidir. Bu duruma sebep olan önemli faktörlerden biri Çin'in ihracat ürünlerini deniz taşımacılığı ile yoğun bir şekilde gerçekleştirmesi olabilir. Ayrıca Çin deniz gücü yönetimine ilişkin geleceğe yönelik politikaları etkili olabilir. Analiz sonuçlarında Rusya, Endonezya, Şili, Filipinler, Brezilya ve Finlandiya gibi ülkelerin Çin'den daha fazla kıyı şeridinde sahip olmalarına rağmen konuya ilişkin fazla bir araştırmanın gerçekleştirilmemesi oldukça dikkat çekicidir.

Literatürde birçok büyük ülkenin denizler üzerinde bölgesel güce sahip olmalarından ötürü, denizler üzerindeki kontrollerini önemli derecede genişlettikleri, gelişmekte olan büyük ülkelerin deniz kaynakları üzerinde kontrollerini geliştirmiş ülkeler kadar artırdıkları belirtilmektedir. Örneğin hem Brezilya hem de ABD'nin bu rejimden büyük ölçüde yararlandığı ifade edilmektedir. Çin'in çıkarları ise komşularının Çin çıkarlarını mevcut uluslararası okyanus rejimi ile uyumlu hale getirmesine bağlı olduğu vurgulanmaktadır.<sup>21</sup> Bu durum gelişmiş ya da gelişmekte olan dünya ülkelerinde denizler üzerinde hâkimiyet sağlayabilmenin ülkeler açısından etkili olduğunu gösterir. Birçok ülke deniz gücüne bağlı olarak kaynaklara sahip olmayı amaçlamaktadır. Türkiye açısından denizler üzerindeki hâkimiyetin ve kaynakları korumanın, güçlü (maddi ya da manevi açıdan) bir yapıya sahip olmakla ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

Literatürde Chen vd. Çin'de deniz gücü yönetimine ilişkin en etkili faktörleri; politikalar, destekleyici sistemler, alternatif deniz gücü inşaat standardı, kanunlar, kurallar ve yönetmelik sistemlerinin olduğunu vurgulamışlardır. Bu faktörlerinde Çin'de denizcilik gücünün teşvik edilmesini kısıtlayan ana sebepler olduğunu ortaya koymuşlardır.<sup>22</sup> Baviera ise Güney Çin denizindeki toprak ve deniz kaynakları anlaşmazlıkları sebebi ile Filipinler ve Çin hükümeti arasında büyük bir güven ve itimat açığı olduğunu, bu durumun güç asimetrisine yol açtığını vurgulamıştır.<sup>23</sup> Montgomery politika yapıcılar açısından Amerika'nın statükocu deniz gücüne sahip olduğunu, Amerika'nın Çin ve İran'a yönelik bir abluka gerçekleştirebilmesinde deniz gücünden faydalanabileceğini vurgulamıştır.<sup>24</sup> O halde deniz gücünü yönetebilmek için politikaların yanında hukukun, diğer ülkeler ile olan ilişkilerin ve deniz gücü teknolojik altyapısının kıymetli olduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan deniz gücü yönetimi için Türkiye geleceğe ilişkin yatırımlarında bu faktörleri

21 De Moraes, "The Parting of the Seas", s.13.

22 Jihong Chen, Tianxiao vd., "Alternative Maritime Power Application as a Green Port Strategy: Barriers in China", *Journal of Cleaner Production*, 213, 2019, s. 834.

23 Aileen S.P. Baviera, "Domestic Interests and Foreign Policy in China and the Philippines: Implications for the South China Sea Disputes", *Philippine Studies: Historical and Ethnographic Viewpoints*, 62:1, 2014, s. 134.

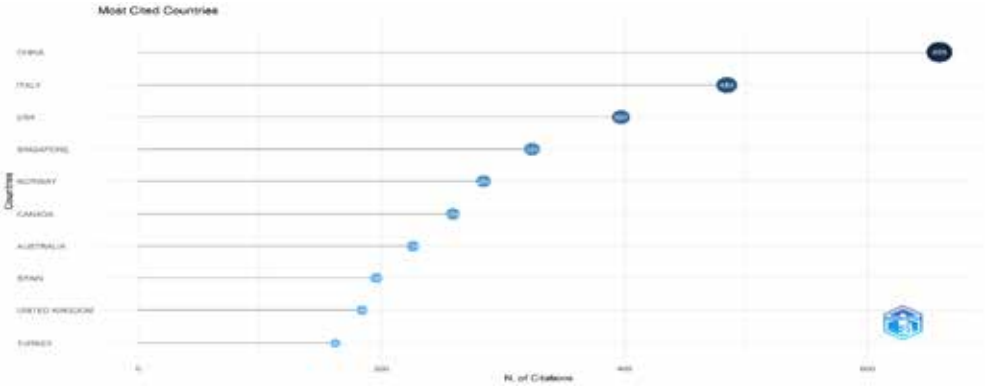
24 Evan Braden Montgomery, "Primacy and Punishment: US Grand Strategy, Maritime Power, and Military Options to Manage Decline", *Security Studies*, 29:4, 2020, s. 793.



dikkate alabilir. Deniz gücü yönetimi ülkelerin geleceğini şekillendiren bir yapıya sahiptir.

Literatürde Mahan deniz üstünlüğünün tarihsel öneminde, askeri başarının etkili olduğunu vurgulamıştır.<sup>25</sup> Chen araştırmasında ABD’nin Doğu Asya’daki petrol aramalarının zamana göre değişimlerini incelemiştir. Pekin’in Çin karasularında ABD gemilerine müdahale etmesini, ABD’nin Çin’in protestolarının sadece sözlü ya da yazılı olmadığını, bunun askeri çatışmaya dönüşebileceğini belirtmiştir. Bu durumun ABD’nin Doğu Asya’daki deniz alanı algısını değiştirdiğini vurgulamıştır.<sup>26</sup> Çin devleti özellikle son yıllarda dünya ticaretindeki etkisinin hissedilir derecede artmasına bağlı olarak birçok alanda etkin bir rol oynamaya başlamıştır. Çin’in denizler açısından birçok faaliyeti, ekonomik olarak ticaret hacminin genişlemesine yol açmıştır. Bu durum deniz gücü yönetimi çerçevesinde ABD ve Çin gibi gelişmiş ülkeler açısından politik ve ekonomik olarak büyük rekabetlere sebep olmaktadır. Türkiye hakkında deniz gücü yönetimi üzerinde araştırmalar gerçekleştirilmesi, geleceğe yönelik araştırmalara önemli kaynak sağlayabilir. Analiz sonucu özellikle gelişmiş ülkelerde konu üzerinde birçok araştırma yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu durum deniz gücü yönetimine sahip olmanın, geleceğin en popüler eylemleri arasında yer alabileceğini gösterir. Deniz gücü yönetimine ilişkin en fazla alıntı yapılan ülke sıralaması aşağıdaki gibidir.

### Şekil 6. Deniz Gücü Yönetiminde En Fazla Alıntı Yapılan Ülkeler



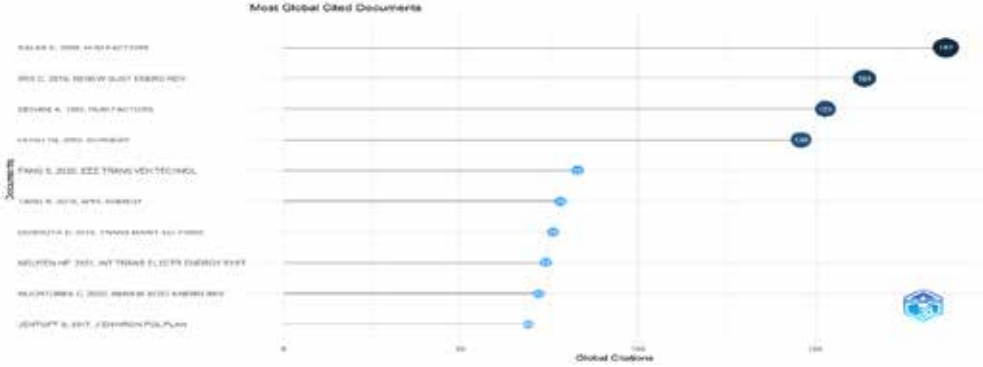
Analizde deniz gücü yönetimine ilişkin en çok alıntı yapılan ülkeler içerisinde Çin’in ilk sırada olduğu görülmektedir. Çin’i sırası ile İtalya, ABD, Singapur, Norveç, Kanada, Avustralya, İspanya, Birleşik Krallıklar ve Türkiye takip etmiştir. Türkiye’nin jeopolitik konumu açısından birçok kıtaya olan bağlantısı, alıntılanma durumuna katkı sağlamış olabilir. Ayrıca Türkiye’nin Avrupa ile olan konumu ve diğer ülkeler ile koridor oluşturma potansiyeli dikkate alınarak birçok

25 Jon Sumida, “New Insights from Old Books: The Case of Alfred Thayer Mahan”, *Naval War College Review*, 54:3, 2001, s. 3.

26 Kuan-Jen Chen, “Fishing for Oil: Natural-Resource Management between the United States and Maritime East Asia in the 1970s”, *Journal of American-East Asian Relations*, 27, 2020, s. 193.

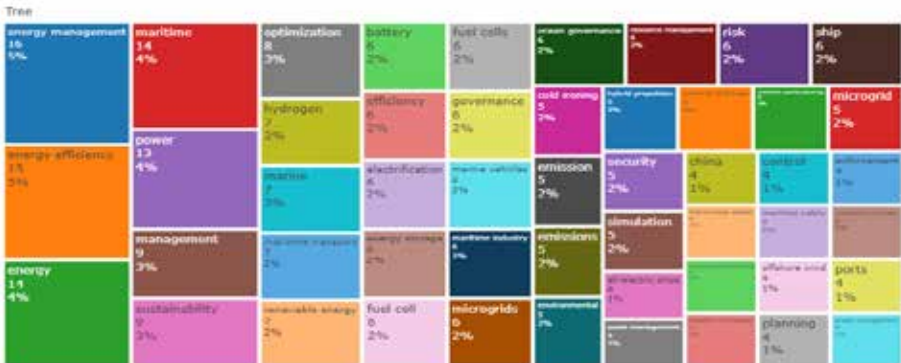
araştırmaya deniz gücü yönetimine ilişkin kaynaklık sağlaması muhtemeldir. Deniz gücü yönetimi araştırmalarına ilişkin dünyada (veya küreselde) en fazla atıf alan kaynaklar aşağıdaki gibidir.

**Şekil 7. Deniz Gücü Yönetimine İlişkin Küreselde En Fazla Atıf Yapılan Araştırmalar**



Dünyada deniz gücü yönetimine ilişkin küreselde en fazla atıf alan kaynaklar; Salas (2006), Iris (2019), Degani (1993), Hugh (2002), Fang (2020), Tang (2018), Dobrota (2013), Nguyen (2021), Nughturee (2020) ve Jentoft (2017) olarak sıralanmıştır. Erişilen sonuçlar konu üzerinde en fazla atıf alan kaynakların genel olarak güncel olduğunu göstermektedir. Özellikle 2000’li yıllardan sonra gerçekleştirilen araştırmaların literatürde sıklıkla kaynak olarak kullanıldığı gözlemlenmektedir. Araştırmada yazarların deniz gücü yönetimine ilişkin vurguladıkları anahtar kelimeler aşağıdaki gibidir.

**Şekil 8. Deniz Gücü Yönetimine İlişkin Yazarların Vurguladığı Anahtar Kelimelerin Ağaç Haritası**



Deniz gücü yönetimine ilişkin literatürde yazarların vurguladığı anahtar kelimeler sırası ile enerji yönetimi, enerji verimliliği, enerji, denizcilik, güç, yönetim, sürdürülebilirlik, optimizasyon, hidrojen, deniz, deniz taşımacılığı, yenilenebilir enerji, batarya (veya pil), etkinlik, elektrikleme, enerji depolama, yakıt hücresi, yakıt hücreleri, yönetim (veya idare), deniz araçları, denizcilik endüstrisi, mikro şebekeler, okyanus idaresi, soğuk ütüleme, kaynak yönetimi, risk, gemi, emisyon, emisyonlar, çevresel, hibrit itici güç kaynağı, nesnelerin interneti, deniz mekânsal planlaması, mikro şebeke, güvenlik, simülasyon, Çin, kontrol, uygulama, tamamen elektrikli gemiler, varlık yönetimi, hibrit enerji sistemi, deniz emniyeti, deniz güvenliği, denizcilik mekânsal planlaması, kıydan esen rüzgar, bağlantı noktaları, deniz mikro şebekeleri, planlama ve güç yönetimi şeklinde sıralanmıştır. Erişilen sonuçlar deniz gücü yönetiminde enerjinin oldukça etkili olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle gemilerde yer alan teknolojik donanımların dikkate değer bir rolü olduğu gözlemlenmektedir. Araştırmada denizcilikte güç, yönetim, sürdürülebilirlik, deniz taşımacılığı, yenilenebilir enerji, idare, denizcilik endüstrisi, kaynakların yönetimi ve risk gibi kavramlarında oldukça etkili olduğu görülmektedir.

Analiz sonucunda deniz gücü yönetimi araştırmalarında, genel olarak denizcilik, güç ve yönetimin yanında enerjinin ve gemilere ilişkin teknik sistemlerin oldukça etkili olduğu gözlemlenmiştir. Gemiler deniz gücü yönetiminin gerçekleşmesine ciddi katkılar sağlar. Ayrıca teknolojik değişimlere bağlı olarak gemilerde yüksek teknolojik sistemlerin kullanılması, gerçekleştirilen faaliyetlerin işlevselliğine katkıda bulunur. Literatürde Tang vd. denizcilik uygulamalarında yaygın olarak kullanılan farklı enerji kaynaklarının (PV dizisi, pil bankası ve soğuk ütüleme gibi), denizcilik hibrit enerji sisteminin optimum yönetimi, geminin elektrik güç şebekesinin operasyonel güvenliği ve verimliliği için oldukça önemli olduğunu vurgulamışlardır.<sup>27</sup> Xie vd. ise deniz gücü stratejileri açısından gemilerdeki geleneksel jeneratör grupları ve farklı depolama sistemlerini içeren enerji kaynaklarının kullanılması durumunda, gemilerdeki güç sistemlerinde karmaşıklıklar olabileceğini belirtmişlerdir. Bu durumda ekonomik ve çevre dostu operasyonlar gerçekleştirebilmek için güç ya da enerji yönetimi stratejilerinin gerekli olabileceğini vurgulamışlardır.<sup>28</sup>

Araştırmada deniz gücü yönetiminde gemilerin teknolojik yönlerine ilişkin, elektrikleme ve hibrit itici güç kaynakları gibi birçok faktörün yazarlar tarafından sıklıkla vurgulandığı görülmektedir. Literatürde Anwar vd. ulaşım ve turizm açısından elektrikli gemilerin ana kullanım oranlarını %65, hibrit gemilerde %23 olduğunu, hibrit gemilerin geri kalan %12’lik kısmın çok amaçlı ve karada petrol ve gaz sektörlerinde kullanıldığını belirtmişlerdir.<sup>29</sup> Türkiye’nin son yıllarda denizlerde petrol ve gaz aramaları gerçekleştirmesi, deniz gücü açısından gemilerin oldukça değerli bir rol üstlendiğini göstermektedir.

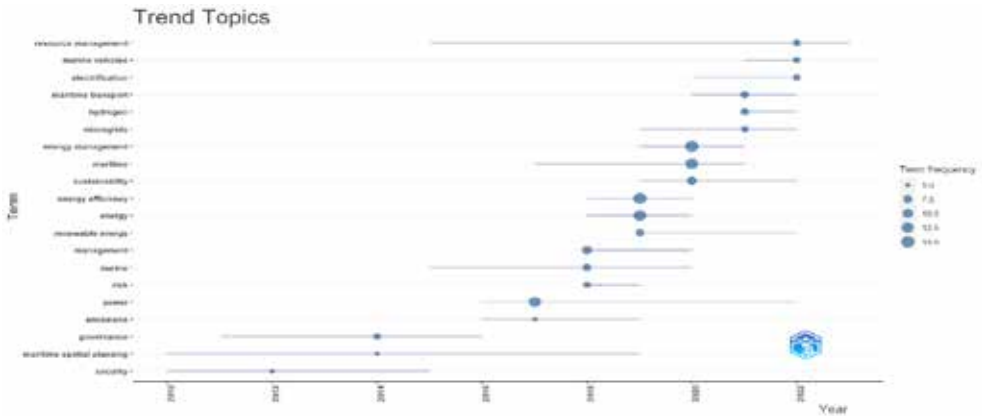
27 Ruoli Tang vd., “A Novel Optimal Energy-Management Strategy for A Maritime Hybrid Energy System Based on Large-Scale Global Optimization”, *Applied Energy*, 228, 2018, s. 262.

28 Peilin Xie, Sen Tan vd., “A Real-Time Power Management Strategy for Hybrid Electrical Ships Under Highly Fluctuated Propulsion Loads”, *IEEE Systems Journal*, 17:1, 2023, s. 396.

29 Sadia Anwar, Muhammad Yousuf I. Zia vd., “Towards Ferry Electrification in the Maritime Sector”, *Energies*, 13, 2020, s. 16.

Deniz gücü yönetiminde sürdürülebilirliğin etkili olduğu görülmüştür. Bu durum denizlere ilişkin kullanılan kaynakların bir sınırının olduğunu gösterir. Bu sınırlı kaynakların yenilenebilir enerjiye dönüşebilmesi için genel olarak toplumun tamamına bir takım sorumluluklar düşmektedir. Ayrıca denizler üzerinde kararlar alabilen yetkililerin genel olarak sürdürülebilir ve çevresel politikaları uluslararası hukuk kuralına dönüştürmeleri gerekebilir. Araştırmada Çin'in son yıllarda gerçekleştirilen araştırmalarda vurgulanan kelimeler içerisinde yer aldığı görülmektedir. Literatürde Balsamo vd. deniz ulaşımında, sürdürülebilirlik faaliyetleri için deniz ulaşım sistemlerinin tasarımında, bakımında ve maliyetlerinin değerlendirilmesinde kentsel yönetim mekanizmasının, gemi sahiplerinin ve belediyelerin etkili karar mekanizmaları olduğunu belirtmişlerdir.<sup>30</sup> Li vd. Çin'in denizcilik gücünü artırmak için yapılması gerekenleri sıralamışlardır. Araştırmalarında denizcilik konusunda farkındalığın artırılması gerektiğini, denizcilik eğitiminin geliştirilmesi, medya ile birlikte denizcilik kültürü endüstrisinin oluşturulması, denizcilik yasalarının yapısının güçlendirilmesi gerektiğini, denizlerin ve okyanusların sürdürülebilir kalkınmasına ve korunmasına değer verilmesi gerektiğini ve deniz güvenliği kontrolünün güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.<sup>31</sup>

**Şekil 9.** Yazarların Vurguladığı Anahtar Kelimelerin Trend Oldukları Zamanlar



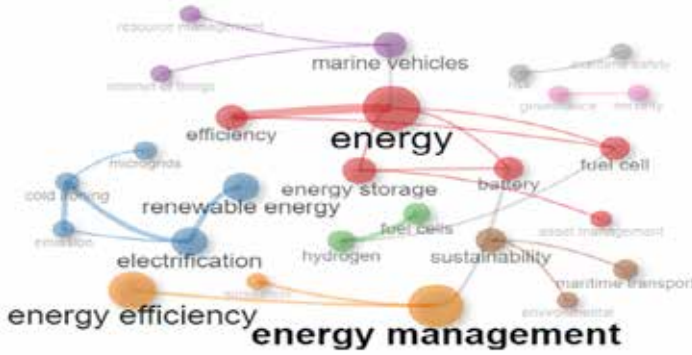
Analizde deniz gücü yönetiminde yazarların vurguladıkları anahtar kelimelerin hangi zamanlarda oldukça etkin olduğu ortaya koyulmuştur. Araştırma sonuçları kaynak yönetimi kavramının 2015-2023 yıllarında, deniz araçlarının 2021-2022, elektriklenmenin 2020-2022, deniz taşımacılığının 2020-2022, hidrojenin 2021-2022, mikro şebekelerin 2019-2022, enerji yönetiminin 2019-2021, denizciliğin 2017-2021, sürdürülebilirliğin 2019-2022, enerji verimliliğinin 2018-2020, enerji kavramının 2018-2020, yenilenebilir enerjinin 2019-2022, yönetim

30 Flavio Balsamo, Clemente Capasso vd., "Optimal Design and Energy Management of Hybrid Storage Systems for Marine Propulsion Applications", *Applied Energy*, 278, 2020, s. 10.

31 Zhi Li, Ruijie Yue ve Feng Liu, "Management of Maritime Laws Based on China's Maritime Power Strategy", *Journal of Coastal Research*, 110, 2020, s. 126.

kavramının 2018-2020, deniz kelimesinin 2015-2020, risk kavramının 2018-2019, güç kelimesinin 2016-2022, emisyon kavramının 2011-2016, denizcilik mekânsal planlamasının 2010-2019 ve güvenlik kavramının 2010-2015 yılları arasında oldukça popüler bir çalışma alanına sahip oldukları gözlemlenmektedir. Son yıllarda covid-19 ile birlikte yaşanan olumsuzluklar dikkate alındığında, kaynak yönetimi kavramına verilen önemin birçok alanda arttığı düşünülebilir. Deniz gücü yönetiminde kaynakların verimli yönetimi, ülkelerin ekonomik kalkınmalarına ciddi katkılar sağlayabilir.

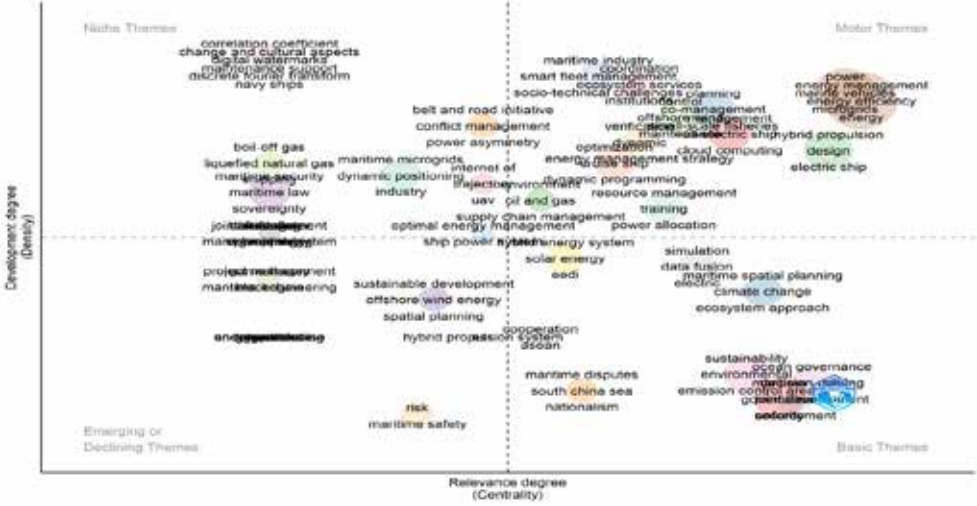
**Şekil 10.** Deniz Gücü Yönetiminde Yazarların Vurguladığı Anahtar Kelimelerin İlişkisi (Eş Birliktelik Ağı)



Şekil 10’da deniz gücü yönetimine ilişkin vurgulanan anahtar kelimelerin birbirleri ile ilişkisi ortaya koyulmuştur. Şekilde özellikle büyük yazı ve çizgiler ile ifade edilen kavramlar konuya ilişkin en çok kullanılan terimler olduğu, çizgisel bağlantılara ilişkin renkler ise birlikte ilişkiye sahip olan kavramları göstermektedir. Analiz sonucunda; enerji, verimlilik, yakıt hücresi, enerji depolama, batarya ve varlık yönetimi kavramlarının güçlü ilişkilere sahip olduğu görülmektedir. Bu ilişki özellikle gemilerde kullanılan enerji kaynağı ve teknolojik olanakların etkili olduğunu gösterir. Araştırmada enerji yönetimi, enerji verimliliği ve simülasyon kavramlarının güçlü ilişkilere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Analizde sürdürülebilirlik, deniz taşımacılığı ve çevresel kavramlarının da güçlü ilişkiler ortaya koyduğu görülmektedir. Bu durum deniz gücü yönetiminde sürekliliğin ve çevresel etmenlerin etkin bir role sahip olduğunu göstermektedir. Araştırmada deniz araçları, nesnelerin interneti ve kaynak yönetimi kelimelerin güçlü ilişkiye sahip olduğu gözlemlenmektedir. Bu sonuç deniz araçlarında teknolojinin kullanımının ve yönetiminin etkili bir rol üstlendiği anlaşılmaktadır. Analizde elektrikleme, yenilenebilir enerji, emisyon, soğuk ütüleme ve mikro şebekelerin ilişkili olduğu gözlemlenmektedir. Erişilen sonuç teknolojik değişimlere bağlı olarak elektrikli gemilerdeki uygulamaların değerli olduğunu, özellikle yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılmasının deniz gücü yönetiminde etkili olduğunu ortaya koyar. Araştırmada hidrojen ve yakıt hücreleri arasında ilişkiler

olduğu gözlemlenmektedir. Analizde idare (yönetim) ve güvenlik arasında ilişkiler olduğu görülmektedir. Ayrıca risk ve deniz güvenliği arasında da ilişkiler olduğu anlaşılmaktadır. Analizde deniz araçları ile enerji, batarya ile enerji yönetimi arasında ilişkiler olduğu gözlemlenmektedir. Sonuçlar deniz gücü yönetiminde, özellikle gemilere ilişkin donanımların, kullanılan teknolojinin, yenilenebilir enerji kaynaklarının, risklerin, kaynakları ve enerjiyi yönetmenin, deniz güvenliğinin ve sürdürülebilirliğin sağlanmasının genel olarak etkili olduğu anlaşılmaktadır.

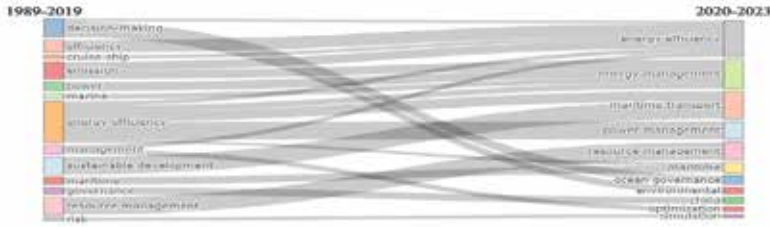
Şekil 11. Deniz Gücü Yönetimine İlişkin Tematik Harita



Şekil 11'de deniz gücü yönetiminde hem merkezileşme hem de yoğunluğun yüksek olduğu motor temalar (sağ üst taraf) kısmı incelenmektedir. Bu kısımda yer alan kavramlar, literatürde çokça incelenmesinin yanında son yıllarda oldukça popüler bir niteliğe sahip olduğu ifade edilebilir. Motor temalar kısmının birbirleri ile ilişkili olup birinci grubu içerisinde yer alan kelimeler; enerji yönetimi, enerji verimliliği, enerji, deniz, deniz taşımacılığı, yenilenebilir enerji, hidrojen, batarya, verimlilik ve elektrikleme kavramları yer almıştır. Yoğunluğun ve merkezileşme düzeyinin yüksek olduğu ikinci grup kelime listesinde; güç, deniz araçları, mikro şebekeler, soğuk ütüleme, emisyon, nesnelerin interneti, tamamen elektrikli gemiler, yenilenebilir enerji kaynakları, limanlar ve hava kirliliği kavramları yer almıştır. Üçün grup kelimeler; hibrit itici güç kaynağı, tasarım, elektrikli gemi, emisyon azaltma, enerji yönetim sistemi, mimari, gelişim, yüksek, deniz koruma alanları ve optimizasyon kavramlarından oluşmuştur. Motor temaların dördüncü grubunda; yönetim, tüm elektrikli gemiler, bulut bilgi işlemi, okyanuslar, kaynak ve görev analizi kelimeleri yer almıştır. Beşinci grup kelimelerde; planlama, ortak yönetim, küçük ölçekli balıkçılık, bilgi, mekânsal denizcilik, açık deniz rüzgar çiftlikleri, katılım, düzenleme ve belirsizlik kavramları yer almıştır. Motor temalar altıncı grubu; kontrol, kıyıda esen rüzgar, onarım, bakım, mühendislik, yeşil enerji, milletlerarası denizcilik teşkilatı, sistemler ve türbinler kelimelerinde

oluşturmuştur. Yedinci grup kelime listesinde; koordinasyon, ekosistem servisleri, kurumlar ve deniz yönetimi yer almıştır. Sekizinci grubu oluşturan kelimeler; doğrulama, dinamik, enerji yönetimi stratejisi ve gerçek zamanlı kavramları şeklinde sıralanmıştır. Dokuzuncu grup kelime listesinde; kaynak yönetimi, eğitim, güç tahsisi, uydur yayını ve uydular kavramları yer almıştır. Motor temaların onuncu grubu; optimizasyon, gezi gemisi, dinamik program, enerji sistemi, yenilikçi enerji üretimi ve gemi güç sistemleri kelimelerinden oluşmuştur. On birinci grup kelimelerde; deniz endüstrisi, akıllı filo yönetimi, sosyo-teknik zorluklar ve gemi yönetimi kavramları yer almıştır. Motor temalar merkezileşme ve yoğunluğun yüksek olduğu on ikinci grup kelimeler; çevre, petrol ve gaz ile tedarik zinciri yönetimi kavramlarından oluşmuştur.

### Şekil 12. Deniz Gücü Yönetimine İlişkin Tematik Süreç



Deniz gücü yönetimi tematik süreçte konuya ilişkin ilk araştırmalarda yazarların vurguladığı anahtar kelimeler ile sonraki araştırmalarda daha güncel olan kelimeler karşılaştırılmaktadır. Tarih karşılaştırılması program tarafından otomatik gerçekleştirilmiştir. Bu açıdan analiz sonucunda yazarların 1989-2019 yıllarında araştırmalarında sıklıkla vurguladıkları anahtar kelimeler; karar verme, verimlilik (veya yeterlik), gezi gemisi, emisyon, güç, deniz, enerji verimliliği, yönetim, sürdürülebilir kalkınma, denizcilik, denetim (kontrol), kaynak yönetimi ve risk kavramlarından oluşmuştur. Yazarlar deniz gücü yönetimine ilişkin 2020-2023 yıllarında araştırmalarında sıklıkla vurguladıkları anahtar kelimeler; enerji verimliliği, enerji yönetimi, deniz taşımacılığı, güç yönetimi, kaynak yönetimi, denizcilik, okyanus yönetimi, çevresel, Çin, optimizasyon ve simülasyon kavramlarından oluşmuştur.

### Tartışma ve Sonuç

Analiz sonucu deniz gücü yönetiminde; enerji, verimlilik, enerji yönetimi, güç yönetimi, yenilenebilir enerji, deniz taşımacılığı, kaynak yönetimi, limanlar, planlama, bilgi, mühendislik, hidrojen, emisyon gibi birçok kavramın etkili olduğu, konu üzerinde yıllara göre sürekli artan bir çalışma yoğunluğunun gözlemlendiği, ülke bazında son yıllarda özellikle Çin’li araştırmacıların yoğun çalışma yürüttüğü, konu üzerinde özellikle gemi teknik sistemlerinin ve buna bağlı teknolojik

altyapısının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmada ayrıca özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülke yazarlarının deniz gücü yönetimine ilişkin araştırmalar yürüttüğü, Türkiye’de konuya ilişkin araştırmalar gerçekleştirilmekle birlikte yeni araştırmalara da oldukça fazla ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Analizde deniz gücü yönetiminde yönetim ve güvenlik arasında ilişkiler olduğu gözlemlenmiştir. Literatürde Gupta denizcilikte ekonomik sınırların yıkılması, küreselleşme ve yoksulluğun ortadan kalkması için gerçekleştirilen yardımların, yönetim ve güvenlik üzerinde etkili olduğunu vurgulamıştır. Denizcilikte ticaret, yardım ve güvenlik kavramlarının birbirini desteklediğini ifade etmiştir.<sup>32</sup>

Araştırmada deniz gücü yönetiminde kaynak yönetimi ve eğitimin ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Literatürde Salas vd. deniz çalışanlarında genel olarak kaynak yönetimi eğitiminin, hem simülasyon ortamında hem de gerçek ortamda olumlu tepkilere yol açtığını, gelişmiş öğrenme davranışına ve istenilen davranışın sergilenmesine yol açtığını ortaya koymuşlardır.<sup>33</sup> Deniz gücü yönetimi için gerçekleştirilebilecek eğitimler, tüm toplumun denizlerin değeri üzerinde bilinçlenmesine katkıda bulunabilir.

Analizde deniz gücü yönetiminde özellikle gemiler açısından teknolojinin ve yazılım sistemlerinin etkili olduğu görülmüştür. Ayrıca gemiler için riskin en aza indirgenmesi de oldukça etkilidir. Literatürde Dean vd. teknolojinin gelişmesine bağlı olarak yenilikçi yaklaşımlar ile karmaşık gemiler tasarlandığını ve sürekli geliştirildiğini belirtmişlerdir.<sup>34</sup> Coq denizcilikte petrol ve gaz alanları için iyileştirilmiş yazılım ve sistemlere ihtiyaç olduğunu, uygulama tasarımlarında entegrasyonların ve parametrelerin kritik öneme sahip olduğunu belirtmiştir.<sup>35</sup> Doe ise denizcilikte yüksek riskin belirsizliğe sebep olduğunu, denizcilikte sigortanın; gemi kazası, çarpışma ve hasar gibi birçok riski azalttığını ifade etmiştir.<sup>36</sup>

Yüzyıllardır ülkeler sınırlarını genişletmek için birçok savaş vermekte, bu durum dünya üzerindeki hakimiyet alanını değiştirmektedir. Toprak bütünlüğüne ilişkin bu mücadelede denizlerin rolü oldukça fazladır. Birçok ülke geleceğin süper gücü olmak için deniz hakimiyet alanını ve denizle entegre teknolojik, ekonomik gelişmeyi ön planda tutabilmektedir. Literatürde Bell ülkeler arasındaki güç dağılımının toprak dağılımını yansıtmaması durumunda, askeri çatışma olasılıklarının yüksek olduğunu belirtmiştir. Bu açıdan askeri yeteneklerin dağılımında rollerin belli olması ile gelecekte askeri operasyonlara en yatkın bölgesel çatışmaların belirlenebileceğini vurgulamıştır.<sup>37</sup> Baviera Çin’in küresel

32 Manoj Gupta, “Integrated Management of Maritime Affairs”, *Maritime Studies*, 142, 2005, s. 2.

33 Eduardo Salas, Katherine A. Wilson vd., “Does Crew Resource Management Training Work? An Update, an Extension, and Some Critical Needs”, *Human Factors*, 48:2, 2006, s. 410.

34 Anthony W. Dean, Jerry J. Reina ve Han P. Bao, “Identification of Supplementary Metrics to Sustain Fleet Readiness from a Maintenance Perspective”, *Naval Engineers Journal*, 2008, s. 82.

35 Thierry Coq, “Verification and Validation in the Recommended Practice for Integrated Software-Dependent Systems”, *IEEE Computer Society*, 2009, s. 58.

36 Helen Doe, “Power, Authority and Communications: The Role of the Master and the Managing Owner in Nineteenth-Century British Merchant Shipping”, *International Journal of Maritime History*, 25:1, 2013, s. 116.

37 Sam R. Bell, “Power, Territory, and Interstate Conflict”, *Conflict Management and Peace*



ekonomik çıkarlara sahip olduğu için küresel bir güç olmayı istediğini belirtmiştir. Çin’in denizcilik açısından birçok yeteneğe sahip olduğunu, liderlik rolü ve kendi çıkarlarını koruma kapasitesine sahip olduğunu vurgulamıştır.<sup>38</sup>

Denize yakın ülkelerde deniz taşımacılığı ve kıyı turizmüne bağlı olarak birçok güvenlik tedbirinin alınması gerekebilir. Özellikle doğayı korumak ve sürekliliği sağlamak için kıyı bölgelerinin uygulayacağı politikalar oldukça değerli olur. Literatürde Bueger denizcilik endüstrisinde yüksek risk alanlarının güvenliğini sağlamak açısından kıyı ülkelerinin, deniz taşımacılığı güvenliği açısından birinci derecede sorumlu devletler olduğunu, deniz endüstrisinin düzenlenmesinde karar verme yetisine sahip olduklarını vurgulamıştır.<sup>39</sup> Costa vd. ise güvenlik, verimlilik ve çevre korumanın denizcilik operasyonlarında üst düzey endişelerden olduğunu belirtmişlerdir.<sup>40</sup>

Araştırmada deniz gücü yönetiminde enerji yönetiminin etkili olduğu görülmüştür. Literatürde Yigit ve Acarkan Türkiye, Birezilya, Birleşik Krallık, Hindistan ve Japonya limanlarına ilişkin parametreleri incelenmişlerdir. Enerji yönetimi, ekonomik ve çevresel etkiler açısından Türkiye’nin en ucuz elektrik enerji maliyetini kıyıda temin edebildiğini ortaya koymuşlardır. Türkiye’nin elektrik maliyetini %58 ve karbondioksit emisyonlarını %33 azaltabileceğini belirtmişlerdir.<sup>41</sup> Türkiye; konum, iklim, yer altı ve yer üstü kaynakları açısından güçlü bir enerji potansiyeline sahiptir. Bu durum deniz gücü yönetiminde, enerji kullanımını ve enerji yönetimini etkin kullanımını öngörmektedir. Deniz hakimiyetindeki güç dengeleri sadece konum veya politika ile ilgili değildir. Bu açıdan deniz gücü yönetiminde, sosyal, kültürel, ekonomik ve psikolojik birçok faktör etkilidir.

Analizde deniz gücü yönetiminde yönetişimin oldukça etkili olduğu anlaşılmıştır. Yönetişim ulusal ve uluslararası düzeyde birçok alan ile ilişkililiye sahip olan bir kavramdır. Literatürde Belhabib vd. denizlere ilişkin yönetişim modellerinin, ekonomik stratejilere bağlı olduğunu, iklim değişikliği, deniz güvenliği, gıda güvenliği (özellikle balıkçılık açısından), ihracat stratejileri ve uluslararası girişimlere katılmada etkili olduğunu vurgulamışlardır.<sup>42</sup>

Araştırmada enerji, elektrik, elektrifikasyon ve enerji kaynakları gibi kavramların deniz gücü yönetiminde etkili olduğu anlaşılmıştır. Literatürde Iris vd. enerji tüketiminin elektrik ya da yakıt şeklinde olabileceğini, son yıllarda limanlarda üretilen elektriğin yenilenebilir enerji kaynaklarında kullanılması

---

*Science*, 2016, s. 171.

38 Aileen S.P. Baviera, “China’s Strategic Foreign Initiatives Under Xi Jinping”, *China Quarterly of International Strategic Studies*, 2:1, 2016, s. 73.

39 Christian Bueger, “Territory, Authority, Expertise: Global Governance and the Counter-Piracy Assemblage”, *European Journal of International Relations*, 2018, s. 631.

40 Nicole A. Costa, Monica Lundh ve Scott N.Mackinnon, “Non-Technical Communication Factors at the Vessel Traffic Services”, *Cognition, Technology & Work*, 20, 2018, s. 69.

41 Kenan Yigit ve Bora Acarkan, “A New Electrical Energy Management Approach for Ships Using Mixed Energy Sources to Ensure Sustainable Port Cities”, *Sustainable Cities and Society*, 40, 2018, s. 134.

42 Dyhia Belhabib vd., “The Fisheries of Africa: Exploitation, Policy, and Maritime Security Trends”, *Marine Policy*, 101, 2019, s. 88.

ile ekipmanların elektrifikasyona doğru yöneldiğini, elektrifikasyonun yakıtın yerini aldığı ve gemilere güç sağladığını vurgulamışlardır. Enerji kaynağı olarak biyodizel ve hidrojen gibi yakıtların fosil yakıtlara göre daha popüler olduğunu belirtmişlerdir.<sup>43</sup>

Deniz gücü yönetiminde sürdürülebilirlik, enerji, enerji verimliliği, enerji yönetimi, batarya sistemleri kavramlarının oldukça etkili bir yapıya sahip olduğu anlaşılmıştır. Grimmel vd. deniz mekânsal planlamalarında; sosyal planlar açısından sürdürülebilirlik, sosyal eşitlik ve etik kavramlarının etkili olduğunu vurgulamışlardır. Planlama süreçlerinde tüm insanlara eşit davranılması gerektiğini, ekonomik, çevresel ve sosyal etkiler açısından bu durumun değerli olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmalarında ekosistem temelli yönetim yaklaşımının insanlar dahil tüm sistemi dikkate aldığını, denizcilik mekânsal planlamasının da insanı ve diğer aktörleri dikkate alması gerektiğini ifade etmişlerdir.<sup>44</sup> Banaei vd. son zamanlarda gemilerin sevki için hibrit yakıt hücresi ya da batarya sistemi ile enerji yönetiminin literatürde yer almaya başladığını belirtmişlerdir.<sup>45</sup> Christodoulou & Cullinane operasyonel ve teknik açıdan enerji verimliliğine ilişkin önlemlerin denizcilikte çevresel sonuçlar için önemli olduğunu, sürdürülebilir deniz taşımacılığını oluşturabilmek için uluslararası ve bölgesel yetkililerin çabalarına katkıda bulunabileceğini ifade etmişlerdir.<sup>46</sup> Qi vd. ise liman bölgelerinde kirli enerji üretiminden büyük ölçekli yeşil santrallerin oluşturulduğu; daha verimli, rüzgar enerjisi, nükleer enerji ve jeotermal enerji gibi çevre dostu enerji kaynaklarına ağırlık verilmeye başlandığını belirtmişlerdir. Araştırmalarında egzoz emisyonlarının olumsuz etkilerini azaltmak için merkezi elektrik santrallerinin uzak bölgelere yerleştirildiğini ifade etmişlerdir.<sup>47</sup>

Araştırmada deniz gücü yönetiminde güç kavramının; güç sistemleri, güç yönetimi, güç kaynağı gibi birçok açıdan değerlendirilebileceği gözlemlenmiştir. Ramirez-Monsalve ve Tatenhove Danimarka deniz mekânsal planlamasının hem yapısal hem de mekânsal güçten etkilendiğini ortaya koymuşlardır. Yapısal güç faktörleri açısından ekonomik büyümeyi artırmanın değerli olduğunu; eğilimsel güç açısından turizm, eğlence ve açık hava yaşamının çeşitli sektörlerde etkili olduğunu, enerji, ulaşım, balıkçılık, su ürünleri yetiştiriciliği, hammadde çıkarımı, rekabet avantajı sağlamak gibi faktörlerinde değerli olduğunu; tasarruf gücü açısından denizin mekânsal planlaması süreci ve müzakerelere ilişkin kuralların etkili olduğunu belirtmişlerdir.<sup>48</sup> Xu vd. sanayi gelişimlerinin ilk aşamasında

43 Çağatay Iris vd., "A Review of Energy Efficiency in Ports: Operational Strategies, Technologies and Energy Management Systems", *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 112, 2019, s. 171.

44 Henriette Grimmel, Helena Calado vd., "Integration of the Social Dimension into Marine Spatial Planning – Theoretical Aspects and Recommendations", *Ocean and Coastal Management*, 173, 2019, s. 142.

45 Mohsen Banaei, Fatemeh Ghanami vd., "Energy Management of Hybrid Diesel/Battery Ships in Multidisciplinary Emission Policy Areas", *Energies*, 13, 2020, s. 2.

46 Anastasia Christodoulou ve Kevin Cullinane, "Potential for, and Drivers of, Private Voluntary Initiatives for the Decarbonisation of Short Sea Shipping: Evidence from a Swedish Ferry Line", *Maritime Economics & Logistics*, 2020, s. 18.

47 Jingwen Qi, Shuaian Wang ve Chuansheng Peng, "Shore Power Management for Maritime Transportation: Status and Perspectives", *Maritime Transport Research*, 1, 2020, s. 2.

48 P. Ramirez-Monsalve ve J. van Tatenhove, "Mechanisms of Power in Maritime Spatial Planning Processes in Denmark", *Ocean and Coastal Management*, 198, 2020, s. 9.

limanlardan ve gemilerden kaynaklanan kirliliğin sebep olduğu sosyal sorunların ve çevresel bozulmaların söz konusu olduğunu, bu sebeple kıyı gücü uygulamalarını kolaylaştırmak için çeşitli teşvik önlemlerinin alınması gerektiğini ve bu önlemlerin oldukça maliyetli olduğunu belirtmişlerdir. Hükümetlerin daha fazla politik yatırımlar ile kıyı gücü reformu ve gemilere ilişkin güç kaynağı teknolojilerinin gelişimine katkıda bulunabileceklerini vurgulamışlardır.<sup>49</sup>

Deniz gücü yönetiminde sürdürülebilir kalkınma faaliyetleri, ülkelerin geleceğini şekillendiren etkenlerdendir. Bu açıdan Habip & Dogan denizalanı ve su kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma faaliyetleri kapsamına alındığını, sürdürülebilirliğin Birleşmiş Milletler’in mavi büyüme kavramının gelişimine katkıda bulunduğunu vurgulamışlardır.<sup>50</sup>

Deniz gücü yönetiminde elektrikli gemilerin ve kullanılan yöntemlerin etkili faktörler olduğu gözlemlenmiştir. Literatürde Xie vd. küresel çevrelerin endişelerinin artması ile elektrikli gemilerin gelişiminin hızlandığını, bu durumun enerji tasarrufuna çevre dostu, güvenli ve ekonomik çalışmalar açısından güç ya da enerji yönetim sistemi performansına katkıda bulunduğunu belirtmişlerdir.<sup>51</sup> Xie vd. gemi bölgelerine ilişkin güç yönetiminde önerdikleri yöntem ile her bir bölgenin, komşu bölgeler ile operasyonlar gerçekleştirilmesine izin verdiklerini, bu durumun hızlı hesaplamalara kaynaklık oluşturduğunu vurgulamışlardır.<sup>52</sup>

Araştırmada deniz gücü yönetiminde Çin üzerine birçok araştırma gerçekleştirildiği, geleceğe yönelik faaliyetleri ile bu gücü kullanmada Çin’in oldukça baskın olabileceği düşünülmektedir. Bu durum dünyadaki güç dengelerinin değişimine sebep olabilir. Literatürde Zhang ve Wang Çin’de uluslararası denizcilik açısından yaşanabilecek problemlerin önüne geçmesi ve yetersizliklerinin azaltılması için kolluk kuvvetlerine bazı imkânların sağlanması gerektiğini (eğitimleri güçlendirmek gibi) ve tek tip ceza sisteminin uygulanmasına yönelik önlemlerin alınabileceğini ifade etmişlerdir.<sup>53</sup> Çin’in geleceğe yönelik yaklaşımları, deniz gücü yönetimine hakim olma arzusundan kaynaklanmaktadır. Dünyadaki bu güç değişimlerinde, Türkiye’de etkin bir rol üstlenebilir.

Araştırmada deniz gücü yönetimine ilişkin bibliyometrik analizler, WoS veri tabanı çerçevesinde uygulanmıştır. Konu üzerinde gerçekleştirilecek araştırmalarda farklı veri tabanları (Scopus gibi) kullanılarak yeni araştırmalar gerçekleştirilebilir.

Türkiye’nin hem jeopolitik konumu hem de diğer ülkeler ile olan ilişkileri dikkate alınarak deniz gücü yönetiminde etkin bir rol üstlenebilmesi için denizlerin sürdürülebilirliğine katkıda bulunabilecek her türlü önlemin alınması

49 Lang Xu, Zhongjie Di vd. “Evolutionary Game Analysis on Behavior Strategies of Multiple Stakeholders in Maritime Shore Power System”, *Ocean and Coastal Management*, 202, 2021, s. 8.

50 Elif Habip ve Ebru Dogan, “Blue Entrepreneurship: A New Agenda for Sustainability of Seas and Oceans”, *Journal of Management and Economics Research*, 20:4, 2022, s. 171.

51 Peilin Xie, Josep M. Guerrero vd., “Optimization-Based Power and Energy Management System in Shipboard Microgrid: A Review”, *IEEE Systems Journal*, 16:1, 2022, s. 586.

52 Peilin Xie, Sen Tan vd., “A Distributed Real-Time Power Management Scheme for Shipboard Zonal Multi-Microgrid System”, *Applied Energy*, 317, 2022, s. 9.

53 Hu Zhang ve Qiwen Wang, “Maritime Safety Management of Foreign Vessels in China: New Institutional Developments and Potential Implications”, *Ocean and Coastal Management*, 218, 2022, s. 9.

gerekir. Toplumsal olarak daha bilinçli bir yapıya bürünerek denizlerin kirliliğinin önlenmesine ilişkin tedbirler alınabilir. Deniz yönetiminin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi için uluslararası hukuki uygulamaların yanında deniz turizmi ve gelişimine katkıda bulunabilecek politikalar uygulamaya koyulabilir. Son yıllarda özellikle teknolojik değişimlere uyum ile eşgüdümlü denizcilik endüstrisinin gelişimine katkıda bulunabilir. Denizcilik endüstrisinin gelişimine katkıda bulunabilecek bölgelerde ekonomik yatırımlar daha güçlü hale getirilebilir. Dünyadaki ekonomik ve toplumsal değişimler dikkate alındığında geleceğin güçlü ekonomilerinde denizlerin önemi daha da artacaktır. Bu durum üç tarafı denizler ile çevrili Türkiye'nin geleceğe yönelik denizcilik politikalarını mükemmel hale getirmesi gerektiğini göstermektedir. Geleceğin süper güçleri, deniz hâkimiyetini elinde bulunduran ülkeler olacaktır. Bu açıdan deniz gücü yönetiminde tüm topluma büyük sorumluluk düşmektedir. Denizler üzerindeki hâkimiyet, deniz ile bağlantılı birçok alanı (sektörü) etkisi altına almaktadır. Gelecek çalışmalarda deniz gücü yönetiminde politikaları ön planda tutan araştırmalara ihtiyaç duyulacaktır.

### **Çatışma Beyanı:**

*Araştırmannın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.*

### **Kaynakça**

#### **Basılı Eserler**

- ABRAMIC Andrej MENDOZA A. Garcia ve HAROUN R. (2021). "Introducing Offshore Wind Energy in the Sea Space: Canary Islands Case Study Developed under Maritime Spatial Planning Principles", *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 145, 1-15.
- AHMAD Azhar (2014). "Maritime Power and Strategy", *NDU Journal*, 23-42.
- ANWAR Sadia, ZIA Muhammad Yousuf I., RASHID Muhammad, RUBENS G. Zarazua ve ENEVOLDSEN Peter (2020). "Towards Ferry Electrification in the Maritime Sector", *Energies*, 13, 1-22.
- BAKER Donald R. (1991). "On-Line Bibliometric Analysis for Researchers and Educators", *Journal of Social Work Education*, 27:1, 41-47.
- BALSAMO Flavio, CAPASSO Clemente, LAURIA Davide ve VENERI Ottorino (2020). "Optimal Design and Energy Management of Hybrid Storage Systems for Marine Propulsion Applications", *Applied Energy*, 278, 1-11.
- BANAEI Mohsen, GHANAMI Fatemeh, RAFIE Mehdi, BOUDJADAR Jalil ve KHOOBAN Mohammad-Hassan (2020). "Energy Management of Hybrid Diesel/Battery Ships in Multidisciplinary Emission Policy Areas", *Energies*, 13, 1-16.
- BAVIERA Aileen S.P. (2014). "Domestic Interests and Foreign Policy in China and the Philippines: Implications for the South China Sea Disputes", *Philippine Studies: Historical and Ethnographic Viewpoints*, 62:1, 13-143.

- BAVIERA Aileen S.P. (2016). “China’s Strategic Foreign Initiatives Under Xi Jinping”, *China Quarterly of International Strategic Studies*, 2:1, 57-79.
- BELHABIB Dyhia, SUMAILA U. Rashid ve BILLON Philippe L. (2019). “The Fisheries of Africa: Exploitation, Policy, and Maritime Security Trends”, *Marine Policy*, 101, 80-92.
- BELL Sam R. (2016). “Power, Territory, and Interstate Conflict”, *Conflict Management and Peace Science*, 160–175.
- BROTOSUSILO Agus, APRIANA I Wayan Agus, SATRIA A. Agung ve JOKOPITOYO Trisasono (2016). “Littoral and Coastal Management in Supporting Maritime Security for Realizing Indonesia as World Maritime Axis”, *Earth and Environmental Science*, 30, 1-6.
- BUEGER Christian (2018). “Territory, Authority, Expertise: Global Governance and the Counter-Piracy Assemblage”, *European Journal of International Relations*, 24:3, 614-637.
- CARPENTER Ronald H. (1975). “Alfred Thayer Mahan’s Style on Sea Power: A Paramessage Conducing to Ethos”, *Speech Monographs*, 42, 190-202.
- ÇETİN Oktay (2009). “Denizcilik Sektöründe Mukayeseli Bir Model”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 5:10, 35-58.
- CHEN Jihong, ZHENG Tianxiao, GARG Akhil, XU Lang, LI Sifan ve FEI Yijie (2019). “Alternative Maritime Power Application as a Green Port Strategy: Barriers in China”, *Journal of Cleaner Production*, 213, 825-837.
- CHEN Kuan-Jen (2020). “Fishing for Oil: Natural-Resource Management between the United States and Maritime East Asia in the 1970s”, *Journal of American-East Asian Relations*, 27, 169-197.
- CHRISTODOULOU Anastasia ve CULLINANE Kevin (2020). “Potential for, and Drivers of, Private Voluntary Initiatives for the Decarbonisation of Short Sea Shipping: Evidence from a Swedish Ferry Line”, *Maritime Economics & Logistics*, 1-23.
- CIUFFO Biagio ve MIOLA Apollonia (2012). “Microscopic Approach to Evaluate Energy Consumption and Emissions from Ships”, *Transportation Research Record: Journal of the Transportation Research Board*, 45-53.
- COQ Thierry (2009). “Verification and Validation in the Recommended Practice for Integrated Software-Dependent Systems”, *IEEE Computer Society*, 57-61.
- COSTA, Nicole A., LUNDH Monica ve MACKINNON Scott N. (2018). “Non-Technical Communication Factors at the Vessel Traffic Services”, *Cognition, Technology & Work*, 20, 63–72
- DEAN Anthony W., REINA Jerry J. ve BAO Han P. (2008). “Identification of Supplementary Metrics to Sustain Fleet Readiness from a Maintenance Perspective”, *Naval Engineers Journal*, 81-88.
- DERVIS Hamid (2019). “Bibliometric Analysis using Bibliometrix an R Package”, *Journal of Scientometric Research*, 8:3, 156-160.
- DOE, Helen (2013). “Power, Authority and Communications: The Role of the Master and the Managing Owner in Nineteenth-Century British Merchant Shipping”, *International Journal of Maritime History*, 25:1, 103-125.
- DONTHU Naveen, KUMAR Satish, MUKHERJEE Debmalya, PANDEY Nitesh ve LIM Weng Marc (2021). “How to Conduct a Bibliometric Analysis: An Overview and Guidelines”, *Journal of Business Research*, 133, 285-296.
- ELLEGAARD Ole ve WALLIN Johan A. (2015). “The Bibliometric Analysis of

- Scholarly Production: How Great is the Impact?”, *Scientometrics*, 105, 1809–1831.
- FIDAN Ahmet (2014). “Dünden Bu Güne Kabotaj ve Türk Denizcilisindeki Yeni İvmelenmeler”, *Kent Akademisi*, 7:2, 61-69.
- GRIMMEL Henriette, CALADO Helena, FONSECA Catarina ve VIVERO Juan L. S. (2019). “Integration of the Social Dimension into Marine Spatial Planning – Theoretical Aspects and Recommendations”, *Ocean and Coastal Management*, 173, 139-147.
- GUPTA, Manoj (2005). “Integrated Management of Maritime Affairs”, *Maritime Studies*, 142, 1-13.
- GÜLENC İlyas (2009). XXI. Yüzyılda Küresel Türk Deniz Gücü Model Tanımlaması, *Yüksek Lisans Tezi*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- HABIP Elif ve DOĞAN Ebru (2022). “Blue Entrepreneurship: A New Agenda for Sustainability of Seas and Oceans”, *Journal of Management and Economics Research*, 20:4, 159-177.
- IRIS Çağatay ve LAM Jasmine S.L. (2019). “A Review of Energy Efficiency in Ports: Operational Strategies, Technologies and Energy Management Systems”, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 112, 170-182.
- LI Zhi, YUE Ruijie ve LIU Feng (2020). “Management of Maritime Laws Based on China’s Maritime Power Strategy”, *Journal of Coastal Research*, 110, 125-128.
- MAHAN Captain A. T. (1890). *The Influence of Sea Power Upon History 1660-1783*, Boston Little, Brown, and Company, University Press: John Wilson and Son, Cambridge.
- MONTGOMERY, Evan Braden (2020). “Primacy and Punishment: US Grand Strategy, Maritime Power, and Military Options to Manage Decline”, *Security Studies*, 29:4, 769-796.
- MORAES Rodrigo Fracalossi De (2019). “The Parting of the Seas: Norms, Material Power and State Control Over the Ocean”, *Revista Brasileira de Política Internacional*, 62:1, 1-18.
- QI Jingwen, WANG Shuaian ve PENG Chuansheng (2020). “Shore Power Management for Maritime Transportation: Status and Perspectives”, *Maritime Transport Research*, 1, 1-11.
- RAMIREZ-MONSALVE, P. ve TATENHOVE J. Van (2020). “Mechanisms of Power in Maritime Spatial Planning Processes in Denmark”, *Ocean and Coastal Management*, 198, 1-11.
- SALAS Eduardo, WILSON Katherine A., BURKE C. Shawn ve WIGHTMAN Dennis C. (2006). “Does Crew Resource Management Training Work? An Update, an Extension, and Some Critical Needs”, *Human Factors*, 48:2, 392–412.
- SUMIDA Jon (2001). “New Insights from Old Books: The Case of Alfred Thayer Mahan”, *Naval War College Review*, 54:3, 101-111.
- ŞAHİN Ali ve SADIOĞLU Uğur (2023). “Türkiye Kalkınma Planlarında Deniz Güvenlik Politikaları Analizi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 19:44, 139-180.
- TANG Ruoli, LI Xin ve LAI Jingang (2018). “A Novel Optimal Energy-Management Strategy for A Maritime Hybrid Energy System Based on Large-Scale Global Optimization”, *Applied Energy*, 228, 254-264.
- TUTAK Eda (2023). “Deniz Güvenliğinde 21. Yüzyıl Tehditlerinin AHP Yöntemiyle Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 19:44, 101-137.
- TUTAK Eda ve KOÇER Gökhan (2023). “21. Yüzyıl Deniz Gücünün Askeri ve Ticari Perspektiften Analizi İçin Yeni Bir Yaklaşım Önerisi: Türkiye Örneği”, *Akdeniz*

*İİBF Dergisi*, 23:1, 1-17.

- UNGERN-STERNBERG Sara Von (1998). “Teaching Bibliometrics”, *Journal of Education for Library and Information Science*, 39:1, 76-80
- XIE Peilin, TAN Sen, BAZMOHAMMADI Najmeh, GUERRERO Josep M., VASQUEZ Juan C., ALCALA Jose Matas ve CARRENO Jorge E. Mariachet (2022). “A Distributed Real-Time Power Management Scheme for Shipboard Zonal Multi-Microgrid System”, *Applied Energy*, 317, 1-11.
- XIE Peilin, GUERRERO Josep M., TAN Sen, BAZMOHAMMADI Najmeh, VASQUEZ Juan C., MEHRZADI Mojtaba ve AL-TURKI Yusuf (2022). “Optimization-Based Power and Energy Management System in Shipboard Microgrid: A Review”, *IEEE Systems Journal*, 16:1, 578-590.
- XIE Peilin, TAN Sen, BAZMOHAMMADI Najmeh, GUERRERO Josep M., VASQUEZ Juan C. (2023). “A Real-Time Power Management Strategy for Hybrid Electrical Ships Under Highly Fluctuated Propulsion Loads”, *IEEE Systems Journal*, 17:1, 395-406.
- XU Lang, DI Zhongjie, CHEN Jihong, SHI Jia ve YANG Chen (2021). “Evolutionary Game Analysis on Behavior Strategies of Multiple Stakeholders in Maritime Shore Power System”, *Ocean and Coastal Management*, 202, 1-13.
- YAZIR Devran ve TEKEL Yusuf (2022). “Türkiye, İngiltere ve Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) Üçgeninde Denizcilik Kümelenmelerinin Bulanık AHP Yöntemi İle Analizi”, *Denizcilik ve Lojistik Araştırmaları Dergisi*, 4:2, 181-208.
- YIGIT Kenan ve ACARKAN Bora (2018). “A New Electrical Energy Management Approach for Ships Using Mixed Energy Sources to Ensure Sustainable Port Cities”, *Sustainable Cities and Society*, 40, 126-135.
- ZHANG Hu ve WANG Qiuwen (2022). “Maritime Safety Management of Foreign Vessels in China: New Institutional Developments and Potential Implications”, *Ocean and Coastal Management*, 218, 1-10.





# Afrika'da Rusya: Dış Politika, Aktörler ve Angajmanlar

## Russia in Africa: Foreign Policy, Actors and Engagements

Fuat Emir ŞEFKATLİ\* - Oğuz GİRAY\*\*

### Öz

*Makalede Rusya'nın Afrika'daki dış politika araçları incelenmekte, kıta ülkeleri üzerindeki etki ve nüfuz alanı analiz edilmektedir. Bu kapsamda Rusya'nın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) döneminin bıraktığı dış politika mirasını sahip olduğu müdahale araçlarıyla eşgüdümlü olarak kullandığı ve kıtadaki angajmanlarını kademeli bir biçimde artırdığı işlenmektedir. Soğuk Savaş dönemi içinde sınırları dışındaki Komünist parti ve hareketlere liderlik etmeye yönelik stratejinin terk edilmesi, Rusya'nın devlet çıkarlarına öncelik verdiği ve buna paralel olarak Afrika politikasını yeniden dizayn ettiği bir döneme zemin hazırlamıştır. Makalenin amacı, Ukrayna savaşıyla birlikte ekonomik, siyasi ve kültürel anlamda farklı bir önem yüklediği kıta ülkeleriyle etkileşimini artıran Rusya'nın yumuşak ve sert güç unsurlarını bir arada toplayan hibrit müdahale yaklaşımını incelemektir. Bu doğrultuda seçimlere müdahale, medya ve iletişim çalışmaları, ticari ilişkiler, dezenformasyon faaliyetleri ve örtülü paramiliter oluşumları bir arada toplayan hibrit modelin temelde Pan-Afrikanlık, batı karşıtlığı ve ekonomik yayılmacılığı merkeze aldığı ileri sürülmektedir. Çalışmada literatür incelemesi yönteminden faydalanılmıştır. Ukrayna Savaşı'nın yarattığı ekonomik, siyasi ve güvenlik temelli sonuçlarının Rusya'nın kıtaya yönelik eğilim ve politikalarına etkilerini incelemesi bakımından çalışma, mevcut literatürden ayrılmakta ve Afrika'daki Rusya algısına ilişkin kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır.*

**Anahtar Kelimeler:** Rusya, Afrika, Dış Politika, Aktörler, Hibrit Müdahale.

### Abstract

*The article examines Russia's foreign policy tools in Africa and analyses the Russian sphere of influence on the continental countries. In this context, it is discussed that Russia has exploited the foreign policy legacy left by the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) in coordination with its intervention tools and has gradually increased its engagements in the continent. The abandonment of the Cold War strategy of leading the Communist parties and movements outside its borders paved the way for a period in which Russia prioritized*

\* Doktora Öğrencisi, Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (ATASAREN), Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0006-0002-2111-1194, e-posta: emirsefkatlil@gmail.com.

\*\* Dr., Bağımsız Araştırmacı, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0002-0304-1516, e-posta: oguzgiray65@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 12.06.2023  
Kabul Tarihi / Accepted: 24.09.2023

*state interests and redesigned its African policy accordingly. The article aims to analyse the hybrid intervention approach that brings together the soft and hard power elements of Russia increasing its interaction with the African countries to which it has given a different economic, political, and cultural importance due to the Ukraine war. In this direction, it is claimed that the hybrid model, which encompasses election interference, media and communication studies, trade relations, disinformation activities, and covert paramilitary formations, basically centres on Pan-Africanism, anti-Western approach, and economic expansionism. The study uses the literature review method. In terms of examining the effects of the economic, political, and security-based consequences of the Ukraine War on Russia's tendencies and policies towards Africa, the study differs from the existing literature and provides a comprehensive framework for the perception of Russia in Africa.*

**Keywords:** *Russia, Africa, Foreign Policy, Actors, Hybrid Intervention.*

### **Summary**

The article delves into Russia's foreign policy strategies in Africa and scrutinizes its means of interference. It provides an analysis of Russia's sphere of influence in Africa. In this context, it is discussed that Russia has exploited the foreign policy legacy left by the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) in coordination with its intervention tools and has gradually increased its engagements in the continent. The article's objective is to examine Russia's hybrid intervention approach amalgamating both soft and hard power elements. This approach has gained prominence through Russia's increased engagement with African countries, which have acquired distinct economic, political, and cultural significance, particularly in the aftermath of the Ukraine war. The analysis asserts that the hybrid model involving election interference, disinformation campaigns, and clandestine paramilitary formations is fundamentally rooted in principles of Pan-Africanism, an anti-Western stance, and aspirations for economic expansion.

The United Nations (UN) General Assembly vote to condemn Russia, which took place following the invasion of Ukraine's Donbas region on February 24, 2022, holds significance for comprehending Russia's sphere of influence and soft power dynamics in Africa. Despite considerable international pressure, only 28 out of 54 African countries condemned Russia, revealing a stark divide across the continent in reactions to the invasion. However, the escalation of the occupation of Ukraine into total war and Russia's attempts to isolate this war from the international system may indeed introduce some divergences and fractures in Russia's contemporary African policies. The rekindling of anti-Western sentiment across Africa has stemmed from the discriminatory treatment faced by African citizens attempting to flee the Ukraine war to neighbouring countries. On the other hand, the Ukraine War has also presented the potential to create new energy equations involving Africa. In the near future, one of the prominent subtopics will be Moscow's response to European countries seeking energy supply alternatives in Africa to cut down their reliance on Russian natural gas.

Russia has become an important power in many African countries through the different engagements mentioned above and thus carries out economic, military, and cultural activities in different parts of the continent, especially in the Central

African Republic, Libya, Madagascar, Mali, Sudan, Mozambique, and South Africa.

The first part of the study will examine the place of Africa in Russian foreign policy based on Russia's current African policies and priorities. The second part of the study will provide comprehensive insights into Russia's involvement, key actors, intervention strategies, and impactful institutions across various fields in Africa. The subsequent section will delve into the practical implementation of Russia's holistic and dynamic structure by using country-specific examples while assessing how the continent perceives Russia. The final section of the study will focus on examining the repercussions of the Russia-Ukraine war on Russia's influence in Africa and analyse the potential advantages and disadvantages of the conflict on political, military, and economic interactions between Russia and the countries on the continent.

## Giriş

Sovyetler Birliği (SSCB)'nin dağılmasıyla Afrika'daki 'süper güç' pozisyonunu kaybeden Rusya, 2014 Kırım'ın ilhakı ile beraber yüz yüze kaldığı uluslararası yaptırımları aşmak, büyüyen pazarlara giriş yapmak ve kıtada oluşan batı hegemonyasını kırmak adına yeniden Afrika'daki etkileşimlerini artırma gereği duymuştur. Bu kapsamda 2019 yılında Soçi'de düzenlenen ve 43 devlet başkanının katılım gösterdiği Rusya-Afrika Zirvesi, Rusya'nın yeni dönem Afrika politikalarını sembolize etmektedir. Artan Fransız karşıtlığı, Çin'in agresif ve yayılcı ekonomi politikaları ve hiç kuşkusuz kıtanın enerji güzergahları bakımından önem kazanan stratejik konumu, Rusya'nın ekonomik ihtiyaç ve zorunluluklar üzerine kurulu Afrika açılımına uluslararası rekabet içinde ideolojik, siyasi ve jeopolitik kimlikler kazandırmaktadır. Bu bağlamda pek çok Afrikalı lider ve devlet eliti ile Soğuk Savaş dönemine uzanan yakın ilişkilere ek olarak geçmişte sömürgeci batılı güçlere karşı yerel bağımsızlık hareketlerine verilen destekler, Rusya'nın kıtaya angaje olmasını kolaylaştıran etkenler olmuştur.

Kıtadaki stratejik amaçlarını gerçekleştirmek adına ekonomik, askeri ve siyasi alanda sahip olduğu dış politika araçlarını belli oranda mobilize hale getiren Rusya, hali hazırda Afrika özelinde yatırım ve kalkınma odaklı sivil toplum örgütlerine, güvenlik hizmetleri ve etkin olduğu ülkelerdeki örtülü müdahaleler için özel askeri şirketlere, dezenformasyon ve kültürel propaganda için güçlü bir medya ağına ve kıtanın farklı sektörlerinde faaliyet gösteren çok sayıda şirkete sahiptir. Bu hibrit müdahale yaklaşımının bir sonucu olarak Libya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Mozambik, Mali, Sudan ve çok sayıda Afrika ülkesinde etkin uluslararası aktör konumuna geçen Rusya aynı zamanda kıtanın en güçlü silah tedarikçisi (Afrika silah ticaretinde %50'lik pay) konumundadır.

Bu minvalde 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'nın Dombas bölgesine yönelik başlatılan işgal sonrası Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda düzenlenen Rusya'yı kınama oylaması, Rusya'nın Afrika'da elde ettiği nüfuz alanını ve yumuşak gücünü anlamak adına önemlidir. Öyle ki tüm uluslararası baskılara rağmen 54 ülke arasından yalnızca 28'i Rusya'yı kınamış, işgale verilen tepkiler kıtayı adeta ikiye bölmüştür. Bununla beraber Ukrayna işgalinin topyekûn bir

savaşa dönüşmesi ve Rusya'nın yeniden uluslararası sistemden izolasyon çabaları, hiç kuşkusuz Rusya'nın yeni dönem Afrika politikalarında birtakım farklılıklar ve kırılmalara yol açabilir. Bu noktada Ukrayna savaşından çevre ülkelere kaçmaya çalışan Afrikalı vatandaşlara yapılan ayrımcı muamele, Afrika genelinde batı karşıtlığının yeniden alevlenmesine yol açmıştır. Diğer taraftan Ukrayna Savaşı, Afrika'yı da içine alan yeni enerji denklemleri yaratma potansiyeline sahiptir. Rus doğal gazına bağımlılığını azaltmak isteyen Avrupa ülkelerinin Afrika özelinde girecekleri alternatif arayışına karşı Moskova'nın hangi adımları atacağı, yine yakın gelecekte ön plana çıkacak alt başlıklardan birisidir.

Bu bilgiler ışığında çalışmanın ilk kısmında Rusya dış politikasında Afrika'nın yeri, Rusya'nın günümüz Afrika politikaları ve öncelikleri baz alınarak incelenecektir. Çalışmanın ikinci kısmında Rusya'nın Afrika'da sahip olduğu angajmanlar, aktörler, müdahale araçları ve etkili kurumlar, farklı alanlar üzerinde detaylandırılacaktır. Çalışmanın bir sonraki bölümünde ise Rusya'nın bu bütüncül ve dinamik yapılanmasının ne oranda hayata geçirildiği ülke örnekleri üzerinden ele alınarak, ilgili bölümde kıtadaki Rusya algısı incelenecektir. Rusya-Ukrayna savaşının Rusya'nın Afrika'daki varlığına etkilerinin inceleneceği son bölümde ise savaşın Rusya ve kıta ülkeleri arasındaki siyasi, askeri ve ekonomik etkileşimlere vereceği potansiyel fayda ve zararlar ele alınacaktır.

### 1. Rusya Dış Politikasında Afrika'nın Yeri

SSCB'nin diplomatik temas kurduğu ilk kıta ülkesi Etiyopya ya da o dönemli adıyla Habeşistan olmuştur.<sup>1</sup> 1898 yılında, devam eden çatışmalar sırasında ülkeye Rus subaylar ve tıp uzmanları gönderilmiş, ayrıca Anglo-Boer savaşında savaşmak üzere 200 Rus gönüllü Etiyopya saflarına katılmıştır.<sup>2</sup> Takip eden yıllarda kıtadaki gelişmelere görece kayıtsız kalan SSCB, ilgi ve motivasyonunu yakın coğrafyasına ayırmıştır. Rus dış politikasındaki 1991 sonrası dönüşüm, SSCB'nin ideolojik önceliklerinin arka plana atıldığı ve pragmatist bir yaklaşımla jeopolitik akıl yürütmeye dayalı bir dönüşüm şeklinde okunabilir. Bu bağlamda Soğuk Savaş dönemi içinde sınırları dışındaki Komünist parti ve hareketlere liderlik etmeye yönelik stratejinin terk edilmesi, Rusya'nın devlet çıkarlarına öncelik verdiği ve buna paralel olarak Afrika politikasını yeniden dizayn ettiği bir döneme zemin hazırlamıştır. Rusya, statüko karşıtlığı, uluslararası normların ve geleneksel “batı” modelinin reddedilmesine ek olarak kendini kıtada alternatif bir güvenlik sağlayıcısı konumuna getirmiştir. Batılı ülkelerin üzerinde durduğu “ortak güvenlik” ve bu yönde oluşturulan güvenlik merkezli uluslararası çatı kuruluşların reddedilmesi de revizyonist adımların bir uzantısıdır.<sup>3</sup> Bu durum beraberinde Rusya'nın Afrika silah endüstrisinde önemli bir aktör olmasına ve oluşan etkileşimlerin farklı sektörlere yayılmasına ön ayak olmuştur. Öyle ki 1998-2000 yılları arasında devam eden Etiyopya-Eritre savaşında Rusya, rakip tarafa önemli miktarda muharip savaş uçağı, silah ve füze tedarik etmiştir.<sup>4</sup> Öte yandan Afrika, Rusya için “çok

1 Vladimir Shubin, “Russia's Policy Towards Africa”, *ISPI*, No.168, Nisan 2013, <https://www.ispionline.it/en/publication/russias-policy-towards-africa-7775>, erişim 11.01.2023.

2 Age, s. 1.

3 Alperen Kürşad Zengin ve İlyas Topsakal, “Büyük Stratejilerde Örüntü: Türkiye-Rusya İlişkilerinde Akıllı Uyum ve Esnek Rekabet”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18:42, 2022, s. 392.

4 Mehmet Cem Oğultürk, “Russia's Renewed Interests in the Horn of Africa As a Traditional and

kutupluluk” anlayışının batı hegemonyasına karşı güçlü bir alternatif model olarak uygulanabileceği bir saha olarak öne çıkmaktadır.<sup>5</sup> Bu anlamda “çok kutupluluk”, ikiden fazla gücün görece küçük devletleri kendi yörüngelerine çekmeye çalıştığı bir düzendir. Askeri, ekonomik ve kültürel etkiye sahip bu güçler, bir bakıma da yeni dünya düzeni içindeki güçler dengesini açıklamaya yardım eder. Bu düzen içinde Afrika’daki gelişmekte olan devletler, büyük hegemon güçler karşısında meşruiyetini ve müzakere gücünü yitirmektedir. Bundan hareketle Kremlin, Afrika özelinde ABD’nin başını çektiği “süper güç” ve bağımlı küçük devletler retorikini reddederek Afrika’nın çok kutuplu dünya içinde liderlik görevi gördüğünü öne sürmektedir.<sup>6</sup> Buna paralel olarak Rusya’nın Ulusal Güvenlik Konsepti belgelerine de değinmek gerekir. Buna göre 1997 yılında yayınlanan belge, Rusya’nın çok kutuplu düzeni uluslararası sistem içinde ele alış biçimi bakımından önemlidir. İlgili belgede uluslararası sistem, “çok kutuplu bir dünyanın oluşmasına yönelik güçlü eğilimlere” sahiptir.<sup>7</sup> Bu yaklaşım, farklı coğrafyalardan pek çok devletin ekonomik ve politik açıdan uluslararası sisteme entegre edilmesini ileri sürmektedir.<sup>8</sup> Ayrıca ilgili belgede “Rusya’nın çok kutuplu dünyanın merkezi haline gelme durumunun sağlamaştırılmasına yönelik rakip devletlerin engelleyici politikaları sonucunda etnik-dini ve diğer iç sorunların desteklenmesi” öngörülmektedir.<sup>9</sup> Aslında bu ibare, Rusya’nın Afrika’da izlediği hibrit modelin yapı taşlarını oluşturmaktadır. 2000 yılındaki Ulusal Güvenlik Konsepti belgesi ise dönüşüme işaret ederek uluslararası sistemin ABD liderliğindeki batı kurumlarının çıkarları doğrultusunda şekillendiği ve batı egemenliğine dayandığı çıkarımını yapmaktadır.<sup>10</sup> Benzer olarak 2009 yılındaki Ulusal Güvenlik Konsepti belgesi, bir bakıma Afrika’daki batı merkezli kalkınma politikalarına atıf yaparak küreselleşme olgusunun zengin (batı) ve fakir (üçüncü dünya ülkeleri – Afrika ülkeleri) ülkeler arasındaki uçurumu derinleştirdiğini öne sürmektedir.<sup>11</sup> Son olarak 2015 yılındaki belgede çok kutupluluk ile alakalı “Rusya’nın çok merkezli bir dünyada stratejik istikrarın ve karşılıklı olarak faydalı ortaklıkların sürdürülmesini hedefleyen, lider bir dünya gücü statüsünü sağlamaştırma” iddiasında olduğu kaydedilmektedir.<sup>12</sup>

Rus siyaset bilimci Aleksandr Dugin, Jeopolitiğin Temelleri adlı eserinde üzerinde durduğu Avrasya Projesinde Afrika’ya iki alt başlıkta yer vermektedir. Bunlardan birincisi rakip güç olarak görülen ABD’nin sınırları içinde istikrarsızlığı

---

Rising Power”, *Rising Powers Quarterly*, 2:1, 2017, s. 127.

5 Graeme P.Herd, *Understanding Russian Strategic Behavior: Imperial Strategic Culture and Putin’s Operational Code*, Routledge, 2022, s. 145.

6 Ivan U. Klyszcz, “Messianic multipolarity: Russia’s resurrected Africa doctrine”, *Iddle*, 6 Nisan 2023, <https://ridl.io/messianic-multipolarity-russia-s-resurrected-africa-doctrine/>, erişim 06.05.2023.

7 Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti (1997) <https://nuke.fas.org/guide/russia/doctrine/blueprint.html>, erişim 21.03.2023.

8 Age, s. 1.

9 Age.

10 Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti (2000), [https://www.mid.ru/en/foreign\\_policy/official\\_documents/asset\\_publisher/cptickb6bz29/content/id/589768/](https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/asset_publisher/cptickb6bz29/content/id/589768/), erişim 24.03.2023.

11 Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti (2009), <https://www.prilib.ru/en/node/353849>, erişim 26.03.2023.

12 Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti (2015), <https://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf>, erişim 10.01.2023.

ve ayrılıkçılığı canlandırmak adına Afro-Amerikalıların siyasi güçlerinden ve etkilerinden yararlanmaktadır.<sup>13</sup> Avrasya Projesinin genişlemeci yönü, ABD'nin yakın çevresinde de baskı altına alınmasını öngörmekte, ABD'nin Orta ve Güney Amerika üzerinden dengelenmesini ve hakim güç olduğu bu bölgelerde statükonun bozulmasını amaçlamaktadır.<sup>14</sup> Bu girişimlerin temelinde ise ABD ve yakın müttefiki İngiltere'nin yakın çevrelerine odaklanmalarını sağlamak ve bu sayede Avrasya ve Afrika kıyılarından çekilmelerine yol açmak vardır.<sup>15</sup> “Atlantikçiliğin sonu”<sup>16</sup> olarak ifade edilen bu fikrin en temel aracı, materyal ve yumuşak güç kapasitesi bakımından “süper güçlerin” sınırlanması ve dengelenmesi noktasında kullanılan bölgesel planlama ve aygıtlardır.

Dugin'in bu yaklaşımında Soğuk Savaş döneminde izlenen politikaların kalıntılarına rastlamak mümkündür. Öyle ki bu altyapı dahilinde Afrika göz önüne alındığında SSCB'nin kıta genelindeki bağımsız hareketlerinin en önemli destekçilerinden birisi olduğu görülmektedir. Buna ek olarak SSCB, aynı dönem içinde çok sayıda Afrikalı vatandaşa kapı açarak eğitim imkanları sunmuş, bu yolla kıtadaki Fransız ve İngiliz ekolünü kırmayı hedeflemiştir.<sup>17</sup> ABD ile güçlü bir rekabet içine girilen 1947-1991 yılları arasında Afrika'daki sosyalist eğilimli ülkeler, SSCB'nin bu ülkelere yönelik kültürel, ekonomik, teknolojik ve askeri anlamda yaklaştığı ve diyalog kanalları geliştirdiği ülkeler olmuştur.<sup>18</sup> SSCB'de eğitim gören kişilerin günümüzde Afrika'nın siyasi ve askeri elitlerini oluşturuyor olması, Rusya'nın yayılmacı Afrika politikalarına dayanak oluşturmaktadır.<sup>19</sup> Son olarak SSCB, Afrika ülkeleriyle silah ticareti başta olmak üzere ticari etkileşimleri güçlü tutarak sömürgeci ülkelerin yaratmış olduğu tek taraflı ekonomik düzene karşı alternatif bir model olduğu algısını hem liderler bazında hem halkların gözünde diri tutmuştur.<sup>20</sup> 1984 yılına gelindiğinde 46 kıta ülkesiyle diplomatik ve askeri ilişkiler tesis ederek iş birlikleri geliştiren SSCB, bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerin güvenlik sistemlerinin kurulmasında önemli bir rol üstlenmiştir.<sup>21</sup>

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte küresel güç iddiası söylemlerinin zayıflaması ve ekonomik kaynaklar bakımından sahip olunan belli sınırlılıklar, takip eden süreçte Afrika'ya yönelimin ertelenmesine sebep olmuştur. 2000'li yıllarda iktidara gelen Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, beraberindeki askeri ve bürokratik elitlerin yanı sıra burjuvazi sınıfı ve oligarkların ortak paydada bulunduğu

13 Aleksandr Dugin, “The Foundations of Geopolitics: The Geopolitical Future of Russia”, *Arktogeja*, 1997.

14 Age, s. 65.

15 Age.

16 Age.

17 Fredrik Hellem, “How is Russia is Hijacking Pan-Africanism to Drive France out of Africa”, *Grey Dynamics*, 15 Nisan 2021, <https://greydynamics.com/how-russia-is-hijacking-pan-africanism-to-drive-france-out-of-africa/>, erişim 27.12.2022.

18 Mustafa Öztürk, “Moskova Penceresinden Sovyetler Birliği'nin Afrika Politikası (1945-1991)”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15:1, 2016, s. 285.

19 Ahmet Kavas, “Rusya-Ukrayna Savaşı: Afrika'nın Kararsızlığı”, *AFAM*, 9 Mayıs 2022.

20 Soyalp Tamçelik, “Rusya'nın Afrika Politikası”, Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Hüriye Yıldırım Çınar (ed.), *Afrika Politikası: 21. Yüzyılda Güvenlik, Refah ve Demokrasi Arayışı*, BETA Yayınları, İstanbul, 2015, s. 594.

21 Marhabo Abdujabarova, “SSCB Sonrası Moskova Penceresinden Rusya-Afrika İlişkileri”, Ahmet Kavas ve Muhammed Tandoğan (ed.), *Uluslararası Siyasetin Odağındaki Kıta Afrika*, Alelmas Yayınları, İstanbul 2018, s. 475.

bir denge siyaseti izlemiş, sınıflar arası konsolidasyonu sağlamak adına belli dönemler 'jeopolitik', bazı dönemler ise "ekonomik zorunluluklar" üzerinden güvenlikleştirme politikaları uygulamıştır. 2014 yılında Kırım İlhakı üzerinden ortaya sürdüğü jeopolitik zorunluluk, uygulanan uluslararası yaptırımlar ve diplomatik yalnız bırakılma manevraları sonucunda ekonomik zorunlulukların Rus dış siyasetinde etkin olmasına yol açmıştır. Bu anlamda Rusya'nın Afrika kıtasına dönüşü hız kazanmıştır. Genişleyen Afrika pazarlarına Rus şirketleri kanalize etmek ve uluslararası yaptırımları hafifletmek, Rusya için 2014 sonrası bazı rasyonel çıktılar olarak yorumlanabilirken kıtada tarihsel, kültürel ve ekonomik alanda bir hegemonyaya sahip Fransa'nın dengelenmesi ve yeniden "süper güç" vizyonunun ortaya koyulması, ideolojik gerekçeler altında sınıflandırılmaktadır. Soğuk Savaş döneminde palazlanan ve kuramsal çerçeveye oturtulan dış politika parametreleri, 1990'larda Rusya'nın kıtadan çekilmesiyle açılan boşluğun batılı ülkelerce olumsuz anlamda doldurulduğu retoriğiyle Putin yönetimi tarafından sıklıkla kullanılmıştır.<sup>22</sup>

2019 yılında düzenlenen ve 43 devlet başkanının katıldığı Soçi Zirvesi, Rusya'nın kıtaya tam anlamıyla dönüşüne tanıklık etmiştir.<sup>23</sup> Rusya'nın Soğuk Savaş ve sonrası politikalarıyla bağlantılı olarak Afrika'ya girişinde esas aldığı iki temel kaldıraç ve itici güç ise Pan-Afrikacılık ve batı karşıtlığı olmuştur. Bu minvalde Rus oligark Konstantin Malofeev'in Soçi Zirvesi'nde yaptığı "Afrika'ya karşı komplo" başlıklı sunum, Rusya'nın Pan-Afrikacılık politikaları üzerinden Afrika'ya sızma girişimlerini göstermektedir.<sup>24</sup> Afrika'daki yabancı aktörleri, Afrika'yı sömürerek zenginleşmeye çalışan batı ve Afrikalı devletlerin egemenliğini ve tam bağımsızlığını önceleyen Rusya olarak iki farklı kampa ayıran Malofeev, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi kurumların 'Washington Mutabakatı' adı altında demokratikleşmeyi ve demokratik değerlere paralel olarak siyasi ve ekonomik reformları zorunlu kılarak batılı şirketlerin finansal sömürüsüne zemin hazırladığını iddia etmektedir.<sup>25</sup> Bundan hareketle bu reformların yarattığı ters etkilerin (yerel aktörler arası ekonomik çekişme, iç savaş vb.) rejim değişikliği için uyarlanmış örtülü girişimler olduğu algısı Rusya tarafından işlenmekte ve her fırsatta gerek ekonomik gerekse siyasal sistemler bakımından kapsamlı bir değişime vurgu yapılmaktadır.

Putin'in "büyük güç" iddiasına paralel olarak son dönemde Rusya'nın Afrika'daki bir diğer önceliği, Güney Akdeniz ve Kızıldeniz'de etki alanı kazanarak NATO'nun güney kanadında bir tehdit unsuru oluşturmaktır. Bu stratejinin Rusya nezdinde en önemli getirisi, dünyanın en yüksek doğal gaz rezervine sahip ülkesi olarak enerji ticaretindeki uluslararası boğazlarda kontrolü sağlamaktır.

22 Matt Maldonado, "Russia's Hardest Working Oligarch Takes Talents to Africa", *Ponars Eurasia*, 28 Eylül 2020, <https://www.ponarseurasia.org/russia-s-hardest-working-oligarch-takes-talents-to-africa/> erişim 21.02.2023.

23 Declan Walsh, John Eligon, "Shunned by Others, Russia Finds Friends in Africa", *The New York Times*, 3 Mart 2022, <https://www.nytimes.com/2022/03/03/world/africa/russia-ukraine-eritrea-africa.html> erişim 03.01.2023.

24 Joseph Siegle, "Strategic Implications for Africa from Russia's Invasion in Ukraine", *Africa Center For Strategic Studies*, 9 Mart 2022, <https://africacenter.org/spotlight/strategic-implications-for-africa-from-russias-invasion-in-ukraine/> erişim 17.02.2023.

25 Age.

Bu kapsamda Afrika'daki angajmanlarını diploması, meşru ve gayrimeşru askeri varlık, silah ve enerji kaynakları ticareti ve değerler noktasında çeşitlendiren Moskova, bir taraftan dünyanın her bölgesinde çıkar ve amaçlarını önceleyen ve bunları gerçekleştirebilen bir güç olduğu algısını korumak diğer taraftan ise anti-demokratik değerlere göz yumarak siyasi, askeri ve ekonomik alanlarda tavizler almayı amaçlamaktadır. Bu stratejik çıkarlarını gerçekleştirmek için yabancı paralı askerleri kıtanın farklı noktalarına konuşlandırmakta, geniş çaplı dezenformasyon kampanyaları yürütmekte, desteklenen elitler lehine seçimlere müdahil olmakta ve silah ticaretini doğal kaynak takasına dönüştürmektedir.

## 2. Aktörler, Araçlar ve Stratejiler

Rusya'nın Afrika'daki dış politika hedeflerine ulaşmasında kullandığı bazı etkili müdahale araçları bulunmaktadır. Bu bağlamda kültürel, siyasi ve askeri angajmanlar, büyük oranda "Putin'in aşçısı" lakaplı Rus oligark Evgeny Prigozhin tarafından komuta edilmiştir.<sup>26</sup> Bunlar arasından *back office* (arka ofis), Prigozhin'in siyasi kanadı işlevini görmüştür. Petr Bychkov ve Prigozhin'in danışmanı Yaroslav Ignatovskiy'nin koordine ettiği arka ofis, 15-20 kişilik bir siyasi analist ekibine sahiptir.<sup>27</sup> Bununla beraber Rusya'nın Afrika'daki dezenformasyon kampanyalarını yürüten *troll factory* (trol fabrikası) başındaki Mikhail Potepkin, arka ofisin operasyonel işleyişinden sorumludur.<sup>28</sup> Bir araştırma merkezi olarak çalışan arka ofis, Moskova'nın dış politika önceliklerine paralel olarak belirlenmiş 39 kıta ülkesine yönelik siyasi, ekonomik, sosyolojik, kültürel ve güvenlik odaklı araştırmalar yapmakta, düzenlenen etkinlik, konferans ve paneller aracılığıyla Afrika'nın genelinde batı karşıtı ve pan-Afrikacı düşüncelerin yayılmasına öncülük etmektedir. Ayrıca ofis analist ekibinin bir başka önemli özelliği, seçimlerin gerçekleşeceği hedef ülkeye 2 sene öncesinden yerleşerek desteklenen siyasi figürler lehine seçim kampanyaları yürütmektir.<sup>29</sup> Bu kampanyalar büyük ölçüde sömürgecilik eleştirisi ve tartışmalı sınır sorunlarının çözümünün dile getirilmesi gibi alt başlıkları kapsamaktadır. Yürütülen faaliyetler esnasında bir takım batı karşıtı ve pan-Afrikacı hareket ve kuruluşlarla iş birlikleri kurulmakta, stratejik hedefler doğrultusunda bu kuruluşlara belli oranda fon aktarılmaktadır.

Arka ofisin Afrika'daki en güçlü yerel müttefiki Beninli aktivist Kemi Seba'dır. Kemi Seba, Tribu KA hareketinin kurucusu ve Afrika genelinde pan-Afrikacılığın yayılmasında etkin rol oynayan URPANAF'ın lideridir. Tüm Afrikalı etnik grupları tek bir çatı altında buluşturan, Afrika diasporasının birlik ve beraberlik içinde hareket etmesi gerektiğine inanan, Fransız sömürgeciliğine ve emperyalizme karşı direnen ve Avrupa merkezli bakış açısını reddederek batının kültürel ve tarihsel bileşenlerini Afrika toplumundan çıkarmaya yönelik mücadele

26 "Yevgeny Prigozhin: The Hotdog Seller Who Rose to the Top of Putin's War Machine", <https://www.theguardian.com/world/2023/jan/24/yevgeny-prigozhin-the-hotdog-seller-who-rose-to-the-top-of-putin-war-machine-wagner-group>, erişim 10.05.2023.

27 "Master and Chef: How Russia Interfered in Elections in Twenty Countries", <https://www.proekt.media/en/article-en/russia-african-elections/>, erişim 06.07.2023.

28 Fredrik Hellem, "How is Russia is Hijacking Pan-Africanism to Drive France out of Africa", *Grey Dynamics*, 15 Nisan 2021, <https://greydynamics.com/how-russia-is-hijacking-pan-africanism-to-drive-france-out-of-africa/>, erişim 27.12.2022.

29 "Master and Chef: How Russia Interfered in Elections in Twenty Countries", <https://www.proekt.media/en/article-en/russia-african-elections/>, erişim 06.06.2023.



eden pan-Afrikacılık anlayışı, Seba ve URPANAF aracılığıyla 12 ülkede aktif 26 ülkede dolaylı olarak temsil edilmekte ve kendisine destekçi bulmaktadır.<sup>30</sup> URPANAF'ın etkinliklerini finanse eden arka ofis, Seba üzerinden pan-Afrikacı ideolojisine sahip ve Fransız karşıtı seçim adaylarına ulaşmaktadır. Bazı kaynaklara göre Seba ile arka ofis arasındaki iş birliği, Seba'nın 2017 yılındaki Moskova ziyaretinin ardından güçlenmiştir. Moskova'da Rus sivil toplum çalışanları ve resmi yetkililer ile Seba arasında gerçekleşen görüşmelerin en önemli çıktısı, pan-Afrikacı hareketlerin Rusya'nın bölge çıkarlarına eklenmesidir. Bu şekilde Fransa başta olmak üzere batılı devletlerin kıta dışına itilmesi stratejisinin hayata geçirilmesi olmuştur.<sup>31</sup>

Afrika'daki Rus varlığının askeri boyutu, Wagner Özel Askeri Şirketi (ÖAŞ) üzerinden şekillenmektedir. Haziran 2023 tarihindeki uçak kazası sonucunda ölümüne kadar Prigozhin tarafından kontrol edilen Wagner, Rusya sınırları içinde yasal bir dayanağa sahip değildir. Bu durum şirketin Afrika'daki etkinliğini gri bir alana taşımakta ve belli esneklikleri beraberinde getirmektedir. Libya, Orta Afrika Cumhuriyeti (OAC), Sudan, Mali, Madagaskar, Mozambik ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti (KDC) gibi ülkelerde zengin maden ve petrol tesislerinin korunmasında, üst düzey devlet yetkililerinin güvenliklerinin sağlanmasında, muhalif hareketlerin hukuki çerçeveden yoksun bir biçimde bastırılmasında ve bazı senaryolarda ise hükümet darbelerinin gerçekleşmesinde önemli roller üstlenmektedir.<sup>32</sup> Bunun yanı sıra Wagner'in bazı örneklerde (Libya, OAC) güvenlik birimlerinin eğitilmesi, güvenlik güçlerinin cephe gerisinden taktik ve strateji anlamında desteklenmesi ve teknoloji paylaşımı gibi fonksiyonlara sahip olduğu bilinmektedir.<sup>33</sup> Herhangi bir organik bağ olmadan Moskova'nın Afrika'daki çıkarları ile paralel biçimde aktivitelerini yürüten Wagner, resmi olmayan kaynaklara göre yalnızca OAC'da 2000'den fazla personel bulundurmaktadır.<sup>34</sup> Koordinasyon içinde olduğu farklı örtülü müdahale mekanizmaları (arka ofis, trol fabrikası, vd.) ile Putin rejimine önemli oranda siyasi ve ekonomik nüfuz alanı açmaktadır. Ancak diğer taraftan Wagner paramiliter oluşumu, varlık gösterdiği ülkelerde çok sayıda kaçakçılık, keyfi şiddet, savaş ve insan hakları suçlarına karışmaktadır. Son olarak Fransa'nın Mali'den çekilmesiyle Batı Afrika ülkesine 1000 silahlı personelini konuşlandırdığı

30 Fredrik Hellem, "How is Russia is Hijacking Pan-Africanism to Drive France out of Africa", *Grey Dynamics*, 15 Nisan 2021, <https://greodynamics.com/how-russia-is-hijacking-pan-africanism-to-drive-france-out-of-africa/>, erişim 27.05.2023.

31 Age.

32 Nathaniel Reynolds, Putin's Not-So-Secret Mercenaries: Patronage, Geopolitics, and the Wagner Group, *Carnegie Endowment For International Peace*, 2019, <https://carnegieendowment.org/2019/07/08/putin-s-not-so-secret-mercenaries-patronage-geopolitics-and-wagner-group-pub-79442> erişim 23.03.2023.

33 Igor Kossov, "Army of Hired Guns: How Russia's 'PMCs' Are Becoming The Main Invasion Force", *The Kyiv Independent*, 4 Mayıs 2023, <https://kyivindependent.com/army-of-hired-guns-how-russias-pmcs-are-becoming-the-main-invasion-force/>, erişim 25.06.2023.

34 "Why Russia wins some sympathy in Africa and the Middle East", [https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2022/03/12/why-russia-wins-some-sympathy-in-africa-and-the-middle-east?utm\\_medium=cpc.adword.pd&utm\\_source=google&ppccampaignID=18151738051&ppcadID=&utm\\_campaign=a.22brand\\_pmax&utm\\_content=conversion.direct-response.anonymous&gad\\_source=1&gclid=CjwKCAiAvoqsBhB9EiwA9XTWGc7OBp0pC3ekYR2juxDb9D8keN-gtyiOT\\_B-xy55NUhTs5mSPOEdSxoC0GkQAvD\\_BwE&gclid=aw.ds](https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2022/03/12/why-russia-wins-some-sympathy-in-africa-and-the-middle-east?utm_medium=cpc.adword.pd&utm_source=google&ppccampaignID=18151738051&ppcadID=&utm_campaign=a.22brand_pmax&utm_content=conversion.direct-response.anonymous&gad_source=1&gclid=CjwKCAiAvoqsBhB9EiwA9XTWGc7OBp0pC3ekYR2juxDb9D8keN-gtyiOT_B-xy55NUhTs5mSPOEdSxoC0GkQAvD_BwE&gclid=aw.ds), erişim 10.06.2023.

yerel ve uluslararası basına yansımıştır.<sup>35</sup> Hiç şüphesiz son yaşanan askeri darbelerin (Burkina Faso ve Nijer) ardından Wagner'in özellikle Batı Afrika bölgesinde genişleme eğiliminde olduğu gözlenmektedir.

Rusya'nın Afrika'daki bir diğer etki unsuru, 2019 yılında Rus oligark Konstantin Malofeev tarafından kurulan Uluslararası Egemenlik ve Kalkınma Ajansı (IASD) olmuştur.<sup>36</sup> IASD, 2019 yılında Soçi'de gerçekleşen Rusya-Afrika zirvesinin bir ürünü olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda IASD, Rusya'nın batılı ve Çinli kalkınma fonlarına alternatif olarak hayata geçirdiği bir oluşum olmakla beraber kuruluş, Wagner ve benzeri örtülü faaliyetlerine nazaran daha az dikkat çekmekte ve tepki toplamaktadır. Özel şirket statüsüne sahip olan IASD, bir danışmanlık firması olarak hem Afrikalı hükümetlere hem de Rus şirketlere çeşitli hizmetler sunmaktadır. Ancak kuruluşun en stratejik işlevi, 2014 sonrası yaptırımlara uğrayan Rus şirketlerin Afrika'ya girişine ön ayak olmasıdır. Kıta içindeki devletlerin egemenliğini teşvik etmek, ekonomik kalkınmanın sac ayağını oluşturan projeler geliştirmek ve Anglosakson dünyanın etkilerini azaltmak gibi kapsamlı ve Afrika yanlısı bir vizyon ile yumuşak güç unsurlarını ön plana çıkaran IASD, bu yönüyle kıtadaki Rus şirketlere önemli bir nüfuz alanı kazandırmaktadır. IASD'nin Afrika'daki faaliyetlerinin kıta geneline yayılmasında ABD tarafından yaptırımlara uğramış eski Dünya Satranç Federasyonu Başkanı Kirsan Ilyumzhinov'un payı oldukça fazladır. Malofeev ve Ilyumzhinov, 2019 yılında zirvenin hemen ardından Togo, Burkina Faso, Nijer DKC ve Gine'de devlet liderleri düzeyinde görüşmeler gerçekleştirmiş, görüşmeler sonucunda Nijer, KDC ve Gine ile 2,5 milyar doların üzerinde altyapı, enerji ve finans anlaşmaları imzalanmıştır.<sup>37</sup> Ayrıca IASD, Rus şirketlere sağladığı imkanlarla kıtada Çin ve Fransa ile girilen ekonomik rekabette Rusya'nın payını artırmaktadır. Öyle ki enerji ve petrol sektörü özelinde Rosneft, madencilik ve altyapı alanında Rosatom ve Rusal, savunma ve silah sanayide Rosoboronexport ve güvenlik hizmetleri sektöründe RSB gibi küresel ölçekli firmalar, IASD'nin bağlantılarını ve Afrikalı liderler nezdindeki olumlu algısını kendi çıkarlarına kullanmaktadır.

Medya alanında Rusya, Russia Today (RT) medya organı ile Afrika'da daha aktif bir hale gelmeyi hedeflemektedir. Moskova, devlet merkezli medya organlarıyla Rus kültürünü, bilimsel yenilikleri ve eğitim cazibelerini Afrika kıtasına yansıtmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda Rusya, Afrika genelinde etkin olan batı medyasını "çarpık ayna" (*crooked mirror*) olarak değerlendirmekte, Rus ekonomisi ve siyasi görünümü hakkında kıta halkını bilinçlendirmek amacıyla kendi medya araçlarını kullanmaktadır. Bunun haricinde Rusya, yerel medya gruplarına da fon sağlamaktadır. Bu doğrultuda anti-emperyal ve batı karşıtlığı ile ön plana çıkan yerel basın kuruluşlarının finanse edilmesi, Rusya'nın Afrika'daki

35 Age.

36 Matt Maldonado, "Russia's Hardest Working Oligarch Takes Talents to Africa", *Ponars Eurasia*, 28 Eylül 2020, <https://www.ponarseurasia.org/russia-s-hardest-working-oligarch-takes-talents-to-africa/> erişim 21.02.2023.

37 "Sanctioned Putin Ally Seeks to Lure 2.5 billion dollar to Africa", <https://www.bnnbloomberg.ca/sanctioned-putin-ally-seeks-to-lure-2-5-billion-to-africa-1.1336882>, erişim 11.04.2023.

medya stratejisinin önemli bir sac ayağı olarak görülmektedir.<sup>38</sup> Görsel ve işitsel basında etkin olma çabaları dahilinde OAC'nin önde gelen radyo kanalı Lengo Songo ve aynı ülkede faaliyet gösteren ana akım gazeteler arasındaki Le Feuille Volante du President gazetesi, Yevgeny Khodotov'un başkanlığındaki bir şirket tarafından finanse edilmektedir. Geleneksel medyanın yanında sosyal medya aracılığıyla güçlü bir propaganda ağına sahip olan Moskova, Facebook ve Youtube gibi Afrika'da kullanım oranı yüksek platformları da yaygın olarak araçsallaştırmaktadır. Bu bağlamda Khodotov'un sahip olduğu şirket, Youtube'da sırtlanlar tarafından saldırıya uğrayan hayvanları kurtarmak için gelen bir Rus ayısının hikayesini anlatan çizgi filmi finanse etmektedir. Bu örnekten anlaşıldığı üzere Moskova'nın hibrit medya stratejisi, değerler bazlı sembolik anlatılara önem vermekte, örtülü mesajlar ile bir taraftan "kalplere" diğer taraftan ise algılara yönelik bir politika takip etmektedir.

Rusya'nın yumuşak güç araçları arasında sosyal medya, aynı zamanda bir manipülasyon aracı işlevi görmektedir. OAC, KDC, Fildişi Sahili, Kamerun, Madagaskar, Libya, Mozambik ve Sudan'da gerçekleşen seçimler esnasında Rusya merkezli haber ajansları Facebook üzerinden ciddi kitlelere ulaşmıştır. Moskova bağlantılı kanalların birbiriyle koordineli toplamda 750.000'den fazla kullanıcıyı direkt ya da doğrudan kontrol ettiği iddia edilmektedir. Bununla alakalı olarak Facebook Güvenlik Departmanı, "trol fabrikası" olarak adlandırılan bir sivil toplum kuruluşunu işaret ederek Madagaskar ve Mozambik'teki seçimlere müdahale edildiğini açıklamıştır.<sup>39</sup> Son olarak Rusya'nın Afrika ülkelerinde sömürge karşıtı aktivist ve gazetecilere yatırım yaptığı bilinmektedir. Bu minvalde yazılı ve görsel medyada kitlelere ulaşma noktasında belli bir etki kapasitesine sahip kişiler Rusya tarafından değerlendirilmekte, Rusya'nın Afrika'daki çıkarlarına paralel hareket etme noktasında yönlendirilmektedir.

Bununla birlikte Ukrayna işgali sonrası AB tarafından yasaklı olan RT'nin Afrika'daki temaslarını artırdığı gözlemlenmektedir. Bu noktada RT ve Sputnik'in operasyonlarını Batı Afrika'ya kaydırıldığı ve Avrupa'daki merkezlerinde görevli kadroların (RT Paris bürosundan 100 kişi) bu ülkelere aktarıldığı iddia edilmektedir.<sup>40</sup> Hatta RT Paris Direktörü, işgalden 4 gün sonra Maliactu (Mali basın ajansı) Başkanı Sega Diarra ile ikili görüşmelerde bulunmak üzere Mali'ye gitmiştir.<sup>41</sup> Maliactu, Wagner'in Mali'deki güçlü propaganda araçları arasında yer almaktadır. Ayrıca RT, Mali ve Burkina Faso'da Fransızca yayın yapan Fransız medya kuruluşlarının etkisini kırmak amacıyla yerleşik bir Afrika departmanı kurmayı planlamaktadır.

38 Samuel Ramani, *Russia in Africa: Resurgent Great Power or Bellicose Pretender?*, Oxford University Press, 2023.

39 "Master and Chef: How Russia Interfered in Elections in Twenty Countries", <https://www.proekt.media/en/article-en/russia-african-elections/>, erişim 06.06.2023.

40 "Russia-Africa: Blocked in Europe, 'Russia Today' is eyeing West Africa", <https://www.theafricareport.com/185115/russia-africa-blocked-in-europe-russia-today-is-eyeing-west-africa/>, erişim 22.04.2023.

41 Age.

### 3. Afrika'da Rusya Algısı

Yukarıda belirtilen farklı angajmanlar aracılığıyla Afrika'nın pek çok ülkesinde önemli bir güç haline gelen Rusya, OAC, Libya, Madagaskar, Mali, Sudan, Mozambik ve Güney Afrika başta olmak üzere kıtanın farklı noktalarında ekonomik, askeri ve kültürel faaliyetlerde bulunmaktadır.

Wagner ÖAŞ'nin etkin olduğu OAC'de Rusya'nın varlığı tamamen ulusal çıkarlar doğrultusunda şekillenmektedir. Ayrıca Fransa ile Afrika genelinde yaşanan rekabet içinde OAC, Rusya'nın mutlak siyasi ve askeri üstünlüğe sahip olduğu bir ülke olarak öne çıkmaktadır.<sup>42</sup> İki bin Wagner silahlı personelinin konuşlandığı ülkede Rusya, Devlet Başkanı Faustin Toudera'ya karşı muhalif hareketleri bastırmakta ve bunun karşılığında önemli oranda ekonomik tavizler almaktadır.<sup>43</sup> Altın ve elmas gibi değerli madenler bakımından zengin olan ülkede çok sayıda silahlı grup ve buna bağlı olarak karmaşık bir güvenlik atmosferi mevcuttur. Ayrıca Ukrayna savaşıyla beraber Rusya'nın ülkedeki Wagner personellerinin bir kısmını çekmesi durumunda Toudera ve kendisine bağlı milli ordunun ciddi ölçüde güvenlik açıklarıyla karşılaşacağı söylenebilir. Bununla paralel olarak uzun bir süredir ertelenen ve en son 28 Mart 2022 tarihinde çok sayıda muhalif silahlı grupların katılımıyla gerçekleşen milli diyalog forumunun somut çözümler üretmemesi, hükümet karşıtı protestoların artmasına neden olmuştur. Bu kapsamda ülkedeki meşruiyetini sağlama noktasında Rusya'nın siyasi ve askeri desteğine ihtiyaç duyan liderlerden birisi olan Toudera, her ne kadar BM'nin 2 Mart 2022 tarihli Rusya'yı kınama oylamasında çekimser kalsa da Rusya'nın temel odağını Ukrayna'ya çevirmesinden rahatsızlık duyabilir.

Örtülü müdahale politikasına paralel olarak 2018 yılından itibaren Libya'nın doğusundaki milis güçlerin lideri Halife Hafter'i destekleyen Rusya, Hafter'in başkent Trablus işgal girişimleri esnasında Wagner üzerinden ağır silah yardımı, keskin nişancı desteği ve hava sahasının kontrolü gibi önemli katkılar sağlamıştır. Hafter'in kontrol ettiği sınırlar içindeki önemli petrol rafinerileri ve petrol sahalarının güvenliği Rus güvenlik şirketi Wagner tarafından sağlanmıştır. Bununla beraber Prigozhin tarafından kontrol edilen 'arka ofis' çalışanlarının yerel ve Rus menşeli medya organlarıyla güçlü bir dezenformasyon kampanyası yürüttüğünü ifade etmek gerekir. Medya, istihbarat ve askeri desteğinin yanında Rus devletine ait matbaa evi Goznak, Sirenayka'daki bankalara para basarak bu bankaları çok defa iflastan kurtarmıştır.<sup>44</sup> Tüm bu müdahalelerine rağmen uluslararası camianın baskı ve tepkilerine karşı Libya'daki somut varlığını ve Wagner ile sahip olunan organik ilişkilerin reddedilmesi, Rusya'ya Libya konulu Berlin Konferanslarında diplomatik esneklik kazandırmış, bu esneklik Putin'e belli ölçüde siyasi

42 Kaan Devocioğlu, Fuat Emir Şefkatli, "Kuzey Afrika'dan Sahel'e Yayılan Güvensizlik ve Fransa'nın Sorgulanan Varlığı", *ORSAM*, 2021, <https://www.orsam.org.tr/tr/kuzey-afrikadan-sahele-yayilan-guvensizlik-ve-fransanın-sorgulanan-varligi/>, erişim 26.04.2023.

43 Nathaniel Reynolds, Putin's Not-So-Secret Mercenaries: Patronage, Geopolitics, and the Wagner Group, *Carnegie Endowment For International Peace*, 2019, <https://carnegieendowment.org/2019/07/08/putin-s-not-so-secret-mercenaries-patronage-geopolitics-and-wagner-group-pub-79442> erişim 23.03.2023.

44 Sarah Vernhes, "Libya: Why the Russia-Ukraine war threatens the fragile balance of power", *Africa Report*, 8 Mart 2022, <https://www.theafricareport.com/182203/libya-why-the-russia-ukraine-war-threatens-the-fragile-balance-of-power/>, erişim 19.04.2023.

sorumsuzluk getirmiştir. Wagner dışında Rusya'nın Libya'daki bir diğer askeri şirketi Oleg Krinitsyn liderliğindeki RSB'dir. BM raporlarına göre RSB, 2016 yılında Libya Çimento Şirketinin talebi üzerine Bingazi şehrinde mayın arama ve tarama çalışmaları yürütmüştür.<sup>45</sup> Ukrayna savaşının patlak vermesi sonucu bazı kaynaklar, toplamda 1300 Wagner personelinin Suriye üzerinden Dombas bölgesine kaydırıldığını belirtmiştir.<sup>46</sup> Bu durum, Başbakan Abdulhamid Dibeybe'ye bağlı birliklerin ve batıdaki askeri grupların operasyonlarının önünü açabilir. Böyle bir senaryoda Hafter'in sahadaki gücünün çözülmesi ve kontrol ettiği petrol sahalarının kontrolünü kaybetmesi olası gözükmemektedir. Nitekim NATO'nun güney kanadı ve Avrupa'yı kısıpaca alma stratejilerinin bir parçası olarak Rusya'nın Afrika'da büyük önem atfettiği Libya'dan kısa-orta vadede çekilme ihtimali oldukça düşüktür.

Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un Barkhane Operasyonu kapsamında Mali'ye konuşlanan birliklerin çekileceğini duyurmasının ardından 2021 yılının Eylül ayında Mali'deki Askeri Geçiş Konseyi ile müzakerelere başlayan Wagner'in geçtiğimiz yılın son çeyreğinden itibaren başkent Bamako, Timbuktu, Mopti ve Sevare'ye silahlı personelinin göndermeye başladığı görülmüştür. 2022 yılı itibarıyla 800 Wagner personelinin Mali'de bulunduğu açık kaynaklara yansımıştır.<sup>47</sup> Batı Afrika'da Fransız karşıtlığını alevlendirme girişimlerinin bir uzantısı olarak Burkina Faso, Gine ve Nijer'e yönelik temaslarını artıran Rusya, farklı kanallar yoluyla bölgedeki ayak izlerini genişletmektedir.<sup>48</sup> Bu noktada Gine, pek çok açıdan Rusya'ya bağımlı bir ülke olarak ön plana çıkmaktadır. Ülkede Rusal Alüminyum Şirketi, üç stratejik maden tesisine sahiptir. Burkina Faso'da ise Ocak 2022 tarihinde gerçekleşen darbe sonrası, sokaklarda Rus bayrağının açıldığı ve Rusya yanlısı sloganların atıldığı gözlemlenmiştir. Bu eylemlerin ve kitlesel protestoların arkasında Rusya'nın yerel müttefiki Kemi Seba ve pan-Afrikacı oluşumu URPANAF'ın olduğunu söylemek yanlış olmaz. Diğer taraftan Rus oligark Malofeev, 2019'dan beri IASD aracılığıyla dönemin Nijer Cumhurbaşkanı Mahamadou Issoufou ve Togo Cumhurbaşkanı Faure Gnassingbe ile görüşmeler gerçekleştirmiştir.<sup>49</sup>

Madagaskar ve Mozambik'te dolaylı yoldan demokratik seçimlere müdahil olan Rusya, bu ülkelerde Fransa'nın etki alanının zayıflatılması hususunda yerel hareketleri ve Fransa karşıtı protestoları finanse etmektedir. 2018 yılında Fransız Konsoloslüğünün önünde düzenlenen Fransa karşıtı bağımsızlıkçı protestoların arkasında yine Prigozhin ve Kemi Seba'nın olduğunu söylemek yanlış olmaz.

45 Age.

46 "Russia's Wagner Group withdraws fighters in Libya to fight in Ukraine", <https://www.middleeastmonitor.com/20220326-russias-wagner-group-withdraws-fighters-in-libya-to-fight-in-ukraine/>, erişim 17.04.2023.

47 Danielle Paquette, "Russian Mercenaries have landed in West Africa, pushing Putin's goals as Kremlin is increasingly isolated", *Washington Post*, Mart 2022, <https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/09/mali-russia-wagner/>, erişim 12.04.2023.

48 Julia Stanyard, Thierry Vircoulon, Julian Rademeyer, "The Grey Zone: Russia's Military, Mercenary and Criminal Engagement in Africa", *Global Initiative*, Şubat 2023, <https://globalinitiative.net/analysis/russia-in-africa/>, erişim 19.03.2023.

49 "Billionaire Konstantin Malofeev turns his attentions to Africa", <https://www.africaintelligence.com/west-africa/2020/05/28/billionaire-konstantin-malofeev-turns-his-attentions-to-africa,108407457-art#:~:text=After%20getting%20involved%20in%20the,fight%20the%20Covid%2D19%20pandemic,> erişim 21.05.2023.

Öyle ki 2018 yılında gerçekleşen seçimler öncesinde Prigozhin'e bağlı analistler belirlenen liderler üzerinde yoğun bir kampanya yürütmüş ve bu doğrultuda yalnızca lobicilik faaliyetlerini sürdürmek üzere kurulan ekibe toplamda 15 milyon dolardan fazla bir finansman ayrılmıştır.<sup>50</sup> Dönem içinde düzenlenen ekonomik ve kalkınma konulu konferansların yanında eğitim odaklı projelerle Madagaskar halkındaki Rusya algısı etkilemeye çalışılmış, pek çok sokak protestolarında “Afrikalılar ABD ve Fransa'dan çok Rusya'ya güveniyor” şeklinde yazılı pankartlar medyaya yansımıştır.<sup>51</sup>

Son olarak Afrika'nın en büyük silah satıcısı konumunda olan Rusya, özellikle Sudan ve Etiyopya ile bu alanda güçlü ticari ilişkilere sahiptir. 1956 yılında bağımsızlığını ilan eden Sudan'a karşı SSCB'nin yaklaşımı, tarihsel akış içinde bağımsızlığa destek, batı karşıtlığı ve Soğuk Savaş döneminde tam angajman şeklinde ilerlemiştir.<sup>52</sup> Sudan'da Wagner üzerinden hükümet güçlerine karşı “Hemediti” lakaplı Muhammed Hamdan Dagalo liderliğindeki Hızlı Destek Güçleri (HDG)'ne destek olan Rusya'nın ülkedeki kriz ortamını tetikleyerek “sürdürülebilir bir çatışma” ortamı yaratmayı ve bu bağlamda mevcut statükonun ve otoriter düzenin devamlılığını amaçladığı söylenebilir.<sup>53</sup> Tigray krizinde ise Etiyopya ordusuna önemli miktarda silah tedarik eden Rusya, Etiyopya ile SSCB döneminden kalma ilişkilerini korumakta ve ileri taşımaktadır. Etiyopya'nın 2 Mart 2022 tarihli Rusya'yı kınama oylamasına katılmaması, bu ilişkilerin ne denli geliştiğini gözler önüne sermektedir.

### **3.1. BM'nin 2 Mart 2022 Tarihli Rusya'yı Kınama Oylamasının Analizi**

Afrika'daki Rusya algısını daha iyi anlamak adına 2 Mart tarihindeki BM oturumunu analiz etmek faydalı olacaktır. Bu minvalde Rusya'nın Ukrayna müdahalesini ve işgal girişimlerini kınama amacıyla toplanan oturumda 54 Afrika ülkesi arasından Eritre ret oyu, 17 ülke çekimser oyu kullanmış, 8 ülke oylamaya katılmamıştır.<sup>54</sup> Bu tabloya göre toplamda 26 ülkenin direkt ya da dolaylı yoldan Rusya'ya olan desteğini gösterdiğini söylemek mümkündür. Öncelikle bu 26 Afrika ülkesinin tutumlarını 3 farklı kategoride ele almak mümkündür.

İlk olarak OAC, Sudan ve Mali gibi ülkelerin liderleri, doğrudan Rusya ile çıkar ilişkisine sahiptir. Bu liderlerin Rusya'nın ülkelerindeki siyasi ve askeri hamlelerden yararlandığı ifade edilebilir. Ayrıca Toudera ve Asım Goita gibi liderler, kırılğan rejimlerini ve meşruiyetlerini korumak adına Rusya'nın paralı asker desteğine bağımlı konumdadır. İkinci kategoridekiler ise Rusya'nın SSCB döneminden kalma stratejik ve ideolojik ilişkilerinin olduğu ancak bunun yanında

50 “Master and Chef: How Russia Interfered in Elections in Twenty Countries”, <https://www.proekt.media/en/article-en/russia-african-elections/>, erişim 06.06.2023.

51 Age.

52 Mürsel Bayram ve Kaan Devocioğlu, “Piye'den Hamduk'a Sudan Diplomasisi”, Mürsel Bayram (ed), *Mağrib Diplomasisi: Kuzey Afrika Devletleri'nin Dış İlişkiler Tarihi*, Jeopolitik Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2021, s. 93-94.a

53 Samuel Ramani, “As Fighting in Sudan Rages, Russia's Primary Goal is to Ensure Authoritarian Rule”, *Middle East Institute*, Mayıs 2023, <https://www.mei.edu/publications/fighting-sudan-rages-russias-primary-goal-ensure-authoritarian-rule>, erişim 16.04.2023.

54 Kaan Devocioğlu, “Rusya-Ukrayna Savaşının Afrika'ya Etkileri”, *Orta Doğu Analiz*, 13:120, 2022. s. 70-73.

Rusya'nın anti-demokratik müdahaleciliğinden kendilerine pay çıkaran ülkelerdir. Bu anlamda Cezayir, Angola, Madagaskar, Mozambik gibi ülkeler, bir taraftan Rus silahlarından ve dezenformasyon hamlelerinden yararlanırken diğer taraftan kıta genelinde kendi otoriter iktidarlarına tehdit oluşturacak demokratik hareketlerin filizlenmesi sürecini sıcak karşılamamaktadırlar.

Son olarak çekimser kalan bazı ülkeler, Soğuk Savaş dönemine benzer olarak denge politikası izlemekte ve aktif tarafsızlığı benimsemektedir. Bu ülkeler arasında Fas, Namibya, Senegal ve Güney Afrika gibi ülkeler gösterilebilir. Örnek olarak Güney Afrika, Rusya ile geçmişten kalma güçlü ilişkilere sahip olmasına ve BM oylamasında çekimser kalmasına rağmen uluslararası baskılar sonucu bazı Rus şirketlere yaptırımlar uygulamıştır. Nitekim aynı günlerde Güney Afrika Kalkınma Bakanı Lindiwe Zulu, “Rusya bizim dostumuzdur” açıklamalarında bulunmuştur. Aynı zamanda bu gruptaki ülkeler, Rusya'yı yayılmacı bir emperyal devlet olarak görmektedir. Ukrayna savaşı sonrası bu argümanın güçlenmesi, büyük ve güçlü devletlerin küçük devletleri işgal etmesi retorikinden hareketle sömürge dönemine karşı mücadele etmiş Afrikalı devletlere de bazı mesajlar göndermektedir. Çünkü Putin'in agresif söylemlerini harekete geçirebilecek kapasiteye sahip olması ve bu müdahaleyi bastırmada uluslararası kurumların yetersiz kalması, çoğunluğu 'daha az güçlü' olan kıta ülkelerini kaygılandırmaya yetmektedir. Bu noktada Kenya, Nijerya, Gabon, Gana gibi Rusya aleyhine kınama oyu kullanan ülkeler, şiddet kullanımını anti-demokratik bulurken yukarıda adı geçen ülkelerin birçoğu arabuluculuğun önemine vurgu yapmıştır.

2 Mart 2022 tarihli oylamada Afrika devletleri arasında ortaya çıkan ayrışmanın bir diğer çıkış noktası ise bazı ülkelerin NATO karşıtı duruşuyla ilişkilendirilmektedir. Öyle ki Sahel ülkeleri başta olmak üzere birçok Afrika ülkesi, NATO'nun (iki önemli bileşen ülkesi Fransa ve ABD tarafından desteklenen) Libya müdahalesini bölgedeki terör hareketlerinin genişleyip yayılmasının en temel çıktısı olarak yorumlamaktadır. Kıta ülkeleri, Afrika Birliği'nin devre dışı bırakılarak başlatılan Libya müdahalesini, bir bakıma batılı ülkelerin tepeden inme Afrika yaklaşımlarının bir uzantısı olarak değerlendirmektedir. Bu perspektiften Rusya'nın Ukrayna müdahalesi, NATO'nun kışkırtmaları ve zorlamaları sonucu haklı bir egemenlik mücadelesi olarak öne çıkmakta ve dolayısıyla kıta genelinde karşılık bulmaktadır. Economist tarafından 2022 yılında yürütülen çalışmada Fildişi Sahili ve Mali, Ukrayna müdahalesinde temel sorumlu olarak NATO'yu işaret etmektedir.<sup>55</sup> Güney Afrika ve Uganda gibi BM oylamasında çekimser kalan ülkelerde ise halk NATO'ya nazaran Rusya'yı temel sorumlu olarak göstermiştir. Aynı zamanda bu ülkelerde “terörle mücadelede en güvenilir aktör kim?” sorusuna çoğunluk Rusya yerine ABD'yi işaret etmiştir.<sup>56</sup> BM oylaması ve ilgili çalışma

55 Why Russia wins some sympathy in Africa and the Middle East”, [https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2022/03/12/why-russia-wins-some-sympathy-in-africa-and-the-middle-east?utm\\_medium=cpc.adword.pd&utm\\_source=google&ppccampaignID=18151738051&ppcadID=&utm\\_campaign=a.22brand\\_pmax&utm\\_content=conversion.direct-response.anonymous&gad\\_source=1&gclid=CjwKCAiAvoqsBhB9EiwA9XTWgc7OBp0pC3ekYR2juxDb9D8keN-gtyiOT\\_B-xy55NUhTs5mSPOEdSxoC0GkQAvD\\_BwE&gclidsrc=aw.ds](https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2022/03/12/why-russia-wins-some-sympathy-in-africa-and-the-middle-east?utm_medium=cpc.adword.pd&utm_source=google&ppccampaignID=18151738051&ppcadID=&utm_campaign=a.22brand_pmax&utm_content=conversion.direct-response.anonymous&gad_source=1&gclid=CjwKCAiAvoqsBhB9EiwA9XTWgc7OBp0pC3ekYR2juxDb9D8keN-gtyiOT_B-xy55NUhTs5mSPOEdSxoC0GkQAvD_BwE&gclidsrc=aw.ds), erişim 10.06.2023.

56 Age.

karşılaştırıldığında ortaya çıkan tablo, Rusya'nın Batı Afrika'daki stratejilerinden farklı olarak bu bölgelerde elit odaklı ve siyasi düzeyde bir politika benimsediğini göstermektedir.

Ayrıca Ukrayna'da yaşayan, çalışan ve eğitim gören Afrikalı vatandaşların Ukrayna'da ve çevre ülkelerde gördükleri ırkçı tavır, Afrika ülkelerini Rusya'ya yakınlaştıran bir başka gelişme olmuştur. Bununla beraber Rusya'nın Afrika'nın farklı bölgelerinden seçilmiş ülkelerinde ekonomik büyüme ve kalkınmaya yaptığı etkiler halk nezdinde yapılan bir anket sonucu ölçülmüştür.<sup>57</sup> Buna göre 2 Mart 2022 tarihli oylamada Rusya aleyhine oy kullanan ülkelere Fildişi Sahili ve Kenya'da halkın Rusya'ya karşı bir sempati beslediğini görmek mümkündür. Hidrokarbon kaynakları bakımından sınırlı imkanlara sahip iki tarım ülkesinde Rusya'nın bu denli etkin bir aktör olarak görülmesinde batılı şirketlerin izlediği tek taraflı ve çıkar odaklı politikaların payı olduğundan bahsedilebilir.

#### 4. Ukrayna Savaşının Afrika'ya Etkileri ve Rusya'nın Afrika'daki Varlığı

Ukrayna savaşının Afrika'ya etkileri, üç farklı boyutta ele alınabilir. Bunlar; enerji sektörü, gıda sektörü ve güvenlik sektörü olarak sıralanabilir. Her üç unsur da Rusya'nın ilerleyen dönemde Afrika'daki angajmanlarını yakından ilgilendirmektedir. Öyle ki enerji alanında oluşacak yeni denklemlerde bazı ülkelerin Rusya'ya yaklaşması söz konusu iken bazı ülkelerin uluslararası baskı ve yaptırımlar neticesinde oluşan fırsatları değerlendirerek Rusya'dan uzaklaşması ihtimaller arasındadır. Bununla birlikte Rusya'nın gerek maddi kapasite gerekse politik öncelikleri nedeniyle Afrika'daki etkinliğini azaltması, askeri manada bazı yerel aktörler açısından güvenlik açıkları doğurabilir.<sup>58</sup>

Rusya-Ukrayna savaşının patlak vermesiyle beraber Rusya'ya karşı ABD ve Avrupa ülkeleri tarafından çeşitli yaptırımlar uygulanmaya başlamıştır. Yaptırımlar aracılığıyla ekonomik açıdan zor durumda bırakılmaya çalışılan Rusya, Avrupa'nın güvenlik mimarisini hem konvansiyonel hem de enerji açısından sarmaya devam etmektedir.<sup>59</sup> Bu anlamda Rusya, Avrupa Birliği'nin (AB) doğal gaz ihtiyacının %40'ını (150-190 milyar m3) karşılamaktadır.<sup>60</sup> Rusya'ya olan doğal gaz bağımlılığını çeşitlendirmek isteyen Avrupa için Ortadoğu ve Afrika'daki ülkeler güçlü bir alternatif olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada Afrika ülkeleri arasında Cezayir gerek jeopolitik konumu gerekse geniş rezervleri bakımından elverişli bir alternatiftir. Hali hazırda Avrupa gazının %11'ini tedarik eden Cezayir'in 10 milyon metre küp yedek kapasitesi bulunmaktadır.<sup>61</sup> Fas ile yaşanan krizden ötürü İspanya'ya giden hattın kapatılması ve İtalya'nın 2022'nin başında Cezayir'den doğal gaz alımını artırma yönünde niyet beyanında bulunması, Cezayir açısından

57 Age.

58 Kaan Devocioğlu, "Uluslararası Sistem Bağlamında Ukrayna İşgalinin Afrika'ya Olası Yansımaları", *Ortadoğu Analiz*, 2022, 13:112, s. 37-39.

59 İlyas Topsakal ve Alperen Kürşad Zengin, "Ukrayna-Rusya Hattında Askeri Tırmanmadan Savaşa", *Kriter Dergi*, 6:66, 2022.

60 Festus Iyora, "Can African Gas Replace Russian Supplies to Europe?", *Al Jazeera*, Mart 2022, <https://www.aljazeera.com/economy/2022/3/1/analysis-can-african-gas-replace-russian-supplies-to-europe>, erişim 13.04.2023.

61 Nosmot Gbadamosi, "Can African Oil and Gas Replace Russia's?", *Foreign Policy*, Mart 2022, <https://foreignpolicy.com/2022/03/16/ukraine-russia-war-africa-oil-Ing/> erişim 18.02.2023.



dengeleyici bir unsur olarak yorumlanabilir. Bunun haricinde 40 trilyon m<sup>3</sup>lük doğal gaz kapasitesiyle Senegal'in yanı sıra Nijerya ve Tanzanya gibi ülkelerin de pazar payı kazanması muhtemeldir.<sup>62</sup> Öyle ki Trans-Sahara Boru Hattı güzergahında bulunan Nijerya, Nijer ve Cezayir, Avrupa pazarlarına doğal gaz ihracatını artırmak amacıyla iş birliğine gitmiş ve 16 Şubat 2022 tarihinde bir anlaşmaya imza atmışlardır.<sup>63</sup> Anlaşma, boru hatlarının yenilenmesi için 13 milyar dolarlık bir yatırımı kapsamaktadır.<sup>64</sup> Bu hat dışında toplamda 50 milyar m<sup>3</sup> Cezayir doğal gazı, Mağrip-Avrupa Gaz Hattı, MEDGAZ ve Trans Akdeniz Doğal Gaz Hatları üzerinden Avrupa'ya taşınmaktadır. Ancak geniş rezerv ve ulaşım imkanlarına rağmen bu ülkelerdeki altyapı eksikliği ve boru hatları çevresinde devam eden silahlı çatışmalar, yakın zamanda Avrupa'nın gaz ihtiyacını karşılama adına bazı zorluklar çıkarabilme potansiyeline sahiptir. Altyapıya ilişkin ise kıtanın en büyük petrol üreticisi Nijerya'nın Petrol Bakanı Timipre Sylva, ilk etapta Avrupa'ya gönderilecek yedek kapasitelerinin bulunmadığını belirtmiştir.<sup>65</sup> Fon ve yatırımcı arayışında olduğu anlaşılan Nijerya'nın Rusya'ya alternatif olması, Avrupa ülkeleri tarafından da pek gerçekçi bulunmamaktadır. Cezayir gibi bir diğer doğal gaz zengini Kuzey Afrika ülkesi Libya'da siyasi belirsizlik ortamı hakimdir. Ülkede son 1 yıl içinde milis gruplar arasında yaşanan silahlı çatışmalar, petrol ve doğal gaz tesislerine ciddi zararlar vermiştir. AB ülkelerinin enerji güvenliği politikalarıyla bağlantılı olarak Rusya'nın pazar payının düşeceği bir gerçektir.

Dolayısıyla Afrika ülkelerinin Rusya gazının yerini alacağı argümanı, kısa-orta vadede pek gerçekçi bir yaklaşım olmaktan uzaktır. Diğer taraftan doğal gaz ve petrol fiyatlarındaki artış petrol ithal eden Afrika ülkeleri için ciddi bir krizi beraberinde getirebilir. Bu durum, tarımsal üretimde ve sanayi alanında petrol ve doğal gaza bağımlı Afrika ülkeleri için ek maliyet anlamına gelmektedir. Kıtada yeni 'kazanlar' ve 'kaybedenlerin' ortaya çıkışı, Afrika'daki siyasi güç dengesine de etki edebilir. Değişen dengeler içinde Rusya'nın Cezayir, Senegal ve Nijerya gibi ülkelere yöneliminin artabileceği ve bu potansiyel 'kazanlar' ülkelerle bağlarını güçlendirme yoluna gideceği söylenebilir.

İkinci olarak Rusya-Ukrayna Savaşı, her iki ülkenin de Afrika'nın önemli tahıl (buğday, mısır vb.) ihracatçıları olmaları sebebiyle Afrika'yı tarımsal üretim ve gıda güvenliği noktasında olumsuz anlamda etkileyebilir. Afrika ülkeleri, 2020 yılında Rusya'dan 4 milyar dolar değerinde tarımsal ürün ithal etmiştir.<sup>66</sup> Bu ürünler arasında %90 oran ile buğday başı çekmektedir.<sup>67</sup> Diğer taraftan Ukrayna 62 Seth Onyango, "Ukraine Crisis: Could Africa become Europe's next gas station?", *How We Made it in Africa*, Mart 2022, <https://www.howwemadeitinafrica.com/ukraine-crisis-could-africa-become-europes-next-gas-station/140820/#:~:text=Experts%20expect%20Europe%20to%20ramp,supplies%20disruption%20in%20the%20future.>, erişim 19.05.2023.

63 Vijaya Ramachandran, "Germany Should Look to Africa for Gas, Not Russia", *Foreign Policy*, Mart 2022, <https://foreignpolicy.com/2022/03/11/germany-putin-russia-gas-energy-africa-development/>, erişim 26.02.2023.

64 Ramachandran, "Germany Should Look to Africa".

65 "Nigeria Petroleum Minister: No Time To Be Bullish on Oil", *Bloomberg*, Şubat 2022, <https://www.bloomberg.com/news/videos/2022-02-23/nigeria-petroleum-minister-no-time-to-be-bullish-on-oil-video>, erişim 22.01.2023.

66 Nosmot Gbadamosi, "How the Russia-Ukraine War Impacts Africans?", *Foreign Policy*, Mart 2022, <https://foreignpolicy.com/2022/03/02/russia-ukraine-war-african-students-border-crisis/>, erişim 16.03.2023.

67 İsmail Numan Telci, "Rusya-Ukrayna Savaşının Afrika'ya Yansımaları", *ORSAM*, Mart 2022, Cilt: 19 Sayı: 46

ise 2021 yılında Afrika'ya 3 milyar dolar değerinde tarımsal ürün ihraç etmiştir.<sup>68</sup> Bu ürünlerin %48'i buğdayken %31'i Mısır'dır. Ayrıca bu iki ülke dünya buğday ihracatında toplamda %26'lık (Rusya %18, Ukrayna %8) bir paya sahiptir. Buğday ithalatında birinci sırada Mısır yer alırken Libya, Sudan, Nijerya, Tanzanya, Cezayir, Kenya ve Güney Afrika gibi ülkeler de ciddi ölçüde Rusya'dan tahıl ürünleri ithal etmektedir. Hali hazırda Rusya'nın Ukrayna müdahalesiyle beraber mısır fiyatlarında %21, buğday fiyatlarında %35 ve soya fiyatlarında %20 oranında artış olmuştur.<sup>69</sup> Yalnızca Sahel bölgesi ve Batı Afrika özelinde 26 milyon kişi yeterli gıdaya ulaşamamaktadır. Dolayısıyla savaşın uzaması ve tarımsal ürün ticaretinin aksaması, fiyatların ciddi ölçüde artmasına sebep olabilir. Şu anda özellikle Kenya ve Sudan'da ekmek fiyatlarındaki artış, halk nezdinde hükümet karşıtı protestolara sebep olmuştur. Hiç şüphesiz bu durum, geçmişte çok defa gıda krizi yaşamış Afrika için gıda güvenliği kaygılarını fazlasıyla ön plana çıkarmaktadır.

Son olarak Rusya'nın askeri ve finansal kapasite bakımından temel önceliğini Ukrayna'ya kaydırması, faaliyet gösterdiği bazı ülkelerde güvenlik açıklarını beraberinde getirebilir. Bu durum, desteklenen liderin ya da kontrol altında tutulan bölgelerin kaybının yanı sıra kıta genelinde terör hareketlerinin artmasıyla da sonuçlanabilir. Bu minvalde henüz Wagner milislerinin Ukrayna'ya sevki noktasında tam anlamıyla somut ve gerçekçi verilere ulaşılmamış olsa da Libya ve OAC'de konuşlu Wagner personellerinin belli bir kısmının Ukrayna'ya transfer edildiği yerel ve uluslararası basın organlarına yansımıştır. Bir diğer senaryo ise çalışmanın ilk bölümünde vurgulandığı gibi Rusya'nın Avrupa ve ABD'nin yaptırımlarına karşı Afrika'daki varlığını perçinleme yoluna gitmesidir. Böyle bir senaryoda Rusya'nın Afrika pazarındaki payını artırma hedefine girerek hem ekonomik yaptırımları hafifletmesi hem de bazı stratejik kazanımlar elde etme girişimleri içine gireceği söylenebilir. Bu durum daha fazla askeri personel ve ekipman anlamına gelmektedir. Gelinek noktada Ukrayna savaşının gidişatı ve Putin'in gerçekçi olmayan hedeflerinden ne ölçüde taviz vereceği, Rusya'nın Afrika'daki ayak izlerinin netleşmesine yol açacaktır.

## Sonuç

SSCB'nin dağılmasıyla beraber Afrika kıtasındaki etkinliğini görece azaltan Rusya, 2000'li yıllarla beraber yeniden kıta ülkeleriyle ilişkilerini geliştirme yönünde adımlar atmıştır. Buna bağlı olarak Kırım'ın ilhakı ve beraberinde gelen uluslararası yaptırımlar güçlenen Putin iktidarını SSCB mirasını yeniden canlandırmaya itmiştir. Bunun bir sonucu olarak 2019 Soçi Zirvesi, Rusya'nın kıtaya dönüşünü derinleştirmektedir. Askeri, siyasi, ticari ve medya alanında uyguladığı hibrit müdahale ağıyla kısa zamanda geniş alanlara yayılan Rusya, kıtadaki sömürgeci güçlerin varlığına karşı pan-Afrikacı yaklaşımı benimseyerek halklar nezdinde belli bir esneklik alanı kazanmıştır. Dahası Rusya'nın bütüncül Afrika stratejisi, seçimlere müdahale, kapsamlı dezenformasyon çalışmaları ve örtülü askeri operasyonlar aracılığıyla ekonomik ve jeopolitik çıkarlarını korumayı

<https://www.orsam.org.tr/tr/rusya-ukrayna-savasinin-afrikaya-yansimalari/>, erişim 25.04.2023.

68 Kaan Devcioğlu, "Uluslararası Sistem Bağlamında Ukrayna İşgalinin Afrika'ya Olası Etkileri", *Orta Doğu Analiz*, 1 Nisan 2022, 13:112, s. 37-39.

69 Devcioğlu, "Uluslararası Sistem Bağlamında Ukrayna".

amaçlayan bir forma evrilmiştir. Günümüzde silah ticareti, enerji, gıda ve sanayi alanlarında güçlü bir konuma ulaşan Rusya, SSCB mirasını öne sürerek kültürel ve siyasi anlamda müttefikler kazanmaktadır.

Rusya'nın Afrika ülkeleri ile girdiği müttefiklik ilişkisi 2 Mart 2022 tarihli BM'nin Rusya'yı kınama oylamasında kendini göstermiştir. Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi sonrası Afrika ülkelerinin diplomatik reaksiyonları, kıtayı ikiye bölmüştür. Denge politikası izleyerek tarafsızlığını korumak isteyenler, Rusya ile çıkar ilişkisine dayalı olarak bulunduğu ülkede meşruiyet savaşı veren liderler ve Rusya'nın anti-demokratik yaklaşımını kendi devamlılıkları için kritik önemde gören ülkeler, BM oturumunda çekimser oy kullanmıştır. Ayrıca bu tablo, Rusya'nın kısa ve orta vadedeki Afrika stratejilerini şekillendirecektir. Batı Afrika özelinde Fransa'nın hegemonyasını ve ekonomik tekeli kırma girişimlerini sürdüren Rusya'nın Ukrayna savaşı sonrası bu politikalarını kapasite ve niyet bakımından ne kadar devam ettirebileceği merak konusudur.

### **Çatışma Beyanı:**

*Araştırmamızın yazarları olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanımız bulunmamaktadır.*

### **Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı:**

*Yazarlar araştırmaya eşit oranda katkıda bulunmuştur.*

## **KAYNAKÇA**

### **Arşiv Kaynakları**

- Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti (1997). <https://nuke.fas.org/guide/russia/doctrine/blueprint.html>, erişim 21.03.2023.
- Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti (2000). [https://www.mid.ru/en/foreign\\_policy/official\\_documents/asset\\_publisher/cptickb6bz29/content/id/589768/](https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/asset_publisher/cptickb6bz29/content/id/589768/), erişim 24.03.2023.
- Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti (2009). <https://www.prlib.ru/en/node/353849>, erişim 26.03.2023.
- Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti (2015). <https://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf>, erişim 10.01.2023.

### **Basılı Eserler**

- ABDUJABAROVA Marhabo (2018). "SSCB Sonrası Moskova Penceresinden Rusya-Afrika İlişkileri", Ahmet Kavas ve Muhammed Tandoğan (ed.), *Uluslararası Siyasetin Odağındaki Kıta Afrika*, Alelmas Yayınları, İstanbul, 470-482.
- BAYRAM Mürsel ve DEVECİOĞLU Kaan (2021). "Piye'den Hamduk'a Sudan Diplomasisi", Mürsel Bayram (ed.), *Mağrib Diplomasisi: Kuzey Afrika Devletleri'nin Dış İlişkiler Tarihi*, Jeopolitik Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 65-110.

- DEVECİOĞLU Kaan (2022). “Rusya-Ukrayna Savaşının Afrika’ya Etkileri”, *Ortaoğu Analiz*, 13:120, 70-73.
- DEVECİOĞLU Kaan (2022). “Uluslararası Sistem Bağlamında Ukrayna İşgalinin Afrika’ya Olası Etkileri”, *Ortaoğu Analiz*, 13:112, 35-39.
- DUGIN Aleksandr (1997). *The Foundations of Geopolitics: The Geopolitical Future of Russia*, Arktogeja, Russia.
- HERD Graeme (2022). *Understanding Russian Strategic Behavior: Imperial Strategic Culture and Putin’s Operational Code*, Routledge, London, UK.
- KAVAS Ahmet (2022). *Rusya-Ukrayna Savaşı: Afrika’nın Kararsızlığı*, AFAM, İstanbul.
- OĞULTÜRK Mehmet Cem (2017). “Russia’s Renewed Interests in the Horn of Africa As a Traditional and Rising Power”, *Rising Powers Quarterly*, 2:1, 121-143.
- ÖZTÜRK Mustafa (2016). “Moskova Pencerelerinden Sovyetler Birliği’nin Afrika Politikası (1945-1991)”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15:1, 279-300.
- RAMANI Samuel (2023). *Russia in Africa: Resurgent Great Power or Bellicose Pretender*, Oxford University Press, Oxford.
- TAMÇELİK Soyalp (2015). “Rusya’nın Afrika Politikası”, Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Hüriye Yıldırım Çınar (ed), *Afrika Politikası: 21. Yüzyılda Güvenlik, Refah ve Demokrasi Arayışı*, BETA Yayınları, İstanbul.
- ZENGİN Alperen Kürşad ve TOPSAKAL İlyas (2022). “Büyük Stratejilerde Örüntü: Türkiye-Rusya İlişkilerinde Akıllı Uyum ve Esnek Rekabet”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18:42, 387-410.

### İnternet Kaynakları

- DEVECİOĞLU Kaan, Fuat Emir Şefkatli, “Kuzey Afrika’dan Sahel’e Yayılan Güvensizlik ve Fransa’nın Sorgulanan Varlığı”, ORSAM, 2021, <https://www.orsam.org.tr/tr/kuzey-afrikadan-sahele-yayilan-guvensizlik-ve-fransanın-sorgulanan-varligi/>, erişim 26.04.2023.
- GBADAMOSI Nosmot, “Can African Oil and Gas Replace Russia’s?”, *Foreign Policy*, 16 March 2022, <https://foreignpolicy.com/2022/03/16/ukraine-russia-war-africa-oil-ing/>, erişim 18.02.2023.
- GBADAMOSI Nosmot, “How the Russia-Ukraine War Impacts Africans?”, *Foreign Policy*, 2 March 2022, <https://foreignpolicy.com/2022/03/02/russia-ukraine-war-african-students-border-crisis/>, erişim 16.03.2023.
- HELLEM Fredrik, “How is Russia Hijacking Pan-Africanism to Drive France out of Africa”, *Grey Dynamics*, April 2021, <https://greydynamics.com/how-russia-is-hijacking-pan-africanism-to-drive-france-out-of-africa/>, erişim 27.12.2022.
- IYORAH Festus, “Can African Gas Replace Russian Supplies to Europe?”, *Al Jazeera*, Mart 2022, <https://www.aljazeera.com/economy/2022/3/1/analysis-can-african-gas-replace-russian-supplies-to-europe>, erişim 13.04.2023.
- KLYSZCZ Ivan, “Messianic multipolarity: Russia’s resurrected Africa doctrine”, *Iddle*, April 2023, <https://ridl.io/messianic-multipolarity-russia-s-resurrected-africa-doctrine/>, erişim 06.05.2023.
- KOSSOV Igor, “Army of Hired Guns: How Russia’s ‘PMCs’ Are Becoming The Main Invasion Force”, *The Kyiv Independent*, 4 May 2023, <https://kyivindependent.com/army-of-hired-guns-how-russias-pmcs-are-becoming-the-main-invasion-force/>, erişim 25.06.2023.
- MALDONADO Matt, “Russia’s Hardest Working Oligarch Takes Talents to Africa”, *Ponars Eurasia*, 28 September 2020, <https://www.ponarseurasia.org/russia-s->

hardest-working-oligarch-takes-talents-to-africa/ erişim 21.02.2023.

- ONYAGO Seth, “Ukraine Crisis: Could Africa become Europe’s next gas station?”, *How We Made it in Africa*, 3 March 2022, <https://www.howwemadeitinafrica.com/ukraine-crisis-could-africa-become-europes-next-gas-station/140820/#:~:text=Experts%20expect%20Europe%20to%20ramp,supplies%20disruption%20in%20the%20future.>, erişim 19.05.2023.
- PAQUETTE Danielle, “Russian Mercenaries have landed in West Africa, pushing Putin’s goals as Kremlin is increasingly isolated”, *Washington Post*, Mart 2022, <https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/09/mali-russia-wagner/>, erişim 12.04.2023.
- RAMACHANDRAN Vijaya, “Germany Should Look to Africa for Gas, Not Russia”, *Foreign Policy*, 11 March 2022, <https://foreignpolicy.com/2022/03/11/germany-putin-russia-gas-energy-africa-development/>, erişim 26.02.2023.
- RAMANI Samuel, “As Fighting in Sudan Rages, Russia’s Primary Goal is to Ensure Authoritarian Rule”, *Middle East Institute*, 3 May 2023
- REYNOLDS Nathaniel, Putin’s Not-So-Secret Mercenaries: Patronage, Geopolitics, and the Wagner Group, *Carnegie Endowment For International Peace*, 2019, <https://carnegieendowment.org/2019/07/08/putin-s-not-so-secret-mercenaries-patronage-geopolitics-and-wagner-group-pub-79442> erişim 23.03.2023.
- SIEGLE Joseph, “Strategic Implications for Africa from Russia’s Invasion in Ukraine”, *Africa Center For Strategic Studies*, 9 March 2022, <https://africacenter.org/spotlight/strategic-implications-for-africa-from-russias-invasion-in-ukraine/> erişim 17.02.2023.
- SHUBIN Vladimir, “Russia’s Policy Towards Africa”, *ISPI*, No.168, 2013, <https://www.ispionline.it/en/publication/russias-policy-towards-africa-7775>, erişim 11.01.2023.
- STANYARD Julia, VIRCOULON Thierry ve RADEMEYER Julian, “The Grey Zone: Russia’s Military, Mercenary and Criminal Engagement in Africa”, *Global Initiative*, February 2023, <https://globalinitiative.net/analysis/russia-in-africa/>, erişim 19.03.2023.
- TELCİ İsmail Numan, “Rusya-Ukrayna Savaşının Afrika’ya Yansımaları”, *ORSAM*, 14 Mart 2022, <https://www.orsam.org.tr/tr/rusya-ukrayna-savasinin-afrikaya-yansimalari/>, erişim 25.04.2023.
- TOPSAKAL İlyas ve ZENGİN Alperen Kürşad (2022). “Ukrayna-Rusya Hattında Askeri Tırmanmadan Savaşa”, *Kriter Dergi*, 6:66, <https://kriterdergi.com/ukrayna-rusya-hattinda-askeri-tirmanmadan-savasa>, erişim 10.03.2022.
- VERNES Sarah, “Libya: Why the Russia-Ukraine war threatens the fragile balance of power”, *Africa Report*, 8 March 2022, <https://www.theafricareport.com/182203/libya-why-the-russia-ukraine-war-threatens-the-fragile-balance-of-power/>, erişim 19.04.2023.
- WALSH Declan ve ELIGON John, “Shunned by Others, Russia Finds Friends in Africa”, *The New York Times*, March 2022, <https://www.nytimes.com/2022/03/03/world/africa/russia-ukraine-eritrea-africa.html> erişim 03.01.2023.
- “Billinoaire Konstantin Malofeev turns his attentions to Africa”, <https://www.africaintelligence.com/west-africa/2020/05/28/billionaire-konstantin-malofeev-turns-his-attentions-to-africa,108407457-art#:~:text=After%20getting%20>

involved%20in%20the, fight%20the%20Covid%2D19%20pandemic., erişim 21.05.2023

- “Master and Chef: How Russia Interfered in Elections in Twenty Countries”, <https://www.proekt.media/en/article-en/russia-african-elections/>, erişim 06.07.2023.
- “Nigeria Petroleum Minister: No Time To Be Bullish on Oil”, *Bloomberg*, 23 Şubat 2022, <https://www.bloomberg.com/news/videos/2022-02-23/nigeria-petroleum-minister-no-time-to-be-bullish-on-oil-video>, erişim 22.01.2023.
- “Russia’s Wagner Group withdraws fighters in Libya to fight in Ukraine”, <https://www.middleeastmonitor.com/20220326-russias-wagner-group-withdraws-fighters-in-libya-to-fight-in-ukraine/>, erişim 17.04.2023.
- “Russia-Africa: Blocked in Europe, ‘Russia Today’ is eyeing West Africa”, <https://www.theafricareport.com/185115/russia-africa-blocked-in-europe-russia-today-is-eyeing-west-africa/>, erişim 22.04.2023.
- “Sanctioned Putin Ally Seeks to Lure 2.5 billion dollar to Africa”, <https://www.bnnbloomberg.ca/sanctioned-putin-ally-seeks-to-lure-2-5-billion-to-africa-1.1336882>, erişim 11.04.2023.
- “Why Russia wins some sympathy in Africa and the Middle East”, [https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2022/03/12/why-russia-wins-some-sympathy-in-africa-and-the-middle-east?utm\\_medium=cpc.adword.pd&utm\\_source=google&ppccampaignID=18151738051&ppcadID=&utm\\_campaign=a.22brand\\_pmax&utm\\_content=conversion.direct-response.anonymous&gad\\_source=1&gclid=CjwKCAiAvoqsBhB9EiwA9XTWGc7OBp0pC3ekYR2juxDb9D8keN-gtyiOT\\_B\\_xy55NUhTs5mSPOEdSxoC0GkQAvD\\_BwE&gclsrc=aw.ds](https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2022/03/12/why-russia-wins-some-sympathy-in-africa-and-the-middle-east?utm_medium=cpc.adword.pd&utm_source=google&ppccampaignID=18151738051&ppcadID=&utm_campaign=a.22brand_pmax&utm_content=conversion.direct-response.anonymous&gad_source=1&gclid=CjwKCAiAvoqsBhB9EiwA9XTWGc7OBp0pC3ekYR2juxDb9D8keN-gtyiOT_B_xy55NUhTs5mSPOEdSxoC0GkQAvD_BwE&gclsrc=aw.ds), erişim 10.06.2023.
- “Yevgeny Prigozhin: The Hotdog Seller Who Rose to the Top of Putin’s War Machine”, <https://www.theguardian.com/world/2023/jan/24/yevgeny-prigozhin-the-hotdog-seller-who-rose-to-the-top-of-putin-war-machine-wagner-group>, erişim 10.05.2023.

# Eleştirel Söylem Analizi Bağlamında Göçmen Karşıtı Söylemlerin Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi: İtalya Lig Partisi Örneği\*

The Effect of Anti-Immigrant Discourses on Voter Behaviors in the Context of Critical Discourse Analysis: The Case of the Italian League Party

Salih TURGAY\*\*

## Öz


*Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından her geçen gün artış gösteren göç hareketleri Afrika ile Avrupa kıtaları arasındaki en aktif göç rotası üzerinde yer alan İtalya'ya derinden etkilemiştir. Gerek transit gerekse hedef ülke konumunda olan İtalya'ya yönelik yoğun göç hareketleri her geçen gün daha da siyasallaştırılmış ve politik düzlemin en tartışmalı konuları arasına girmiştir. Öte yandan kurulduğu yıldan itibaren İtalya siyasal sisteminde önemli bir aktör olmayı başaran aşırı sağcı Lig Partisi'nin politik söyleminin merkezinde 2000'li yıllara kadar bölgeselcilik bulunmaktayken, 2000'li yıllar itibarıyla göç karşıtlığı, partinin genel siyasi çizgisini ve ideolojik duruşunu karakterize etmeye başlamıştır. Çalışmada Lig Partisi'nin göç karşıtı söylemlerini hangi metaforlar üzerinden gerçekleştirdiği ve bu söylemlerin İtalya genel seçimleri ile Avrupa Parlamentosu seçimlerine yansımaları ele alınmıştır. Lig Partisi aktörlerinin hangi metaforları ön plana çıkardıkları, iletişim stratejileri ve seçim afişlerinin bu metaforlar ile ilişkisi eleştirel söylem analizi yöntemi ile incelenmeye çalışılmıştır. Bu anlamda çalışmanın temel amacı, Lig Partisi aktörlerinin göçmen karşıtı söylemlerinin partinin oy oranlarını etkileyen bir değişken olup olmadığını ortaya koymaktır. Elde edilen verilere göre, suç oranları ve kültürel farklılıklar gibi sebeplerle veya kitlesel göç hareketlerinin toplumun duyarlılık düzeyini artırdığı dönemlerde, göç karşıtı söylemin seçim sonuçlarına olumlu bir şekilde yansıdığı gözlemlenmektedir. Ancak ekonomik ve toplumsal sorunların farklılaştığı dönemlerde göç karşıtı söylem, seçmen davranışları üzerinde beklenen etkiyi göstermemektedir.*

**Anahtar Kelimeler:** İtalya, Göç, İstila, Lig Partisi, Düzensiz Göç.

\* \* Bu çalışma "1990-2015 Yılları Arası Avrupa Birliği'nin Göçü Güvenikleştirme Politikası İtalya Örneği" başlıklı doktora tezinden ve diğer güncel verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

\*\* Dr., Birleşmiş Milletler Güney Sudan Misyonu (UNMISS), Polis Danışmanı, ORCID: 0000-0002-5823-6986 e-posta: salih\_turgay@hotmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 05.08.2023  
Kabul Tarihi / Accepted: 01.12.2023

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License. 

**Abstract**

*After the end of the Cold War, the increasing migration movements have deeply affected Italy, which is on the most active migration route between Africa and Europe. Intensive migration movements towards Italy, which is both a transit and a destination country, have been more politicized day by day and become one of the most controversial issues on the political plane. While regionalism was at the center of the political discourse of the far-right League Party, which has managed to become an important actor in the Italian political system since its establishment until the 2000s, anti-immigration began to characterize the party's general political line and ideological stance as of the 2000s. This study discusses the metaphors through which the League Party carries out its anti-immigration discourses and the reflections of these discourses on the Italian general elections and European Parliament elections. It tries to make sense of the metaphors that the actors of the League Party brought to the forefront and the relationship between their communication strategies, their election posters, and these metaphors by using the critical discourse analysis method. In this sense, the main purpose of the study is to reveal whether the anti-immigrant discourse of the actors of the League Party is a variable that affects the party's votes. According to the findings of the study, anti-migration discourse reflects positively on the election results in times when immigrants occupy the public agenda due to factors such as crime rates and cultural differences or when mass migration movements increase the sensitivity level of society. However, the study also shows that anti-immigration rhetoric does not perform the expected effect on voters' behaviour in times when economic and social problems diverge.*

**Keywords:** *Italy, Immigration, Invasion, League Party, Irregular Immigration.*

**Summary**

The increasing migration movements after the Cold War have deeply affected Italy, a country situated on the most active migration route between Africa and Europe. The intense migration movements towards Italy, both as a transit and a destination country, have been increasingly politicized over time, becoming one of the most controversial topics in the political arena. The far-right League Party, which has become a significant actor in the Italian political system since its establishment, initially had regionalism at the center of its political discourse until the 2000s. However, starting from the 2000s, anti-immigration sentiment has come to characterize the party's general political line and ideological stance.

This study examines anti-immigration discourses within the League Party through a discourse analysis framework, shedding light on the effects of anti-immigration discourses on voters and the complex dynamics surrounding this issue. The study aims to analyze the metaphors emphasized by the actors of the League Party, the relationship between their communication strategies, their election posters, and these metaphors by using the Critical Discourse Analysis (CDA) method. In this context, the primary goal of the study is to determine whether the anti-immigration discourses of League Party actors are a variable influencing the party's votes.

To address the research problem, the method of CDA has been employed. CDA, renowned through the works of Ruth Wodak, treats language as a social practice and utilizes various discursive tactics to unveil hidden ideological messages



within written texts and verbalized discourses. CDA aims to reveal concealed messages in specific texts, discourses, visuals or speeches. Therefore, CDA stands out as a suitable methodological tool for examining the relationship between anti-immigration discourse and election results. Using this methodology, the anti-immigration discourses of the League Party leaders and other political actors during election campaigns in Italy have been interpreted through the practical implications.

The League Party, as a significant actor in the Italian political system, has substantially influenced the country's immigration policy both in opposition and in power. Discourses have been developed suggesting that immigrants erode societal and cultural identity and disrupt public order. The actors of the League Party have commonly used metaphors such as "invasion and occupation" along with visuals of Native American chiefs and babies in their election campaigns, posters, rally venues, and official meetings to define immigration and to emphasize the need to preserve Italian identity with these metaphors and visuals.

The study reveals a contextual relationship among the words, texts, and visuals used by the League Party during election campaigns, highlighting the characterization of immigrants as a threat to public order and social security. In the context of Wodak's "exclusionary rhetoric", emphasis on expressions like "us, our land, our borders" reinforces the boundaries between "us" and "them" and attempts to alter voter preferences with the message that immigrants ("the other") pose a threat to "us."

However, the impact of the threat discourse on voter behavior is a highly debated issue. It can be argued that during periods when immigrants dominate public discourse due to factors such as crime rates or cultural differences, or when mass migration movements increase societal sensitivity, this discourse positively influences election results. Yet, during periods of differentiated economic and social issues, anti-immigration rhetoric does not show the expected impact on voter behavior. The main dilemma for political parties with extreme right-wing ideologies begins here. Parties with ideological stances such as extreme nationalism, anti-immigration sentiments, and skepticism towards Europe tend to confine their discourse to these areas. Promises related to economic and social issues, public health, or public safety often do not find resonance in their discourse. Therefore, the support and votes for such parties do not consistently experience steady increases or decreases. Depending on the prevailing conditions, the votes of these parties may dramatically rise or fall. Indeed, similar outcomes have emerged in the thirty years of political history of the League Party. Entering the Italian political system in 1991 with an 8.7% vote share, the party's voting percentage decreased to 3.9% a decade later. Reaching 8% again in 2008, the League Party experienced a significant loss in 2013 with its votes dropping to 4.1%. Its votes rose after 2013 and reached its highest level in 2018 at 17.4%. However, like previous periods, this success was not an enduring one, and the party could only secure a 9% vote share in the 2022 general elections.

On the other hand, while anti-immigration policies are not the sole determinant of the League Party's electoral successes or failures in the Italian political system, the anti-immigration discourse characterizes the party's overall political line and ideological stance. It can be said that anti-immigration sentiment is a fundamental unifying emotion consolidating the League Party supporters.

## Giriş

İtalya'nın coğrafi konumu, ülkeye benzersiz fırsatlar sunduğu gibi birtakım tehditleri de beraberinde getirmektedir. Tarih boyunca İtalya, çeşitli uygarlıkların çatışma noktası, zaman zaman da birleşme noktası haline gelmiş, uluslararası göçmenlerin geçiş güzergâhında yer almıştır. 1990'lı yıllara kadar daha çok göç veren bir ülke olan İtalya'da göç olgusu kamuoyunun dikkatini yeterince çekmemiş ve siyasal iktidarlar tarafından da ihmal edilmiştir. Dolayısıyla 1990'lı yıllara kadar göç akışları ile başa çıkabilecek etkin politikalar geliştirilememiştir.

Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından göç olgusu farklı bir boyut kazanmış, küreselleşmenin de etkisiyle Batı Avrupa'ya yönelik göç hareketleri yoğunlaşmıştır. Yugoslavya'nın parçalanma süreci, Bosna-Hersek Savaşı ve Afrika kıtasındaki iç çatışmalardan kaçan yüzbinlerce mültecinin Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelere yönelmesi, göçmenlerin Avrupa'da toplumsal kimliğe ve ülke güvenliğine yönelik potansiyel tehlike olarak görülmesine yol açmıştır. AB üyesi ülkelere yönelik göç hareketlerinde sahra altı Afrika'dan başlayıp Kuzey Avrupa'ya kadar uzanan en aktif rota, Orta Akdeniz göç rotasıdır.<sup>1</sup>

Göç, günümüzde toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel dinamiklerini etkileyen önemli bir konudur. Göç hareketlerinin boyutu göz önüne alındığında göçün bu dinamikleri önümüzdeki süreçte de etkileyeceği açıktır. Diğer taraftan siyasi partiler ideolojileri, değerleri ve öncelikleri doğrultusunda göçle ilgili konulara farklı bir yaklaşım benimseyebilmektedir. Bu nedenle, göç konusunda siyasi parti söylemleri, seçmen kitlesinin beklentileri, toplumsal dinamikler ve ulusal önceliklere bağlı olarak değişiklik gösterebilir. 1990'lı yıllardan itibaren her geçen gün artış gösteren göçmen nüfus, İtalya kamuoyunda göçmenlere şüphe ile bakılmasını da beraberinde getirmiştir. Göçmenler siyasi çevrelerce bir güvenlik tehdidi olarak ele alınmaya başlanmış ve güvenlik politikaları içerisinde kendine yer edinmiştir. Göç, giderek artan bir şekilde siyasallaştırılmış ve politik düzlemin en tartışmalı konuları arasına girmiştir.

Yasama faaliyetlerinde göçe yönelik söylem, entegrasyon politikalarından göçmenlere yönelik sıkı kontrol politikalarına kaymış ve bunun sonucunda göç giderek siyasi ve kamusal söylemde bir kanun ve düzen meselesi olarak inşa edilmiştir. Birçok AB üyesi ülkede olduğu gibi İtalya siyasal sisteminde de göçü suçluluk ve toplumsal huzursuzlukla ilişkilendiren aşırı sağ partiler, seçmen desteği kazanmak için göçü araçsallaştırmıştır.<sup>2</sup>

1 "FRONTEX", <https://www.frontex.europa.eu/what-we-do/monitoring-and-risk-analysis/migratory-routes/central-mediterranean-route/> erişim 01.07.2023.

2 Jens Rydgren, "Immigration Sceptics, Xenophobes or Racists? Radical Right-wing Voting in Six West European Countries", *European Journal of Political Research* 47, 2008, s. 737-765.

Bu anlamda kurulduğu yıldan itibaren adından sıklıkla söz ettiren Kuzey Ligi Partisi, (2018 yılından sonra Lig Partisi olarak adlandırılmaktadır) İtalya siyasi sisteminin göç ve göçmen konularını politize eden en etkili siyasi parti olarak dikkat çekmektedir. 1991 yılında Umberto Bossi tarafından kurulan Lig Partisi, Padania olarak adlandırılan Kuzey İtalya bölgesinin İtalya'dan ayrılmasını savunmaktaydı. Ancak sonraki yıllarda bağımsız bir kuzey devleti kurmayı içeren ayrılıkçı politikaları büyük ölçüde terk eden parti, söylemlerine düzensiz göç, göçmen, mülteci gibi her türlü göç hareketlerini oturtarak göçü bir güvenlik konusu olarak ele almaya ve seçim kampanyalarında kullanmaya başlamıştır.<sup>3</sup>

Çalışmada, Lig Partisi aktörlerinin seçim kampanyaları sırasındaki göçmen karşıtı söylemleri, iletişim stratejileri, seçim bildirgelerinde ön plana çıkarılan metafor ve görseller eleştirel söylem analizi metoduyla irdelenerek, bu söylemlerin seçim sonuçlarına yansımaları ele alınacaktır. Başka bir ifade ile çalışmamızın temel amacı, Lig Partisi aktörlerinin göçmen karşıtı söylemlerinin partinin oy oranlarını etkileyen bir değişken olup olmadığını ortaya koymaktır. Öte yandan Türkçe literatürde, göç karşıtı söylemin seçmen davranışları üzerindeki etkisini İtalya özelinde ele alan çalışmaların oldukça az olduğu bilinmektedir. Çalışmanın öncelikle bu alandaki boşluğu bir nebze de olsa dolduracağı ve konu ile ilgili bu güne kadar yapılan çalışmalara katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

Araştırmanın sorunsalına yanıt bulabilmek amacıyla eleştirel söylem analizi (*critical discourse analysis*) yöntemi kullanılmıştır. Ruth Wodak'ın çalışmalarıyla ünlenen eleştirel söylem analizi, dili bir sosyal pratik biçimi olarak ele alarak yazılı metinler ile yazılı hale getirilmiş söylemler içerisinde gizlenen ideolojik mesajları ortaya çıkarmak için bir takım söylemsel taktikler kullanır.<sup>4</sup> Eleştirel söylem analizi, belirli bir metin, söylem, görsel veya konuşmadaki gizli mesajları ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla eleştirel söylem analizi, göçmen karşıtı söylem ile seçim sonuçları arasındaki ilişkiyi incelemek için uygun bir metodolojik araç olarak ön plana çıkmaktadır. Bu metodolojik araç ile, Lig Partisi genel başkanları ve diğer siyasi aktörlerinin seçim kampanyaları sırasındaki göçmen karşıtı söylemleri pratik çıkarımlar yapılarak anlamlandırılmaya çalışılacaktır.

## 1. İtalya'da Göçün Yeni Tarihesi

Kurulduğu yıldan beri İtalya siyasi sisteminde önemli rol oynayan Lig Partisinin ideolojik duruşunu, göçmen karşıtı söylemlerini ve bu söylemlerin seçimlere etkisini ele almadan önce İtalya'nın karşı karşıya kaldığı göç yükünü ele almak doğru bir yaklaşım olarak düşünülmektedir. Böylelikle Lig Partisi siyasi elitlerinin göçmen karşıtı söylemlerinin somut olgulara mı dayandığı yoksa toplumda var olan kaygıları söylem yoluyla körükleyip körükledikleri ortaya konacaktır.

3 Laura Cervi, Santiago Tejedor ve Mariana Alencar Dornelles, "When Populists Govern the Country: Strategies of Legitimization of Anti-Immigration Policies in Salvini's Italy" *Sustainability* 12:23, 2020, s. 4.

4 Norman Fairclough ve Ruth Wodak, "Critical Discourse Analysis", Tuen Van Dijk (ed.), *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction* (vol. 2), Sage Publication, London, 1997, s. 258-284.

İtalya, kontrol edilmesi güç uzun deniz sınırları ve Afrika ile Avrupa arasında adeta sıçrama tahtası onlarca adaya sahip olduğu için düzensiz göçmenlerin Avrupa'ya yönelik güzergâhlarında ana geçiş noktaları arasında yer almaktadır. Arap Baharı'nın yaşandığı 2011 yılında 64 bin düzensiz geçişin tespit edildiği bu rota üzerinden 2014 yılında 170 bin düzensiz geçiş gerçekleşmiştir. 2016 yılında ise düzensiz geçişler pik yaparak 180 bini aşmıştır. Düzensiz geçişler sonraki yıllarda düşüş kaydetmiş olsa bile 2021 yılında tekrar yükselişe geçmiş, Ocak ve Mart 2023 arasında bu rotada toplam 27 bin düzensiz geçiş tespit edilmiştir.<sup>5</sup>

İtalya, düzensiz göçmenlerin sıklıkla kullandığı bir transit ülke olmanın yanı sıra son yıllarda hedef ülke olarak da dikkat çekmektedir. Düzensiz göçmenlerin İtalya'ya göç etmek arzularına ilişkin birçok neden olmakla birlikte Reyneri'nin "AB ve Avustralya'da göç ve Entegrasyonun Zorlukları" isimli çalışması oldukça ilginç bulgulara sahiptir. Çalışmaya göre; düzensiz göçmenlerin İtalya'da kolaylıkla ikamet edebileceği görüşü yaygındır. Zira düzensiz göçmenlere yönelik polis kontrolleri oldukça azdır ve kontroller sırasında yakalansalar bile nadiren sınır dışı edilirler. Öte yandan sık sık yapılan düzensiz göçmen afları göçmenler üzerinde "çekici etki" yaratmakta ve bu aflardan yararlanmak isteyen düzensiz göçmenler, zor şartlarda yaşam sürse bile ülkede kalmaya devam etme eğilimi göstermektedir. Çalışma kapsamında göçmenler ile yapılan mülakatlarda neden İtalya'ya göç ettikleri sorusu sorulmuş ve dikkat çekici cevaplar alınmıştır. Alınan cevaplara göre İtalya, kayıt dışı yaşamın ve çalışmanın kolay olduğu bir ülke olarak adlandırılmaktadır. İtalya'nın oturma izni olmadan bile para kazanmanın kolay olduğu, er ya da geç oturma izninin alınabildiği bir ülke olduğu şeklinde bir inanış hakimdir. Bu nedenle İtalya göç edebilmek için gerekli zorluğa, masrafa ve riske değecek bir ülke olarak değerlendirilmektedir.<sup>6</sup>

Diğer taraftan İtalya'da göçmen karşıtı söylemlerinin hedefinde sadece düzensiz göçmenler yer almamaktadır. İtalya'da bulunan mülteciler ile yasal göçmenler bütünsel olarak göçmen karşıtlığı söyleminin nesnesi olmaktadır. Dolayısıyla İtalya'da bulunan yasal göçmen ve mülteci sayıları ile bu sayıların yerli nüfusa oranını ortaya koymak, göçmen karşıtı söylemin olgulara dayanıp dayanmadığı noktasında fikir verecektir. İtalya'nın göç veren ülke konumundan çıkıp göç alan bir ülke haline geldiği 1990'lı yıllardan 2020 yılına kadar nüfus dinamikleri, göçmen sayısı ve göçmen nüfusun yerli nüfusa oranı, Birleşmiş Milletler (BM)'in yayınlamış olduğu verilere göre şu şekildedir.

5 "FRONTEX", <https://www.frontex.europa.eu/what-we-do/monitoring-and-risk-analysis/migratory-routes/central-mediterranean-route/>, erişim 01.07.2023

6 Emilio Reyneri, "The Challenges of Immigration and Integration in the European Union and Australia," *National Europe Centre Paper No. 68*, University of Sydney, 18-20 February 2003, s. 8.

**Tablo 1. İtalya'nın Nüfus Dinamikleri**

	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Yerli Nüfus	57.048.000	57.174.000	56.692.000	58.281.000	59.325.000	60.578.000	60.462.000
Göçmen Nüfus	1.428.219	1.774.954	2.121.688	3.954.790	5.787.893	5.805.328	6.386.998
Mülteciler (Sığınmacılar Dahil)	12.379	9.408	6.437	20.675	56.397	177.193	254.665
Mülteciler Dahil Göçmen Nüfusun Yerli Nüfusa Oranı	%2,5	%3,1	%3,7	%6,8	%9,8	%9,9	%10,9

**Kaynak:** International Migration Stock 2020.

Yukarıdaki tabloya göre İtalya'nın 1990 yılında yerli nüfusu 57 milyon iken, 2015 yılında 60.5 milyona ulaşmıştır. 2015 yılından sonra ise yerli nüfus düşüş eğilimi göstererek 2020 yılında 60.4 milyona gerilemiştir. Buna karşın 1990 yılında mülteci ve göçmenler dahil toplam yabancı nüfus 1.4 milyon iken 2020 yılına kadar dört kattan fazla artarak 6.5 milyona dayanmıştır. Göçmen nüfusun yerli nüfusa oranı ise 1990 yılında yüzde 2,5 iken, bu oran istikrarlı bir şekilde artarak 2020 yılında yüzde 11 düzeyine ulaşmıştır. Başka bir ifade ile otuz yıllık süreç içerisinde göçmen nüfus oranı dört kat artış kaydederek 2020 yılında her on sakinden birinin yabancı olduğu sembolik eşik geçilmiştir.

İtalya'da her yıl ortalama 150 bin yabancıya İtalya vatandaşlığı verildiği (2016 yılında 202 bine ulaşmıştır) ve bu yabancıların büyük çoğunluğunun AB dışındaki üçüncü ülke vatandaşlarından oluştuğunu<sup>7</sup> hatırlamak ve altını çizmek gerekmektedir. Göçmen nüfus içerisinde değerlendirilmeyen yeni İtalya vatandaşları, her ne kadar hukuki olarak vatandaş olsa da sosyolojik ve kültürel olarak yabancı olarak nitelendirilmeye devam edilmektedir.<sup>8</sup>

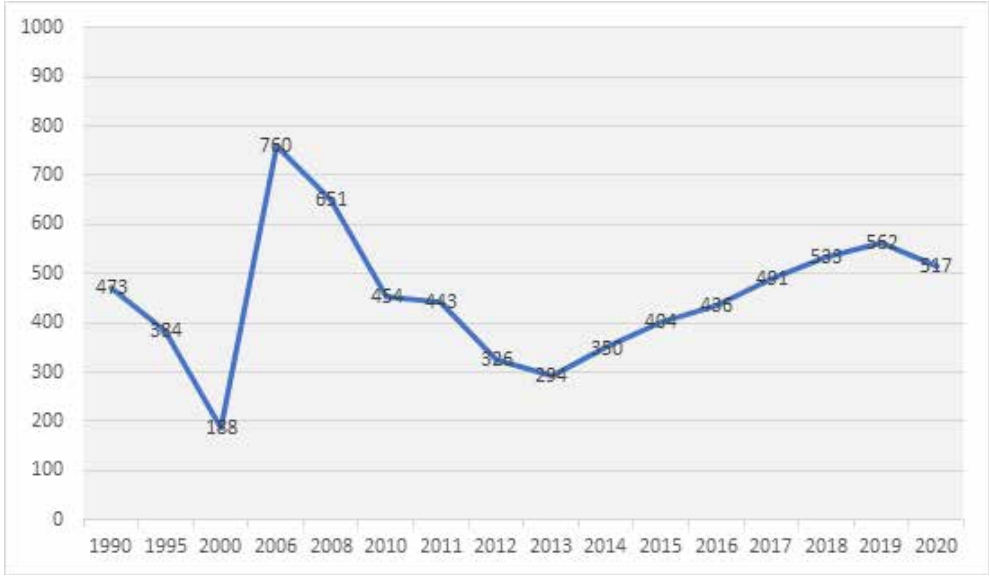
Öte yandan yukarıda yer alan tablonun ülkede yasal olarak ikamet etme iznine sahip olan mülteci ve göçmenleri kapsadığı, düzensiz (yasadışı) göçmenlerin ise bu tabloya dahil olmadığını belirtmekte fayda vardır. Zira ülkede bulunan düzensiz göçmenlerin herhangi bir kaydı bulunmadığından kesin olarak tespit edilebilmeleri mümkün değildir. Dolayısıyla diğer AB ülkelerinde olduğu gibi İtalya'da da düzensiz göçmen sayıları ile ilgili birtakım tahminler yürütölmektedir.

<sup>7</sup> Eurostat, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, erişim 21.07.2023.

<sup>8</sup> Leti Volpp, "The Culture of Citizenship", *Theoretical Inquiries in Law*, 8:2, 2007.; Nick Stevenson, *Culture and Citizenship*. London, Sage Publications, 2001.; Jean Beaman, "Boundaries of Frenchness: Cultural Citizenship and France's Middle-class North African Second-generation", *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 22:1, 2015.

İtalya’da bulunan düzensiz göçmenler hakkında yüksek kaliteli araştırmalar yapıp bilgi üreten ISMU Vakfı (Fondazione ISMU) isimli özel araştırma merkezinin düzensiz göçmen araştırmaları bilimsel çevrelerde kabul görmektedir. Bundan dolayı çalışmada bu kuruluşun İtalya’da bulunan düzensiz göçmen sayıları hakkındaki tahminlerine yer verilerek, düzenli ve düzensiz konumda bulunan göçmen ve mülteciler bir bütün olarak ele alınacaktır.

**Grafik 1.** İtalya’da Bulunan Düzensiz Göçmenler (X1000)



**Kaynak:** ISMU Vakfı'nın yıllık raporlarından yararlanılarak yazar tarafından derlenmiştir.

1990 yılında İtalya’da 473 bin düzensiz göçmenin olduğu tahmin edilmekteydi. Ülkede düzensiz olarak bulunan yüz binlerce yabancıyı düzene sokarak kaotik durumu kontrol altına almak amacıyla aynı yıl kabul edilen Martelli Kanunu ile göçmen affı yürürlüğe konulmuş ve yasallaştırma programı çerçevesince 235 bin düzensiz göçmen kayıt altına alınmıştır.<sup>9</sup> Dolayısıyla, grafik 1 incelendiğinde, sonraki yıllarda düzensiz göçmen sayısının azalarak 2000 yılında 200 binin altına gerilediği gözlemlenmektedir. 2006 yılına gelindiğinde 700 binin üzerinde olduğu tahmin edilen düzensiz göçmenler için 2009 ve 2012 yıllarında daha önce yapılan göçmen aflarından daha seçici kriterler içeren iki yeni göçmen affı yürürlüğe konulmuştur. 2013 yılında 294 bin olarak tahmin edilen düzensiz göçmen sayısı 2020 yılına kadar istikrarlı bir artış eğilimi göstermiştir. Ancak 2020 yılında yaşanan Covid-19 salgını ile mücadele kapsamında seyahatler kısıtlanmış, yasal ve yasadışı göç hareketleri azalmıştır.

<sup>9</sup> Corrado Bonifazi, “Europea Migration Policy: Questions from Italy”, Russell King, Gabriella Lazaridis ve Charlambo Tsardanidis, (ed.) *Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe*, St. Martin’s Press. 2000, s. 41.

Uluslararası göçlere neden olan, işsizlik, yoksulluk, daha iyi koşullarda yaşama ümidi gibi ekonomik etmenler ile iç çatışma, savaş, zulüm ve insan hakları ihlalleri gibi siyasi koşulların önümüzdeki süreçte de devam edeceği öngörüldüğünden uluslararası göçün boyutunun artarak devam edeceği söylenebilir. Hem uluslararası göç rotaları üzerinde yer almasından hem de ekonomik gelişmişlik düzeyinden dolayı İtalya'nın göçmenlerin hedefinde olmaya devam edeceğini iddia etmek yanlış bir yaklaşım olmayacaktır. Dolayısıyla göç ve göçmen tartışmalarının İtalya kamuoyu ve siyasi sistemini etkileyen ana konulardan biri olmaya devam edeceği açıktır.

## 2. Lig Partisi ve Göç Karşıtı Söylem

1990 ve 1991 yıllarında yaşanan Arnavutluk Krizi'nin ardından İtalya daha önce eşi benzeri görülmemiş iki göç dalgasıyla karşı karşıya kalmıştır. İtalya'nın yanıt vermede yetersiz kaldığı bu göç dalgası, İtalya siyasi sisteminde de köklü değişikliklere neden olmuş, İtalya'nın merkez ve kuzeyinden altı bölgesel lig hareketi<sup>10</sup> bir araya gelerek resmi bir ittifak kurmaya karar vermesiyle Lombard Ligi lideri Umberto Bossi öncülüğünde 1991 yılında Lig Partisi kurulmuştur.

Padania olarak adlandırılan Kuzey İtalya bölgesinin İtalya'dan ayrılmasını savunan ve tam adı Padania'nın Bağımsızlığı için Kuzey Birliği (*Lega Nord per l'Indipendenza della Padania*) olan Lig Partisi'nin ideolojik duruşunun tamamen göçmen karşıtı söylemlere dayandığını söylemek mümkün değildir. Kuruluşun ilk yıllarında Lig Partisi, kuzey topluluğunun etnik ve dilsel farklılığını daha geniş bir idari ademi merkeziyetçilik projesini haklı çıkarmanın temeli olarak değerlendirmiş ve siyasi söyleminin merkezine dürüst, çalışkan ve basit yaşayan Kuzey İtalyanları “biz” olarak yerleştirmiştir. Diğer taraftan Roma'daki yozlaşmış seçkinler ile güneylileri “öteki” olarak nitelendiren bir söylem geliştirerek Kuzey İtalya bilinci oluşturmayı hedeflemiştir.<sup>11</sup> Diğer taraftan 1990'lı yıllarda pek çok ülke kaynaklı yoğun göç akınları, İtalya kamuoyunda göçmenleri gündemin üst sıralarına yerleştirmiştir. Göçün tehlikelerini ön plana çıkaran Başkan Bossi, “öteki” kategorisine göçmenleri de dahil ederek karşı kampı genişletmiştir.<sup>12</sup> Partinin politik söylemlerinin ağırlık merkezinin göçmen karşıtlığı ve yabancı düşmanlığına doğru kaymasıyla birlikte, AB dışından gelen yabancılar ile düzensiz göçmenler, yeni güneyliler olarak nitelendirilmeye başlanmıştır.<sup>13</sup>

Lig Partisi'nin göç karşıtı duruşu, hazırlanan seçim afişlerinde de kendini göstermektedir. 2001 genel seçimlerinde kullanılan iki afiş, göçe yönelik olumsuz stratejiyi göstermesi açısından oldukça dikkat çekicidir. Bu afişlerde kullanılan hem dil hem de fotoğraf seçimleri, göç karşıtı söylemin birçok özelliğini yansıtmaktadır. Resim 1'de yer alan “düzensiz göçü durdurun” sloganı ile hükûmetin düzensiz göç

10 Lombard Ligi (Liga Lombard), Veneto Ligi (Liga Veneta), Özerklikçi Piemonte (Piemonte Autonomista), Emilia-Romagna Ligi (Lega Emilia-Romagnola), Toskana İttifakı (Alleanza Toscana) ve Ligurya Birliği (Unione Ligure)

11 Dwayne Woods, “The Many Faces of Populism: Diverse but Not Disparate Research”, *Political Sociology*, 22, 2014, s. 1-25.

12 Marco Tarchi, *L'Italia populista: Dal qualunquismo a Beppe Grillo (Populist Italy: From qualunquismo to Beppe Grillo)*, Bologna, Il Mulino. 2015, s. 37.

13 Alper Arısoy, “İtalya'da Kuzey Bölgeselciliği ve Kuzey Ligi Hareketi”, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1:1, 2010, s. 13.

politikaları eleştirilerek düzensiz göçmenlerin ülkeye girişini engellemek için daha kısıtlayıcı yasal düzenlemeler yapılması talep edilmektedir. Düzensiz göçle ilgili endişelerin daha belirgin olarak karakterize edildiği Resim 2’de ise daha keskin söylemler yer almaktadır. “Göçü durdurun, toprağımız satılık değil, ya hukuk ya da halk ayaklanması” sloganlarını içeren afiş ile bir taraftan koşulsuz olarak göçün bir an önce durdurulması talep edilirken diğer taraftan merkezi hükümet tehdit içerikli bir söylem ile uyartılmaktadır.

Lig Partisi, 2001 genel seçimlerinde olduğu gibi 2008 genel seçimlerinde de göçmen karşıtlığını seçim afişlerine yansıtmış ve hazırlanan afişlerde geleneksel başlık takan bir Kızılderili şefinin görseli kullanılmıştır. 3. numaralı resimde; “göçmen akınına uğradılar, şimdi kısıtlı koşullarda yaşıyorlar, bunu düşün”, 4. numaralı resimde ise, “göçü düzenleyemediler, şimdi kısıtlı koşullarda yaşıyorlar, bunu düşün” sloganları yer almıştır.

2011 yılına gelindiğinde göç tartışmaları ülke kamuoyunda daha da alevlenmiş, Arap Baharı’nın ardından Kuzey Afrika ülkelerinden İtalya’ya yönelen düzensiz göç akınları ile ilgili yapılan siyasi tartışmalarda İtalya’nın AB’den yardım isteme konusu gündeme gelmiştir. İtalya Parlamentosu’nda yapılan bir oturum sırasında Lig Partisi Milletvekili Lorenzo Bodega; “Lig Partisi, İtalya’nın sürdürülemez sayıda göçmen tarafından ‘istila’ edilmemesi için hükümet tarafından sergilenen kararlı tutumu desteklemektedir” diyerek ‘istila’ metaforuna gönderme yapmıştır.<sup>14</sup>

Öte yandan 2012 yılında İtalya siyasal sisteminde çalkantılı bir dönem yaşanmış ve Lig Partisi’nin kurucusu ve başkanı Umberto Bossi, parti fonlarını zimmetine geçirdiği iddiasıyla yolsuzluk soruşturmasına konu edinmiştir. Yolsuzluk iddiaları hem Bossi’nin hem de partinin itibarını sarsmış, Bossi istifa etmek zorunda kalarak 30 yıllık siyasi kariyerini noktalamıştır.<sup>15</sup> Temmuz 2012’de yapılan Parti kongresinde partinin bir başka önde gelen ismi Roberto Maroni parti lideri olarak seçilmiştir. Ancak liderlikteki bu değişiklik partinin oy kaybını önleyememiş ve Lombardiya bölgesinin cumhurbaşkanı seçildikten sonra Maroni de aynı yıl istifa etme kararı almıştır. Aralık 2013’te düzenlenen ve Bossi’nin geri dönüş girişiminde bulunduğu parti kongresinde Bossi, oyların sadece %18’ini, Lombardiyalı Avrupa Parlamentosu üyesi Matteo Salvini ise %82 oranında oy alarak parti kurucusunu ağır bir yenilgiye uğratarak yeni genel başkan seçilmiştir.<sup>16</sup>

Partinin göç karşıtı duruşunu devam ettiren Salvini, iletişim stratejisinin odak noktasına göçe karşı şiddetli muhalefeti oturtmuştur. Salvini’ye göre karşı çıkılması gereken büyük düşman artık güneyliler değil, ekonomik krizin ve toplumsal güvensizliğin sebebi olarak yabancılar ve göçmenlerdir. “Göçü durdurun” ve “İtalya’yı işgalden koruyun” şeklindeki yeni sloganlar, başta Müslüman topluluklar

14 Emanuela Paoletti, “The Arab Spring and the Italian Response to Migration in 2011: Beyond the Emergency”, *CMS*, 2:2, 2014, s. 136-137.

15 The Guardian, “Umberto Bossi Resigns as Leader of Northern League Amid Funding Scandal”, 6 Nisan 2012, <http://www.theguardian.com/world/2012/apr/05/umberto-bossi-resigns-northern-league>, erişim 22.11.2023.

16 Duncan McDonnell ve Davide Vampa, “The Italian Lega Nord” Reinhard Heinisch ve Oscar Mazzoleni (ed.) *Understanding Populist Party Organization: The Radical Right in Western Europe*, Palgrave Macmillan, 2016, s. 110-111.



olmak üzere düzensiz göçmenlerin giderek daha açık bir şekilde yabancı düşmanlığı ve ırkçılığın hedefi haline getirmiştir.<sup>17</sup>

İtalya'nın Lampedusa Adası açıklarında 2013 yılının Ekim ayında yaşanan tekne faciası sırasında 368'i Eritre vatandaşı olmak üzere birçok göçmenin denizde boğulması üzerine, arama kurtarma yapmak amacıyla İtalyan Hükümeti tarafından Mare Nostrum Operasyonu başlatılmıştır. Bu operasyonu protesto eden Salvini; “deniz kuvvetlerimiz bizim sınırlarımızı korumak için görevlendirilmeli, kaçak göçmenleri taşıyan tekneleri kurtarmak için değil”<sup>18</sup> söylemiyle insani operasyonları eleştirmiştir.

2013 seçimlerindeki başarısızlığın ardından göçmen karşıtlığı söylemini daha da öne çıkaran Salvini, mesajlarını geniş kitlelere ulaştırabilmek amacıyla sosyal medya araçlarını ve özellikle Twitter'ı etkin olarak kullanmaya başlamıştır. İtalya'ya yönelik göçü protesto etmek amacıyla Lig Partisinin güçlü olduğu Milano'da 14 Ekim 2014'te 40 bin kişinin katıldığı göç karşıtı bir miting düzenleyen Salvini, miting sonrasında Twitter'da bir kampanya başlatmıştır. “İstilaya hayır” etiketiyle başlatılan kampanya 18 Ekim 2014 tarihinde atılan toplam tweetlerin yüzde 40'ına, retweetlerin ise yüzde 81'ine erişerek<sup>19</sup> İtalya kamuoyunda geniş yankı uyandırmıştır.

Salvini'nin “Cumartesi günü Milano'da birçok anne ve baba, gururlu ve huzurlu bebeklerinin geleceğini savunmak için yüksek sesle ‘istilaya hayır’ dedi” şeklindeki tweeti ve “Calavino'dan Alessia bebek bile ‘istilaya hayır’ diyor” tweeti ile bebek görsellerini kullanarak seçmenlerin gelecek kaygısını ön plana çıkarmıştır.

Lig Partisi temsilcilerinin sık sık (erkek) Müslümanlar ile cinsel suçlar arasında bir bağ kurmaya çalıştığını da belirtmek gerekir. Mayıs 2016'da Lig Partisi Lideri Salvini, yeni açtığı web sitesi The Populist'e “*Sex and Trash*” adlı bir bölüm eklemiş ve bu bölümde evleri işgal eden, işverenlerini döven, sokağa tuvaletini yaptıktan sonra bir İtalyan'ı katleden göçmen haberlerine geniş yer ayrılmıştır.<sup>20</sup>

Aralık 2017'de İngiliz Spectator dergisine verdiği bir röportajda Salvini, “Göçmenleri durdurmak için donanmayı Libya'ya kuşatmaya göndereceğim ve gerçek mülteci olmayanları (neredeyse hepsi) iktidara geldikten sonraki bir yıl içinde sınır dışı edeceğim”<sup>21</sup> diyerek Partisinin göç konusundaki tutumunu bir kez daha tekrarlamıştır. 2018 seçimlerinin ardından kurulan hükümette içişleri bakanı olarak atanan Salvini, göç karşıtı söylemlerini eyleme geçirme fırsatı elde etmiş ve

17 Cervi, Tejedor ve Dornelles, “When Populists Govern the Country: Strategies of Legitimization of Anti-Immigration Policies in Salvini's Italy” s. 4.

18 Murat Özer, Ömer E. Bezirgan ve İslam Vitaliyev, “Göçmenlerin ve Sığınmacıların Yaşadığı Tekne Faciaları Hakkında Mülteci Ölümleri Raporu 2014”, *IMKANDER*, Aralık 2014, s. 3.

19 Cinzia Padovani, “Lega Nord and Anti-Immigrationism: The Importance of Hegemony Critique for Social Media Analysis and Protest”, *International Journal of Communication* 12, 2018, s. 3561.

20 Bridge Initiative Team, “The League (Lega, Lega Nord, The Northern League),” Factsheet, 14 Eylül 2020, <https://bridge.georgetown.edu/research/factsheet-the-league-lega-lega-nord-the-northern-league/> erişim 29.07.2023.

21 Wesley Dockery, “What is the Lega Nord and Their Policy Towards Migrants?” Infomigrants, <https://www.infomigrants.net/en/post/10109/what-is-the-lega-nord-and-their-policy-towards-migrants>, 2018, erişim 29.07.2023.

göçe karşı sıkı tedbirler almıştır. Bu tedbirlerin en çarpıcı örneğinin 11 Haziran 2019'da yaşandığı söylenebilir. İtalya'nın yeni İçişleri Bakanı Salvini, Avrupa yardım kuruluşu SOS Mediterranee tarafından işletilen ve 629 mülteci ile göçmeni taşıyan Aquarius kurtarma gemisinin İtalya limanlarına yanaşmasını engellemiştir. Sınır Tanımayan Doktorlar gemide 123 refakatsiz çocuk ve yedi hamile kadının da bulunduğunu bildirmesine rağmen Salvini, “yabancı kuruluşlara ait ve yabancı bayraklar taşıyan gemiler İtalya'nın göç politikasını dikte edemez” diyerek kararının arkasında durmuştur. Salvini “önce İtalyanlar” sloganıyla yürüttüğü 2018 seçim kampanyasında söz verdiği gibi “bugünden itibaren İtalya insan kaçakçılığına, yasa dışı göçmenlik işine hayır demeye başlayacak” diyerek ülkeye yönelik düzensiz göç akışını durdurma kararlılığını bir kez daha göstermiştir.<sup>22</sup>

### 3. Lig Partisi'nin Göç Karşıtı Söylemlerinin Eleştirel Söylem Analizi Bağlamında Değerlendirilmesi

Söylem, belirli bir olayla ilişkilendirilen ve bu olayı çevreleyen durumları, kurumları ve sosyal yapıları içeren diyalektik bir ilişkiyi ima eden, bu yapılar tarafından şekillendirilen ancak aynı zamanda onları da şekillendiren sistemli bir girişimi ifade eder. Söylem analizi ise dilin ve dilin kullanıldığı bağlamın göz önüne alınarak söylem ve eylem arasındaki ilişkiyi inceleyen disiplinler arası bir araştırma metodunu temsil eder.<sup>23</sup> Gür'e göre, söylem analizi, toplumda ortaya çıkan değer yargılarının, doğruların, gerçeklerin, gücün ve iktidar ilişkilerinin nasıl oluştuğunu, bu ilişkilerin nasıl sürdürüldüğünü, birbirleriyle nasıl çatıştığını ve nasıl değerlendirildiğini anlamak amacıyla çaba sarf eder.<sup>24</sup> Söylem analizi, yazılı ya da yazılı hale getirilmiş sözlü konuşmaları veya görsel metinleri incelemeyi amaçlar. Bu nedenle, söylem analizi, yazılı ya da yazılı hale getirilmiş konuşmaları, yani metni bir söylem olarak değerlendirir. Söylem analizinin verileri, belirli kategoriler değil, araştırmacının söylemden elde ettiği çıkarımlar üzerine kuruludur.<sup>25</sup>

Diğer taraftan söylem analizini eleştirel bir bakış açısıyla genişletmeye karar veren Norman Fairclough, Teun Van Dijk ve Ruth Wodak gibi düşünürlerin temellerini attığı eleştirel söylem analizi ise söylemin güç, iktidar ve hegemonya tarafından nasıl oluşturulduğunu, toplumsal kimlik, kültür, kültürler arası ilişkiler bağlamında söylem ve eylem arasında nasıl bir dönüştürücü etkiye sahip olduğunu anlamaya çalışır.<sup>26</sup> Eleştirel söylem analizi, dili bir sosyal pratik biçimi olarak ele alır ve resmi belgeler, dokümanlar ve yazılı hale getirilmiş sözlü metinlerde gizlenen ideolojik mesajları ortaya çıkarmak için çeşitli söylemsel taktikler kullanır.<sup>27</sup> Bu analiz türü, söylemlerdeki söylenmeyenleri değerlendirir, sezdirilenleri açıklamaya çalışır ve söylemin satır aralarını inceleyerek toplumsal, sosyo-kültürel yapı,

22 Ramzy Baroud ve Romana Rubeo, “What is Behind the Aquarius Refugee Ship Crisis?”, 17 Haziran 2018, <https://www.aljazeera.com/opinions/2018/6/17/what-is-behind-the-aquarius-refugee-ship-crisis>, erişim 01.08.2023.

23 Fairclough ve Wodak, “Critical Discourse Analysis”, s. 258-284.

24 Tahir Gür, “Post- Modern Bir Araştırma Yöntemi Olarak Söylem Çözümlemesi”, *Journal of World of Turks*, 5:1, 2013, s. 189.

25 Edibe Sözen, *Söylem*, İstanbul, Paradigma Yayınları, 1999, s. 103.

26 Ruth Wodak, “Mediation Between Discourse and Society: Assessing Cognitive Approaches in CDA”, *Discourse Studies*, London, Sage Publications, 8:1, 2006, s.181.

27 Fairclough ve Wodak, “Critical Discourse Analysis”, s. 258-284.

ekonomi gibi farklı unsurları içeren bir yaklaşım ortaya koyar.<sup>28</sup> Eleştirel söylem analizi, özellikle kimlik ve farklılık kavramlarına odaklanmaktadır. Bu analiz türünde, kültürel ve tarihsel bağlamlar vurgulanarak kimlik inşasında farklı grupların siyasi ve kültürel olarak dışlanması sebepleri incelenir.<sup>29</sup>

Bu anlamda Lig Partisi'nin geliştirdiği politik söylem Fairclough, Van Dijk ve Wodak'in çerçevesini çizdiği eleştirel söylem analizi bağlamında ele alındığında, topluma verilmek istenen ideolojik mesajlar açıkça ortaya çıkmaktadır. Özellikle seçim afişlerine gizlenen mesajlar ile politik söylemler arasındaki bağlamsal ilişki, göçmenlerin toplumun geleceğini tehdit eden bir olgu olarak resmetmekte ve göçmenler üzerinden oluşturulan tehdit algısı ile siyasi konumunu güçlendirme arayışı oldukça dikkat çekicidir.

2001 genel seçimlerinde Lig Partisi'nin kullandığı seçim afişlerinde yer alan “(bizim) toprağımız satılık değil” sloganı ile kültürel anlamda “biz” ve “ötekiler” mottosu yaratılarak bizim kültürümüz bizim topraklarımıza aitken göçmenlerin kültürü başka bir yere aittir mesajı verilmektedir. Kızılderili şefi görselinin kullanıldığı 2008 seçim afişlerinde ise, yerli Amerikalıların karşı karşıya kaldıkları göçü yönetemedikleri ve zaman içerisinde azınlık durumuna düşerek kültürel özelliklerini ve varlıklarını kaybetme tehlikesi ile yüze yüze kaldıkları mesajı verilmektedir. İtalya'ya yönelik göçün yönetilememesi durumunda İtalyanların da yerli Amerikalıların kaderini paylaşacağı konusunda bir analogi kurulmaktadır.

Lig Partisi lideri Salvini'nin 2013 yılından itibaren geliştirdiği iletişim stratejisinde göç karşıtı retoriğe dayanan söylemleri ön plana çıkardığı görülmektedir. Gerek seçim mitinglerinde gerekse sosyal medya kampanyalarında kullandığı “istila ve işgal” metaforları üzerinden göçmenler ciddi bir tehdit olarak nitelendirilmekte ve göçmenlere yönelik daha geniş bir toplumsal tepki verilmesi amaçlanmaktadır. Salvini'nin “İstilaya hayır” etiketiyle Twitter'da başlattığı kampanya ve Milano'da düzenlenen miting sırasında atılan “İtalya'yı işgalden koruyun” şeklindeki sloganlar bu stratejinin çarpıcı birer örneğini sergilemektedir.

Twitter'da başlatılan kampanya sırasında Salvini'nin bebek görsellerini kullanarak paylaştığı “Cumartesi günü Milano'da birçok anne ve baba, gururlu ve huzurlu bebeklerinin geleceğini savunmak için yüksek sesle ‘istilaya hayır’ dedi” şeklindeki tweeti dikkat çekicidir. Yanı sıra Lig Partisi saç bandı takan bir oyuncak ayı tarafından rahatlatılan ve ‘istilaya hayır’ önlüğü ile korunan bebek görselini “Calavino'dan Alessia bebek bile ‘istilaya hayır’ diyor” söylemiyle paylaşan Salvini, bir taraftan göçün aile değerleri üzerindeki etkisine dikkat çekmekte, diğer taraftan ise çocuklarının geleceği için mücadele eden endişeli ebeveynlerin korkularını körüklemektedir.

İstila metaforu ile nesnelleştirilen göçmenleri, suç işlemekten başka bir çareleri olmayan potansiyel suçlular olarak göstermek, Lig Partisi'nin göçmen karşıtı söyleminin bir sonraki adımı olduğu söylenebilir. Zira Lig Partili bir

<sup>28</sup> Ben Agger, “Critical Theory, Poststructuralism, Postmodernism, Their Sociological Relevance,” *Annual Review of Sociology*, 17, 1991, s. 109.

<sup>29</sup> Ruth Wodak ve Michael Meyer, “Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory, and Methodology” Ruth Wodak ve Michael Meyer (ed.), *Methods for Critical Discourse Analysis*, Sage Publisher, London, 2009, s. 18.

senatörün “Düzensiz göçmenlerin hayatta kalma perspektifi nasıl olacak? (Çünkü herkesin hayatta kalması gerekiyor) ya çalacak ya da uyuşturucu satacak. Belki daha fazla fahişelik yapması gereken kadın olacak, belki de daha fazla tecavüzcü olacak”<sup>30</sup> şeklindeki söylemi ile suçlu-göçmen algısı yaratılmaya çalışılmıştır. Yine istila metaforuna gönderme yapan Lig Partisi Milletvekili Lorenzo Bodega, bir konuşmasında “Muhtemel terörist kaçakların ya da kargaşadan istifade ederek İtalya’ya mülteci kılığında girmek isteyen istismarcıların gelmesinden korkan birçok İtalyan’ın hissettiği endişe haklıdır”<sup>31</sup> söylemiyle terörist-göçmen ilişkisine dikkat çekmiştir.

2018 genel seçimlerine giden süreçte göçmen ve mülteciler siyasi gündemde yoğun olarak tartışılmaktaydı ve Salvini bu süreçte Müslüman karşıtı söylemlerden belirgin bir şekilde yararlandı. Zira 2015 Mülteci Krizi’nin yol açtığı korku ve endişe iklimimin etkileri İtalya kamuoyunda halen hissedilmekteydi. Salvini, “İktidara geldiğimizde ülkedeki her İslami varlığı düzene sokacağız, kültürümüz, toplumumuz, adetlerimiz, yaşam tarzımız risk altında, gerçek bir tehlike var. İslamlaşma İtalya’da hâkim olursa asırlık tarihimiz yok olma riski ile karşı karşıya kalacaktır.”<sup>32</sup> şeklindeki söylemiyle kültürel kimliği koruma bağlamında toplumun endişelerini körükleyici bir strateji uygulamıştır. Başka bir deyişle Wodak’ın ortaya koyduğu “dışlayıcı retorik”<sup>33</sup> ile (öteki) göçmenler, “biz” için tehdit oluşturuyor mesajıyla seçmen kitlesi konsolide edilmeye çalışılmıştır. Seçim kampanyası sırasında Salvini, kendisinin ve partisinin “önce İtalyanlar” sloganı ile düzensiz göçe karşı sert önlemler almaya başlayacağını söyleyerek “biz” duygusuna gönderme yapmaktaydı.<sup>34</sup> Gerçekten de göçmen karşıtı metaforlar bir kez kabul edilip içselleştirildiğinde, ev sahibi topluluk tarafından “meşru müdafaa” eylemlerinin ve baskıcı kamu politikalarının ortaya çıkabileceği bilinen bir gerçektir.<sup>35</sup>

Sonuç olarak aşırı sağ bir ideoloji dayalı Lig Partisi’nin göç karşıtı söylemlerini eleştirel söylem analizi bağlamında ele aldığımızda; göçmenler terör ve suç olaylarıyla ilişkilendirilmekte, göç ise İtalyan kültürüne ve kimliğine olan olumsuz etkisine, kamu düzenine ve ülkenin geleceğine yönelik bir tehdit olarak nitelendirilmektedir. Böylece Lig Partisi elitleri göçmen karşıtı söylemler ile oy oranlarını artırmayı hedeflemektedir.

#### 4. Lig Partisi’nin Göç Karşıtı Söylemlerinin Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi

Ana politika konularını federalizm ve göçmenler üzerine oturtan Lig Partisi, seçim dönemlerindeki politik iklim ve koşullara bağlı olarak kimi zaman federalizmi

30 Faldi, “Securitization of Migration Policies in Italy”, s. 162.

31 Paoletti, “The Arab Spring and the Italian Response to Migration in 2011: Beyond the Emergency”, s. 136-137.

32 Bridge Initiative Team, “The League (Lega, Lega Nord, The Northern League),” Factsheet, 14 Eylül 2020, <https://bridge.georgetown.edu/research/factsheet-the-league-lega-lega-nord-the-northern-league/> erişim 29.07.2023.

33 Ruth Wodak, *The politics of fear*. SAGE Publications, London, 2015, s. 21.

34 Dockery, “What is the Lega Nord and Their Policy Towards Migrants?”, fa erişim 29.07.2023

35 Gerald O’Brien, “Indigestible Food, Conquering Hordes, and Waste Materials: Metaphors of Immigrants and The Early Immigration Restriction Debate in The United States.” *Metaphor and Symbol*, 18:1, 2013, s. 33-47.

kimi zaman ise göç ve göçmenler konusunu ön plana çıkararak seçimlerde başarı elde etme stratejisi izlemiştir. Lig Partisi seçim propagandalarında göçmenler, işsizlik, ücretlerin düşürülmesi, suç ve güvensizliğin artması gibi toplumun tüm rahatsızlıklarının kaynağı olarak gösterilmiştir. Hatta önceki bölümde ele alındığı üzere parti söylemlerinde göçmenler kimi zaman açıkça suçlu olarak nitelendirilmiştir. 11 Eylül terör saldırılarının ardından ise göçmenler, kültürel tehdit olarak Lig Partisi'nin söylemlerine dahil edilmiştir.

Lig Partisi'nin doğru bir zamanda ve doğru bir politik söylem ile İtalya siyasal sistemine giriş yaptığını söylemek yanlış bir yaklaşım olmayacaktır. Zira Lig Partisi, İtalya'nın merkez ve kuzeyinde federal bir yapı kurmayı amaçlamış olsa da 1990'lı yılların ulusal ve uluslararası koşullarını son derece etkili kullanmıştır. Komünist rejimin çökmesinin ardından Arnavutluk'ta meydana gelen ekonomik ve siyasal kriz binlerce Arnavut'un bir anda İtalya'ya göç etmesine neden olmuş, göçmen taşıyan gemilerin İtalya kıyılarında baş göstermesi, halkta korku ve paniğe yol açmıştır. 1991 yılı genel seçimlerindeki seçim propagandasını bu korku iklimi üzerine inşa eden Lig Partisi göç ve göçmen karşıtı bir politik söylem ile girmiş olduğu seçimlerde oyların yüzde 8,7'sini alarak, İtalya siyasal sistemine hızlı bir giriş yapan partinin Lombardiya bölgesindeki oy oranı yüzde 20,5'e ulaşmıştır.<sup>36</sup> Kuruluş yılında henüz tam anlamıyla örgütlenmeden gerçekleşen ilk seçimde elde ettiği bu sonuç, partinin üzerine büyük bir ilgi çekmiştir.

1994 genel seçimlerinde ise Silvio Berlusconi liderliğindeki Forza Italia Partisi ile ittifaka giderek Özgürlükler Kutbu (PdL) koalisyonuna dahil olan Lig Partisi, iki yıl sonra yapılan 1996 genel seçimlerinde tek başına yarışmış ve yüzde 10'un biraz üzerinde bir başarı elde etmiştir.<sup>37</sup> 2000'li yıllara gelindiğinde ise göç ve göçmen karşıtı söylemini daha da sertleştirmiş, seçim propagandasının merkezine aşırı sağ ideolojiye özgü gerilim figürleri yerleştirmiştir. Tıpkı 1994 seçimlerinde olduğu gibi 2001 yılında yapılan genel seçimlerde de Forza Italia ile ittifak yaparak Özgürlükler Evi koalisyonunda yer almıştır.<sup>38</sup>

Göçmen karşıtı söylemin domine ettiği seçim propagandasının dinleyici kitle üzerinde etkili olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Zira 2001 yılında yapılan genel seçimlerde oyların sadece yüzde 3,9'unu alarak kötü bir performans ortaya koymuştur. Buna rağmen seçimlerden sonra kurulan Berlusconi hükümetinde koalisyon ortağı olarak yer alarak seçimlerdeki başarısızlığı telafi ettiği söylenebilir. Benzer propaganda araçlarıyla girdiği 2006 genel seçimlerinde de Lig Partisi kayda değer bir başarı elde edememiştir. Oylarında küçük bir toparlanma görülmüş ve 2001 yılındaki yüzde 3,9 oyu, yüzde 4,6 oranına yükseltebilmiştir.<sup>39</sup>

Nisan 2008'de yapılan genel seçimlerde Lig Partisi, Silvio Berlusconi liderliğindeki merkez sağ ittifakı çatısı altında yer almış ve Parti lideri Bossi, seçim stratejisinin odak noktasına bir kez daha göçe karşı şiddetli muhalefeti yerleştirmiştir. Bossi'nin göçmen karşıtı söylemi ittifakın diğer ortaklarının

36 Anna Cento Bull ve Mark Gilbert, *Lega Nord and the Northern Question in Italian Politics*, Palgrave Macmillan, Gordonsville, 2001, s. 135.

37 Mcdonnell ve Vampa, "The Italian Lega Nord", s. 110.

38 Arısoy, "İtalya'da Kuzey Bölgeselciliği ve Kuzey Ligi Hareketi", s. 8.

39 Mcdonnell ve Vampa, "The Italian Lega Nord", s. 110.

politikaları üzerinde de etkili olmuş ve pek çok siyasi liderin seçim kampanyasında göç ve göçün yönetimi konuları başat rol oynamıştır.<sup>40</sup>

Merkez sağ ittifakının seçim programında İtalya'nın geleceği için belirlenen hedefler listesinde “daha fazla güvenlik, daha fazla adalet” mottosu ile acil güvenlik sorunları üçüncü sırada yer almaktaydı. Vatandaşların güvenliğini artırmak için tasarlanan 12 önlemden 7'sinin doğrudan düzensiz göç sorunu ile mücadeleyle ilgili olması oldukça dikkat çekicidir. Başka bir ifade ile ülkenin ana güvenlik sorunlarından birisinin düzensiz göç olarak kabul edildiği seçim programında kendini göstermektedir.<sup>41</sup>

Silvio Berlusconi liderliğindeki merkez sağ ittifakın göç karşıtı söyleminin seçim sonuçlarına önemli ölçüde yansıdığı söylenebilir. Zira sağ ittifak, oyların yüzde 46'sını alarak 630 sandalyeli temsilciler meclisinde 344 sandalye elde etmiştir. Lig Partisi de oy oranını neredeyse iki kat artırarak yüzde 8,3'e çıkartmış ve sağ ittifakın seçim zaferine katkıda bulunmuştur. Genel seçimlerden bir yıl sonra yapılan Avrupa Parlamentosu (AP) seçimlerinde yükseliş trendini devam ettiren Lig Partisi yüzde 10,2 oy oranına ulaştığını belirtmekte fayda vardır.<sup>42</sup>

2008 genel seçimlerinin ardından Silvio Berlusconi liderliğindeki merkez sağ ittifakı 15 Mayıs 2008'de parlamentodan güvenoyu alarak göreve başlamıştır. Lig Partisi'nin de içinde yer aldığı İtalya kabinesi, seçim kampanyası propaganda sürecinde üzerinde durduğu temel meselelerden biri olan düzensiz göç konusunu da ihtiva eden ve “güvenlik paketi” olarak adlandırılan karmaşık bir dizi yasa tasarısını gündeme getirmiştir.<sup>43</sup> Yapılan değişiklikler ile İtalyan topraklarına yasalara aykırı olarak giriş suç kapsamına alınmış, bazı göçebe toplulukların yerleşimleriyle ilgili olarak “olağanüstü hâl” ilan edilmiştir. Ayrıca acil durum kararnamele çıkarılmış ve ordunun iç güvenlikte kullanılması gibi olağanüstü yetkiler kullanılmıştır.

Düzensiz göç tartışmalarının İtalya kamuoyunda sıklıkla tartışıldığı bu dönemde yapılan kamuoyu yoklamalarında Lig Partisine yönelik halk desteği 2012 yılına kadar devam ettiğini göstermektedir. Ancak Nisan 2012'de parti lideri Bossi ve aile üyelerinin parti fonlarını zimmete geçirmekten soruşturma altına alındığı haberlerinin ardından halk desteği hızla düşüşe geçmiştir.<sup>44</sup> Önceki bölümde de ifade edildiği üzere zimmet skandalının ardından Bossi parti liderliğinden istifa etmek zorunda kalmış ve Roberto Maroni parti lideri olarak seçilmiştir. Ancak İtalya siyasetinde çalkantılı bir döneme neden olan ve Lig Partisi'nin kurucusu ve başkanı Bossi'nin istifasıyla sonuçlanan zimmet skandalının izlerinin genel başkan değişikliği ile silindiği söylenemez. Zira partinin yeni genel başkanı Salvini

40 Francesco Fasani, “Country Report: Italy -Undocumented Migration: Counting the Uncountable. Data and Trends across Europe.” *The European Commission*. Academic Search Premier, 2009, s. 20.

41 Paula Guzzo Falci, *Securitization of Migration Policies in Italy, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Universtaad Vien, Vienna, 2011, s. 114.

42 McDonnell ve Vampa, “The Italian Lega Nord”, s. 109.

43 Massimo Merlino, “The Italian (In)Security Package Security vs. Rule of Law and Fundamental Rights in the EU”, *Changing Landscape of European Liberty and Security*, Research Paper, 14, 2009, s. 1.

44 Daniele Albertazzi ve Duncan McDonnell, *Populists in Power*, Routledge, London & New York, 2015 s. 94-95.

geleneksel göçmen karşıtlığı politikaları sürdürmesine rağmen partinin oy kaybını önleyememiş ve 2013 yılında yapılan genel seçimlerde bir önceki seçimlerde elde edilen oyların yarısı kaybedilerek yüzde 4,1 oy oranı elde edebilmiştir. Bu düşüş trendi AP seçimlerinde de kendini göstermiş ve 2009 AP seçimlerinde elde edilen yüzde 10,2 olan oy oranı, 2014 yılında yüzde 6,15'e gerilemiştir.<sup>45</sup> 2011 yılında meydana gelen Arap Baharı'nda Tunus ve Libya'daki krizlere yakınlığı nedeniyle kitlesel göçlerden en fazla etkilenen ülkeler arasında başı çeken ülke İtalya olmuştur. Düzensiz göç hareketlerinin kamuoyunda yoğun olarak tartışıldı bir dönemde yapılan genel seçimlerde yaşanan oy kaybı, yolsuzluk iddialarının göç tartışmalarının önüne geçtiği anlamına gelmektedir.

2015 yılında Suriye'deki iç savaşın şiddetlenmesiyle birlikte milyonlarca göçmen Avrupa'ya akın etmiş ve bu göç dalgası AB Komisyonunca "Mülteci Krizi" olarak adlandırılmıştır. Orta Akdeniz Rotası üzerinden İtalya'ya gerçekleşen kontrol dışı göçler daha önce Avrupa'da gerçekleşen yabancı terörist kaynaklı saldırıların tekrarlanma endişesini yaratmıştır. Dolayısıyla diğer AB üyesi ülkelerde olduğu gibi İtalya'da da sınırların kontrolü ve düzensiz göçlerin engellenmesi birincil gündem maddesi haline gelmiştir.

Mülteci Krizi'nin etkilerinin devam ettiği ve düzensiz göçün halen ülke gündeminin en üst sıralarında yer aldığı 2018 yılında yapılan genel seçimlerde Lig Partisi lideri Salvini, göç karşıtı politikaların temelini oluşturduğu bir seçim kampanyası yürütmüştür. Mart 2018'de yapılan genel seçimlerde yüzde 17'nin biraz üzerinde oy elde eden Lig Partisi, Beş Yıldız Hareketi ile koalisyon hükümeti kurmuştur. Haziran 2018 ile Eylül 2019 arasında iktidarda olan Lig Partisi – Beş Yıldız Hareketi koalisyonunun göç politikası, İçişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak atanan Salvini tarafından yönetilmiştir. Salvini propaganda sürecindeki birçok vaadini yerine getirerek hem ülke içindeki hem de sınırlardaki kontrolleri önemli ölçüde artırmıştır.<sup>46</sup> İçişleri bakanı Salvini'nin göç karşıtı politikalarının halk tarafından kabul gördüğü rahatlıkla iddia edilebilir. Zira 2018 genel seçimlerinden sonra da Lig Partisi yükseliş trendini sürdürmüş ve 2019 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde yüzde 33 oy<sup>47</sup> ile İtalya siyasal sisteminde birinci parti konumuna yükselmiştir.

2022 genel seçimlerine giden sürecin ise Lig Partisi lehine olduğu söylenemez. Zira Lig Partisi aşırı sağ parti olarak artık alternatifsiz değildi. Neo-faşist kökenlere sahip İtalya'nın Kardeşleri Partisi (FDL)'nin 2012 kurulması İtalya siyasal sistemindeki denklemleri temelden sarsmıştır. Lig partisinin göç karşıtı söylemlerinin yanı sıra AB şüphecililiği ve ekonomik sorunları da politik düzleme taşımıştır. İtalya'nın Kardeşleri Partisi günden güne popülaritesini artırmış ve 2022 yılına gelindiğinde genel seçimlerin favorisi olarak gösterilmiştir.<sup>48</sup>

45 European Parliament, <http://www.parties-and-elections.eu/countries.html>, <https://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/country-introduction-2014.html> erişim 20.07.2023

46 James Dennison ve Andrew Geddes, "The Centre no Longer Holds: The Lega, Matteo Salvini and The Remaking of Italian Immigration Politics", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48, 2021, s. 10.

47 European Parliament, <https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en>, erişim, 30.07.2023

48 Holly Elyyatt, "The Far-Right is Expected to Win Italy's Election in Rome's Biggest Political Shift for Decades", <https://www.cnbc.com/2022/09/22/italian-election-italy-turns-to-the-right->

Öte yandan 2020 yılından itibaren dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisinin en hızlı yayıldığı ülkelerin başında İtalya gelmekteydi. İtalya hükümetinin pandemiye etkin olarak yönetemediği ve yetersiz tedbirlerin birçok can kaybına yol açtığına dair eleştiriler İtalya kamuoyunu aylarca meşgul etmiştir. Diğer taraftan Covid-19 pandemisi mücadele tedbirleri kapsamında getirilen seyahat kısıtlamaları göç akınlarını da yavaşlatmıştır. Dolayısıyla göç tartışmaları gündemin alt sıralarına gerilemiş ve 2022 seçimlerini etkileyen bir dinamik olmamıştır.

2022 genel seçimleri Covid-19 pandemisinin derinleştirdiği ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklarla uğraşan bir ülke için büyük bir siyasi değişime işaret ediyordu. Nitekim Eylül 2022’de gerçekleştirilen genel seçimlerden önce yapılan tahminler büyük ölçüde gerçekleşmiş ve Forza İtalya, Lig Partisi ile İtalya’nın Kardeşleri Partisi’nden oluşan merkez sağ koalisyonu oyların yaklaşık yüzde 44’ünü elde etmiştir. Yüzde 26 oy oranı ile İtalya’nın Kardeşleri Partisi birinci olurken, Lig Partisi oyların sadece yüzde 9’unu alarak 2018’deki oylarının neredeyse yarısını kaybetmiştir.<sup>49</sup>

Analist Wolfgang Piccoli’ya göre İtalya’nın Kardeşleri Partisi’nin seçim başarısının altında yatan bir başka neden de İtalya’nın Kardeşleri Partisi lideri Meloni’nin son geniş tabanlı koalisyonu katılmama kararı idi. Böylelikle Meloni, siyasi sistem içinde iktidar sorumluluğu paylaşmamış tek muhalefet figürü olarak medyada daha fazla görünürlük kazanmıştır.<sup>50</sup>

2022 genel seçimlerinde Lig Partisi’nin oyunun beklentilerin altında kalmasının en büyük nedenlerinden birisi Lig Partisi’nin geleneksel göç karşıtı politikalarının seçimde beklenen karşılığı görememesidir. Zira 2020 yılından sonra toplumun öncelikleri değişmiş, ekonomik problemler ve kamu sağlığı gibi güncel sorunlara çözüm vaat eden partilere yönelik seçmen ilgisi pozitif yönde değişmiştir.

## Sonuç

Çalışma, Lig Partisi içindeki göç karşıtı söylemleri eleştirel söylem analizi bağlamında ele alarak göç karşıtı söylemlerinin seçmenler üzerindeki etkilerini ve bu konudaki karmaşık dinamikleri aydınlatmaktadır. Lig Partisi, İtalya siyasal sisteminin önemli bir aktörü olarak hem muhalefette hem de iktidarda olduğu dönemlerde ülkenin göç politikasını önemli ölçüde etkilemiştir. Göçmenlerin toplumsal ve kültürel kimliği aşındırdığı ve kamu düzenini bozduğuna ilişkin söylemler geliştirilmiştir. Lig Partisi aktörleri seçim propagandalarında, seçim afişlerinde, miting meydanlarında ve resmi toplantılarda göçü tanımlamak için yaygın olarak “istila ve işgal” gibi metaforların yanı sıra Kızılderili şefi ve bebek görselleri kullanmış, bu metaforlar ve görseller ile İtalyan kimliğinin korunması gerektiğini vurgulanmıştır. Lig Partisi aktörlerinin söylemlerinde göçmenler,

---

with-fdis-georgia-meloni.html, erişim 01.08.2023

49 Parties and Elections in Europa, <http://www.parties-and-elections.eu/italy.html>, erişim 08.01.2023

50 Elyyatt, “The Far-Right is Expected to Win Italy’s Election in Rome’s Biggest Political Shift for Decades”



işsizlik ve ücretlerin düşürülmesinden suç ve güvensizliğin artmasına kadar pek çok alanda toplumda yer alan tüm rahatsızlıklarının nedeni olarak gösterilmiştir.

Çalışma ile, Lig Partisi'nin seçim kampanyaları sürecinde kullandığı sözcükler, metinler, görseller arasında bağlamsal bir ilişki olduğunu ve bu ilişki ağında göçmenlerin kamu düzeni ve toplumsal güvenliğe yönelik tehdit olarak nitelendirildiği ortaya çıkmaktadır. Wodak'ın ortaya koyduğu “dışlayıcı retorik” bağlamında “biz, bizim toprağımız, bizim sınırlarımız” söylemlerine yapılan vurgu ile “biz” ve “onlar” arasındaki sınırlar pekiştirilmekte ve (öteki) göçmenler, “biz” için tehdit oluşturuyor mesajıyla seçmen tercihleri değiştirilmeye çalışılmaktadır.

Ancak tehdit söyleminin seçmen davranışları üzerindeki etkisi ise oldukça tartışmalı bir konudur. Zira göçmenlerin suç oranları, kültürel farklılıkları gibi nedenlerle kamuoyu gündemini meşgul ettiği ya da kitlesel göç hareketlerinin toplumun duyarlılık düzeyini artırdığı dönemlerde bu söylemin seçim sonuçlarına pozitif yönde yansıdığı söylenebilir. Ancak ekonomik ve toplumsal sorunların farklılaştığı dönemlerde göç karşıtı söylem, seçmen davranışları üzerinde beklenen etkiyi göstermemektedir. Esasen aşırı sağ ideolojiye sahip siyasi partilerin en büyük açmazı bu noktada başlamaktadır. Aşırı milliyetçilik, göçmen karşıtlığı, Avrupa şüpheciliği gibi ideolojik duruşlara sahip siyasi partiler söylemlerini adeta bu alanlara hapsedmektedir. Ekonomik sorunlar, toplum sağlığı ya da kamu güvenliği gibi konularda verilen vaatler karşılık bulmamaktadır. Dolayısıyla bu tür partilerin seçmen destekleri ve oy oranları istikrarlı bir şekilde artış ya da azalış kaydetmemektedir. Dönemsel koşullara bağlı olarak oy oranları dramatik bir şekilde artmakta ya da azalmaktadır. Nitekim Lig Partisi'nin otuz yıllık siyasi geçmişinde de benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. 1991 yılında yüzde 8,7 oy oranıyla İtalya siyasal sistemine giriş yapan partinin oy oranı on yıl sonra yüzde 3,9'a gerilemiştir. 2008 yılında tekrar yüzde 8 seviyesine erişen Lig Partisi, 2013 yılında yâri yarıya oy kaybederek yüzde 4,1'e gerilemiştir. 2013 yılından sonra yükselişe geçen oy oranı 2018 yılında yüzde 17,4 ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Ancak önceki dönemlerde olduğu gibi bu başarı kalıcı olmamış ve 2022 genel seçimlerinde ancak yüzde 9 oranında oy elde edebilmiştir.

Diğer taraftan Lig Partisi'nin İtalya siyasal sisteminde elde ettiği seçim başarıları ya da başarısızlıklarını belirleyen tek değişken göç karşıtı politikalar olmamakla birlikte göç karşıtı söylem, partinin genel siyasi çizgisini ve ideolojik duruşunu karakterize etmektedir. Göç karşıtlığının Lig Partisi destekçilerini konsolide eden temel birleştirici duygu olduğu söylenebilir.

### **Çatışma Beyanı:**

*Araştırmannın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.*

**Kaynakça****Basılı Eserler**

- AGGER Ben (1991). "Critical Theory, Poststructuralism, Postmodernism, Their Sociological Relevance", *Annual Review of Sociology*, 17, 105-131.
- ALBERTAZZI Daniele ve MCDONNELL Duncan (2015). *Populists in Power*, Routledge, London & New York.
- ARISOY Alper (2010). "İtalya'da Kuzey Bölgeselciliği ve Kuzey Ligi Hareketi", *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1:1, 26-44.
- BEAMAN Jean (2015). "Boundaries of Frenchness: Cultural citizenship and France's Middle-class North African Second-generation", *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 22:1, 36-52.
- BONIFAZI Corrado (2000). "Europea Migration Policy: Questions from Italy", Russell King, Gabriella Lazaridis ve Charlabos Tsardanidis (ed.), *Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe*, St. Martin's Press.
- CENTO BULL Anna ve GILBERT Mark (2001). *Lega Nord and the Northern Question in Italian Politics*, Palgrave Macmillan, Gordonsville.
- CERVI Laura, TEJEDOR Santiago ve DORNELLES Mariana Alencar (2020). "When Populists Govern the Country: Strategies of Legitimization of Anti-Immigration Policies in Salvini's Italy" *Sustainability*, 12:23, 102-125.
- DENNISON James ve GEDDES Andrew (2021). "The Centre no Longer Holds: The Lega, Matteo Salvini and The Remaking of Italian Immigration Politics", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48, 1-20.
- FAIRCLOUGH Norman ve WODAK Ruth (1997). "Critical Discourse Analysis." Tuen Van Dijk (ed.), *Discourse studies: A Multidisciplinary Introduction*, Sage Publication, London, 2.
- FALCI Paula Guzzo (2011). *Securitization of Migration Policies in Italy, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Universtaad Vien, Vienna.
- FASANI Francesco (2009). "Country Report: Italy -Undocumented Migration: Counting the Uncountable. Data and Trends across Europe", *The European Commission*, Academic Search Premier.
- GÜR Tahir (2013) "Post- Modern Bir Araştırma Yöntemi Olarak Söylem Çözümlemesi", *Journal of World of Turks*, 5:1, 403-417.
- MCDONNELL Duncan ve VAMPA Davide (2016). "The Italian Lega Nord", Reinhard Heinisch ve Oscar Mazzoleni (ed.), *Understanding Populist Party Organisation: The Radical Right in Western Europe*, Palgrave Macmillan, London, 105-126.
- MERLINO Massimo (2009). "The Italian (In)Security Package Security vs. Rule of Law and Fundamental Rights in the EU", *Changing Landscape of European Liberty and Security*, Research Paper No. 14.
- O'BRIEN Gerald (2013). "Indigestible Food, Conquering Hordes, and Waste Materials: Metaphors of Immigrants And The Early Immigration Restriction Debate in The United States." *Metaphor and Symbol*, 1:1, 33-47.
- ÖZER Murat, BEZİRGAN Ömer E. ve VİTALİYEV İslam (2014). "Göçmenlerin ve Sığınmacıların Yaşadığı Tekne Faciaları Hakkında Mülteci Ölümleri Raporu 2014", *IMKANDER*.
- PADOVANI Cinzia (2018). "Lega Nord and Anti-Immigrationism: The Importance of Hegemony Critique for Social Media Analysis and Protest", *International Journal of Communication*, 12, 1-27.

- PAOLETTI Emanuela (2014). “The Arab Spring and the Italian Response to Migration in 2011: Beyond the Emergency”, *CMS*, 2:2, 127-149.
- REYNERI Emilio (2003). “The Challenges of Immigration and Integration in the European Union and Australia,” *National Europe Centre Paper*, University of Sydney, 68.
- RYDGREN Jens (2008). “Immigration Sceptics, Xenophobes or Racists? Radical Right-wing Voting in Six West European Countries”, *European Journal of Political Research* 47:6, 737-765.
- SÖZEN Edibe (1999). *Söylem*, İstanbul, Paradigma Yayınları.
- STEVENSON Nick (2001). *Culture and Citizenship*, Sage Publications, London.
- TARCHI Marco (2015). *L'Italia populista: Dal qualunquismo a Beppe Grillo (Populist Italy: From qualunquismo to Beppe Grillo)*, Bologna, Il Mulino.
- VOLPP Leti (2007). “The culture of Citizenship”, *Theoretical Inquiries in Law*, 8:2. 571-602.
- WODAK Ruth (2015). *The Politics of Fear*, Sage Publications, London.
- WODAK Ruth (2006). “Mediation Between Discourse and Society: Assessing Cognitive Approaches in CDA”, *Discourse Studies*, 8:1, 179-190.
- WODAK Ruth ve MEYER Michael (2009). “Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory, and Methodology”, Ruth Wodak ve Michael Meyer (ed.), *Methods for Critical Discourse Analysis*, Sage Publisher, 1-33.
- WOODS Dwayne (2014). “The Many Faces Of Populism: Diverse But Not Disparate Research”, *Political Sociology*, 6, 1-25.

### İnternet Kaynakları

- BAROUD Ramzy and RUBEO Romana , “What is Behind the Aquarius Refugee Ship Crisis?”, 17 Haziran 2018, <https://www.aljazeera.com/opinions/2018/6/17/what-is-behind-the-aquarius-refugee-ship-crisis>, erişim 01.08.2023.
- Bridge Initiative Team, “The League (Lega, Lega Nord, The Northern League),” Factsheet, 14 Eylül 2020, <https://bridge.georgetown.edu/research/factsheet-the-league-lega-lega-nord-the-northern-league/>erişim 29.07.2023.
- DOCKERY Wesley (2018). “What is The Lega Nord And Their Policy Towards Migrants?, Infomigrants, <https://www.infomigrants.net/en/post/10109/what-is-the-lega-nord-and-their-policy-towards-migrants> erişim 29.07.2023.
- ELYYATT Holly. “The Far-Right is Expected to Win Italy’s Election in Rome’s Biggest Political Shift for Decades”, 23 Eylül 2022, <https://www.cnbc.com/2022/09/22/italian-election-italy-turns-to-the-right-with-fdis-georgia-meloni.html>, erişim 01.08.2023.
- EUROPEAN PARLIAMENT, <http://www.parties-and-elections.eu/countries.html>, <https://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/country-introduction-2014.html>, erişim 20.07.2023.
- EUROPEAN PARLIAMENT. <https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en> erişim, 30.07.2023.
- EUROSTAAT, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, erişim 21.07.2023
- FRONTEX”, <https://www.frontex.europa.eu/what-we-do/monitoring-and-risk-analysis/migratory-routes/central-mediterranean-route/>, erişim 01.07.2023.
- PARTIES AND ELECTIONS IN EUROPA, <http://www.parties-and-elections.eu/italy.html>, erişim 08.01.2023.

THE GUARDIAN, “Umberto Bossi Resigns as Leader of Northern League Amid Funding Scandal”, 6 Nisan 2012, <http://www.theguardian.com/world/2012/apr/05/umberto-bossi-resigns-northern-league>, erişim 22.11.2023.

**EKLER:**

**Resim 1.** Lig Partisi Seçim Afişi



**Resim 2.** Lig Partisi Seçim Afişi



**Resim 3.** Lig Partisinin Seçim Afişi



**Resim 4.** Lig Partisinin Seçim Afişi



# Fees Received under the Montreux Convention: An Assessment on the Value of the Golden Frank\*

Montrö Sözleşmesi Kapsamında Alınan Ücretlerin Dayandığı  
Altın Frank'ın Değeri Üzerine Bir Değerlendirme

Mevlüt Savaş BİLİCAN\*\*  
İlkay TÜRKEŞ\*\*\*

## Abstract

*Montreux Convention signed in 1936 regulates the cruise and voyage passages through İstanbul Strait, Marmara Sea and Çanakkale Strait, known as the Turkish Straits. Within the framework of this convention, there are mutual rights and obligations concerning the navigation through the Turkish Straits and pertain to both the vessels utilizing the straits for passage and the Republic of Türkiye, which holds sovereignty over these straits. While the ships passing through the Turkish Straits benefit from the freedom of navigation, it is stipulated that they make payments to the Republic of Türkiye for the services (sanitary control, lighthouse, life-saving services) included in Annex-1 of the convention. Articles 1 and 4 of this annex refer to these fees. The article examines these issues. Annex-1 states that the amount to be paid will be determined in terms of net ton, service type, and Gold Francs. Taking into consideration the number of ships passing through the straits and their total tonnage, this study makes a mutual comparison between the Golden Francs application in the Montreux Convention and the current applications in determining the fees charged by Türkiye and discusses which of the methods would provide more gains to the Republic of Türkiye. The result of the study clearly shows that the new pricing policy to be applied can provide more income to Türkiye and can be in line with the spirit of the Montreux Convention.*

**Keywords:** Golden Frank, Bosphorus Passage Fees, Montreux Convention, Turkish Straits, Republic of Türkiye.

## Öz

*Türk Boğazları olarak bilinen İstanbul Boğazı, Marmara ve Çanakkale Boğazı'ndan seyir ve sefer geçişleri 1936 yılında imzalanan Montrö Sözleşmesi ile düzenlenmiştir. Bu sözleşme kapsamında, Boğazlardan yararlanacak gemiler ile bu boğazların egemenliğine haiz Türkiye Cumhuriyeti'nin tasarrufları kapsamında karşılıklı hak ve yükümlülükler bulunmaktadır. Türk Boğazlarından geçiş yapan gemiler seyir serbestisinden istifade*

\*This article's previous edition in Turkish was published in 12th issue of the Journal of From Blue Homeland to High Seas (Mavi Vatandan Açık Denizlere).

\*\*Rear Admiral, Turkish National Defence University, İstanbul, Türkiye. ORCID: 0000-0002-0440-5289, e-mail: mbilican@msu.edu.tr.

\*\*\*Res. Assist., Turkish National Defence University, Atatürk Strategic Studies and Graduate Institute (AISS), Department of Strategy and Security Studies, İstanbul, Türkiye. ORCID: 0000-0002-8183-698X, e-mail: iturkes@msu.edu.tr

Geliş Tarihi / Submitted: 09.09.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 01.12.2023

*ederken, Türkiye Cumhuriyeti devletine sözleşmenin Ek-1’inde bulunan hizmetlere (Sihhi kontrol, Fener, Tahlisiye hizmeti) yönelik ödeme yapımları hükme bağlanmıştır. Özellikle ekin altında yer alan 1. ve 4. maddeler geçiş ücretine atıf yapmaktadır. Makalede de bu hususlar incelenmiştir. Söz konusu ekte ödenecek miktarın net ton başına ve hizmet türü itibarıyla Altın Frank üzerinden tespit edileceği belirtilmektedir. Bu çalışmada, Boğazlardan geçen gemi sayısı ve toplam tonaj dikkate alınarak, ülkemiz tarafından alınacak ücretin belirlenmesinde Montrö Sözleşmesi’ndeki Altın Frank uygulaması ile mevcut uygulamaların karşılıklı mukayesesi yapılmış ve yöntemlerden hangisinin Türkiye Cumhuriyeti’ne daha fazla kazanım sağlayacağı tartışılmıştır. Çalışmanın sonucunda, uygulanabilecek yeni fiyatlandırmanın Türkiye’ye daha fazla gelir sağlayabileceği ve bu güncellenmenin, Montrö Sözleşmesi’nin ruhuna uygun şekilde gerçekleştirilebileceği sonucuna varılmıştır.*

**Anahtar Kelimeler:** Altın Frank, Boğaz Geçiş Ücreti, Montrö Sözleşmesi, Türk Boğazları, Türkiye Cumhuriyeti.

### Introduction

The agreement regarding the Turkish Straits was regulated by the Lausanne Straits Convention before the Montreux Convention. However, the regulations in Lausanne were not successful and permanent. Today, the Turkish Straits receive their legal regime from the Montreux Convention signed on July 20, 1936. The convention in question was signed by representatives of Türkiye, Bulgaria, France, Greece, Japan, Romania, the Soviet Union, Yugoslavia, Great Britain, and Australia, which is a member of the Commonwealth of Nations. This convention was signed on July 20 and entered into force on November 9, 1936. Italy became a party to the agreement in 1938, while Japan withdrew from the agreement in 1951 because of its peace treaty.<sup>1</sup>

The Montreux Convention is an agreement consisting of 29 articles, 4 annexes, and 1 protocol. “The Straits” mentioned in the main text refer to the İstanbul Strait, Marmara Sea, and Çanakkale Strait.

The Lausanne Straits Convention, an addendum to the Treaty of Lausanne about the Turkish straits, failed to adequately address the exigencies of its time due to factors such as the impending World War II, security concerns over the straits, the absence of regulations for neutral parties, and Türkiye’s own security interests. In response to these concerns, Türkiye submitted a note to the governments of Great Britain, Bulgaria, France, Greece, Italia, Japan, Romania, Soviet Union and Yugoslavia on April 10, 1936, urging a new conference to address straits-related matters.<sup>2</sup>

As mentioned above, the Montreux Convention became necessary due to the failure of Lausanne to achieve its purpose in the context of the security of the Turkish Straits. This issue was also emphasized in the introduction at the beginning

1 Selami Kuran, *Uluslararası Deniz Hukuku*, İstanbul, 2020, p. 126.

2 “Conference at Montreux for revision of the regime of the Straits, June 22–July 20, 1936. Assurance by Türkiye of American participation in benefits of the convention signed July 20, 1936”, Foreign Relations of the United States Diplomatic Papers, Volume III, 1936, pp. 503-529.

of the Convention's text.<sup>3</sup> Afterwards, the first article states that the parties will be bound by these provisions for the freedom of passage and navigation through the Turkish Straits.

Today, the Turkish Straits are a great military, economic, and political gain for Türkiye. For this reason, it is, of course, necessary to get the most efficiency from the Turkish Straits. Since the economic aspect of the Montreux Convention and Straits' passage fees are discussed in the article, the part of the Convention's text that interests us most is Annex-1 of the Convention.

According to the Montreux Convention, the fees to be collected from the ships that will pass through the straits are determined by the value of Gold Francs (GF) (Germinal Francs). After the Second World War and with the introduction of the Bretton Woods system, in which gold was only convertible to the American Dollar, GF could be calculated in Dollar terms until the abolition of the system. Nevertheless, following the end of the Bretton Woods system and the declaration that the American Dollar would no longer be linked to gold, certain mistakes and uncertainties emerged in establishing the GF (Germinal Francs) and, consequently, the associated tariffs. Due to this flawed implementation, there has been continuous undercharging for years, leading to profits that are significantly lower than the actual amount that should have been collected. Nevertheless, Turkish authorities made declarations in August 2022, indicating that the charges for crossing the straits will now be recalibrated by the Republic of Türkiye and that the GF value will be adjusted annually starting from 1 July. The updated pricing was introduced on 7 October 2022 in line with these changes. Through these developments, it is anticipated that the disparity between the present GF value and the prevailing practices will progressively diminish in the coming years. This adjustment is expected to allow Türkiye to generate more appropriate revenue from the ships transiting the Turkish straits. Convention's Annex-1 refers to the GF practice and offers tariffs. Also, Article 4 of the same Annex explains briefly that payments can be done as GF or Turkish Lira.

Türkiye has regulated the Gold Franc application discussed in Annex-1 of the Montreux Convention differently in different periods. This periodization can be classified as follows:

- 1) Application Until the end of 1981 (can also be defined as Gold Franc Based Application),
- 2) Application Between 1981 - 1982 (can also be defined as US Dollar Indexed Application),
- 3) Application Between 16 November 1982 - 1983 (can also be defined as Application Based on the Real Value of the Gold Franc),
- 4) 1983 – 2022,<sup>4</sup>
- 5) 2022 – Present (with the latest regulations).

---

<sup>3</sup> Kuran, *Ibid.*, p. 513.

<sup>4</sup> İsmail Demir, "Montrö Sözleşmesine Göre Alınan Geçiş Ücretleri", VIII. Symposium of the History of Turkish Sea Trading 2017, p. 69.

As can be seen from the chronological order above, although various regulations were made regarding the Gold Franc application, especially in the 1980s, the desired gains and benefits were never achieved. Besides, there are only a few studies on this subject to date. This article attempts to discuss and analyse each period more broadly. Also, as seen below, this study's citations mostly come from the research of Tahir Çağa and İsmail Demir.

The main purpose of the study is to find a solution on how the Golden Franc application, on which the Turkish straits passage fees are based, can be updated to the benefit of the Republic of Türkiye since the amounts and values specified in the annexes of the Montreux Convention are quite low today as they have not been updated. The research investigates how Türkiye can adapt the Gold Franc practice to the current fees. In addition to this question, this study also seeks an answer for a methodology to update the tariffs. The main hypothesis in the article is that the Gold Franc practice has lost its value today and Türkiye receives less income than it should have. Although it is an important issue, this field has received little attention in the literature. In our research on the Montreux Convention and the Golden Franc practice, we see mostly the works and research of Tahir Çağa and İsmail Demir. Their articles are basically about the calculation of duties and taxes to be collected from merchant ships transiting through the Turkish Straits under the Montreux Convention.

Conducting various calculations and proposing new tariffs compatible with new conditions constitute the core of this study. This study uses the Montreux Convention as the primary source and utilises the previous studies. Statistics and numbers of passages through the Turkish Straits were obtained from the website of the General Directorate of Coastal Safety. As a result, the study finds out that the new pricing to be applied can provide more income to Türkiye. This study also aims to underline the appropriateness of new applications to the Montreux Convention and its spirit.

### **1. Physical Characteristics of Straits and Official Statistics**

In brief, the Turkish Straits encompass a waterway spanning a total of 164 miles, which includes the İstanbul Strait, Çanakkale Strait, and the Sea of Marmara. The İstanbul Strait measures 17 nautical miles, whereas the Çanakkale Strait extends over 37 nautical miles, and the Sea of Marmara covers a length of 110 nautical miles. İstanbul Strait is 700 meters at its narrowest point, while the Çanakkale Strait is 1200 meters at its narrowest point.

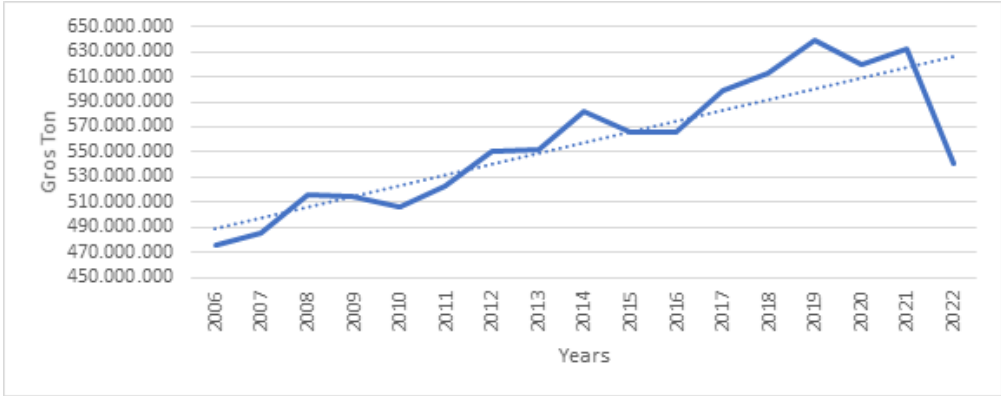
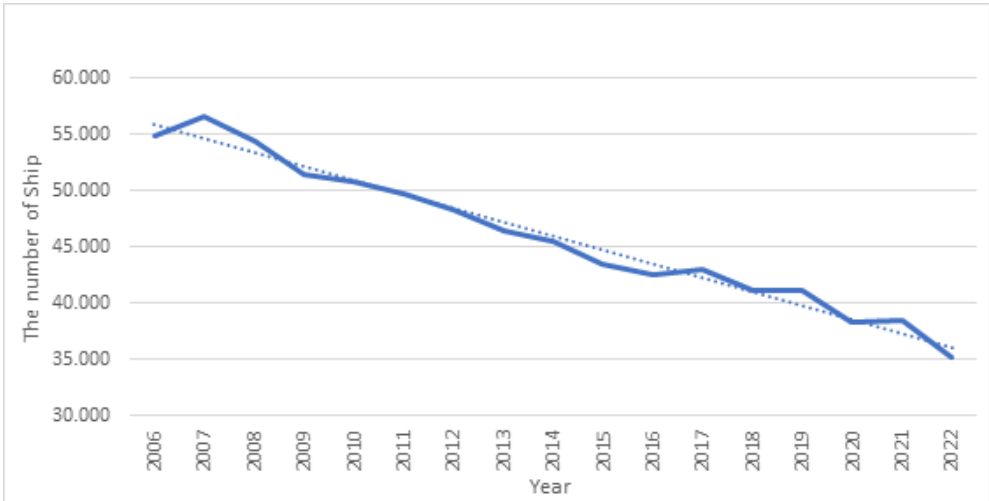


**Map 1. Turkish Straits<sup>5</sup>**



When the statistical data published by the Directorate General of Coastal Safety is examined, we see that 54,880 vessels (31,880 non-stop) crossed İstanbul Strait in 2006 with 476 million gross tons, while this figure was 541 million tons with 35,146 vessels (20,670 non-stop) in 2022. As seen from the data, although there has been a decrease in the number of ships, the total gross tonnage has increased by more than 65 million tons from 2006 to 2022. The detailed graph of the data over the years is presented below.

<sup>5</sup>“Türk Boğazları Deniz Trafik Düzeni Yönetmeliği”, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.1426.pdf>, accessed 06.12.2022.

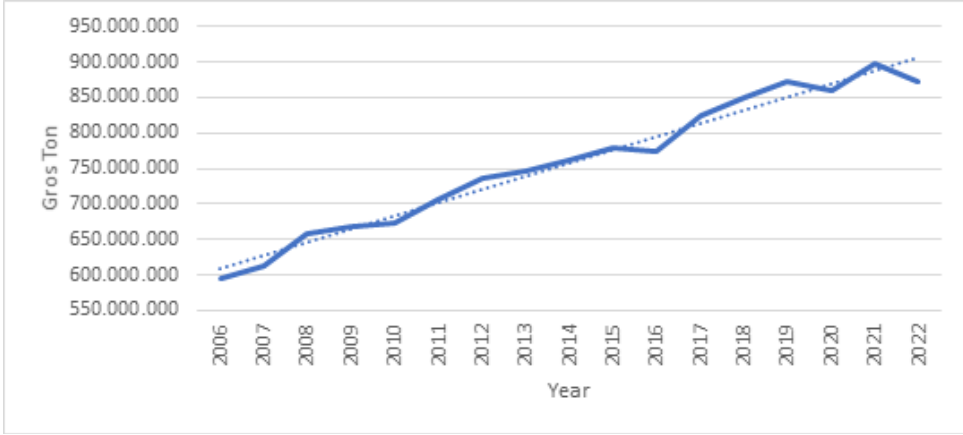
**Graph 1.** Distribution of Ships Passing through İstanbul Strait and their Tonnages by Years<sup>6</sup>**Graph 2.** Distribution of Ships Passing through İstanbul Strait<sup>7</sup>

When a similar situation is analysed for Çanakkale Strait, it is observed that a total of 48,915 ships (32,061 non-stop) passed through carrying 596 million tons in 2006. These numbers had risen to 42,340 ships (20,584 non-stop) transporting 872 million tons by 2022. During the period from 2006 to 2022, the volume of cargo transported through Çanakkale Strait increased by approximately 300 million tons. The decrease in tonnage in the Turkish Straits in 2022 is attributed to the Russia-Ukraine crisis.

6 “İstatistikler”, <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/istatistikler>, accessed 06.12.2022.

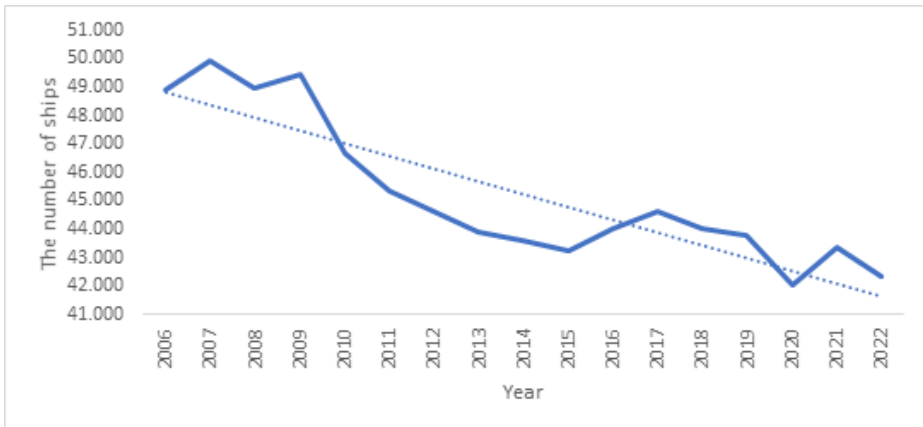
7 “İstatistikler”, <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/istatistikler>, accessed 06.12.2022.

**Graph 3.** Distribution of Ships Passing through Çanakkale Strait and their Tonnages by Years<sup>8</sup>



According to statistical data released by the Directorate General of Coastal Safety, an average of 9,000 ships carrying dangerous goods pass through İstanbul Strait annually. Out of the 35,146 ships that transited the İstanbul Strait in 2022, 23,380 were assisted by pilotage, whereas 11,776 vessels sailed without pilotage support. Similarly, an average of 9,200 ships carrying dangerous cargo pass Çanakkale Strait each year. Among the 42,340 ships that navigated Çanakkale Strait in 2022, 23,969 ships had pilotage assistance, while 18,371 vessels did not. Additionally, when the passenger traffic within the region operating on opposite sides of both straits is included in these ship counts, a notable increase in the overall number of ships transiting through the straits becomes apparent.

**Graph 4.** Distribution of Ships Passing through Çanakkale Strait<sup>9</sup>



8 “İstatistikler”, <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/istatistikler>, accessed n06.12.2022.

9 “İstatistikler”, <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/istatistikler>, accessed 06.12.2022.

## 2. Transit Regime of Straits Under the Montreux Convention

In the first article of the Montreux Convention, the principle of “freedom of transit and navigation” was accepted for non-stop passages through the İstanbul and Çanakkale Straits. The second article stipulates that the taxes and charges delineated in Annex 1 of the treaty will be levied by the pertinent Turkish authorities on the commercial vessels that intend to traverse these waterways.

In Annex-1, the charges for services during transit are specified in terms of Golden Franks per net ton and categorized based on the type of service. The applicable tariff in this regard is presented below:

**Table 1.** The Taxes and Charges to be Levied<sup>10</sup>

Sanitary Control	Gold Frank (GF)
Each ton of net register tonnage	0.075
<b>Lighthouses, Light, and Channel Buoys:</b>	
Up to 800 tons	0.42
Above 800 tons	0.21
<b>Life Saving Services</b>	
Each ton of net register tonnage	0.10

Although the Montreux Convention itself does not provide a direct definition of GF, its reference is explicitly clarified through a footnote in Annex 1. The footnote states “At present, 100 Turkish penny is worth approximately 2 GF 50 centimes.” This footnote holds significance for two reasons.

Firstly, when one considers the prevailing market valuation during the period in which the convention was signed, it becomes apparent that the GF in question is the French GF, specifically the Germinal Frank. This currency was introduced by Napoleon in 1805 and was adopted as the unit of account by the League of Nations in 1920. It contained 10/31 grams of gold on a scale of 900/1000. This equated to 0.290323 grams of pure gold. It is crucial to note that there was another GF known as the Poincaré Franc concurrently in circulation, containing 65.5 milligrams of gold on the 900/1000 carat scale. However, the exchange value mentioned in the footnote (100 Turkish penny is equivalent to approximately 2 GF 50 centimes) points towards the GF referred to in the convention being the Germinal Frank. In summary, the GF cited in the article is the Golden Frank, specifically the Germinal Frank, rather than the Poincaré Frank.

Second, this footnote signifies that Türkiye has the prerogative to impose charges by utilizing the GF at its present market exchange rate. The point of contention does not lie within the clauses of the Montreux Convention itself but

<sup>10</sup> “Montrö Sözleşmesi”, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Hidrografi Yayını, İstanbul, 2000, p. 18.

rather revolves around the application of fees based on the prevailing market valuation of the currency stipulated therein.

Another important consideration pertains to the fact that these charges are designed for dual transits across the Straits. In summary, the fees include a transit from the Aegean Sea to the Black Sea and a return trip to the Aegean Sea or a transit from the Black Sea to the Aegean Sea through the Straits and subsequently a return trip to the Black Sea. However, if a merchant ship surpasses six months from the date, it entered the Straits for its outbound voyage and crosses the Straits again to return to the Aegean Sea or the Black Sea, as it may be the case, the above-mentioned fees are re-charged from this ship regardless of its flag at the stated Gold Franc value. In addition, in cases where a merchant vessel declares that it will not return after crossing the Straits, half of the said fees are collected. Moreover, Türkiye has the right to make changes in the tariffs at any time, provided that they do not exceed the specified amount of Gold Francs. However, charging a fee surpassing the tariff value specified in the Montreux Convention requires the revision of the Convention.<sup>11</sup>

### 3. On the Value of Gold Franc

The profound economic downturn of the 1930s, the nations grappling with severe economic decline during the Second World War, the international currency exchange grinding to a halt, and the suspension of international trade due to the war were the events which all underscored the necessity for devising a new international system to guarantee economic stability. Responding to this necessity, the Bretton Woods System was established in 1944. Under this novel framework, the United States (US) Dollar was pegged to gold and the currencies of other countries were tied to the Dollar. This arrangement aimed to facilitate the restoration of the monetary cycle and foster economic recovery on a global scale.<sup>12</sup>

As a consequence of the link established between the US Dollar (\$) and gold, the value of 1 ounce of gold was fixed at approximately \$35, and the currencies of other countries were also linked to the US dollar. Within this framework, the US dollar was established as the sole currency convertible to gold.

However, the system began to weaken as of 1955, and the situation in which all currencies were linked to the Dollar progressively generated strain within the markets over time. Ultimately, the Bretton Woods system collapsed in 1971, when the US announced that it had stopped its Dollar's association with gold. To be more precise, the US has declared that 1 ounce of gold would not stand at \$35. Subsequently, the US devalued its currency twice, declaring that 1 ounce of gold was \$38 in 1972 and \$42,222 in 1973. However, with the Dollar losing its convertibility to gold, these rates remained theoretical, and gold began to be traded in the free market.<sup>13</sup>

11 İsmail Demir, "Montrö Sözleşmesine Göre Alınan Geçiş Ücretleri", VIII. Symposium of the History of Turkish Sea Trading 2017, p. 61.

12 "Bretton Woods Sistemi", <https://www.britannica.com/topic/Bretton-Woods-system>, accessed 04.12.2022.

13 Tahir Çağa, "Çanakkale ve İstanbul Boğazlarından Transit Geçen Ticaret Gemilerden Alınacak Resimlere Dair", *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 1994, No. 1-4, Vol. 54, p. 223.

**Table 2. Year-End Prices of 1 Ounce Gold<sup>14</sup>**

Year	Market Value of 1 Ons Gold (\$)	Year	Market Value of 1 Ons Gold (\$)
1973	115	1980	620
1974	190	1981	410
1975	144	1982	480
1976	138	1983	390
1977	170	1984	315
1978	235	1985	315
1979	560	1986	390
<b>1 Ounce Gold Market Value (\$)</b>			1825

Until 1981, Türkiye calculated the Dollar equivalent of 1 gram of gold by utilizing the relationship that 1 GF is equivalent to 0.290323 grams of pure gold and that 1 ounce of gold (which amounts to 31.10 grams) is valued at \$35. Consequently, the GF value was determined by extracting 0.290323 from this calculation:

$$\text{The value of 31.10 gr. gold} = 35\$$$

$$\text{The value of 1 gr. gold} = (35\$/31.1 \text{ gr.}) = 1.125\$$$

$$1 \text{ GF} = 1,125\$ \times 0.290323 = 0.326\$$$

Nevertheless, as previously highlighted, this calculation lost its applicability in 1971 when the Bretton Woods System collapsed. Subsequently, in 1973, the Dollar underwent devaluation and the equivalence of 1 ounce of gold was adjusted to \$42,222. This equivalency remained theoretical, and gold commenced trading within the open market. Despite these evolving circumstances, Türkiye continued to adhere to the previous pricing system until 1981, that is for over ten years.<sup>15</sup> Within the changes in conditions over the years, the General Directorate of Border and Coastal Health of the said era formally asked the Central Bank of the Republic of Türkiye in 1981 to clarify how the Turkish currency equivalent of the GF, as specified in the Montreux Convention, should be calculated. In reply to this question, the Central Bank provided guidance that the calculation in question should be executed according to the subsequent formula:<sup>16</sup>

$$1 \text{ GF} = \frac{\text{Value of US Dollar} \times 0.290323 \text{ gr (Gold quantity in Franc)}}{0.736662 \text{ gr (Gold quantity in Dollar)}}$$

14 "Gold Price", <https://goldprice.org/>, accessed 09.01.2023.

15 Çağa (1994), *Ibid.*, p. 37

16 Çağa (1986), *Ibid.*, p. 225.

In this context, in 1981, the Central Bank employed a rate that had been acknowledged in 1973 but was not actively circulating when performing the calculation. Specifically, 1 ounce of gold was accepted as \$42,222. However, 1 ounce of gold was being traded at \$410 in the open markets during that period.

Nonetheless, if we revert to the calculation based on the stipulated rate, the Central Bank of the period employed the subsequent value and computation:

$$1 \text{ Ounce Gold} = 31.10 \text{ gr Gold} = 42.222\$$$

$$1 \text{ gr Gold} = (42.222\$/31.10 \text{ gr}) = 1.3574\$$$

$$1 \text{ GF} = 1.3574\$ \times 0.290323 = 0.394\$$$

$$1 \$ \Rightarrow (31.10 \text{ gr} / 42.222 \$) = 0.736 \text{ gr Gold}$$

It is important to reiterate that, during the time of this calculation, the market value of an ounce of gold stood at \$410 and \$13.18 per gram. However, the Central Bank adopted a value of \$1.3574 for 1 gram of gold instead of \$13.18, leading to an outcome that was one-tenth of what it should have been. In essence, the Central Bank calculated the cost of 1 gram of gold required for the calculation of 1 GF based on the 1973 data by utilizing parameters from a system that was no longer active. This value was approximated at \$1.35. However, this calculation failed to account for the actual market value of 1 gram of gold in the same period (\$13.18). Consequently, the resulting tariff was established to be 10 times lower than it should have been.

The General Directorate of Border and Coastal Health embraced the formula provided by the Central Bank and aligned its actions with this formula. This alignment was formalized through a General Communiqué with Serial Number 24, issued on 20 November 1981.

This practice of pegging the GF to the Dollar contradicts the essence and objectives of the Montreux Convention. Moreover, this practice has led to an unfavourable situation for Türkiye's national interests, because it caused for the collection of fees that were roughly one-tenth of what was actually due (1.3574\$/13.18\$).

Regarding this pricing framework, the assessments put forth by Prof. Dr. Tahir Çağa, which remain relevant, were succinctly summarized by İsmail Demir as follows:<sup>17</sup>

“1. The GF principle is designed to safeguard Türkiye from currency fluctuations and to ascertain the relevant charges in terms that reflect real value.

2. It is against Türkiye's interests to make calculations through an obsolete method proposed by the Central Bank of the Republic of Türkiye.

---

17 Demir, *Ibid.*, pp. 61-70.

3. Following the dissolution of the Bretton Woods System, which brought an end to the convertibility of the Dollar into gold, the link between gold and the Dollar was severed, and the value of gold began to be determined through open market mechanisms. Consequently, Türkiye is required to calculate the Turkish Lira (TL) equivalent of 1 GF based on the market value of gold per ounce.

4. In this context, there are many court decisions that the current market value should be considered in the calculation of the GF value specified in the treaties.

5. In conclusion, 1 US dollar cannot be said to equal 0.736 g of gold and cannot be used in calculations.

Due to the efforts and assessments of Çağa, the actual value was established by increasing the amount to be considered in 1982 by roughly 10-fold. This adjustment took into consideration the necessary value and the underlying calculation model.”

Regrettably, the implementation based on the genuine value of GF, which was instituted through Çağa’s endeavours, faced swift opposition from several nations, notably the Union of Soviet Socialist Republics, as well as Turkish shipowner companies. Confronted with these objections, Türkiye, bearing in mind the Montreux Convention’s authority, reversed its stance in 1983 and reverted to the erroneous practice of pegging GF to the US Dollar. Unfortunately, this misguided practice continued until 2022. In the period from 1983 to 2022, 1 GF was recognized as \$0.8063, forming the basis of the pricing. However, there is no available data elucidating the rationale behind this specific value of 1 GF equating to \$0.8063.

As indicated at the beginning of the article, Türkiye magnified this price by fivefold in 2022 and set the value of GF at \$4. In addition, the Turkish authorities also declared that this pricing would undergo updates every July.

#### 4. Comparison of 1983-2022 Practice: Current Practice and Required Practice

In the calculations for passage fees made between 1983-2022, GF was fixed to the Dollar’s value, setting 1 GF=0.8063 \$. However, Türkiye increased these fees fivefold in October 2022, establishing 1 GF as equal to 4 \$. Consequently, the comparison of fees is presented in the table below:

**Table 3. Previous Tariffs**

<b>Implementation between 1983-2022 (1 GF=0.8063 \$)</b>		<b>Implementation between 2022-2023 (1 GF=4 \$)</b>
<b>Sanitary Control</b>		
Per Ton	$0.075 GF \times 0.8063 \$/GF = 0.060 \$$	$0.075 GF \times 4 \$/GF = 0.3 \$$
<b>Lighthouses, Light and Channel Buoys</b>		
Up to 800 tons	$0.42 GF \times 0.8063 \$/GF = 0.338 \$$	$0.42 GF \times 4 \$/GF = 1.68 \$$
Above 800 tons	$0.21 GF \times 0.8063 \$/GF = 0.169 \$$	$0.21 GF \times 4 \$/GF = 0.84 \$$
<b>Life Saving Services</b>		
Per Ton	$0.10 GF \times 0.8063 \$/GF = 0.08063 \$$	$0.10 GF \times 4 \$/GF = 0.4 \$$



As stated above, in line with the spirit of the convention, the free market value of gold must be taken into account in the calculation of GF. Today, an ounce of gold (31.1034768 gr) is traded on the free market for around \$1825. In this context, the

gram value of gold is approximately \$ 59 ( $\frac{1825}{31.1034768} = 58.6751125$ ).

Since 1 GF is equal to 0.290323 grams of gold, the current value of 1 GF is roughly \$17 ( $58.6751125 \times 0.290323 = 17.0347347$ ). The fees to be charged according to this current value are presented in the table below.

**Table 4. Current Tariffs**

<b>Sanitary Control</b>	
Per Ton	0.075 GF x 17.0347347 \$/GF = <b>1.277 \$</b>
<b>Lighthouses, Light and Channel Buoys</b>	
Up to 800 tons	0.42 GF x 17.0347347 \$/GF = <b>7.154 \$</b>
Above 800 tons	0.21 GF x 17.0347347 \$/GF = <b>3.577 \$</b>
<b>Life Saving Services</b>	
Per Ton	0.10 GF x 17.0347347 \$/GF = <b>1.703 \$</b>

Below is the comparative table illustrating the remuneration rates since 1983:

**Table 5. Comparison of the Previous Fees, Current Fees, and the Required Fees**

	1983-2022 (\$)	Current (\$)	Expected (\$)
<b>Sanitary Control</b>			
Per Ton	0.060	0.3	1.2776051
<b>Lighthouses, Light and Channel Buoys</b>			
Up to 800 tons	0.338	1.68	7.15458857
Above 800 tons	0.169	0.84	3.5773
<b>Life Saving Services</b>			
Per Ton	0.08063	0.4	1.70347347

Considering the available information, had the GF value been calculated based on the market value of gold from 1983 to October 2022, the generated income would have been around 21 times greater. However, through the appropriate decision made in October 2022, Türkiye increased the fees fivefold, approximating them to the genuine value of GF. Moreover, the provision that Türkiye will reassess the GF value annually signifies a gradual reduction in the present disparity in the foreseeable future. Within this framework, it is noteworthy that the fees have been elevated from \$4 to \$4.42, effective from July 2023.

In the present scenario (\$4), a comparison between the existing GF value and the necessary GF value for a 1500 net-ton ship reveals the values outlined in the table below:

Table 6. Fees to be Obtained from a 1500 Ton Ship according to the Existing and Required Fees Schedule

	Existing Fees (\$)	Required Fes
Sanitary Control	0.3 x 1500 = 450	1.277 x 1500 = 1916
Lighthouses, Light and Channel Buoys	0.84 x 1500 = 1260	3.577 x 1500 = 5366
Life Saving Services	0.4 x 1500 = 600	1.703 x 1500 = 2555
Total	2310	9837
Difference Ratio		4.25

As evident from the illustrative table above, the fee charged now is 4.25 times lower than the actual passage rate.

Finally, the press states that the fees have been increased by approximately five times and 1 GF has been determined as 4 \$ and it has been revised to 4,42 \$ as of July 2023<sup>18</sup> and the GF value will be updated on 1 July every year. This is an important step for Türkiye to get more income from the passage fees.<sup>19</sup>

### Conclusion

As stated above, The Lausanne Straits Convention had failed to address the security of the Turkish straits and, a new convention about these straits had become compulsory. Under the provisions of the Montreux Convention signed on July 20, 1936, Türkiye has the authority to levy taxes and charges following the actual value of the GF. It is important to note that Türkiye has not relinquished its right to assess fees under the authentic GF value. This right remains intact and only the authorities of the Republic of Türkiye are vested with the prerogative to establish regulations in this context. Furthermore, the implementation of charges aligned with the actual GF value does not signify an alteration to the convention or in any manner indicate a shift in Türkiye's intent to modify the treaty. The provision clearly provides for the execution of procedures for the modification of the contract at the point of changing these rates. In this context and considering that the annual amount of tonnage increases, it is important for Türkiye's interests to return to the original calculation method, which was previously pointed out by Çağa and which remained in force for a short time. Within this framework, the Republic of Türkiye has taken some steps regarding the issue recently.

In summary, it would be accurate to state that "The Gold Franc is the currency equivalent to the Germinal Franc, which is commonly used in the majority of international transportation agreements." Updates in value have been periodically carried out in line with prevailing circumstances in numerous commercial international contracts where the gold franc serves as a unit of account.

18 "Uluslararası gemilerin boğazlarda geçişine yeni düzenleme", <https://www.trthaber.com/haber/gundem/uluslararasi-gemilerin-bogazlardan-gecisine-yeni-duzenleme-774019.html>, accessed 12.06.2023.

19 "Boğaz Geçiş Ücreti 5 Kat Artıyor", [https://www.ntv.com.tr/turkiye/bogaz-gecis-ucreti-5-kat-artiyor,1bLlbiRL4EeSvt7-rc\\_5AQ](https://www.ntv.com.tr/turkiye/bogaz-gecis-ucreti-5-kat-artiyor,1bLlbiRL4EeSvt7-rc_5AQ), accessed 04.12.2023.

In this context, considering the increasing numbers of transits through the Turkish Straits, the variable volume of ships traversing the straits, and the economic responsibilities, it becomes evident that the adjustment of fees is an inherent and reasonable practice.

### Geniş Özet

Türk Boğazları olarak bilinen İstanbul Boğazı, Marmara ve Çanakkale Boğazı'ndan seyir ve sefer geçişleri 1936 yılında imzalanan Montrö Sözleşmesi ile düzenlenmiştir. Bu sözleşme kapsamında, boğazlardan yararlanacak gemiler ile bu boğazların egemenliğine haiz Türkiye Cumhuriyeti'nin tasarrufları kapsamında karşılıklı hak ve yükümlülükler bulunmaktadır. Türk Boğazlarından geçiş yapan gemiler seyir serbestisinden istifade ederken, Türkiye Cumhuriyeti devletine sözleşmenin Ek-1'inde bulunan hizmetlere (Sıhhi kontrol, Fener, Tahlisiye hizmeti) yönelik ödeme yapmaları hükme bağlanmıştır. Söz konusu ekte ödenecek miktarın net ton başına ve hizmet türü itibariyle Altın Frank üzerinden tespit edileceği belirtilmektedir. Bu çalışmada, Boğazlardan geçen gemi sayısı ve toplam tonaj dikkate alınarak, Türkiye tarafından alınacak ücretin belirlenmesinde Montrö Sözleşmesi'ndeki Altın Frank uygulaması ile mevcut uygulamaların karşılıklı mukayesesi yapılmış ve yöntemlerden hangisinin Türkiye Cumhuriyeti'ne daha fazla kazanım sağlayacağı tartışılmıştır.

Montrö Sözleşmesi'ne göre boğazlardan geçecek gemilerden alınacak harçlar Altın Frank (AF) (*Germinal Frank*) değeri üzerinden belirlenmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında altının sadece Amerikan Doları ile dönüştürülebilir olduğu Bretton Woods sisteminin yürürlüğe girmesi ile AF dolara bağlı olarak hesaplanabilmektedir. Ancak Bretton Woods sisteminin kaldırılması ve doların artık altına bağlı olmayacağını ilanı ile AF'nin, dolayısıyla söz konusu geçiş ücretlerinin belirlenmesinde bazı hatalar ve tereddütler ortaya çıkmıştır. Bu hatalı uygulama sonucu yıllarca eksik ücretlendirme yapılmış ve esasen alınabilecek miktarın çok altında kazanç elde edilmiştir. Ancak Ağustos 2022'de Türkiye Cumhuriyeti tarafından boğaz geçişlerinde alınacak ücretlerin yeniden belirleneceğine ve AF değerinin her yıl 1 Temmuz'da yeniden tespit edileceğine yönelik yapılan açıklamalar ile bu gelişmeleri müteakip 7 Ekim 2022 yılında uygulamaya konulan yeni fiyatlandırma sayesinde, gerçek AF değeri ile mevcut uygulamalar arasındaki farkın yıllara sari olarak tedricen azalacağı ve bu vesile ile de Türkiye'nin Boğazlardan geçen gemilerden daha fazla gelir elde edebileceği kıymetlendirilmektedir.

Boğazlara yönelik olarak Lozan Antlaşması'nın eki olan Lozan Boğazlar Sözleşmesi; yaklaşan İkinci Dünya Savaşı, Boğazların güvenliği, Türkiye'nin tarafsız olduğu hallerin düzenlenmemiş olması ve Türkiye'nin yaşadığı güvenlik endişeleri nedeni ile dönemin ihtiyaçlarına cevap vermemekteydi. Bu maksatla Türkiye, 10 Nisan 1936'da sözleşmenin taraflarına bir nota vererek belirtilen endişeler çerçevesinde Boğazlara yönelik yeni bir konferans yapılmasını talep etmiştir.

Bu çerçevede 20 Temmuz 1936 yılında imzalanan Montrö Sözleşmesi hükümlerine göre, Türkiye'nin geçiş ücretlerini AF'ın gerçek değeri üzerinden tahsil etmeye hakkı bulunmaktadır. Türkiye'nin bu haktan yani gerçek AF değeri

üzerinden ücretlendirme yapması hakkında vazgeçtiği düşünülemez. Bu konuda düzenleme yapma yetkisi sadece Türkiye Cumhuriyeti makamlarına aittir. Ayrıca, AF'ın gerçek değeri üzerinden ücretlendirme, Sözleşme'nin değişmesi ya da herhangi bir şekilde Türkiye'nin Sözleşme'nin değiştirilmesine yönelik bir irade beyanına işaret etmemektedir.

Sonuç olarak, “Altın Frank, uluslararası ulaştırma sözleşmelerinin birçoğunda hesap birimi olarak kabul edilmiş Germinal Frank'a eşdeğer para birimidir” şeklinde bir ifade yanlış olmayacaktır. Altın Frank'ın birim olarak kabul edildiği pek çok ticari uluslararası sözleşmede zaman içinde ve günün koşullarına uygun olarak değer güncellemeleri yapılmıştır.<sup>20</sup> Bu bağlamda, Türk Boğazlarından geçen gemilerin sayısında artış ve geçiş yapan gemilerin değişen tonajlarının Türkiye'ye etkileri ile ekonomik yükümlülük dikkate alındığında, Boğazlardan geçiş ücretinin güncellenmesinin tabii bir uygulamadan ibaret olduğu açıkça görülmektedir.

**Conflict of Interest Statement:**

*The authors declare that there is no conflict of interest.*

**Author Contribution Statements:**

*The authors contributed to the study equally.*

---

20 Akten, Ibid., p.45.

## References

### Published Works

- AKTEN Necmettin (2012). “Taşıyan Sorumluluğunda Ölçü: Koli, Parça veya Yükçün Başına Sorumluluk”, *Journal of İstanbul Bar*, 86:1, 31-51.
- “Conference at Montreux for revision of the regime of the Straits, June 22–July 20, 1936. Assurance by Türkiye of American participation in benefits of the convention signed July 20, 1936”. Foreign Relations of the United States Diplomatic Papers, Volume III, 1936, 503-529.
- ÇAĞA Tahir (1994). “Çanakkale ve İstanbul Boğazlarından Transit Geçen Ticaret Gemilerden Alınacak Resimlere Dair”, *Journal of İstanbul University Law Faculty*, 54:1-4, 221-236.
- ÇAĞA Tahir (1986). “Gemilerden Altın Frank Esası Üzerinden Alınacak Resimlere Dair”, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, 3:1-3, 35-45.
- DEMİR İsmail (2017). “Montrö Sözleşmesine Göre Alınan Geçiş Ücretleri”, VIII. Symposium of the History of Turkish Sea Trading, 61-70.
- KURAN, Selami (2020). *Uluslararası Deniz Hukuku*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Montrö Sözleşmesi (2000). *Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Hidrografi Yayınları*, İstanbul.

### Internet Sources

- Britannica Site. “Bretton Woods Sistemi”, <https://www.britannica.com/topic/Bretton-Woods-system>, accessed 04.12.2022.
- General Directorate of Coastal Safety Site. “İstatistikler”, <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/istatistikler>, accessed 06.12.2022.
- Gold Price Site. “Gold Price”, <http://goldprice.org>, accessed 09.01.2023.
- Legislation Information Site. “Türk Boğazları Deniz Trafik Düzeni Yönetmeliği”, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.1426.pdf>, accessed 06.12.2022.
- NTV Site. “Boğaz Geçiş Ücreti 5 Kat Artıyor”. [https://www.ntv.com.tr/turkiye/bogaz-gecis-ureti-5-kat-artiyor,1bLIbiRL4EeSvt7-rc\\_5AQ](https://www.ntv.com.tr/turkiye/bogaz-gecis-ureti-5-kat-artiyor,1bLIbiRL4EeSvt7-rc_5AQ), accessed 04.12.2023.
- TRT Site. “Uluslararası Gemilerin Boğazlarda Geçişine Yeni Düzenleme”, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/uluslararasi-gemilerin-bogazlardan-gecisine-yeni-duzenleme-774019.html>, accessed 12.06.2023.



## YAZIM KURALLARI

Güvenlik Stratejileri Dergisine gönderilen çalışmalar daha önce yayımlanmamış ve ilgili alana katkı sağlayacak özgün çalışmalar olmalıdır. “Yayın Etüğü ve Değerlendirme Süreci”nde yer alan parametreler dışında deskriptif ya da ilgili konuda mükerrer olan çalışmalar değerlendirme safhasına alınmayacaktır. Bilimsel toplantılarda sunulmuş bildiriye dayanan çalışmalar, ilgili bildiri kitabında yayımlanmamış olması ve bu durumun Editörler Kuruluna belirtilmesi koşuluyla kabul edilebilir.

Güvenlik Stratejileri Dergisi'nin etik ilkeler ve yayın politikası Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından yayınlanan rehberler ve politikalar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Yayın ilkeleri, yazarlar ile ilişkiler ve hakemlerle ilişkiler konularında ayrıntılı bilgiye dergimizin internet sitesindeki ilgili başlıklar altından erişilebilir. Yayımlanmak üzere <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrjz> üzerinden Güvenlik Stratejileri Dergisine iletilen makale metinleri, aşağıda belirtilen biçimsel özellikleri haiz ve konu/alan açısından uygun bulunmaları halinde alan uzmanı (en az) iki hakeme gönderilir. Yazarlar, Yayın Kurulu tarafından reddedilen çalışmalarını hakem raporları çerçevesinde gözden geçirerek Güvenlik Stratejileri Dergisi editörlüğüne gönderir. Bu çalışmalardan yeterli değişiklik yapılmadığı tespit edilenler yazarlarına iade edilir ve süreç sona erer. Yeterli değişiklik yapıldığı tespit edilen çalışmalar ise tekrar değerlendirme sürecine alınır. Hakem raporları tavsiye niteliğindedir ve yayın kararı Editör Kurulu tarafından alınır.

Güvenlik Stratejileri Dergisine yabancı dilde makale gönderen yazarlar, çalışmalarını makale yazım dili anadili olan ve alanında yetkinliği bulunan bir akademisyene/uzmana “son okuma” yaptırıp bunu ibraz etmekle yükümlüdür.

Güvenlik Stratejileri Dergisinde yayımlanan çalışmalarda ifade edilen görüşler yazarların şahsi bilimsel değerlendirme ve görüşleri olup, mensubu oldukları kurum ve kuruluşlar ile derginin yayımcısı olan Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün ve Millî Savunma Üniversitesi'nin kurumsal kimliğini bağlamaz ve bu kurumların görüşü olarak lanse edilemez.

Dergide yayın yapmış tüm yazarlar, Güvenlik Stratejileri Dergisinin doğal hakemleri sayılmaktadır. Yayın Kurulu'nun talebi üzerine yazarlar en az bir defaya mahsus hakemlik yapmakla mükelleftir.

### Makale Metin Şekil Esasları

**1. Güvenlik Stratejileri Dergisinin yayın dili Türkçedir. Ancak İngilizce, Almanca ve Fransızca makale ve değerlendirme yazıları da yayımlanabilir. Türkçe makalelerin imla ve noktalamasında Türk Dil Kurumu kurumsal web sayfasında yer alan güncel sözlük ve yazım kuralları esas alınır.** Gönderilen makaleler dil ve anlatım açısından bilimsel kıstaslara uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.

**2. Gönderilen makale metni (öz, abstract, kaynakça, geniş özet-summary- ve dipnotlar dâhil) asgari 6000, azami 10.000 kelime olmalıdır. Belirtilen sınırların üzerinde veya altında olan çalışmalar değerlendirilmeden yazara iade edilir.**

**3. Makalelere Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmış azami 200 kelimelik öz ve beş anahtar kelime (İngilizce abstract ve keywords) eklenmelidir. Öz, makalenin kaleme alınma amacını, yöntemini, hipotezini/araştırma sorusunu, bulguları ve sonucunu kısaca belirtmelidir. Öz yazımında “bir kısa, iki uzun cümle” prensibine riayet edilmelidir. (Almanca veya Fransızca olarak hazırlanan makalelerde Türkçe ve İngilizce öz/abstract ve anahtar kelime/keywords yanı sıra makalenin yazıldığı dilde de yukarıdaki ilkelerle öz ve anahtar kelime eklenmelidir.) Ayrıca öz ve abstract bölümünün devamında 750-1000 kelime aralığında olacak şekilde İngilizce geniş özete (extended abstract) yer verilmelidir. Geniş özet, öz kısmında yer verilen hususlara ilave olarak vurgulanma-**

sı gerekli **görülen** noktaları, tartışmaları ve makalenin genel akışını içermelidir. Türkçe hazırlanan makalelerde söz konusu geniş özet İngilizce; İngilizce hazırlanan makalelerde geniş özet Türkçe yazılmalı; Almanca ve Fransa hazırlanan makalelerde ise geniş özet hem İngilizce hem Türkçe olarak hazırlanmalıdır.

**4. Güvenlik Stratejileri Dergisine gönderilen makaleler Microsoft Word programında Times New Roman karakteri kullanılarak 11 punto yazılmalıdır. Dipnotlar ise 9 punto yazılmalıdır. Metnin paragraf özellikleri hizalama iki yana ve satır aralığı 1,5 iken dipnotlarda paragraf özellikleri iki yana hizalı ve 1 satır aralığında olmalıdır. Sayfa numaraları sayfa altında verilmelidir.**

**5. Yazar adı, İngilizce ve Türkçe olarak yazılan makale başlığının altına yazılmalı; yazarın unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi dipnotta (\*) işareti ile 9 punto yazılarak belirtilmelidir. Diğer açıklamalar için yapılan dipnotlar metin içinde ve sayfa altında numaralandırılarak verilmelidir. Makalelerde ikili alt başlık sistemi kullanılmalıdır. Alt başlıklar koyu yazılmalı ve (giriş ile sonuç dışında) rakam ile numaralandırılmalıdır.**

**6. Metnin içindeki alıntılar çift tırnak ile gösterilmeli; üç satırı geçen alıntılar yeni bir paragraf olarak, içerden, tek aralık ve iki yana yaslı şeklinde yazılmalıdır. Alıntı içerisindeki alıntılar tek tırnak içerisinde gösterilmelidir. Metin içinde vurgulanmak istenen kelimeler koyu veya altı çizili yapılmamalı, çift tırnak içerisinde yazılmalıdır.**

**7. Makalelerin hazırlanmasında kullanılan kaynaklara yapılacak atıflarda aşağıdaki Yazım Kurallarına uyulmalıdır. Bu kurallara riayet etmeyen çalışmalar, doğrudan reddedilecektir.**

**8. Birden fazla kez aynı kaynağa atıfta bulunulduğunda; ilk atıfta künye tam olarak verilmeli, ikinci atıfta yazarın soyadı ve çalışmanın kısaltılmış başlığı kullanılmalıdır. Birbirini takip eden dipnotlarda aynı kaynağa yapılacak atıflarda ise soyadı ile birlikte “age” kullanılmalıdır. (Yabancı dildeki makalelerde “Ibid.” kullanılmalıdır.)**

**9. Yazarlar makale başvurusu sırasında aksini belirtmedikleri sürece çalışmaya dair katkı oranları yarı yarıya kabul edilir.**

**9. Dipnotlarda atıflar şu şekillerde verilmelidir:**

**9.1. Kitaplara yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, eser adı, (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer, yayımlandığı tarih ve sayfa numarası aşağıdaki örneklere uygun olarak sırayla verilmelidir.**

1 Morris Janowitz, *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*, Free Press, New York, 1964, s. 210.

2 John J. Mearsheimer ve Stephen M. Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult, New York, 2008, s. 92.

3 Mustafa Aydın, Mitat Çelikpala vd., *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 79.

4 Janowitz, *The Professional Soldier*, s. 155.

5 Age, s. 156.

**9.2. Makalelere yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, “makale adı” (varsa çeviren), yayımlandığı süreli yayının adı, yayımlandığı yıl, sayı ve cilt numarası, alıntının yapıldığı sayfa**



numarası aşağıdaki örneklere uygun olarak sırayla verilecektir. Ansiklopedi maddelerine yapılan atıflarda da makalelere atıf şekli kullanılacaktır.

Adam Grissom, “The Future of Military Innovation Studies”, *Journal of Strategic Studies*, 29:5, 2006, s. 910.

**Özlem Durgun ve Mustafa Caner Timur, “Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 2017, s. 119.**

Lütfi Sürücü, Fehiman Eminer ve Murat Sağbaş, “The Relationship of Defense Expenditures and Economic Growth Examples of Turkey and China (2000-2020)”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18:41, 2022, s. 175.

Dört ve daha fazla yazarlı makalelerde birinci yazardan sonra Gültekin Yıldız vd. şeklinde kısaltma yapılır.

#### **Derleme kitaplar ve bildiri kitaplarında bölüm/makale:**

Engin Avcı, “Ceza Adalet Sistemi Çerçevesinde Şiddet İçeren Radikalleşmeyle Mücadele: Terörist Rehabilitasyonu ve Yeniden Topluma Kazandırma”, Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir (ed.), *Uluslararası Güvenlik Kongresi, Kuram, Yöntem, Uygulama*, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları, Ankara, 2019, s. 433.

#### **İnternette Makale:**

George F. Kennan, “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, Temmuz 1947, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>, erişim 21.11.2019.

Kaan Kılıç, “Türk Hava Sanayinin Gelişiminde Polonyalıların Etkisi”, <https://savasarastirmalari.com/turk-hava-sanayinin-gelisiminde-polonyanin-etkisi/>, erişim 21.05.2022.

“War in Ukraine”, [www.internetkaynak.com](http://www.internetkaynak.com), erişim 10.05.2022.

**9.3. Tezlere yapılan atıflarda, yayımlanmamış tezlerin başlıkları için italik kullanılmayacaktır. Yazar adı ve soyadı, tezin adı, tezin derecesi, tezin yapıldığı kurum ve enstitü, yapıldığı yer ve tarih, sayfa numarası aşağıdaki şekilde verilecektir.**

Barış Ateş, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Askeri Değişim: NATO Orduları ve Türk Silahlı Kuvvetleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz, *Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2014, s. 84.

**10. Ekler yazının sonunda verilmeli ve altında belgenin içeriği ve kaynağına dair kısa bilgi yer almalıdır. Tablo, Grafik ve şekiller, Ekler kısmında verilebileceği gibi metin içerisine de yerleştirilebilir. Metin içerisinde verilmeleri durumunda tablo ve şekiller kendi içinde sıralanarak numaralandırılmalı (Tablo: 1, Şekil: 2 gibi) ve gerek bu numara gerekse tablo veya şeklin içeriğine dair tanıtıcı başlık tablo ve şeklin üst orta kısmında verilmelidir. Tablo, şekil, grafik ve resim için alıntı yapılmış ise mutlaka kaynak belirtilmelidir.**

**11. Aday makale metinlerinin sonlarında, alfabetik sıraya göre tasniflenmiş kaynakça yer almalıdır. İnternet kaynakları kaynakçanın sonuna eklenmelidir. Kaynakça düzenlenirken**

yazarın önce soyadı (BÜYÜK HARFLERLE) ve ardından adı yazıldıktan sonra, metin içindeki dipnotlarda yer alan bilgiler aynen aktarılmalıdır.

### **Kaynakça Örneği**

*Metin dosyasında “Kaynakça” başlığı altında eserler Arşiv Kaynakları, Basılı Eserler ve İnternet Kaynakları olmak üzere 3 alt başlığa ayrılmalıdır.*

### **KAYNAKÇA**

#### **Arşiv Kaynakları (Varsa)**

İlgili arşivin kendi atıf kuralları dikkate alınmalıdır.

#### **Kitap**

YILDIZ Gültekin (2021). *Osmanlı Devleti’nde Askeri İstihbarat*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.

SCHELLING Thomas C. (2008). *Arms and Influence*, Yale University Press, Revised edition, New Haven.

YILDIZ Gültekin (ed.) (2017). *Osmanlı Askeri Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792 – 1918*, Timaş Yayınları, İstanbul.

MEARSHEIMER John J. ve WALT Stephen M. (2008). *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult, New York.

SCHMITT Carl (2018). *Kara ve Deniz* (Çev. Gültekin Yıldız), Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul.

#### **Kitap Bölümü**

İNALCIK Halil (2002). “Barbaros’tan İnebahtı (Leponto)’ya Akdeniz”, Bülent Arı (ed.), *Türk Denizcilik Tarihi*, T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 141-154.

BALZACQ Thierry ve DOMBROWSKI Peter J. (2019). “Introduction Comparing Grand Strategies in the Modern World”, Thierry Balzacq, Peter J Dombrowski ve Simon Reich (eds.), *Comparative Grand Strategy: A Framework and Cases*, Oxford University Press, Oxford, 2019. 1-21.

#### **Makale**

GRISSOM Adam (2006). “The Future of Military Innovation Studies”, *Journal of Strategic Studies*, 29:5, 905-934.

ARQUILLA John ve FREDRICKSEN Hal (1995). “Graphing’ an Optimal Grand Strategy”, *Military Operations Research*, 1:3, 3-17.

KALELİOĞLU Uğur Berk (2022). “Alman Askeri Sosyolojisi: Gelişim, Kurumsallaşma ve Sınırlılıklar”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18:41, 201-224.

## Tez

ATEŞ Barış (2014). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Askeri Değişim: NATO Orduları ve Türk Silahlı Kuvvetleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz, *Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi, Ankara.

KİBAROĞLU Mustafa (1996). The Nuclear Non-Proliferation Regime at The Crossroads: Strengthening or Uncertainty, *Doktora Tezi*, Bilkent Üniversitesi, Ankara.

## İnternet

KENNAN George F. (1947). “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>, erişim 21.10.2023.

CHARAP Samuel ve PRIEBE Miranda. “Avoiding a Long War: U.S. Policy and the Trajectory of the Russia-Ukraine Conflict”, *RAND Report*, Ocak 2023, [https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PEA2500/PEA2510-1/RAND\\_PEA2510-1.pdf](https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PEA2500/PEA2510-1/RAND_PEA2510-1.pdf), erişim 21.10.2023.

KILIÇ Kaan. “Türk Hava Sanayinin Gelişiminde Polonyalıların Etkisi”, <https://savasarastirmalari.com/turk-hava-sanayinin-gelisiminde-polonyanin-etkisi/>, erişim 21.05.2022.

“War in Ukraine”, [www.internetkaynak.com](http://www.internetkaynak.com), erişim 10.05.2022.



## SUBMISSION GUIDELINES

Articles submitted to the *Journal of Security Strategies* (JSS) shall not be previously published and shall be authentic in a way that it will contribute to literature of the relevant field. Articles, which are descriptive, expect for the stated parameters in the “Publication Ethics and Evaluation Process” or which are repetitive in their field, will not be taken into evaluation. Articles based on presentations submitted in scientific meetings may be accepted for evaluation, provided that they have not been published in the proceedings of the meetings and that the authors inform the editors so.

The ethical principles and publication policy of the Journal of Security Strategies have been prepared in accordance with the guidelines and policies published by the Committee on Publication Ethics (COPE). Detailed information on publication principles, relations with authors and relations with referees can be found under the relevant sections on the website of our journal.

If the articles submitted via <https://dergipark.org.tr/en/pub/guvenlikstrtrj> comply with the formatting principles presented below and is found to eligible in terms of subject/field, they are assigned to (at least two) referees who are experts in the field for review and evaluation. The authors may re-submit their articles, which are rejected by the Publication Committee, after they revise their work in accordance with the reports of reviewers. If the article is considered to be ill-revised, it is rejected and the process is over. If the article is considered to be revised properly, it is taken as a newly submitted article into the reviewing process. The reports of the referees are of advisory nature and the decision to publish is taken by the Editorial Board.

Authors, who send articles in a foreign language to the Journal, are obliged to get their work proof-read by a native speaker academic who is considered as an expert on their field and to provide an evidence of this proof-reading.

Opinions expressed in the articles published in the Journal are the personal scientific evaluations of the authors and are not, in any way, the institutional views or opinions of their own organizations/institutes or of the Atatürk Strategic Studies and Graduate Institute or the Turkish National Defence University.

The authors whose articles have been published in the Journal of Security Strategies are considered as natural peer-reviewers of the Journal and they are obliged to perform a peer-review at least once upon the request of the Editors.

### **Formatting Principles for Articles**

1. The publication language of Journal of Security Strategies is Turkish. However, articles written in English, German, and French may also be published. The texts submitted shall be clear and understandable and be in line with scientific criteria in terms of language and expression.
2. The article submitted shall have minimum of 6000 words and maximum of 10,000 words including abstract, summary, bibliography, and footnotes. The articles which are below the minimum or above the maximum counts of words are returned to the authors without being evaluated.
3. The articles shall be submitted with the abstract no longer than 200 words and five keywords. The abstract shall include purpose, method, hypothesis/question, and findings of the article and present the conclusion reached in the article shortly. While writing the abstract, the author shall comply to the rule of “one short and two long sentences”. (In the articles written in German or French, abstracts and keywords in Turkish and English shall be added, as well as the abstract and keywords in the original language of the article.) The article shall also have a summary 750-1000 words at the end of the text. The summary shall include the points and arguments, which are considered to emphasize and the general outline of the article, in addition to the points pointed out in the abstract. In the articles written in Turkish, the aforementioned extensive summary shall be in English. For articles written in English, extensive summary shall be written in Turkish. The articles written in German or France, the extensive summary shall be written in both English and Turkish.

4. Articles submitted to the Journal of Security Strategies shall be written using the program Microsoft Word in 11 font size in the text and 9 font size in the footnotes. Paragraph properties of the text shall be aligned and line spacing of 1.5 line and paragraph properties of the footnotes shall be aligned and line spacing of 1 line. The page numbers shall be at the bottom of the page.

5. Name of the author shall be placed under the title of the article; their title, place of duty and e-mail address shall be indicated in the footnote with (\*) in 9 font size. Footnotes for other explanations shall be provided in numbers at the bottom of the page. The article shall have two-level subheadings and these subheadings shall be written bold and numbered (except for introduction and conclusion).

6. Citations in the text shall be shown with double quotes (“...”) and citations with more than three lines shall be written as a new paragraph as an inward, single spaced and aligned paragraph. Citations within citations shall be shown with a single quote (‘...’). The words to be emphasized within the text shall not be written in bold or underlined but shall be written with double quotes (“...”).

7. The citations shall be made according to guidelines presented below. Articles, which do not comply with these guidelines, will be rejected directly.

8. Multiple references for the same publication shall be made by fully complying the guidelines below in the first reference and then by using the surname and the shortened name of the study. For multiple references in subsequent footnotes, the phrase “ibid” shall be used.

**9. The citations in the shall be written as follows:**

**9.1. Books:** name and surname of the author, name of the book, (volume number, if any), (translator, if any), publishing house, place of publication, date of publication, and page number shall be given in order in accordance with the following examples.

1 Morris Janowitz, *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*, Free Press, New York, 1964, p. 210.

2 John J. Mearsheimer and Stephen M. Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult, 1st edition, New York, 2008, p. 92.

3 Mustafa Aydın, Mitat Çelikpala et al., *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, p. 79.

4 Janowitz, *The Professional Soldier*, p. 155.

5 Ibid, p. 156.

**9.2. Articles:** name and surname of the author, “name of the article” (translator, if any), name of the periodical, date of publication, number and volume, page number of the reference shall be given in order in accordance with the following examples. For the reference to the encyclopedia articles, same rules apply.

Adam Grissom, “The Future of Military Innovation Studies”, *Journal of Strategic Studies*, 29:5, 2006, p. 910.

Özlem Durgun and Mustafa Caner Timur, “Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 2017, p. 119.

Lütfi Sürücü, Fehiman Eminer and Murat Sağbaş, “The Relationship of Defense Expenditures and Economic Growth Examples of Turkey and China (2000-2020)”, *Journal of Security Strategies*, 18:41, 2022, p. 175.

In the articles with four or more authors, the names are abbreviated after the first author, as “Gültekin Yıldız et al.”.

**Chapters/articles in edited books and proceedings books:**

Engin Avcı, “Ceza Adalet Sistemi Çerçevesinde Şiddet İçeren Radikalleşmeyle Mücadele: Terörist Rehabilitasyonu ve Yeniden Topluma Kazandırma”, Gökhan Sarı & Cenker

Korhan Demir (eds.), *Uluslararası Güvenlik Kongresi, Kuram, Yöntem, Uygulama*, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları, Ankara, 2019, s. 433.

**Online articles:**

George F. Kennan, “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, July 1947, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>, accessed 21.11.2019.

Kaan Kılıç, “Türk Hava Sanayinin Gelişiminde Polonyalıların Etkisi”, <https://savasara-stirmalari.com/turk-hava-sanayinin-gelisiminde-polonyalinin-etkisi/>, accessed 21.05.2022.

“War in Ukraine”, [www.internetkaynak.com](http://www.internetkaynak.com), accessed 10.05.2022.

**9.3. Theses/dissertations:** no italics shall be used for the titles of the unpublished theses/dissertations. Name and surname of the author, title of the thesis/dissertation, degree of the thesis/dissertation, institution or institute to which it was submitted, place and date, page number shall be given in accordance with the following example.

Tolga Öz, Reverse Logistics and Applications in the Defense Industry, Unpublished Master’s Thesis, Dokuz Eylül University, İzmir, Turkey, 2007, p.60.

**10.** Attachments shall be presented at the end of the text and brief information as to the content and source of the document shall be presented at the bottom of it. Tables and figures (including graphics) may be presented within the text of the article as well as in the attachments. If they are to be presented within the text of article, tables, figures, and graphics shall be numbered in their own order (such as Table 1, Figure 2, etc). The number of the table or figure and the introductory title regarding the content of it shall be given at the bottom of the table or figure centered. If citations are made for tables, figures, graphics and pictures, the sources of the citations shall be given with a footnote.

**11.** Resources shall be sorted alphabetically in a bibliography at the end of the article. Internet sources shall be added at the end of the bibliography. The entries of the bibliography shall be written by putting the surname of the author first (IN CAPITAL LETTERS) and then name of the author; then all the other information of the sources shall be included as done in the references.

**REFERENCES SAMPLE:**

**REFERENCES**

**Archival Sources** (If available)

The referencing rules of the relevant archive should be taken into account.

**Published Works**

**Book**

YILDIZ Gültekin (2021). *Osmanlı Devleti’nde Askeri İstihbarat*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.

SCHELLING Thomas C. (2008). *Arms and Influence*, Yale University Press, Revised edition, New Haven.

YILDIZ Gültekin (ed.) (2017). *Osmanlı Askeri Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792 – 1918*, Timaş Yayınları, İstanbul.

MEARSHEIMER John J. and WALT Stephen M. (2008). *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult, New York.

SCHMITT Carl (2018). *Kara ve Deniz*, (trans. Gültekin Yıldız), Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul.

**Book Chapter**

INALCIK Halil (2002). “Barbaros’tan İnebahtı (Leponto)’ya Akdeniz”, Bülent Arı (ed.), *Türk Denizcilik Tarihi*, T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 141-154.

BALZACQ Thierry and DOMBROWSKI Peter J. (2019). “Introduction Comparing

Grand Strategies in the Modern World”, Thierry Balzacq, Peter J Dombrowski ve Simon Reich (eds.), *Comparative Grand Strategy: A Framework and Cases*, Oxford University Press, Oxford, 2019. 1-21.

#### **Article**

GRISSOM Adam (2006). “The Future of Military Innovation Studies”, *Journal of Strategic Studies*, 29:5, 905-934.

ARQUILLA John ve FREDRICKSEN Hal (1995). “Graphing’ an Optimal Grand Strategy”, *Military Operations Research*, 1:3, 3-17.

KALELİOĞLU Uğur Berk (2022). “Alman Askeri Sosyolojisi: Gelişim, Kurumsallaşma ve Sınırlılıklar”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18:41, 201-224.

#### **Doctoral Dissertation/Master’s Thesis**

ATEŞ Barış (2014). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Askeri Değişim: NATO Orduları ve Türk Silahlı Kuvvetleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz, *Doctoral Dissertation*, Gazi Üniversitesi, Ankara.

KİBAROĞLU Mustafa (1996). The Nuclear Non-Proliferation Regime at The Crossroads: Strengthening or Uncertainty, *Doctoral Dissertation*, Bilkent Üniversitesi, Ankara.

#### **Web Page**

KENNAN George F. (1947). “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>, erişim 21.10.2023.

CHARAP Samuel ve PRIEBE Miranda. “Avoiding a Long War: U.S. Policy and the Trajectory of the Russia-Ukraine Conflict”, RAND Report, Ocak 2023, [https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PEA2500/PEA2510-1/RAND\\_PEA2510-1.pdf](https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PEA2500/PEA2510-1/RAND_PEA2510-1.pdf), erişim 21.10.2023.

KILIÇ Kaan. “Türk Hava Sanayinin Gelişiminde Polonyalıların Etkisi”, <https://savasrastirmalari.com/turk-hava-sanayinin-gelisiminde-polonyanin-etkisi/>, erişim 21.05.2022. “War in Ukraine”, [www.internetkaynak.com](http://www.internetkaynak.com), erişim 10.05.2022.